UNIVERSA

MORALIS THEOLOGIA

AD USUM CONFESSARIORUM

AUCTORE P. CONSTANTINO RONCAGLIA

CONGREGATIONIS MATRIS DEI

CUM ANIMADVERSIONIBUS ET ADDITIONIBUS

P. JOSEPHI ALEXANDRI BAMBACARI

EJUSDEM CONGREGATIONIS

EDITIO ABSOLUTISSIMA

A P. OPTATO BELLOTTI

Ord. min. reg. obs. S. P. Francisci sacræ theologiæ Lectore Jubilato, in patrio regali lucano lycæo publico theologiæ moralis professore medullitus inspecta, et permultis aliis notis, et additionibus illustrata, locupletata.

TOMUS I.

LUCAE

EX OFFICINA JOSEPHI JUSTI

MDCCCXXXIII

EXCELLENTISSIMO

AC REVERENDISSIMO PRAESULI

CHERUBINO SCHALIO

ORD. MIN. REG. OBS. S. P. FRANC.

DIONYSIAE EPISCOPO

SUBLEVANDAE PAUPERUM INOPIAE

A CAROLO LUDOVICO BORBONIO

LUCENSIUM DUCE

PRAEPOSITO

ETC. ETC.

TIPOGRAPHUS JOSEPH JUSTIUS

Vix animum subiit cogitatio typis meis evulgandi celeberrimum opus de Morali Theologia, a P. Constantino Roncalea elucubratum, notisque a P. Josepho Bambacario auctum, cum novis accessionibus eximii P. Optati Bellotti, illud statim tibi, Excellentissime ac Reverendissime Praesul, nuncupandum putavi. Atque in eam sententiam duplicem potissinum ob caussam veni. Primum enim hoc tibi gratum fore existimavi, quia auctor

novarum adnotationum quas haec editio prae se fert, ejusdem Ordinis est, quem Tu ob tuam doctrinam, vitae innocentiam, singularemque pietatem, atque ob illam qua fulges episcopalem dignitatem, adeo ornas, atque effers. Deinde cum mira complectaris benevolentia Lucenses, qui te velut alterum Pastorem suspiciunt atque adamant, pro certo habui, te clarissimi scriptoris lucensis opus a doctis lucensibus viris illustratum, typisque lucensibus iterum majori, qua fieri potuit, cura editum, benigne ac libenter suscepturum. Concede itaque. Excellentissime ac Reverendissime Praesul, ut splendido nomine tuo editio haec clarescat, simulque exstet hoc devotissimi gratissimique animi, quo tibi me aeternum devinctum fateor, monimentum. Caeterum a summo quae omnia moderatur, Numine enixis quotidie precibus contendam, ut te Ordinis tui, civitatisque hujus bono per longam annorum seriem incolumem servet, felicitatemque tibi perennem largiatur. Ad sanctissimae dextrae oscula me venerabundus sisto.

STUDIOSÆ JUVENTUTI

F. OPTATUS BELLOTTI DE MONTEMAGNO

ORD. MIN. OBS.

Quod animis, votisque conspirantibus expetitum tamdiu fuit, demum confectum est. Nova hujusce Theologiae moralis editio in publicam lucem prodit. Ut autem haec denuo committeretur praelo omnem impendi operam, ad hoc ut assiduis tuis, iisque justis petitionibus facerem satis, tibique adjutricem manum praeberem. Quamobrem optimum duxi moralem hanc Theologiam inspicendi onus assumere, etsi non leve, ut nonnulla, caeteroquin ambigua, vel penitus obscura illustrando, castigatior, et locupletior evaderet. Hanc itaque obire provinciam suscepi inhaerens praecipue regulis, et doctrinis a celebrioribus Theologis traditis, quorum quandoque genuinum sensum transcribere me non piguit; satius enim mihi videtur aliena verecunde discere, quam mea impudenter ingerere *in omnibus; praecipue vero in rebus moralibus, quae sunt persese maximi momenti, simulque (praesertim hac nostra aetate) plurimis, iisque vere futilibus disceptationibus, et questiunculis (nescio sane quo fato) obnoxiae. Absolutissimam interea habes Theologiae moralis editionem, et si quid in meis illustrationibus, et notis in ea insertis minus rectum tuis occurrerit oculis, vitio scribentis adscribe; si vero gratum aliquid, aut laude dignum deprehenderis, soli Deo tribue, qui aperit os mutorum, et linguas infantium facit disertas,* Sap. c. 10 v. 21, *et a quo omne datum optimum, et omne donum perfectum procedit, Jacob. 1 n. 17.*

Interim vale, et Deum mihi propitium exorare memento.

TRACTATUS PRIMUS

DE

ACTIBUS HUMANIS

Cognitio Actuum Humanorum basis, et fundamentum est universae Moralis Theologiae, adeoque in iis perscrutandis necesse est, eamdem Theologiam addiscentem summopere incumbere. At quia, quae sit honestas, vel malitia actus humani innotescere haud potest, nisi regulae moralitatis ad examen revocentur, ideo in praesenti Tractatu de Conscientia, de Voluntario et Involuntario, sicut et de Natura Actus Humani agendum est.

QUÆSTIO PRIMA

DE CONSCIENTIA

CAPUT I.

Quid sit Conscientia, et quotuplex, et qualem inducat obligationem.

Q. I. Quid sit Conscientia.

R. Alia est Synteresis, alia Conscientia, S. Th. 1. *p. q.* 79. *a.* 12. *et qq. disp. q.* 16, *a.* 2. Sinteresis, sive Synderesis est habitus primorum principiorum practicorum, quae sunt quasi quaedam lumina incommutabilia virtutum. Hinc Synderesis dictat, bonum honestum esse amplectendum; quodcumque peccatum esse fugiendum; unicuique suum tradendum esse; nullum injuria afficiendum etc. Cum ergo Synderesis versetur circa universalissima principia agendorum, quae per se nota sunt, nulli subjacet errori. Si deinde ex his principiis universalibus intellectus inferat, et proponat voluntati quid hic et nunc in particulari sit operandum, consurgit illud judicium, quod dicitur Conscientia: D. Th. 1. *p. q.* 79. *art.* 13. *et* 1. 2. *q.* 19. *a.* 5.

S. Anton. p. p. tom. 3. *c.* 9. *et* 10 (1). Ea proinde ita communiter definitur. *Judicium, seu dictamen rationis practicum, quo judicamus, aliquid hic et nunc vel sequendum esse ut bonum, vel fugiendum ut malum* (2).

Conscientiae tres actus tribuuntur. Primus respicit praeterita, quo recognoscimus aliquid fecisse, vel non fecisse, quo sensu dicitur etiam testificari, juxta illud Apostoli *ad Rom.* 9. *Testimonium mihi perhibente conscientia mea a Spiritu Sancto.* Secundus item respicit praeterita, et dicitur remorsus, quatenus accusat male facta; sicuti dicitur excusare, seu commendare, si vel respiciat mala non commissa, vel bona, quae facta sunt. Tertius respicit opera praesentia, seu futura, quatenus dictat hic et nunc in particulari bonum prosequendum, vel malum fugiendum.

Q. II. Quotuplex sit conscientia.

R. Conscientia primo dividitur ex parte objecti in rectam (3), et erroneam (4). Recta est, quando ex veris principiis practicis verum judicium formatur de aliquo faciendo, vel omittendo, ut si ex hoc principio, quod servanda sint divina praecepta, inferam nullatenus esse mentiendum (5). Erronea est, quando ex falso principio practico infero falsam conclusionem: ut si ex eo, quod credam mentiri posse pro proximo adjuvando, inferam hic et nunc licere mentiri pro eo liberando a periculo mortis. Si formetur tale judicium, quia nulla occurrat cogitatio, vel dubium legis oppositae, seu quia, facta morali diligentia, de-

(1) Ideoque vocatur a S. Antonino *concludens scientia*.

(2) Est *judicium*; unde pertinet ad eam animi facultatem, cujus est judicare, intellectum nempe. Dicitur *actuale*, et sic differt a Synderesi, prout differt *actus* ab *habitu*. Additur *practicum*: conscientia enim non solum cognoscit, sed dirigit, et dirigendo dictat quid *hic* et *nunc* sit faciendum etc. Hinc colliges I.° conscientiam esse internam actuum humanorum regulam proximam et immediatam, et intus in homine reperiri, quia legem, quae est eorundem actuum alia regula, ipsi tamen homini exterior, utpote a Deo vel immediate, vel mediate derivans, applicat in particularibus actionibus. II.° esse conscientiam errori obnoxiam, quia fieri potest, ut recta principia a Synderesi, quae falli nescit proposita, non recte applicet, prout docet D. Thomas *quodlib.* 8. *q.* 6. *Art.* 3.

(3) Seu veram.

(4) Seu falsam.

(5) Theologi ut plurimum confundunt conscientiam *rectam*, et *veram*, licet non parum differant inter se; nam ut sit *recta* non satis est, si dictet faciendum, aut omittendum, quod reapse honestum, aut inhonestum est, sed requiritur praeterea, ut hoc dictamen eliciatur, juxta prudentiae regulas.

poni non possit, dicitur erronea invincibiliter. Secundo (1) dividitur in certam (2) probabilem (3) dubiam, et scrupulosam. *Certa* est, quando sine formidine dictat aliquid esse faciendum, vel omittendum (4). *Probabilis* est, quando ex motivis probabilibus, seu verisimilibus adhaeremus uni parti, sed cum formidine de opposito, ita ut cognoscamus nostro judicio subesse posse falsitatem (5). Tertio dicitur *dubia*, et proprie tunc est, quando judicium intellectus fluctuat, et remanet perplexus inter utramque partem, vel si in unam partem inclinat, non illi determinate assentitur, quod tamen melius dicitur *suspicio*, quam *dubium*. Quarto dicitur *scrupulosa*, et ea datur, quando quis ex levibus rationibus, seu conjecturis judicat aliquod esse malum. De conscientia probabili, dubia et scrupulosa agemus sequentibus Capitibus (6).

Q. III. Quanta sit obligatio Conscientiae.

R. I. Operari contra conscientiam rectam praecipientem, vel prohibentem semper est peccatum. Ratio est, quia talis conscientia nil aliud est, quam judicium practicum intellectus dictans hic et nunc, nobis aliquid praecipi, vel prohiberi ab aliqua lege: semper cum ergo contra tale dictamen, seu conscientiam operamur, aliquam legem transgredimur, et consequenter peccamus. Dixi contra conscientiam rectam praecipientem, vel prohibentem. Item si aliquid proponatur consulendo, sive suadendo, ut magis conveniens, tunc non peccatur, cum illuc non proponatur tamquam cadens sub obligatione.

(1) Ratione principii, seu respectu ad actum intellectus.

(2) Seu tutam, perplexam.

(3) Probabiliorem.

(4) Quod dari potest tam in conscientia certa, quam errante. Quando vero conscientia peccatum cognoscit in utroque extremo, nempe sive agatur res aliqua, sive non, conscientia *perplexa* vocitatur. Operans cum tali conscientia debet ante actus positionem illam deponere si possit, et postea operari: si vero tale judicium utpote erroneum invincibiliter deponere nequeat, et actio interim urgeat, non equidem alterutri ex extremis accedere fas illi est, sed illud dumtaxat eligere debet, in quo minorem mali speciem deprehendit, utriusque comparatione facta. Quod si eligatur id quod majus malum, peccatum est grave vel leve juxta apprehensi mali quantitatem excessus, quia excessus ille libere eligitur.

(5) *Probabilior* ea est, quae spectatis rationum pondere, et gravitate auctoritatis, verosimilior apparet.

(6) Tandem ratione vinculi conscientia alia est *praecipiens*, alia *consulens*, et alia *permittens*. I dictat aliquid faciendum, vel omittendum sub praecepto. II proponit ea, quae convenientiora sunt. III dictat aliquid nec prohiberi, nec praecipi, sed permitti tantum.

R. II. Tenemur etiam conformari conscientiae invincibiliter erroneae. Ad hoc probandum affertur illud Apostoli ad Rom. 14. *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Quibus verbis significare voluit Apostolus, peccare manducantem cibos, quos putat vetitos, quamvis revera vetiti non sint, quia non operatur *ex fide*, hoc est, quia non se conformat dictamini suae conscientiae. Constat etiam ratione, quia voluntas non fertur in objectum secundum se, sed prout proponitur ab intellectu; si ergo intellectus certo, et indubitanter ei proponat e. g. esse mentiendum propter salutem hominis, jam hoc, quod alias in se malum est, illi proponitur ut lex, cui omnino parere debet, et consequenter non parendo peccat. Idem etiam probatur, quia, qui non se conformat conscientiae erroneae indubitanter dictanti adesse praeceptum vel faciendi aliquod bonum, vel fugiendi aliquod malum, saltem taliter est dispositus, ut etiamsi illud vere a parte rei bonum esset, adhuc ab eo non fieret, vel etiamsi a parte rei malum esset, adhuc non vitaretur: haec autem animi dispositio absque dubio peccatum est. * Hanc sententiam tenent communissime Silvius *in* 1. 2. D. Thom. *q.* 19. *art.* 5. La Croix *lib.* 1. *n.* 14. cum Azorio Suarez, Sanchez. Hanc certissimam vocat Carden. *in* 1. *Cris. disp.* 56. *n.* 1307, neque ab ea dissentit idem Concina rigidioris doctrinae acerrimus propugnator, *Apparat. ad Theolog. Christ. Tom.* 2. *dissert.* 1. *cap.* 5. *n.* 5. *

R. III. Si conscientia sit erronea vincibiliter, non possumus contra eam agere; quia usque dum non deponatur, dictat aliquid nobis praecipi, vel prohiberi, ac proinde contra eam agendo, fieret contra id, ad quod teneri crederemus. Item non possumus facere juxta eam, quia cum error vinci possit, convinceremur voluisse malum sub specie boni ex non adhibita diligentia ad errorem expellendum. Remanet ergo quod sit obligatio eam deponendi, cum unusquisque teneatur expellere errorem, quem, facta morali diligentia, potest cognoscere; atque ita expellendo errorem, habens conscientiam erroneam eximit se a quacumque necessitate peccandi. * Palaus *Tract.* 2. *disp.* 1. *p.* 15. Sanch. *in Decalog. lib.* 1. *cap.* 17. *n.* 21. cum Gersone *de Nat. et qualit. Conscient. Operum Tom.* 1. Sylvio *in* 1. 2. D. Th. *q.* 19. *art.* 5. *

Q. IV. Quale sit peccatum agere contra conscientiam erroneam.

R. Cum conscientia in tantum obliget, in quantum proponit aliquam legem obligantem, sequitur facere contra conscientiam erroneam, esse peccatum grave, si lex, quae proponitur, censeatur sub gravi obligare, vel leve, si sub levi (1). Ita si conscientia erronea dictet mentiendum esse, quia charitas ita obligat sub gravi, ut si mendacium necessarium reputetur pro liberando innocente a gravi malo, dum non deponatur talis conscientia erronea, non mentiri erit peccatum grave: D. Thom. 1. 2. *quaest.* 19. *a.* 1. *ad.* 3. Sanch. *l.* 1. *Moral. c.* 11. *num.* 5. Potest autem aliquando persona rudis ita sibi formare conscientiam erroneam, ut quodcumque agat, reputet peccatum: exemplum sit in eo qui habens domi infirmum, putet peccare, si die festo eat ad Ecclesiam ob missam audiendam, pariterque peccare, si missam non audiat. Et quidem ratio tunc deberet dictare inter duo illa mala minus esse eligendum. Quod si incapax sit judicandi quale sit minus malum, tunc non peccat, quidquid egerit, quia nemo necessitate peccat. Laym. *l.* 1. *tract.* 1. *cap.* 4.

Solet autem hic etiam exposci, quale peccatum committatur, dum fit aliquod malum, quod quidem cognoscitur ut malum, sed conscientia non distinguit an grave sit, vel leve. Et respondendum est, quod si quis id agat dubitando, an illud malum grave sit vel leve, utique peccat mortaliter, cum se exponat periculo graviter peccandi. Si vero solummodo in genere cognoscat illud esse malum, sed non consurgat dubium quod possit esse grave, tunc judicandum est non esse commissum peccatum grave, nam non potuit esse volita malitia gravis, nisi fuerit praecognita, vel saltem non dubitatum fuerit de ea. Boss. *p. p. Var. moral. t.* 1. §. 15. *n.* 79.

Regulae in praxi observandae.

I. Quandoque Confessarius dum audit Poenitentem se accusare de aliqua re, quae non est mala, nihil curat de ea, et ut ultra progrediatur, sollicitat. Sed in hoc multoties non bene se gerit; examinare etenim debet an illud fe-

(1) Verum, ut quis agendo contra conscientiam invincibiliter erroneam, dicatur peccare, requiritur 1 ut in agente sit vera *conscientia*, neque sufficit pura, putaque anxietas, aut scrupulus: 2 ut conscientia sit *antecedens*, hoc est sciat esse malum ante operationem, 3 ut conscientia sit vere praecipiens, 4 denique ut actio, vel omissio contra conscientiam sit libera.

Dissident DD. utrum operans juxta conscientiam invincibiliter erroneam, prout ex dictis operari debet, mereatur nec ne: ego affirmativam teneo sententiam cum D. Th. 1. 2. *q.* 19. *art.* 1. *ad* 3.

cerit ex conscientia erronea, cum potuerit gravius, et levius peccare juxta dictamen talis conscientiae.

II. Item ne Confessarius, vel nimis rigidus, vel nimis laxus sit in judicando, maxime dum excipit confessiones rusticorum, idiotarum, mulierum etc. si aliquod malum fecisse auscultet, videat, an saltem dubitaverint graviter posse peccare, in quo casu judicet commisisse peccatum mortale. At multoties in quibusdam peccatis, ut dum per Deum jurant, creaturas execrantur, imprecantur mala filiis, laborant in die festo, et similibus, accidit habuisse quidem cognitionem se male agere, at neutiquam considerasse, an graviter, vel leviter; neque de gravi malitia ullum habuisse dubium. Hinc bene judicare potest leviter tantum peccasse, neque desunt Theologi, qui putent tuto omitti posse eam interrogationem, an crediderint se peccasse mortaliter, vel venialiter; quia tales poenitentes nesciunt se in hac interrogatione explicare; et de facto id multoties mihi evenit, et audivi eos respondere, agnovisse quidem se peccare, sed nihil cogitasse de peccato gravi, vel levi.

CAPUT II.

De Conscientia opinativa, sive de Opinione probabili.

Q. I. Quid sit Conscientia opinativa, seu opinio probabilis, et quotuplex.

R. I. Conscientia opinativa, seu opinio probabilis est judicium, quo assentimur alicui rei cum formidine de opposito. Cum igitur opinio non innitatur motivo certo, sed incerto, hinc est, quod dum intellectus ex tali motivo assentitur, formidare potest falso assentiri. Haec autem probabilitas provenire potest ab intrinseco, et ab extrinseco. Tunc provenit ab intrinseco, quando derivatur ex aliqua ratione, quae nobis suadet aliquam rem esse probabilem, seu posse esse veram. Tunc vero provenit ab extrinseco, quando judicamus posse esse veram propter extrinsecam auctoritatem Doctorum ita asserentium. Hic tamen adnotare oportet propositionem 27 damnatam ab Alexandro VII. quae ita se habebat: *Si liber sit alicujus Junioris, et moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem*. Non ergo, generaliter loquendo, opinio censeri debet probabilis, eo quod eam doceat unus Auctor, cum facile unus Doctor potuerit errare, vel nimio rigori, vel ni-

miae laxitati favendo. Quod si hic Auctor afferat validam rationem ab aliis non consideratam, et solvat rationes aliorum, tunc ipsius opinio non desinet esse probabilis; et quandoque etiam poterit apparere probabilior juxta vim rationis, quam affert Carden. *d.* 11. *num.* 254. *d.* 55. *n.* 4. *d.* 57. *cap.* 2. Viva *in prop.* 27. *ab Alex. VII.*

R. II. Opinio alia est speculative probabilis, alia practice probabilis. Relictis variis explicationibus, illam dicam speculative probabilem, quae procedit secundum principia universalia, non consideratis omnibus iis, quae hic et nunc concurrunt in aliqua operatione. E contra dum considerantur omnes circumstantiae, quae in casu particulari occurrunt, tunc opinio, ex qua quis operatur, si innitatur fundamento digno viro prudente, dicitur practice probabilis. Hinc secundum principia universalia potest esse speculative probabile, licitum esse pingere die festo, non vero practice, dum scilicet nulla esset necessitas pingendi, et pingendo hic et nunc fieri non posset sine gravi scandalo. Quod si hic et nunc nullum esset scandalum, neque aliquod grave inconveniens, tunc eadem opinio non solum esset speculative probabilis, sed etiam practice potest talis apparere. Sed de hac re suo loco. Item alia est opinio certo probabilis, alia probabiliter, alia tenuiter, alia dubie probabilis. Opinio certo probabilis est ea, quae habet pro se rationem gravem, cui patet prudenter posse assensum dari. Hinc si aliqui Theologi scientia vere praestantes aliquam opinionem omnino dicant probabilem, certo probabilis censenda est, cum dubitandum non sit non habuisse rationem gravem ad ita affirmandum. * Melchior Canus *de Loc. Theolog. lib.* 8. *cap.* 7. Palaus *tract.* 1. *disp.* 2. *p.* 1. *num.* 10. Christian. Lupus *tom. XI. p.* 1. *dissert. de Opinion. probabili cap.* 2. ubi ex divo August. *de Baptism. lib.* 3. *cap.* 4. docet, opinionem unius Doctoris omni exceptione majoris, ac rationem afferentis ab aliis non satis consideratam posse aliquando, licet raro, esse probabilem. * Item certo probabilis dicenda est illa opinio, quae communiter asseritur probabilis, quamvis unus, aut alter dissentiat; communis enim sensus Auctorum dat fundamentum ad judicandum pro ea esse gravem rationem. Opinio probabiliter probabilis ea dici potest, de cujus probabilitate merito disputatur, vel quia non habet rationem ita gravem, vel quia lis est inter Auctores, an sit probabilis, nec ne. Opinio tenuiter probabilis est ea, quae habet motivum leve, ita ut vir prudens nullatenus debeat illi assen-

tiri. Hinc sententia opposita tali opinioni solet esse certa, vel fere certa; nam quantum levis est ratio talis opinionis, eo fortior est ratio pro opinione contraria. Opinio dubie probabilis valde affinis est opinioni probabiliter probabili. Ea ergo dicetur opinio dubie probabilis, quando dubito, an motivum, cui innititur, sit grave vel leve; vel si dubitem de sufficienti auctoritate DD. illam docentium: nec aliquando ad excludendum dubium satis est, si multi eam doceant, quia multoties unus caeco modo alium sequitur. Denique alia est opinio minus probabilis, quae scilicet habet pro se rationes minus validas, alia probabilior, et habet pro se rationes validiores.

Q. II. An in operando liceat sequi opinionem probabilem.

R. I. Non licet sequi opinionem tenuiter probabilem, quia ut ex dictis constat, non habet motivum dignum viro prudente. Hinc Innoc. XI. sub n. 3 hanc damnavit propositionem: *Generatim dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

R. II. Non licet operari ex opinione, vel probabiliter probabili, vel dubie probabili. Ratio est, quia non sum certus illas inniti motivo digno viro prudente, ut constat ex earum explicatione; ac proinde cum rationabiliter timeam carere tali motivo, juxta eas operando, me nimis exponerem periculo errandi, adeoque et peccandi. Id etiam confirmari potest, quia, licet dum agitur de opinione probabiliter probabili, vel dubio probabili, possim habere prudens fundamentum, illam opinionem esse probabilem, cum non desint qui id asserant, simulque conentur probare, non tamen possum habere fundamentum prudenter judicandi, quamvis cum formidine, illam opinionem esse veram. Ratio est, quia cum non certo constet, eam opinionem esse probabilem, neque certo constabit esse verisimilem. Quo ergo fundamento satis firmo judicare possum eam opinionem esse veram, et dignam viro prudente?

R. III. Generaliter loquendo sequi licet opinionem certo probabilem. Id constat ex ipsis juribus; nam in rebus non definitis, permulta relinquunt arbitrio ipsius judicis, ut propriam sequatur opinionem, dum sit probabilis: *Cap. de Causis* §. *Illis etiam de Offic. Deleg. et leg.* 1. §. 1. *ff, de jur. deliber.* Ratio autem est, quia cum in moralibus, ut

plurimum versemur in incertis, velle amovere opinionem probabilem a regula rectae operationis, esset velle fere semper nos perplexos, et in suspenso ab operando: D. Th. 1. 2. *q.* 57. *a.* 4. *ad.* 2. Quia ergo ita esse non potest, prudentia versatur etiam circa opinabilia, et quae aliter se possunt habere, et dictat eum prudenter agere qui in incertis movetur ex gravi motivo ad operandum. Cum nihilominus ultimum judicium de honestate operationis debeat esse certum, ut excludatur omnis formido de rectitudine operationis, ideo illud judicium non fundatur in tali motivo probabili, quod excludere non potest talem formidinem; eo etenim ipso quod sit tantum probabile, res aliter potest se habere, sed fundatur in motivo reflexo. Operans igitur ex tali motivo probabili dicit ex. g. intra se, quod dum versamur in incertis, prudentia dictat, posse quemcumque operari ex motivo gravi et rationabili; aliunde autem certam esse honestatem operationis, semper cum agimus juxta dictamen prudentiae.

Q. III. An liceat sequi opinionem minus probabilem in conspectu probabilioris.

R. Affirmativam sententiam credo sequendam esse. Ratio mihi est quia opinio minus probabilis, quae aliunde erat certo probabilis, non desinit habere motivum sufficiens ad assensum prudentem. Ut autem hoc probetur, observandum est aliquando unum motivum elidi propter alterum oppositum, aliquando non. Tunc igitur eliditur motivum minus a motivo majori, quando sunt ejusdem rationis, et directe opponuntur; nam tunc propter mutuam contrarietatem, unum excludit aliud, sicut nigrum excludit album. Hinc si unus dicat, vidisse Cajum hora 20 mortuum, et tres fide digniores vidisse vivum eadem hora, motivum horum trium cum sit ejusdem rationis (et ipsi etenim testificantur de Cajo) et omnino oppositum motivo unius asserentis de morte Caji, elidit omnino testimonium primi, quia comparatum ad testimonium trium fide digniorum, non amplius conservat vim movendí ad prudentem assensum. Tum vero motiva se ad invicem non elidunt, quando sunt disparata et dissimilia; quia scilicet unum dictat aliquid propter unam rationem, aliud propter diversam: nam tunc unumquodque conservat suam vim movendi specie diversam, adeoque disparatam, non vero directe contrariam. Hinc habens diversa motiva bene, vel male judicandi de proximo, experitur ab utrisque posse moveri, si accedat imperium

voluntatis. Audiens diversas prudentes rationes, quibus ex una parte suadetur Petrum non esse Romae, et ex aliis ibi esse, percipit ab utrisque moveri, neque vel negantes, vel affirmantes judicat posse parvipendi. Assidue etiam id experimur in moralibus; nam considerantes validas rationes pro affirmativa et pro negativa, non percipimus unas reddi nullius momenti, tamquam ab alteris elisas, sed utrasque ex diversis fundamentis vim facere nostro intellectui. Et ratio ab intrinseco ulterius est, quia si rationes pro utraque parte videantur aequales, una non vincit alteram, et sic utraque remanet in suo robore. Si vero pro una parte rationes sint validiores, dum sumus in incertis, non omnino superant minus validas, sed tantum secundum quid; unde quamvis hae aliquantulum minus moveant, cum tamen non destruantur, non desinunt esse rationes validae. Ad eum modum, quo si aliquod album contraponatur rei magis albae, quamvis minus album appareat habere minorem albedinem, non tamen desinit esse album. His positis

Cum magis probabile non destruat probabilitatem minus probabilem, quia illud absolute non superat, sed tantum secundum quid, adhuc in parte minus probabili apparet motivum grave, adeoque dignum viro prudente, et per consequens licitum est juxta illud agere. Nec refert motivum majoris ponderis apparere in parte opposita; nam non teneor sequi quod perfectius est semper, cum aliunde rationes habeo ad prudenter operandum.

Dices quod sicut quando ponuntur in bilance duo pondera, necesse est bilancem inclinari in eam partem, qua pondus est gravius, ita et intellectus cum sit potentia necessaria, inclinabit in eam partem, ubi motiva sunt probabiliora. Sed contra est, quia praedicta pondera sunt ejusdem rationis, et homogenea, adeoque pondus majus impedit effectum ponderis minoris; sicuti dixi supra, motiva fortiora elidere minus fortia ejusdem rationis. At nos loquimur in casu, quo motivum opinionis minus probabilis sit disparatum, adeoque non elidatur a motivo probabiliori. Cum igitur tunc intellectus verisimilitudinem videat etiam in parte minus probabili, non amittente probabilitatem in conspectu probabilioris, poterit in eam inclinari ex prudenti motivo, et rationabili, cui innititur; maxime si ulterius consideret, non esse hominibus imponendam obligationem nimis molestam, vel hic et nunc expedire proximorum saluti, benigniorem partem sequi, vel pro licita sequela minus probabilis

citari plusquam ducentos Theologos, ut videre est apud Arsd. *t. 2. part. 2. tract. 1. cap. 1. princ. 17. et cap. 2.* Terill. *hic quaest. 22.* Bordon. *de opin. probab. cap. 6. num. 14.* adeoque omnino credendum hanc sententiam ratione vere digna viro prudente inniti.

Altera ratio, cui innititur nostra sententia est, quia lex prohibens sequi sententiam minus, sed certo probabilem, non est sufficienter promulgata, sive nobis non satis innotescit per dictamen rationis, cum tot Theologi rationibus contrariam affirment; lex autem non sufficienter promulgata, vel quae non satis innotescit, non obligat.

Inferendum ex his, multo minus nos teneri ad sequendam partem tutiorem semper cum contraria sit certo probabilis. Ratio patet, quia pars tutior multoties potest etiam esse minus probabilis, vel etiam tenuiter probabilis. Sic tutius est in die jejunii etiam abstinere a potione vini; at sententia asserens per vini potionem frangi jejunium vel omnino falsa est, vel tenuiter probabilis.

Q. IV. An aliquando sit obligatio sequendi opinionem probabiliorem.

R. Affirmative respondendum est, tunc scilicet quando quaestio est de validitate, natura, seu conditione actus. Quando igitur versamur circa materiam juris, nempe dum solum agitur de honestate actionis, an ex. g. die festo liceat pingere, bene, ut dixi, sequi possumus opinionem minus probabilem; etenim honestas actionis pendet a prudenti judicio operantis; ac proinde potest esse honesta actio facta ex opinione minus probabili, quia fit ex motivo gravi, et prudenti. At valor, et conditio actus non pendet ex nostro judicio quamvis prudenti, sed tantum subsistit, si habeat, quae ad ipsius essentiam, seu naturam exquiruntur. Non potest e. g. Baptismus esse validus ex eo, quod ex motivo probabili judicaverim esse validum, si conferatur in aqua rosacea, sed quia habet quae pro illius essentia instituta sunt a Christo Domino. Si ergo in his non amplectamur sententiam probabiliorem, et tutiorem, ultra periculum, cui nos exponimus faciendi actum nullum, non evitamus sufficienter periculum inferendi damnum proximo, quando ex nullitate talis actus damnificaretur. Hinc prohibuit Innoc. XI. sub *num.* 1 propositionem, quae asserebat, *non esse illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiori etc.* Cum igitur valor Sacramenti non pendeat ex nostro judicio, sed ex institu-

tione Christi Domini, si in iis conferendis relinqueretur opinio probabilior et tutior, exponeretur periculo nullitatis, et ita fieret contra reverentiam ipsi debitam; et ulterius non evitaretur satis periculum damnificandi proximum, si fortasse illi Sacramentum nullum administraretur. Quod si adhuc communius sustinetur, ad validitatem Sacramenti Poenitentiae bene posse eligi in praxi sententiam de sufficientia supernaturalis attritionis, quae est minus tuta, hoc ideo Theologi asserunt, quia illam moraliter certam judicant, et in praefata opinione solum damnatur licitum esse sequi opinionem probabilem relicta tutiori. In casu autem necessitatis licite ministraretur sub conditione Sacramentum juxta opinionem mere probabilem, ut dicam in tractatu de Sacramentis.

Ex ratione supra stabilita neque Medico licet adhibere medicamentum, quod probabiliter tantum credat profuturum, si habeat medicamentum certum. Et quidem eo quod ipse opinetur illud proficere posse, nihil id confert ad hoc, quod proficere possit infirmo, si vere talis non sit naturae, unde relinquendo medicamentum certum, non cavet satis periculum nocendi infirmo. Praeterea eo quod assumat curam aegroti, vel ex charitate, vel etiam ex justitia, si sumat stipendium, tacite obligatur eidem aegroto exercere suum officium meliori modo, quo potest. Si vero non detur remedium certum, tunc observandum est, an salus aegroti sit desperata, necne. Si sit desperata, licitum est dare illi medicamentum dubium, quod scilicet creditur posse esse et proficuum et nocivum; nam in casu desperatae salutis, periculum nocendi est modicum: ad summum etenim mortem aliquantulum accelerabit, unde praeponderare videtur spes recuperandae salutis, si res feliciter contigerit. In casu autem salutis non desperatae, non approbarem dare medicamentum, de quo dubium sit an nociturum, vel profuturum sit; nam tunc tutius videtur relinquere infirmum operationi ipsius naturae, quae semper conatur morbum expellere: Sanch. *in summ. l.* 1. *cap.* 9. *num.* 39.

Quid dicendum sit de Judice, et Advocato explicabo agendo de octavo Decalogi Praecepto (1).

(1) Brevius et clarius. In conspectu probabilioris non debemus sequi opinionem minus probabilem, quando haec est vel tenuiter, vel dubie, vel probabiliter tantum probabilis. E contra vero licitum esse puto sequi opinionem certo probabilem, etiam in conspectu probabilioris ob ra-

Regulae in praxi observandae.

I. Primo animadvertat Confessarius necessarium sibi valde esse studere; nam experientia teste Confessarii indocti, vel nimis laxi sunt, vel nimis inclinant in opiniones rigidiores cum magno animarum dispendio, et sibi falso persuadent ita agendo, a periculo errandi recedere. Isti Confessarii non probabilioristae, sed etiam ex ignorantia tutiora praetendentes, illaqueant propriam conscientiam ex nimio rigore, et saepe injuste poenitenti disposito absolutionem negant. E contra alii indocti, maxime si et ipsi vitam, non ut Ecclesiasticum decet, agant, facile opiniones laxas et tenuiter probabiles amplectuntur, atque ita caeci caecos in foveam ducunt. Iterum ergo dico: Studeant, studeant Confessarii.

II. Secundo, Confessarius postquam diligenter morali studuit Theologiae, me Auctore, non anxius sit circa illam tam agitatam quaestionem, an licitum sit sequi minus probabile in conspectu probabilioris. Probabiliora sequenda docuit me meus praeceptor, et pariter ego pluribus ab hinc annis eamdem docui sententiam. At experimento vidi nihil ad praxim deservire; quis etenim vel studendo, et praecipue dum audit confessiones, potest omnia momenta utriusque partis librare, et inde definire, hoc est minus probabile, hoc est probabilius? Hoc esset onus intolerabile. Satis mihi fuit in praxi sequi sententias, quas rationabili fundamento innixas putavi, et ita credidi satisfecisse meae conscientiae absque eo quod judicem me constituerem inter minus probabilem, et magis probabilem.

III. Tertio, Confessarius moneat suum poenitentem, ne in dubiis suae conscientiae semper acquiescat dictis unius; cum damnatum sit dictum unius Auctoris reddere opinionem probabilem. Scio indoctum posse acquiescere consilio viri, quem habet certa fundamenta credendi doctum esse;

tiones ab Auctore allatas. Verum sedulo hic est animadvertendum non licere sequi opinionem ut supra, 1 quoties agitur de valore cujuscumque Sacramenti, 2 quoties agitur de materia fidei, 3 quando agitur de judicio ferendo ab Judice, ut constat ex tribus propositionibus hac super re condemnatis: ac denique non possumus sequi opinionem minus probabilem quando valor, et conditio actus non pendet ex nostro judicio quamvis prudenti, sed tantum subsistit, si ponantur ea, quae ad ipsius essentiam requiruntur: sic non poterit Medicus, vel Chirurgus uti quibusdam remediis, licet certo probabile sit, ea profutura esse infirmo, si certa adsint.

nam vir doctus non amplectitur opiniones singulares carentes rationabili fundamento. At Confessarius serio moneat poenitentem multoties sequendo quamdam communem opinionem, qua aliquis pleno ore a multis dicitur doctus, vere indoctum adinvenire, quamvis iste propriam ignorantiam abscondere conetur. Ita evenisse, et aliquando evenire certum est, atque ita Doctor non exiguus quandoque habetur, qui si audiatur etiam a mediocriter docto, dignus qui sub Ludi Magistri ferula iterum constituatur, judicabitur.

IV. Si poenitens sequatur sententiam vere probabilem, etsi Confessario contraria arrideat, non debet iste illum cogere propriam deserere opinionem, et si non deserat, sine absolutione dimittere. Dum ipse poenitentis vicem gerit, aegre ferret in suo Confessario tantum rigorem. Si ergo opinio poenitentis est vere probabilis, cum tum poenitens credat prudenter operari, ipsum, si aliud non desit, rite dispositum poterit judicare, et ita ipsi impertiri absolutionem.

* Abstinendum hic duco ab afferendis iis, quae tam pro, quam contra probabilis opinionis usum faciunt. Tam celebris quaestio haec nostris temporibus agitata est, tamque fuse, et dilucide tractata a gravioribus Doctoribus, tum etiam magis quam opus sit, ut vix sit invenire librum de morali Theologia agentem, in quo haec quaestio non pertractetur, et ubi eam quisque videre non possit. Quamvis autem parum pro praxi prosit, non dedignentur Tirones morali scientiae operam dantes utriusque sententiae rationes, et auctoritates perlegere attente. Ex alterius lectione facile agnoscent quot periculis, quot anxietatibus, et angustiis premi possint poenitentes ab iis, qui rigidiora semper sectantes, divinis, humanisque praeceptis alia bene multa superaddunt, ac fidelium conscientias illaqueant, et quod magis est animadvertent, rigidioris sententiae patronos multoties ideo tam acriter inclamare, quia magis forsitan scholasticis speculationibus, quam excipiendis confessionibus dediti sunt. Verum non negandum multos probabilis sententiae sectatores nimis progressos, et aliquas tenuisse opiniones, quae nimiae laxitatis notam non effugiunt, sed si serium, ac maturum examen, ac studium adhibuerint, facile eis constabit ab ipsis doctis probabilistis probabilitatis decus negari, ac penitus rejici, ac profligari. Si quis autem post diligens examen rigidam adhuc sententiam sequendam duxerit, in suo sensu abundet, recolat identidem, quod habent Gerson *de Vit. spirit. p.* 3. *l.* 4 *coll.* 10 *Fit, ut per tales assertiones publi-*

cas nimis duras, et strictas praesertim in non certissimis nequaquam eruantur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur s. Bernardus *Serm. de s. Andr. et Sermo* 42 *in Cant. B. Umbert. Dominicanae Familiae Generalis in prol. Costit. Ord. litt.* 1. saltem vero monitum exequatur Benedicti XIV. ad Episcopos *de Synod. Dioeces. lib.* 8 *cap.* 13 *in fin.* ne scilicet *judicis partes assumat, quaestiones definiat, de qua Ecclesia nihil hactenus pronunciavit, sed Theologorum disputationi permisit*. Ante oculos etiam habere vellem, quae variis in locis hujus operis habet Auctor, et praecipue Tract. XIX. q. 5 cap. 2 ubi Confessarios hortatur, ne ad confessiones excipiendas accedant, nisi scientia necessaria praeditos esse, nedum ob Ordinarii approbationem, sed etiam viri docti judicium sentiant, et ubi eos admonent, non quamcumque probabilitatem, pro certa rectae operationis regula accipiendam, sed eas opiniones seligendas, quae post diligens, atque maturum examen certo probabiles eis apparent. Haec legenti facile constabit, quam concordent superiori doctrinae Benedicti XIV, et iis quae habet idem Pontifex in Constit. *Vix pervenit Bullar. tom.* 1 *pag.* 143. Quae si attendisset Auctor Addition. ad P. Antoine, non tam acri stylo Auctorem nostrum exagitasset.

CAPUT III.

De Conscientia Dubia.

Q. I. Quid sit Conscientia dubia, et quotuplex.

R. I. Conscientia dubia est, quando intellectus manet suspensus inter utramque partem contradictionis, neutri adhaerendo, sive quia, pensatis utriusque partis rationibus, judicat actu reflexo pro neutra adesse motiva sufficientia ad assentiendum, sive quia sine ullo actu reflexo, consideratis rationibus utriusque partis, in neutram inclinat. Sanch. *in Summ. cap.* 10 *num.* 3. Palaus *tract.* 1 *disp.* 3 *p.* 1 *num* 1.

R. II. Conscientia dubia alia est circa jus, alia circa factum. Tunc datur dubium juris, quando dubitatur an existat aliqua lex, an aliqua actio sit licita, nec ne. Dubium facti supponit adesse legem, seu certum esse aliquid licitum esse, vel illicitum, sed dubitatur an acciderit factum licitum, vel illicitum, ut si quis dubitet an clericum percusserit, an contraxerit matrimonium validum, an emiserit votum etc. Secundo aliud est dubium speculativum, aliud practicum. Dubium speculativum non respicit praxim, seu

actionem hic et nunc ponendam, adeoque abstrahit ab illius circumstantiis. Datur ergo dubium speculativum, quando absolute, et in abstracto dubitatur e. g. an liceat aliquam rem possidere, an sit obligatio audiendi Missam etc. Dubium vero practicum respicit praxim, actionem nempe hic et nunc ponendam; adeoque etiam examinatis circumstantiis particularibus actionis, conscientia remanet suspensa, ut si quis, postquam consideravit modum, quo acquisivit aliquod praedium, et incommoda, quae hic et nunc subire deberet in eo restituendo, adhuc remaneat suspensus, nec sciat judicare praedium illud esse suum, vel non suum, seu posse juste aut injuste retineri. Tertio alii dividunt conscientiam dubiam in eam quae est positive, et in eam quae est negative talis. Tunc dicunt conscientiam positive dubiam, quando pro utraque parte sunt rationes aequales ad judicandum aliquod esse licitum, vel illicitum. Si vero non sint rationes judicandi aliquid vel licitum, vel illicitum, dicunt negative dubiam. At, meo videri, tunc non datur dubium, sed ignorantia, seu nescientia: atque ita si interroger, an stellae pares sint vel impares, non respondeo, dubito, sed nescio, quia nullam habeo rationem, vel pares, vel impares credendi.

Q. II. An liceat operari cum conscientia dubia.

R. Non est licitum operari cum conscientia practice dubia. Ratio est, quia regula licitae operationis est conscientia hic et nunc dictans aliquid esse honestum; at quousque versatur in dubio practico, anceps est, nec dictat determinate aliquod esse licitum: ergo operatio in tali dubio facta utpote non secundum conscientiam, non potest esse licita. Id ulterius confirmatur, quia, operando quousque conscientia dubia est, et nec se determinavit in judicando aliquid esse licitum vel illicitum, exponitur quis periculo peccandi, qui autem se exponit periculo peccandi, convincitur amare peccatum, adeoque peccat: juxta illud *Eccles.* 3. *Qui amat periculum, peribit in illo*. Istud autem peccatum pensandum est pro qualitate dubii, et juxta speciem, in qua quis dubitat. Qui ergo operatus est cum dubio practico de peccato veniali in materia furti, peccat venialiter in tali specie, sicut peccaret mortaliter, si dubium fuisset de peccato gravi.

Dixi non esse licitum operari cum conscientia practice dubia; nam cum conscientia speculative dubia licitum est operari, quoties superveniat circumstantia, quae faciat determinare operationem esse licitam. Si dubitem e. g. an licite hic et nunc possim aliquid facere, accedente praece-

pto Superioris, licite faciam, quia praesumitur honesta imperare, et teneor illi obedire quoadusque non sim certus eum injuste imperare.

Q. III. Quomodo deponenda sit conscientia practice dubia.

R. Conscientia practice dubia deponenda est, non pro libito operantis, nam tunc temere deponeretur, et ita non vitaretur periculum peccandi, sed cum rationabili, et prudenti fundamento. Qui igitur dubius est propter rationes utriusque partis, si reflectat e. g. pro una, vel altera parte esse rationem gravem, adeoque dignam viro prudente, quamvis non certam, poterit ex tali judicio reflexo dubiam conscientiam deponere, et ita operari. Aliud principium deponendi conscientiam dubiam est illa regula: *melior est conditio possidentis*. Hanc regulam omnino attendi posse in materia justitiae concordant omnes, cum possessio praesumere faciat, possidentem jure possidere; et cum ulterius nemo spoliari debeat possessione alicujus rei propter jus incertum alterius. Dubitans proinde an aliqua res sua sit, quia, facta morali diligentia, non potuit de hoc certiorari, si reflectat se bona fide possidere, deponere potest dubium, ac eamdem rem possidere. At non sine fundamento insignes Theologi eamdem regulam ad omnes alias materias extendunt, ita ut judicandum semper sit pro ea parte, pro qua stat possessio: Suar. *t.* 2 *de Relig. l.* 4 *c.* 6 *n.* 7 *etc. de Cens. disp.* 4 *sect.* 5 *n.* 15 Sanch. *de Matr. l.* 2 *disp.* 41 *n.* 32. *In summ. l.* 1 *c.* 10 *n.* 11. Ad id autem judicandum, animadvertendum est, an obligatio sit certa, vel incerta, seu dubia. Quando obligatio est certa, et incerta ipsius satisfactio, possessio stat pro obligatione, cui satisfactione incerta non potest dici satisfactum. Si obligatio vero sit incerta, possessio stabit pro libertate, qua expoliandi non sumus propter incertam obligationem.

Ex his regulis multa inferunt DD. Si e. g. tibi constet votum contraxisse vel debitum, et sis incertus, an utrique satisfeceris, debes satisfacere, quia obligatio certa est in possessione. Si certo constet de praecepto Superioris, et dubites an rem illicitam imperet, teneris pariter obedire, quia obligatio obediendi legitimo Superiori est certa, qua non est privandus, eo quod dubites, an tenearis obedire. E contra si non constet de voto, de debito, de praecepto Superioris poterit quis stare pro sua libertate: nam cum obligatio sit incerta, non tenetur expoliari libertate, quam

certo possidet. Neque haec doctrina, ut dicunt adversarii, contraria est ss. Canonibus. Dicunt ex *cap. ad audientiam et cap. Significasti de Homic.* dubitantem de homicidio gerere se debere ut irregularem, quod male decisum videretur, si in dubio standum esset pro possessione libertatis. Sed contra est, quia hoc specialiter sancitum est de homicidio, et in dubio de eo, voluerunt sacri Canones tutiorem partem esse eligendam; ne si postea Sacerdos comprehenderetur vere commisisse homicidium, cum scandalo populi Sacrum visus esset celebrare: Boss. *part.* 1 *Var. mor. num.* 1186 * Laym. *lib.* 1 *tract.* 1 *cap.* 5 *n.* 39 Suar. *de Cens. disp.* 40 *sect,* 6 *n.* 5 *et seqq.* Palaus *tract.* 1. *disp.* 3 *p.* 6 *n.* 4 qui tradunt Clementem III. non innixum illi regulae *in dubiis tutior pars est eligenda*, tamquam necessariae in omnibus materiis, sed tamquam optimo consilio propter specialem irreverentiam, quam habet homicidium ad sacros Ordines *. Addunt *cap. Juvenis de sponsal.* Pontificem voluisse separari quemdam juvenem propter impedimentum publicae honestatis a consobrina puella, cum qua nondum septenni celebraverat sponsalia. Cum puella nondum esset septennis, dubium erat de valore sponsalium, et nihilominus deciditur non pro libertate juvenis, sed pro existentia impedimenti. Item *cap. Illud de Cleric. excom.* deciditur, dubitantem de sua excommunicatione esse deponendum, si ante absolutionem celebraverit, quia *in dubio tutior via est eligenda*; iterum proinde patet in dubio sacros Canones non favere libertati, sed legi, seu praecepto. Respondendum nihilominus est in casu, de quo *cap. Juvenis*, Pontificem judicasse pro impedimento publicae honestatis, quia ex circumstantiis moraliter certum erat in puella malitiam aetatem supplevisse, quia etiam copula fuerat attentata. Neque refert quod videatur ibi Pontifex loqui de illo casu, quasi fuisset dubius valor sponsalium; nam ibi dicitur intervenisse dubium in lata significatione, quia scilicet non aderat omnimoda certitudo: Boss. *n.* 1211 * Barbos. *in dict. cap. Juvenis*; Suarez *de Relig. Tom.* 2 *lib.* 4 *de Voto cap.* 5 *n.* 12 Palaus *loc. cit.* Haec autem interpretatio confirmari potest ex eo, quod Eugenius III. *in d. cap.* non dixit in dubiis tutius esse sequendum, nam tutius erat stare pro matrimonii validitate juxta *cap. Licet ex quadam de Testib. et Attestat.*, sed dicit, quod certius existimemus esse amplectendum; certo autem moraliter ei constabat de priorum sponsalium validitate ex solis tamen conjecturis, et praesumptionibus, et ob id dubia vocavit, non

undequaque certa *. Pariter eodem modo asseritur intervenisse dubium in casu, de quo *cap. illud etc.* nam quamvis Episcopus non esset omnino certus se esse excommunicatum, adhuc tamen de excommunicatione erat moraliter certus ex fama, et aliis conjecturis; in his autem dubiis tam late sumptis utique *tutior via est eligenda*. Praeterea punitus fuit tamquam temerarius, quia nullam fecit diligentiam pro assequenda veritate excommunicationis, quam diligentiam unusquisque in dubio facere tenetur *. Sanchez *in Decalog. lib*, 1 *cap.* 10 *n.* 15 Palaus *loc. supra cit. et alii apud ipsos.*

Regulae in praxi observandae.

I. Advertat Confessarius, aliquando poenitentes se accusare operatos esse cum dubio, quia cum non baberent rationes directas certas, et evidentes, operati sunt cum aliqua perplexitate, et anxietate. Si Confessarius statim judicet hunc operatum esse in dubio, adeoque peccasse, facile errabit; nam si poenitens timoratae sit conscientiae, adinveniet non operatum fuisse sine aliqua prudenti ratione, quae sufficit, ut dicatur operationem non factam fuisse in dubio, quamvis non sine aliqua perplexitate. Ne tamen forte suus poenitens ex conscientia erronea peccet, instruat illum tunc non operari cum dubio, quando licet non certus sit ex ratione evidenti directa, ex quo oriuntur illae perplexitates, nihilominus reflectit habere rationem gravem, ex qua moveatur ad operandum, vel se operari innixum auctoritate viri vere docti, quem consuluit. * Si Confessarius ad suum instruendum poenitentem egeat rationibus, quae illum sedare valeant quoad auctoritatem viri alicujus docti, ac probi ab eo consulti, adeat Ligorium *in Theolog. Mor. lib.* 1. *Tract.* 1. *dissert. de usu moderato opinionis probabilis* ubi §. 12. fuse agit de probabilitate extrinseca *.

II. Moneat ulterius Confessarius suum poenitentem, quod quamvis necesse sit adhibere convenientem diligentiam pro deponenda conscientia dubia, et eo majorem, quo negotium est gravius; nihilominus si urgeat necessitas operandi, adhibere sufficit eam diligentiam, quam tempus, et locus permittunt. Hac adhibita, videat si potest ex aliquo rationabili motivo suum dubium deponere, et tunc sine anxietate operetur; nam in illis circumstantiis, quamvis erraret, ignorantia veritatis illi esset involuntaria.

CAPUT IV.

De Conscientia scrupulosa.

Q. I. Quid sit conscientia scrupulosa: quae ipsius signa, et causae.

R. I. Scrupulus, seu conscientia scrupulosa ita solet definiri: *Levis suspicio, seu aestimatio innixa levibus rationibus, qua quis putat esse peccatum, quod revera non est.* Dicitur scrupulus, quia molestat et cruciat conscientiam ad instar exigui lapilli, qui in calceo positus pedem vexat.

R. II. Signa conscientiae scrupolosae reduci possunt ad sequentia: timere, ubi alii viri etiam probi nihil timent: non credere Confessario, vel alteri viro docto asserenti aliquod non esse peccatum: in rebus etiam claris, vel in iis, in quibus alias interrogavit, iterum iterumque interrogare ad majorem securitatem: evidentiam semper quaerere, et non fidere doctrinae Theologorum: anxie precari, saepe subsistere ad repetendam intentionem, et saepe easdem preces repetere, maxime si cadunt sub praecepto; ut sunt Horae canonicae, poenitentia Sacramentalis: circa confessionem peccatorum, haesitanter, et dubie confiteri, eadem peccata saepe repetere, modo hunc numerum, modo alium, modo unam circumstantiam, modo aliam explicando, et nunquam esse satisfactum. Ad haec reduci possunt signa hominis scrupulosi.

R. III. Prima causa est ipsa natura, ut si quis sit nimis apprehensivus, vel debilis judicii, unde nesciat discernere quid vere malum sit; si sit melancholicus, vel naturae satis frigidae, ac proinde nimis propendat ad timorem, eique imprudenter cedat, victus pusillanimitate, et animi dejectione: si ingenium habeat acutum, ita ut adinvenire valeat multas rationes dubitandi, quas tamen deinde nesciat solvere. Secunda causa est Daemon, qui ad turbandam pacem conscientiae, vel ut lex Christi intolerabilis reputetur, curat conscientias scrupulis agitare. Quos autem ita inquietat, conatur deinde reddere proprio judicio valde addictos, quod oritur ex occulta quadam ipsorum superbia. Signum autem est scrupulos a Daemone oriri, quando quis in una materia est valde scrupulosus, in aliis vero laxus. Tertia causa scrupulorum Deus est, qui immittit scrupulos, vel ad punienda peccata praeterita, vel ad edomandam superbiam; videt enim scrupulosus quam miser sit; vel ut propria ex-

perientia discat postea compati afflictis hoc malo; vel ad majus meritum in iis tolerandis; vel ut ita anima segnitiem in Dei famulatu amoveat. Tales scrupulosi conantur pro viribus obedire Confessario, et non solent esse laxi in iis materiis, in quibus scrupulis non agitantur.

Q. II. An liceat operari contra conscientiam scrupulosam.

R. Licite contra conscientiam scrupulosam operamur; et ratio est, quia cum conscientia scrupulosa sit vana apprehensio de malo, innixa frivolis et inanibus conjecturis, potest omnino contemni, et contra eam prudenter quis operatur. Oportet tamen scrupulosum, parti oppositae adhaerentem, cognoscere illius honestatem, vel per aliquam rationem, vel propter authoritatem Confessarii, vel alterius viri docti; si etenim talem honestatem non cognosceret, operaretur sine judicio practico de honestate actionis, quod nunquam est licitum. Immo sine tali judicio ipsius conscientia transiret in erroneam, contra quam nunquam licet operari, nisi deponatur. Stante vero tali judicio, bene se geret scrupulosus, si operetur scrupulos contemnendo, omnemque anxietatem ex illis ortam. * La Croix *lib.* 1. *n.* 557. Sanch. *in Decal. lib.* 1. *cap.* 10. *n.* 80. Salmant. *n.* 20. *cap.* 7. *n.* 8. * (1)

Q. III. Quae sint remedia contra scrupulos.

R. Si scrupuli oriantur a debilitate naturae, juvanda est etiam naturalibus remediis, quibus minuatur melancholia. Ad vitandam nimiam solitudinem, praescribenda conveniens conversatio cum aliis, maxime cum viris probis, quorum vita potest esse regula vivendi. Curandum etiam ut scrupulosus labori, seu negotiis insistat, ne suppetat tempus scrupulis vacandi. Haec duo ultima remedia conveniunt scrupulis cujuscumque speciei. Si scrupuli sunt Daemoniaci, exercendus est scrupulosus maxime in exercitio humilitatis et obedientiae, sicut enim Daemon talibus scrupulis contra has virtutes insurgit, ita ipsarum exercitio vilescit, et recedit. Usque dum haec non obtineat Confessarius, frustra in ipsius curatione laborabit; sicut frustraneus est labor in curandis scrupulis, qui oriuntur ex defectu judicii. Quod si partim aliquis sit scrupulosus, et partim laxus, pro ea parte, qua laxus est, non nimis illi blandiendum est,

(1) Inculcandum est homini scrupuloso illud Gersonis: *debent scrupulosi audacter contra scrupulos operari, alias numquam pacem habebunt.*

sed frequentia Confessionis adigendus ad relinquendam suam laxitatem. Si scrupuli demum sint a Deo, facillimum remedium in humilitate, et obedientia adinveniet, nisi ipse Deus velit aliquem diutius hoc modo purgare.

Praeter praefata remedia, communiter consulunt DD. ne scrupulosus credat peccasse, nisi id certo sciat, vel etiam aliquando nisi jurare possit se peccasse; quod assuescat, juxta monita Confessarii, scrupulos contemnere, absque eo quod velit de omni scrupulo, et dubio Doctos consulere; quod sibi persuadeat satisfecisse propriae conscientiae, si acquiescat dictis docti Confessarii, absque eo quod alios consulat; quod consideret praecepta positiva praecipue humana, et affirmativa benignam, maxime pro scrupulosis, pati interpretationem: v. g. praecepta de jejunando, de horis canonicis, de censuris etc. Oportet demum scrupulosum sentire de Domino in bonitate, neque ipsum credere tam durum legislatorem, ut velit ipsum pro omni re, de qua anxius est, damnare; neque pariter ipsum Deum, vel Ecclesiam suis praeceptis voluisse redigere hominem ad stultitiam, quod facile contingit scrupuloso, si nimis suis scrupulis indulgeat. S. Anton. *p. p. tit.* 3. *cap.* 10. §. 10.

Regulae in praxi observandae.

I. Bene animadvertat Confessarius scrupulosi probe scire, quae ipsum docet; nam si fortuito adinveniat ipsum aliqua in re errasse, desperata erit cura scrupulosi, cum praecipuum ipsius remedium sit Confessario caeco modo credere.

II. Dum illi aliqua imponit, nullam reddat rationem proprii dicti, seu facti; nam solent scrupulosi rationes illis allatas examinare, et varias difficultates circa eas adinvenire. Cogat ergo illos ad obedientiam caeco modo exequendam, ipsiusque auctoritati fidere.

III. Dum non temere Confessarius putat se sufficienter scire, non facile permittat scrupuloso varios consulere; nam si aliquam in opinionibus diversitatem adinveniat, statim se deceptum credet, et ex ea diversitate in maxima ponetur perplexitate, unde valde difficilior ipsius cura reddetur. Hinc omnes dicunt satis esse, si Scrupulosus unum virum doctum consulat.

IV. Non permittat illis confessiones generales sine necessitate. Si vero talis confessio sit necessaria, ut evenit iis, qui, post vitam multis maculis inquinatam, variis scru-

pulis agitantur, et volunt omni meliori modo propriae satisfacere conscientiae, tunc cum eis patienter agat, ipsosque adjuvet, ut diligentem faciant confessionem, animadvertendo etiam ut antea sufficienter disponantur; ne postea angantur circa dolorem, et propositum. Ea peracta, adhuc quater, vel sexies, prout prudentia dictaverit, audiat circa praeterita, quae scrupulosus putat se oblitum fuisse. Postquam vero Confessarius prudenter judicat sufficienter propriam conscientiam exonerasse, imponat illi silentium; tum quia non meminisse de aliquibus se accusasse non est sufficiens ratio credendi vere ea non aperuisse in confessione, maxime si sint ex gravioribus; tum quia non desunt Auctores, qui doceant periculum semper haerendi in continua anxietate quoad praeterita, esse causam sufficientem excusandi scrupulosum a materiali integritate.

V. Non putet Confessarius consensum praestasse peccato illum, qui de eodem anxius est, si serium habuerit animum potius moriendi, quam peccandi, si de consensu dubitantem adinveniat post factum; nam plenus consensus in peccatum grave non potest tam facile non animadverti, dum actu committitur: si dum clare animadvertit gravem malitiam, terreatur, eamque repellat; nam non tam facile statim ad Deum rediret, dum ab ipso plena saltem advertentia fuisset aversus: si recordetur malitiam ab ipso cognitam fuisse post factum: si trepide processerit; nam hoc est imperfecti consensus signum: si nesciat an fuerit in somno, vel vigilia; nam dum quis advertenter, et plene consentit, scire solet in quo statu praebuerit consensum: si demum habuit occasionem peccandi, et tamen abstinuit; nam signum est abhorruisse a peccato. Haec sunt signa, quae congerunt Theologi ad dignoscendum defectum consensus, maxime in viro timoratae conscientiae.

VI. Videat etiam Confessarius, an expediat dicere scrupuloso, ipsum in conscientia teneri ad scrupulos contemnendos, cum unusquisque teneatur a se abjicere, quod graviter officit corpori et animae, ut revera faciunt scrupuli. Caute tamen haec, alias vera, doctrina est illi suggerenda, ne in novas prolabatur anxietates; et eo maxime quia, cum scrupulorum impetus soleat rationem obnubilare, et libertatem adimere, raro peccabit scrupulosus in scrupulis non abigendis.

VII. Demum Confessarius lumen a Luminum Patre assidue exposcat, ne dum animam poenitentis a scrupulis

liberare conatur, iste paulatim laxitatibus assuescat, et in extremum oppositum declinet, manifesta praecepta transgrediendo sub praetextu scrupulos contemnendi.

* Ulterius si Confessarius instrui velit, quomodo cum scrupuloso poenitente se gerere debeat, adeat s. Philippum Nerium *in Vita lib.* 1. *cap.* 20. s. Franciscum Salesium in Opere *Introduz. alla Vita divota cap.* 4. Natalem Alexandrum *Theolog. Dogm. Moral. lib.* 3. *c.* 4. *R.* 1. ubi s. Antonini regulam pro scrupulosis affert: *inter duram, et benignam sententiam circa praecepta, benigna interpretatio caeteris paribus facienda est* *.

QUÆSTIO II.

DE VOLUNTARIO, ET INVOLUNTARIO.

Cum nostrae operationes bonae, vel malae sint, quatenus in eis consentit, vel ab eis dissentit nostra voluntas, haud potest natura actus humani cognosci, nisi videamus quando, et quomodo tales actus sint nobis voluntarii.

CAPUT I.

Quid, et quotuplex sit Voluntarium, et quando effectus pravus censeatur nobis voluntarius, seu imputabilis.

Q. I. Quid sit Voluntarium, et quotuplex.

R. I. Voluntarium bene definitur illud esse, *quod est a principio intrinseco singula cognoscente*. Ut ergo actio nobis dicatur voluntaria, primo oportet a principio intrinseco derivare, nempe a voluntate, ad contradistinctionem actionis violentae, quae a principio extrinseco procedit, ut si, me nolente et reluctante, quis vi meam manum moveat ad aliquem percutiendum. Praeterea actioni debet praecedere cognitio singulorum spectantium ad eamdem actionem (1). Quamvis proinde nutritio procedat a principio intrinseco, nihilominus non dicitur voluntaria, quia non regulatur a cognitione. Haec denique cognitio, necessaria ad actionem voluntariam, debet esse intellectualis; et ita quamvis bruta ex

(1) Aliter actus solum ratione objecti erit malus, non autem circumstantiarum actum ipsum circumvestientium, si ipsae non fuerunt cognitae: sic v. g. qui peccat cum muliere non cognoscens eam esse consanguineam, facit quidem peccatum contra castitatem, non vero contra pietatem, nisi tantum materialiter.

quadam cognitione agant, non dicuntur voluntarie agere, sed potius spontanee (1).

R. II. Multiplex est divisio voluntarii. Primo dividitur in voluntarium in se, et in voluntarium in sua causa. Voluntarium in se, est illud in quod immediate fertur ipsa voluntas, et per se intenditur. Ita mihi in se voluntarium est studium moralis Theologiae. Voluntarium in causa est illud, in quod non fertur immediate ipsa voluntas, sed primo est intenta causa illius. Ita dicitur volita in causa ebrietas, quia est volitus nimius potus, ex quo derivatur, quamvis quis directe non bibat ad se inebriandum. Secundo dividitur in voluntarium directum, et indirectum. Alii dicunt voluntarium directum esse omne illud, quod voluntas primo intendit, atque ita, si primo, et simul intendat nimium potum et ebrietatem, utrumque dicunt esse directe voluntarium. Quod vero primario non intenditur, dicunt esse indirecte voluntarium, ut in exemplo supra allato de eo, qui intendit quidem nimium potum, sed non bibit ad se inebriandum, ebrietas praevisa diceretur indirecte volita. Alii vero diversimode haec explicant. Pro voluntario directo intelligunt quod per se, et positive procedit a voluntate agente, uti sunt omnes ipsius actus eliciti, et imperati. Pro voluntario indirecto intelligunt effectum sequutum ex omissione actus ipsius voluntatis; ita dicitur voluntaria gubernatori submersio navis, si periit, quia destitit a gubernaculo. Tertio dividitur in voluntarium explicitum, et implicitum. Explicitum datur, quando formali actu voluntatis expresse aliquid volumus. Implicitum, seu interpretativum est quando vel adesse censetur voluntas alicujus; et ita qui tacet in favorabilibus, censetur actu consentire, juxta regulam 47 juris in 6, vel judicatur aliquid esse juxta mentem Superioris, seu legislatoris, ut quando per epichejam interpretamur, quod si aliquas circumstantias praevidisset, legem dispensaret, seu mutaret voluntatem. Istud voluntarium interpretativum aliqui confundunt cum voluntario indirecto, et in causa. Quarto dividitur in voluntarium liberum, et necessarium. Primum illud est, quod ita prosequitur voluntas, praesupposita sufficienti cognitione, quod posset non prosequi, seu posset

(1) Debet hic voluntarium secerni a volito: nam ut aliquid voluntarium sit, debet procedere a voluntate tamquam effectus; ut autem sit volitum sufficit quod sit voluntatis obiectum, et in eo voluntas se complaceat. Sic v. g. quod Deus glorificetur in Sanctis suis, est mihi volitum, sed voluntarium non est.

velle, et nolle, et de hoc voluntario agitur in praesenti. Voluntarium necessarium tunc datur, quando voluntas non potest non elicere talem actum, qualis est amor beatificus; supposita etenim visione intuitiva Dei, voluntas non potest non amare illud summum bonum (1). Demum voluntarium dividi potest in actuale, virtuale, et habituale. Datur voluntarium actuale, dum quis actu vult. Virtuale tunc datur, quando licet actus voluntatis physice transierit, virtualiter perseverat in aliquo opere, vel effectu. Sic postquam actu deliberavi aliquid emere in platea, et ideo versus illam progredior, quamvis non amplius cogitem de illa re emenda, dicor adhuc virtualiter id velle, quia prima voluntas dicitur virtute perseverare in ea progressione ad talem effectum suscepta. Istud voluntarium virtuale perseverare potest, esto fuerit interruptum. Ita intelligitur virtualiter velle ire Romam, qui ea intentione iter aggressus est, quamvis illam per somnum interruperit, nec curaverit repetere, dum post somnum iterum iter suscepit. Voluntarium habituale nec perseverat in se, nec in aliquo effectu, sed dicitur habitualiter perseverare, quia nunquam fuit retractatus actus voluntatis, quo aliquid volui.

Q. II. Quando sit imputabilis effectus malus ex aliqua causa proveniens.

R. Primo necesse est, quod praevideatur ex eadem causa secuturum; nam quod non praevidetur, non potest

(1) Qointo dividitur in voluntarium *efficax*, et *inefficax*. Primum est illud quod mediis adhibitis possibile apparet; secundum e contra. Exemplum, alio modo infirmus sperans sanitatem, vult sanitatem, et alio modo infirmus desperans de saoitate: sperans sanitatem, habet illius volitionem efficacem, et ideo quaerit media sanitatem inducentia; sed sanitatem desperans, eam vult volitione complacentiae, non efficaci, qoia non quaerit media eam inducentia, pro eo qood non existimat illam posse sibi acquiri. Haec distinctio valde deservit in theologicis disciplinis, et praesertim quia in voluntario inefficaci multiplicantur numero peccata sicut in simplici complacentia, ita ut qooties assumitor hoc voluntariom, toties committatur peccatom. Sexto dividitur in *perfectum*, et *imperfectum*. In primo concurrere debet plena intellectus cognitio relate ad objectum, et voluntatis propensio, ut fuit Davidis adulterium, ubi vero aut utraque, aut alterutra diminuta est, actus dicitur imperfectus, ideoque et voluntarium imperfectum, cujosmodi fuit concubitus Loth cum filiabus, qoi ex Seraphico (in 2. Sent. dist. 22. in fine) *non omnino excusatur a culpa incestus, cum cognovit filias suas, quia non fuit in eo plena ignorantia*. Divisio haec prae oculis est habenda quoties definiendum est de lethali malitia cujuspiam actionis; quia peccato mortali locus non est, nisi tria haec conspirent, nempe *materia gravis*, vel in se, vel ex fine legislatoris, *perfecta cognitio, et plenus consensus*.

esse voluntarium; adeoque nec imputabile. Ita qui summo mane diei festi se inebriavit, non praevidens ex eo sequuturam missae omissionem, non peccat in eadem omissione. Secundo advertendum est, an apponatur sine necessitate vel utilitate causa inducens talem effectum, vel potius causa honesta illum de sua natura non inducens. Si apponatur causa de sua natura inducens talem effectum, in casu quo non reddatur ex aliqua circumstantia licita, vel intendatur vel non intendatur talis effectus, semper est imputabilis. Et quidem si intendatur, nullum dubium est. Si vero non intendatur, est imputabilis, dum saltem illius periculo proximo praeviso, adhuc quis vellet ipsius causam; nam tunc daretur protestatio contra factum. Quis enim crederet protestanti se nolle inhonestam complacentiam, seu etiam pollutionem, dum interim vellet actus impudicos exercere, seu videre pudenda alterius sexus? Si vero talis causa reddatur ex aliqua circumstantia necessitatis vel utilitatis licita, effectus malus etsi praevisus, non est imputabilis, si non fuit intentus. Sic non imputatur chirurgo pollutio, quam praevidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit, nec studenti ob propriam et aliorum utilitatem materiis sexti praecepti, si et ipse talem effectum non intenderit, dummodo tamen, dum actu sequitur, non habeat complacentiam in his foeditatibus. Sanch. *lib.* 9. *de Matr. d.* 45. *n.* 4. et communiter, * et tradidit D. Thom. 2. 2. *q.* 154. *art.* 5. Cajet. *Opusc. tom.* 1. *tr.* 22. *q. unic. art.* 1. *et* 2. * Ratio autem est, quia dum quis ex causa utili, vel necessaria licite prosequitur jus suum, non dicitur causa effectus non intenti, et per accidens sequuti, cum potius tunc verificetur pati talem effectum, quam agere. Multo magis id verum est, si effectus pravus sequatur ex causa alias honesta et licita, ut si pollutio oriatur ex equitatione, vel ex cibo et potu moderato. Non est ergo necesse desistere ab his causis, quia tunc pravus effectus non est imputabilis, si quis illum non intendat, vel actu sibi in eo non complaceat, dum accidit. Sed videnda omnino sunt quae dicam in explicatione sexti Decalogi praecepti *c.* 7. *quaest. ult.*

Q. III. Quando sit imputabilis effectus pravus, qui sequitur ex omissione.

R. Non est hic sermo de eo, quod est tantum voluntarium objective, seu mere volitum, sed de eo quod est voluntarium causaliter et effective, adeoque imputabile vo-

luntati omittendi aliquid facere, quae omissio reputetur causa talis effectus pravi. Ita mihi potest esse volita aegritudo Petri, sed non imputabilis, si nullo modo fui causa illius. Dico ergo, effectum sequutum ex omissione esse imputabilem solum, dum quis possit, et teneatur impedire, et non impediat. S. Th. 1. 2. *q.* 6. *a.* 3. Debet primo posse impedire, nam si non potest, non peccat, cum nemo ad impossibile teneatur. Si vero potuit, debuit habere obligationem impediendi, et ita non imputantur Deo peccata hominum, quia licet possit, non tenetur impedire. Ita submersio navis imputatur navarcho, qui abfuit ab ipsius directione, qui ad eam tenebatur, non aliis existentibus in navi, si aberant a directione gubernaculi, quia non tenebantur. Ratio autem a priori est, quia dum effectus sequitur ex omissione alicujus actionis, non est imputabilis non operanti, quasi illum physice et positive causaverit, cum nihil egerit; solum ergo est imputabilis secundum hominum aestimationem. Homines vero non judicant aliquem reum effectus pravi sequuti ex omissione operationis, si non tenebatur illam non omittere, et ita, ut dixi, existentes in navi non dicuntur culpabiles, si aberant ab ipsius gubernio, dum fecit naufragium, quia ad id navarchus, non ipsi tenebantur. Supposito vero quod quis posset, et teneretur impedire, et non impedivit pravum effectum, peccat contra eam virtutem, ex qua oriebatur obligatio impediendi. Ita navarchus peccat contra justitiam non impediendo, dum posset, naufragium navis, quia ad id ex suo officio tenebatur: alii, si aderant gubernaculo, et omiserunt gubernationem, peccant contra caritatem, quia solum ex motivo talis virtutis impedire tenebantur. * Vid. Sylv. *in* 1. 2. D. Thom. *q.* 6. *art.* 3. *concl.* 1. *et* 3. * (1).

Q. IV. Quo tempore imputetur effectus volitus in causa, vel culpabiliter proveniens ex aliqua omissione.

(1) Clarius et brevius. Ut ex positione causae positivae effectus pravus nobis imputari contingat, requiritur 1. ut *agens saltem confuse praeviderit* vel *praevidere potuerit ac debuerit consecuturum effectum malum;* 2. ut *causam potuerit evitare;* 3. ut *illam quoque debuerit evitare.* Quare non peccat medicus mulierem curans in necessitate, licet motus inordinatos experiatur, dummodo absit consensus periculum, et invitus sustineat. Ut autem effectus pravus ex voluntaria causae omissione nobis imputari contingat requiritur, 1 *ut quis teneatur aliqua lege ad agendum;* 2 *ut possit adimplere id, quod a lege jubetur;* 3 *ut recuset implere praeceptum legis iis in circumstantiis, in quibus lex ipsa intelligit obligare.*

R. Talis effectus imputatur tunc, quando apponitur causa illius, non vero quando sequitur, si tunc adsit impotentia illum impediendi. Ratio est, quia sive effectus sequatur ex causa positiva, sive ex omissione culpabili, quando sequitur, potest non esse voluntarius, adeoque pro tunc non imputabilis. Exemplum sit in eo, qui se inebriavit, praevidens in ebrietate se aliquem occisurum; quia dum homicidium committit, caret usu rationis, non potest illi dici voluntarium, sicut neque potest dici actualiter peccare. Item exemplum sit in eo, qui ascendens navem voluntarie omisit breviarium, praevidens reddi impotentem ad recitandum horas canonicas. Dum postea singulis diebus illas omisit, quia fortasse vere poenituit omissionis breviarii, tunc non voluntarie omittit horas canonicas, et ita neque actu peccat. Addendum supponi in praesenti non posse impedire pravum effectum, adeoque neque ex hoc capite est illi voluntarius; cum nemo teneatur ad id, quod non potest. Quod si posset impedire, quia tunc ad id teneretur, utique ipsi esset imputabilis, ut diximus in superiori quaesito. Ita qui propinavit alteri venenum, non solum peccavit in eo propinando, sed etiam dum postea sequitur mors, si poterat illud removere, ne sumeretur. Ex dictis autem paulo ante, quamvis effectus pravus non sit actu voluntarius, dum sequitur, nihilominus est in confessione aperiendus: nec sufficit si aliquis se accuset, causam voluisse; nam cum ipse effectus sit praevisus et volitus in sua causa, est imputabilis illi, qui eamdem causam voluit, adeoque tenetur de eo se accusare in confessione. * Sylv. *l. c. q.* 71. *art.* 6. *.

Regulae in praxi observandae.

I. Solent aliquando Confessarii anxii esse propter effectum pravum, quem putant derivare ex aliqua operatione sui poenitentis, ac exinde illum obligant ad illam omittendam. Si ex. g. audiant poenitentes pati nocturnas pollutiones, easque derivari credant ex serotina comestione, illos inquietare incipiunt quoad cibum et potum, vel illas culpabiles judicant. Videant ergo Confessarii, quod semper cum causa est honesta, non est obligatio illam deserendi, quamvis effectus pravus, cui alias non praebent consensum, per accidens sequatur. Potius satagant, ut poenitentes abstineant ab omni voluntaria complacentia, sed non imponant eis obligationem, ad quam non tenentur, ut eveniret, si cogerent abstinere a cibo et potu non exredentibus eorum

necessitatem. Quod si velint consulere christianam mortificationem, ac poenitentes promptos adinveniant, optimum quidem erit, sed caveant adstruere obligationem, ubi non est.

II. Dum poenitentes se accusant pejerasse, blasphemasse, vel verba obscoena protulisse, et adducunt in sui defensionem, se tunc ex ira, ex ebrietate non advertisse, sed potius protulisse ex habitu, quam advertenter, non statim credat illos immunes a talibus peccatis. Interroget ergo, an sciverint ex aliorum testimonio solitos esse in ebrietate verba valde obscoena proferre; an ex pravo habitu, vel ira sciverint solitos esse pejerare, blasphemare etc. Si respondeant se id scire, iterum interroget, an fecerint diligentiam, ut caverent ab ebrietate, et ad extirpandum pravum habitum, et consuetudinem pejerandi, blasphemandi etc. se Deo commendando, Sacramentorum frequentia, vel etiam, si opus sit, aliquibus poenitentiis etc. Adhibitis istis diligentiis, si postea ex prava consuetudine inadvertenter blasphement, illis blasphemia non imputabitur; utpote quia causa, seu prava consuetudo non est amplius illis voluntaria. Secus si illas non adhibeant, nam cum illis causa adhuc voluntaria sit, ac praeviderint quae mala ex ea sequantur, ista censentur illis voluntaria in eadem causa. Quod si Confessarius habeat prae manibus poenitentem tam rudem, ut non adverterit se obligatum esse ad adhibendam diligentiam pro extirpanda consuetudine et malo habitu, tunc excusari posset, si pejeravit etc. sine sufficienti advertentia. At pertinebit ad pium Confessarium ipsum commonefacere de sua obligatione.

III. Quamvis praedicta, dum causa non sit retractata, imputentur ad culpam, quatenus sunt voluntaria in eadem causa, nihilominus advertat Confessarius, quod si agatur de aliquo peccato, cui annexa sit censura vel reservatio, quale est in nostra Dioecesi blasphemia, tunc peccatum solummodo voluntarium in causa, non vero quando committitur, immune est a reservatione. Ratio est, quia cum censura et reservatio odiosa censeantur, intelligendum est afficere peccata formaliter talia, hoc est, quae talia sunt, dum committuntur: dum vero quis ex. g. inadvertenter blasphemat, non dicitur pronunciare formaliter blasphemiam ex defectu advertentiae, quamvis reus sit malitiae blasphemiae in sua causa, quam non curat removere. Graff. *in Prax. l.* 1. *cap.* 10. *num.* 52. Mans. *Tr. de Cas. Reserv. p.* 1. *q.* 2. *cas.* 1. *num.* 22.

* Cautos esse monet confessarios in reducenda ad praxim superiori doctrina *quaesit.* 11. posita Sanchez *lib.* 9. *de Matrim. disp.* 45. *n.* 6. Si enim probabile adsit periculum consensus in delectationem, quantumvis causa sit licita, honesta, aut utilis, est ab ea abstinendum, quia amans periculum, in illo peribit, ut monet *Eccles.* 3. Tunc autem periculum hoc cognoscent, quando experientia eos docebit, in simili occasione versantes fere semper in consensum prolabi. Cajet. *in Summ. V. Periculum*. Navarr. *in Sum. cap.* 3. *num.* 14. * (1).

(1) Nunc a voluntario ad liberum progrediamur, de quo ne verbum quidem facit auctor, etsi inter se differant voluntarium et liberum sicuti excedens et excessum; hoc est, liberum procedit a principio intrinseco valente agere et non agere; voluntarium vero sufficit quod procedat a principio intrinseco, etsi istud aliunde nequeat se determinare ad agendum vel non agendum: unde omne liberum est etiam voluntarium, sed non è contra; ideoque liberum superaddit voluntario potentiam se determinandi ad utrumque ex oppositis· uno verbo, voluntarium ex se admittit necessitatem etiam antecedentem absolutamque; liberum vero illam eliminat. Superest hic advertendum discrimen intercedens inter *necessarium*, *violentum* et *coactum*. Nam *necessarium* est ab extrinseco vel intrinseco principio ad unum determinante. *Violentum* procedit a principio extrinseco contra inclinationem patientis carentis omni cognitione, ut ascensus lapidis. *Coactum* est a principio extrinseco contra inclinationem agentis cognitione praediti. Quibus praemisis, nunc quaedam delibanda sunt circa libertatis naturam.

Itaque libertas definitur juxta Catholicos omnes: *expedita potentia agendi vel non agendi, positis omnibus ad agendum requisitis.* Libertas alia est a *coactione*, et alia a *necessitate:* prima est immunitas ab omni violentia contra propensionem voluntatis illata; et haec reddit hominem sponte volentem; quo sensu Pater in divinis *libere* Filium generat: secunda est illa, quae omnem necessitatem tum interiorem seu naturae, tum exteriorem seu coactionis excludit; et haec reddit hominem *libere* volentem; et hoc sensu liber est qui potest agere vel non agere. Insuper hujusmodi libertas, nempe a *necessitate*, alia dicitur *contrarietatis*, qua quis potest facere contraria, bonum scilicet et malum, et alia est *contradictionis* in eo sita, quod homo possit bonum velle seu facere, et non velle aut non facere; et ista subdividitur in libertatem *specificationis*, qua quis est indifferens ad hoc specie bonum, vel ad aliud, et in libertatem *exercitii*, qua voluntas potest exercere hunc vel illum actum, licet sit determinata ad unum etiam numero objectum, quod demonstratur exemplo s. Apolloniae quae, referente s. Dionysio alexandrino sponte, et proprio motu insiliit in rogum accensum, ad quem cremanda ducebatur: hic motus fuit liber, non quidem libertate *specificationis*, quia haec supplicii species erat ei determinata, et ab electione s. Martyris independens, sed libertate *exercitii*, quatenus intrepida virgo disposuit de suo actu, potuitque illum non ponere.

Huic libertati opponitur *necessitas*, quae definitur: *determinatio ad unum*. *Necessitas* alia est *antecedens*, et est ea quae rationis et voluntatis

CAPUT II.

De Vi, Concupiscentia, et Metu, quatenus opponuntur Voluntario (1).

Q. I. An violentia tollat voluntarium.

R. Cum violentum sit illud, quod procedit a principio extrinseco, repugnante eo, qui patitur violentiam, sequitur omnino opponi voluntario, quod procedit a principio intrinseco, praevia cognitione; atque ita dicitur violentiam simpliciter causare involuntarium. Et de facto quis non dicat

usum antecedit, ut contingit in motibus *primo primis*; unde quae in hisce motibus eveniunt sunt *materialiter*, sed non *formaliter* mala, dummodo hi motus non sint voluntarii in causa. Alia est *extrinseca* seu *coactionis*, et est quando vis alicui infertur contra propriam inclinationem. Quae coacte aguntur aut patimur, semoto semper voluntatis consensu, vitio non adscribuntur. Alia est *intrinseca*, et est illa quae provenit ab ipsius voluntatis inclinatione, ita ad unum determinata, ut non possit non determinari. Quae aguntur cum hac necessitate, patet ad summum esse voluntaria, sed non libera. Alia denique est *moralis*, quae consistit in summa difficultate vel operandi bonum vel abstinendi a malo; quae tamen actu vinci potest, et interdum debet. Haec, quando adest obligatio eam vincendi, non excusat a peccato si non superetur.

Hisce omnibus in meridiana luce constitutis, dicimus hominem viatorem, ut vere dici possit liber in suis actionibus, atque ex his mereri vel demereri, debere esse immunem non solum a *coactione*, ut contendebant Bajus et Jansenius, sed etiam a *necessitate antecedente*, vel simplici necessitate. Contraria sententia damnata est ut haeretica a sancta sede apostolica in hisce propositionibus Jansenii, et Baji: *ad merendum vel demerendum* (*ajebat Jansenius*) *in statu naturae lapsae, non requiritur in homine libertas a necessitate sed sufficit libertas a coactione: homo peccat* (*verba sunt Baji*) *etiam damnabiliter in eo quod necessario facit.*

(1) Causae, quae voluntario opponuntur, quatuor sunt; nempe *violentia, ignorantia, metus et concupiscentia*, seu *vehemens passio*. Hae causae aliquando tollunt voluntarium, aliquando illud tantum minuunt; unde facile intelligitur involuntarium duplex esse, aliud *simplex* seu *absolutum*, aliud *diminutum*, seu *secundum quid*.

Involuntarium simplex seu *absolutum* reperitur in ea hominis actione, quae nullo modo in sua essentia cognita fuit; vel si cognita fuit, defuit omnino voluntatis consensus. *Involuntarium diminutum* seu *secundum quid* dicitur illud, quod voluntas repudiat consideratum in se, acceptat vero cum illud respicit vestitum aliquibus circumstantiis. Sic projectio mercium facta a mercatore metu naufragii, est involuntaria *secundum quid*; nam displicet in se, sed tamen peragitur, quia agnoscitur, ut necessaria ad vitam conservandam. Hoc genus involuntarii non tollit malitiam actionis, si versetur circa ea, quae sunt intrinsece mala.

me involuntarie agere, si aliquis, me repugnante, sumat meam manum, et superiori vi cogat percutere Petrum? (1)

Q. II. Quid sit concupiscentia, et an minuat voluntarium.

R. I. Pro concupiscentia sumitur in praesenti motus appetitus sensitivi tendentis in bonum delectabile.

R. II. Concupiscentia antecedens minuit voluntarium liberum, adeoque peccatum, non vero concupiscentia consequens. S. Th. 1. 2. *q*. 77. *a* 6. *et* 7. Ratio primae partis est, quia concupiscentia antecedens illa est, quae ex impetu appetitus sensitivi impellit voluntatem in aliquod objectum, ut dum ex aestu iracundiae excitatur voluntas ad vindictam, vel ex ardore luxuriae impellitur in bonum delectabile. Id autem facit perturbando rationem, ita ut non plene advertantur motiva in contrarium, et inclinando voluntatem in rem concupitam, quae omnia adversantur perfectae libertati, quae exigit cognitionem perfectam objecti, et indifferentiam voluntatis erga illud. Quod si tanta esset concupiscentia vel passio, ut omnino rationem perturbaret, tunc penitus tolleretur voluntarium liberum. Concupiscentia vero consequens non minuit libertatem: nam haec excitatur in nobis ab eadem voluntate, sicuti dum quis aliquid optat, excitat in appetitu sensitivo desiderium, seu inclinationem in illud, ut ita promptius feratur in objectum volitum. Ad eum modum, quo, dum quis vult vindictam, excitat etiam in appetitu sensitivo aestum iracundiae. Cum igitur haec concupiscentia consequens sit volita ab eadem voluntate, non potest dici minuere libertatem.

Dixi in responsione, concupiscentiam antecedentem minuere voluntarium liberum; nam si sumatur voluntarium pro majori vel minori inclinatione voluntatis, utique non minuitur; cum voluntas quo magis impellitur, eo majori conatu feratur in objectum, ut patet in. eo, qui ex aestu iracundiae ad vindictam movetur.

(1) Violentia definitur: *compulsio alicui illata ab exteriori principio, dum patiens in contrarium enititur:* et duplex est, alia nimirum *absoluta*, alia *secundum quid*. Prima est quae omnino adversatur voluntatis inclinationi, quaeque a vi exteriori proficiscitur cum omnimoda agentis renitentia; unde quod procedit ex hoc violentiae genere, non imputatur ad culpam, utpote penitus involuntarium: secunda intervenit, quando voluntas ei non resistit saltem efficaciter, sed negative se habet. Hujus generis violentia non tollit quidem voluntarium, sed tantummodo minuit, unde quae ita fiunt, pro qualitate rei, quae committitur, ad culpam vel levem vel gravem, imputantur.

Q. III. An metus tollat voluntarium.

R. Ea, quae fiunt ex metu, sunt voluntaria simpliciter, et involuntaria secundum quid. D. Thom. 1. 2. *qu.* 6. *a.* 6. Sunt voluntaria simpliciter, nam praevia sufficienti cognitione, voluntas ea efficaciter vult et eligit, quia supposita aliqua conditione, considerantur ut bona. Sic quia instante periculo naufragii, projectio mercium consideratur ut bona ad vitam conservandam, ideo efficaciter eligitur a voluntate. Ex alia vero parte, quatenus scilicet consideratur ut damnosa mercatori, quia illam respueret voluntas, ideo dicitur involuntaria secundum quid. Hinc metus non tollit voluntarium, neque excusat a peccato, nisi omnino perturbet rationem, vel nisi simus in casu, in quo operari ex metu mali majoris excuset a peccato. Porro in praeceptis negativis naturalibus metus aliquando cohonestare potest operationem, aliquando non. Tunc non valet cohonestare actionem, quando ita est ex objecto et essentialiter mala, ut non mutetur ejus natura per quamcumque circumstantiam et finem extrinsecum. Ita se habet malitia mendacii, blasphemiae, idololatriae, etc. Si vero objectum valeat mutari per aliquam circumstantiam seu finem, tunc actio potest esse licita, si fiat ex metu; ut dum quis ne amittat propriam vitam, occidit suum invasorem, vel abscindit sibi manum, ne pereat. Hic videtis ex metu mali imminentis cohonestari id, quod alias praecepto negativo vetatur, et ex adventu novae circumstantiae reddi licitum, quod alias prohibetur. Praecepta vero affirmativa, sive sint naturalia sive positiva, regulariter non obligant, interveniente gravi metu, nisi observantia legis exigat de sua natura periculum vitae, tunc etenim praesumi non potest de contraria intentione legislatoris. Tunc autem habet annexum periculum vitae, vel quando ita exigit officium, quod quis praestat, ut constat in Milite et in Parocho, qui tenetur non deserere suas oves tempore pestis etc. vel si ita exigat bonum commune.

Caeterum in casibus, in quibus gravis metus non excusat a peccato, bene potest excusare a poenis ecclesiasticis illi annexis; si etenim valet excusare a transgressione legis humanae, et excusare poterit a poenis eodem jure impositis quales sunt censurae, et reservatio. Suarez *de Cens. d.* 6 *sect.* 3 Bonacc. *de Legib. d.* 2 *qu.* 8 *p.* 2 *n.* 3 Mazuchel. *disp.* 1 *c.* 4 *num.* 66 *etc.* Quod si prohibeatur aliquid sub censura multum conferente ad bonum commune, et ad scandalum vitandum, tunc si actio fiat ex metu non injusto,

non erit immunis a talibus poenis, quia censetur legislatorem voluisse obligare etiam cum periculo gravis damni. Hinc non immunis esset a reservatione homicida, qui lictores occideret, ut se subduceret morti justae sibi inferendae. Secus esset, si metus gravis injuste incuteretur; ut si aliquis propinaret venenum ad alterum occidendum, ne ipse occideretur a potentiore exposcente tale venenum. In talibus casibus, cum pene inviti homines peccent, praesumitur legislatorem nolle in eos suis poenis animadvertere. Varias divisiones metus do in *tract. de Contract. qu. 1. c. 1.*

Regulae in praxi observandae.

Potest aliquando accidere, ut Confessarius judicare debeat immunem a reservatione illum, qui alias commisisset peccatum reservatione innodatum. Demus ex. gr. patrem consentire in peccatum filiae, et maritum in peccatum uxoris, quia alias ille qui peccare vult, subtrahet ab ipsis omne lucrum, et ipsi aliunde non habebunt, unde possint se sustentare. Peccabunt utique, sed immunes erunt a reservatione. Demus sponsam consentire in copulam cum sponso; quia alias rationabiliter timet ab eo esse deserendam cum sua gravi infamia; quia jam simul peccarunt, et concepit. Demus, aliquem ferre falsum testimonium in judicio in alterius grave damnum, quia alias imminebat illi grave nocumentum ab eo, qui voluit ita in judicio respondendum. Haec omnia utique in praxi accidere possunt, et ignoranter se geret Confessarius, si eo quod poenitens peccaverit, illum credat obnoxium reservationi, vel censurae. Ex his gradum faciat ad alia exempla.

* Ratio supradictorum esse potest, quia censurae cum sint poenae ab Ecclesia statutae ad refraenandam delinquentium contumaciam adversus legem ecclesiasticam, et contumax dici nequeat, qui gravi metu adactus actionem ponit ab Ecclesia vetitam, in eo enim casu lex ecclesiastica cessat, non eos afficiunt, qui ex metu gravi aliquid sub censura prohibitum faciunt. Ad reservationem autem, quod attinet, haec ratio meo quidem judicio non valet, quia non est primario poena in delinquentem statuta, sed ablatio jurisdictionis in Confessario. Si haec enim ratio valeret, locum habere deberet etiam in casu ignorantiae, at cum ignorantia a reservatione non excuset, ita neque metus. Ratio autem, cur ex metu gravi peccatum admittens, reservationi obnoxium, ab ea excusatur, est quia Episcopi reservare so-

lent peccata atrocia et graviora, metus vero cum voluntarium minuat, licet non tollat totaliter peccatum, attamen illud extenuat, neque tam grave, ac atrox esse permittit. *

CAPUT III.

De Ignorantia, et quatenus opponatur Voluntario.

Q. I. Quid sit ignorantia, et quotuplex.

R. I. Ignorantia in praesenti sumitur pro privatione scientiae, quam quis posset habere. * Ita eam definit s. Th. 1. 2. *q.* 76. *art.* 2. *. Inter res autem, quas possumus scire, aliae sunt, quas possumus, sed non tenemur scire, ut sunt ex. gr. demonstrationes mathematicae etc. aliae sunt, quas possumus, et tenemur scire, ut sunt e. g. articuli Fidei.

R. II. Ignorantia primo dividi potest in ignorantiam juris et facti. Ignorantia juris datur, dum quis ignorat aliquid esse praeceptum, vel prohibitum; ut dum quis nesciret die Veneris prohibitam esse carnis comestionem. Ignorantia facti intervenit, quando, non ignorata lege, ignorat quis facere quod lege prohibetur, ut dum quis occideret hominem, putando esse feram. Secundo dividitur in antecedentem, concomitantem et consequentem. Antecedens est ea, quae nec explicite, nec implicite est volita, adeoque nullo modo voluntaria, et dicitur causa actus, quatenus, si non adesset talis ignorantia, non fieret. Exemplum sit in eo, qui exploderet sclopetum in aliquem locum, et occideret amicum, fortasse tunc inde pertranseuntem. Hic nullatenus voluit ignorantiam de transitu amici, ut suppono, et aliunde talis ignorantia fuit causa actus, si enim scivisset amicum fore transiturum, sclopetum non explodisset. Ignorantia concomitans ea est, quae comitatur actum, taliter ut habeatur ignorantia de eo, quod agitur, ut si quis putans occidere feram, occidat hostem: nihilominus, qui habet talem ignorantiam, est ita affectus, ut ageret, etsi non ignoraret. Sic in casu exposito qui occidit hostem, putans occidere feram, potest esse ita dispositus, ut libentius etiam occidisset hostem, si scivisset. Ignorantia consequens consequitur actum voluntatis; unde dicitur volita ab eadem voluntate. Si est directe et expresse volita, dicitur affectata, ut dum quis vult ignorare praeceptum ad liberius peccandum. Si est indirecte volita, ut dum quis taedio, vel negligentia omittit debitam diligentiam ad eam expellendam, dicitur crassa, vel supina. Item dividitur ignorantia in vincibilem, et in-

vincibilem. Haec illa est, quae morali diligentia superari non potest, eo quod nunquam in mentem venerit cogitare, seu dubitare de opposito; vel si in mentem venit, attamen superari non potuit ignorantia, adhibita debita diligentia. Ista ignorantia eadem est ac antecedens. Vincibilis, quae eadem est ac consequens, poterat, et debebat superari, adhibita morali diligentia.

Q. II. An ignorantia causet involuntarium.

R. I. Ignorantia antecedens, sive invincibilis causat simpliciter involuntarium, cum non sit ullo modo volita; quinimmo nec opus fieret, si ignorantia non adesset. Ita qui fortuito occidit amicum pertranseuntem, nullo modo occidisset, si scivisset. * Haec quae breviter attingit Auctor, fusius tradit Contin. Tournel. *de Actib. human. cap.* 2. *.

R. II. Ignorantia concomitans non causat positive involuntarium, quia quod fit ex tali ignorantia non displicet voluntati; ut dum quis occidit inimicum, putans esse feram, cum tamen esset ita affectus, ut libentius occidisset inimicum, si scivisset. Neque causat voluntarium, etenim non potest dici ab eo volita mors inimici, cum id ignoraverit, et putaverit occidere feram. Remanet ergo, ut factum ex ignorantia concomitante dicatur non voluntarium. * Vid. *cit.* Tournel. *.

R. III. Ignorantia consequens, seu vincibilis causat voluntarium; nam haec ignorantia, ut patet ex ipsius explicatione, vel directe vel indirecte est volita; unde quod sequitur ex ea, saltem erit voluntarium in sua causa, nempe in ipsa ignorantia, quam quis posset, et teneretur expellere. Quae dicta sunt de ignorantia, applicanda sunt oblivioni, et inadvertentiae, quae excusant, quando sunt invincibiles, non vero quando vinci possunt, et debent.

Q. III. An ignorantia excuset a culpa et a poena.

R. I. Ignorantia invincibilis, vel juris, vel facti excusat a culpa et a poena. A culpa quidem, quia, cum tollat voluntarium, tollit peccatum, cum nullum sit peccatum, nisi sit voluntarium. Hinc Alexander VIII. *sub n.* 2. damnavit propositionem asserentem ignorantiam invincibilem juris naturae non excusare a peccato. Item excusat a poena, quia haec correspondet culpae, adeoque juxta quantitatem culpae est infligenda: *cap. Felicis de poen. in* 6. *et cap.* 2. *de his, quae fiunt a majori parte Capit.* Nec refert aliquam actionem esse peccaminosam, quoties ignoratur lex inducens aliquam poenam; ut si quis peccaret occidendo hominem,

ignoraret tamen huic peccato adjunctam esse poenam excommunicationis. Navar. *cap.* 27. *Sum. num.* 16. *et* 274. Suar. *de Cens disp.* 4. *sect.* 8. *num.* 5. nam causa talis poenae est delinquere in legem inducentem talem poenam; licet autem alias actio sit peccaminosa, non tamen dici potest formaliter transgressiva legis imponentis poenam, si invincibiliter ignoretur. Hinc *cap. Ut animarum, de Constit. in* 6. dicuntur non ligari sententiis Ordinariorum, qui eas ignorant, dummodo ignorantia non sit crassa, vel supina.

R. II. Ignorantia invincibilis etiam solius poenae excusat ab ea incurrenda, si poena consistat in aliqua censura, vel si poena sit exorbitans et extraordinaria. Suar. *cit. n.* 9. Sanch. *l. q. de Matrim. disp.* 32. *n.* 13. Azor. *l.* 1. *Instit. Moral. cap.* 15 *quaest.* 3. Ratio est quia citato *cap. Ut animarum*, ex sola ignorantia crassa et supina inducuntur censurae; et cum ibi sermo sit generaliter de ignorantia in favorem animarum, dictum caput interpretandum est etiam de ignorantia ipsius poenae. Ulterius censurae non inducuntur sine aliqua monitione de tali poena *cap. Sacro de Sent. excomm.*, nullatenus autem potest monitus dici, qui censuram invincibiliter ignorat. Quod dicitur de censuris, applicari solet irregularitati, quae provenit ex puro delicto ut melius explicabitur suo loco.

Addendum, non incurrere censuram etiam qui ejusdem habet ignorantiam crassam vel supinam, si lata sit in eum, qui aliquid *scienter* fecerit, vel aliquid facere *praesumpserit;* immo aliqui addunt etsi ignorantia fuerit affectata. Salmant. *tr.* 10. *cap.* 1. *num.* 198. Sed haec sufficiat hic brevi calamo attigisse, melius suo loco examinanda.

Dixi in responsione, vel si poena sit exorbitans et extraordinaria, quamvis enim incurratur poena ordinaria correspondens delicto, etiamsi ignoretur, sicuti poena mortis plectuntur etiam ii, qui nesciunt esse alicui delicto annexam; nihilominus non est reus poenae exorbitantis et extraordinariae, qui non consentit in delictum, prout ignoratur inducere talem poenam. Navarr. *in Sum. c.* 23. *n.* 47. *et cap.* 27. *n.* 274. Ratio potest esse, quia, cum poena sit exorbitans, videtur ex aequitate exposci, ut delinquens violaverit legem ut inducentem talem poenam; tunc etenim cum plene peccet in legem, bene debetur ipsi etiam poena exorbitans et extraordinaria. Illa ergo ignorata, puniendus est poena mitiori.

* Quaestio est gravissima inter Theologos, an possit dari ignorantia invincibilis circa naturae praecepta, sed cum parum pro praxi conferre videatur, qui eam scire cupit, adeat Continuat. Tournel. *l. c.* Sylv. *in* 1. 2. D. Thom. *quaest.* 76. *art.* 3. * (1).

Regulae in praxi observandae.

I. Non statim ac Confessarius audit aliquem commisisse peccatum sub censura reservatum; dimittat poenitentem, quasi non possit illum absolvere. Primo interroget, an sciverit fuisse sub censura reservatum, et si respondeat negative, si nihil aliud obstet, cum tunc non innodetur censura, poterit absolvi. Si vero dicat non sibi ignotam fuisse censuram, iterum interroget, an de eadem cogitaverit, dum commisit peccatum, dum ex. gr. in judicio interrogatus, falsum testificatus est in grave damnum tertii. Si de eadem nullatenus cogitavit, sicuti ignorantia inculpabilis excusat a censura, ita et inculpabilis inadvertentia. Idem dicas si quis magno irae aestu arreptus, dum percussit clericum, nihil cogitavit de excommunicatione etc.

Eadem doctrina utatur Confessarius in aliis casibus. Vovit ex. gr. quis non fornicari sub poena solvendi 10 aureos, et interim dum incidit in fornicationem, immemor fuit voti, excusare ipsum debet confessarius a poena solvenda. Quin immo si poena fuit exorbitans, ut peregrinari Romam etc. poterit ab ea excusari, si memor voti, immemor fuit solius poenae; nam haec poena videtur exorbitans, et ita ex dictis poterit ab ea excusari, qui peccavit immemor ipsius.

QUAESTIO III.

DE BONITATE, ET MALITIA ACTUS HUMANI.

Alii sunt actus hominis, quos habet communes cum bestiis, ut nutritio, visio etc., et de his non est sermo in praesenti. Alii sunt proprii hominis, sed qui possunt fieri sine advertentia rationis, ut locutio; nam etiam pueri et

(1) Hoc unum in praesentiarum adnotare sufficiat, nempe non dari ignorantiam invincibilem juris naturalis quoad prima principia et proximas eorum conclusiones: dari vero (prout fert communior opinio) quoad conclusiones magis remotas et secundaria principia.

amentes loquuntur (1). Alii denique, qui fiunt cum advertentia, et deliberatione, et de his sermo est in praesenti quaestione.

CAPUT I.

Quid sit Actus humanus, quae ejus Bonitas, et Malitia, et unde desumenda.

Q. I. Quid sit Actus Humanus, et quae ejus moralitas.

R. I. Illae dicuntur actiones humanae, quarum homo dominus est, et cum non sit Dominus nisi actuum, qui procedunt per voluntatem et liberum arbitrium, consequens est, proprie illas actiones dici humanas, quae procedunt a libero arbitrio. D. Th. 1. 2. *quaest.* 1. *art.* 1. (2). Aliae actiones, quae non sunt ex deliberatione et libero arbitrio, dici possunt hominis, non humanae.

R. II. Moralitas actus desumitur ex hoc, quod actus proveniens a libero arbitrio reguletur a ratione practice dictante aliquod esse bonum, adeoque prosequendum, vel malum, adeoque fugiendum. D. Th. 1. 2. *quaest.* 18. *a* 1. Hinc ex moralitate actus denominamur boni, si amplectamur quod ratio dictat esse bonum; seu mali, si non fugimus, quod ratio dictat esse fugiendum (3).

(1) Et ii dicuntur actus hominis, non humani, de quibus non est cur, absolute loquendo, poenitens se excuset etsi turpes sint, quia in illis non agit ut homo, et fieri dicuntur in *nobis sine nobis.*

(2) Igitur ut actiones sint humanae et imputabiles, opus est. 1 *Ut homo intelligat et cognoscat id quod agit.* 2 *Ut amplectatur vel rejiciat id quod cognovit.* 3 *Ut fruatur libertatis beneficio.*

(3) Actiones humanae dividuntur. 1. in *mere elicitas, mere imperatas, et elicitas simul et imperatas. Mere elicitae* sunt, quas voluntas immediate per se producit absque adminiculo cujusvis alterius potentiae, et ullo praevio imperio proprio, ut primae volitiones, nolitiones objectorum. 2 *mere imperatae* illae dicuntur quae ex jussu voluntatis ab aliis potentiis proxime efficiuntur, exemp. gr., contemplatio objecti per intellectum, progressio localis a vi motrice. 3 *elicitae simul et imperatae,* quae a sola voluntate profluunt, ex praevio tamen ipsius imperio, ut perfecta inimicorum dilectio, injuriarum condonatio. Dividuntur secundo in *bonas et malas;* ex bonis aliae sunt naturales, quae solis naturae viribus fieri possunt, supernaturales aliae, quae nisi gratiae auxilio elici possunt. Dividuntur. 3 In *meritorias de congruo, et de condigno;* primis debetur praemium ex quadam decentia, secundis ex justitia, improprie tamen sumpta, nempe ex ipsius Dei fidelitate. Dividuntur tandem in *internas,* quae nullo sensibili signo apparent, et *externas,* quae exterius cognoscuntur.

Q. II. Quid sint bonitas, vel malitia moralis.

R. Sicuti in rebus naturalibus bonum dici solet, quod alicui convenit, uti est sanitas corpori, et malum, quod disconvenit, ut aegritudo; ita bonum morale dicendum est quod convenit naturae rationali operanti ex ratione, et malum, quod ei disconvenit. D. Th. 1. 2. *q.* 18. *a.* 4. *et* 5. Haec autem convenientia vel disconvenientia innotescit ex quibusdam principiis universalibus, e. g. *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, et ex aliis vel evidenter ex istis illatis, vel tantum probabiliter. Non explicatur ergo bonitas, et malitia actus humani tamquam a priori per convenientiam, aut disconvenientiam ad dictamen rationis, sed solum a posteriori. Et de facto ideo ratio dictat bonum esse amare proximum, quia id de se decet liberam naturam rationalem, et malum esse mentiri, quia mendacium eamdem dedecet. * Sylv. *in* 1. 2. D. Thom. *q.* 71. *art.* 6. *in fin.* *.

Q. III. Unde Actus humani desumant suam bonitatem, vel malitiam.

R. I. Si objectum sit bonum vel malum, actus humani desumunt ab eo suam bonitatem vel malitiam essentialem, si nil aliud obstet, ut statim videbimus. S. Th. 1. 2. *quaest.* 18. *a.* 2. *etc.* Ratio est, quia sicut in naturalibus forma, ex. gr. anima rationalis dat rei primum esse, sive essentiale et specificum; ita cum actus primo in objectum feratur, ab eo pariter desumet suum esse essentiale. Si proinde objectum sit indecens, quia dicit deformitatem ad liberam naturam rationalem, quale ex. gr. est furtum, ex eo consurget malitia essentialis actus; sicuti e contra bonitas essentialis, si objectum deceat liberam naturam rationalem, ut est amare Deum.

R. II. Si objectum sit bonum, sed finis operantis sit malus, actus humanus desumit suam essentialem malitiam a fine operantis. S. Thom. 1. 2. *quaest.* 18. *art.* 2. *et* 4. *et q.* 19 *art.* 9. Ratio est quia talis actus est simpliciter malus; improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum, ut si quis faceret eleemosynam ob vanam gloriam. Quia ergo talis actus simpliciter malus non potest malitiam desumere ab objecto, quod alias deceret naturam rationalem, remanet ut illam desumat a fine.

R. III. Si objectum sit indifferens, et habeat operans finem bonum, vel malum, tunc actus desumit essentialem bonitatem vel malitiam ab eodem fine. Ratio est, quia, si habeat finem bonum, totus actus est bonus: est etenim se-

cundum rationem uti etiam rebus indifferentibus propter bonum finem; ut si quis iter aggrediatur ob invisendam imaginem beatissimae Virginis. Eo autem ipso quod actus est bonus, talem bonitatem non potest desumere nisi a fine, cum objectum quod habet, supponatur indifferens. E contra, cum actus sit simpliciter malus, si operans referat objectum indifferens ad finem malum, ut est iter agere ad se ulciscendum, ex eadem ratione non poterit desumere suam malitiam, nisi ex fine. D. Thom. *loc. cit. a* 5. *ad.* 4.

Propter doctrinam immediate allatam, quae nullam patitur difficultatem, putavi perperam censoris munus assumpsisse illos, qui Patrem Mansi objurgarunt, dum in suo Tractatu de Casibus reservatis *p.* 1. *qu.* 2. *cas.* 8. numeravit inter actus obscoenos reservationi obnoxios, non solum tactus mammillarum, sed oscula etiam Parochi etc. cum Parochiana. Dicebant isti actum non dicendum obscoenum, nisi ad objectum obscoenum referatur, quale dici non debet vultus Parochianae. At studeant, quaeso, antequam isti decidant. Ex dictis, dum actus habet objectum indifferens, non desumit suam bonitatem vel malitiam, adeoque nec denominationem ex objecto, sed ab ulteriori fine operantis; alias dicendum esset osculum habitum a Parocho cum Parochiana fuisse actum indifferentem; ita etenim se habet osculum mulieris generaliter sumptum. Cum igitur talis actus denominandus sit ex fine, qui vel est inhonesta complacentia, vel mulierem ad turpia inducere etc. et iste finis sit obscoenus, cur et osculum non dicendum est obscoenum? Ita quamvis vultus mulieris sit objectum honestum, nihilominus oscula peccaminosa ipsius dici possunt libidinosa, turpia etc. et talia denominantur ab Auctoribus, quia non desumunt denominationem a vultu, sed a fine operantis, aliisque circumstantiis ad luxuriam pertinentibus. * De hac quaestione vide dicenda inferius *tr.* 12. *qu. unic. cap.* 1. *.

R. IV. Si actus habeat suam essentialem bonitatem vel malitiam ab objecto, potest habere alteram bonitatem, vel malitiam accidentalem a circumstantiis, et praecipue a fine. Ratio est, quia nil repugnat objectum primo propter suam honestatem considerari, et deinde eligi ut medium ad assequendum aliquem finem bonum. Ita si quis det eleemosynam pauperi puellae, ut eam removeat a periculo amittendae pudicitiae, potest primo amare eleemosynam, quatenus bonum est pauperis misereri, et deinde assumere eam ut medium ad praeservandam puellam a lapsu. Dum autem

primo intendit objectum propter suam honestatem, dat actui speciem bonitatis, in qua ipsum est, et sic qui dat eleemosynam puellae pauperi, exercet actum misericordiae. Dum vero assumitur ut medium ad exercendam aliam virtutem, talis finis, si sit in diversa specie ab objecto, dat actui novam honestatem; et ita qui dat praefatam eleemosynam, ut etiam praeservet puellam, simul exercet opus eximiae charitatis, adeoque talis actus habet honestatem virtutis misericordiae et charitatis. Idem dicendum de eo, qui fertur in objectum pravum propter finem malum, ut qui furatur, ut fornicetur; talis actus non solum est malus in specie injustitiae, sed etiam impudicitiae. * Ita communis contra Vasq. *disp.* 51 *cap.* 3. Contin; Tournel. *de Actibus human. cap.* 6 *art.* 2 *sect.* 2. *concl.* 3 *

Dixi bonitatem et malitiam moralem provenientem a circumstantiis, praecipue provenire a fine operantis; nam finis operantis est praecipuum motivum voluntatis, ut patet in eo, qui furatur ob adulterandum; movetur etenim ad faciendum malum ab adulterio magis, quam desiderio furti; et ita magis dicitur adulter quam fur. S. Thom 1. 2. *qu.* 7 *a.* 4 *et qu.* 58 *a.* 6. Nihilominus talis malitia dicitur accidentalis, quia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris; quae autem superveniunt alicui habenti omnia pertinentia ad suam essentiam, dicuntur accidentalia.

Q. IV. Quae sint circumstantiae, a quibus actus moralis habere potest aliam bonitatem, vel malitiam (1).

R. Istae circumstantiae illo versiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis significat circumstantiam personae, quae saepe addit novam speciem malitiae, ut si conjugatus, vel obstrictus voto castitatis fornicetur. E contra addere potest novam speciem bonitatis, ut si ex voto quis continentiam servet; neque enim tunc solum facit opus castitatis, sed etiam religionis. Aliquando solum auget malitiam intra eamdem speciem, ut si vir donatus a Deo singularibus beneficiis determinate peccet. Dixi *determinate*; nam peccata ex fragilitate, et surreptione in viris probis, qui adhibent

(1) Circumstantia, quam Graeci *peristasyn* vocant, *est particularis quaedam affectio, quae humano actui accedit, et quidquam confert ad ejus moralitatem.*

diligentiam ad ea praecavenda, potius sunt minora: quia facta cum minori advertentia: s. Th. 1. 2. *quaest.* 73 *art. ult.*

Quid significat qualitatem, seu conditionem materiae, seu objecti, circa quod versatur actus. Addere potest novam speciem malitiae, ut patet, si percutiantur parentes, vel quis furetur rem sacram; vel augere malitiam intra eamdem speciem, ut si percutiatur vir valde probus. E contra addere potest in genere bonitatis novam speciem, ut si clerico pauperi detur eleemosyna non solum ad exercendam misericordiam, sed etiam ob faciendum actum religionis; vel denique tantum augere eamdem bonitatem, ut si quis det eleemosynam valde egenti.

Ubi significat locum, in quo committitur peccatum, quae circumstantia ut plurimum addit novam speciem peccati, ut patet in actibus obscoenis, seu furto commisso in loco sacro; vel in peccato commisso in loco publico, quod addere solet malitiam scandali. Aliquando potest tantum augere eamdem malitiam, ut si alicui coram pluribus detrahatur. Difficiliter circumstantia loci addet novam speciem bonitatis; eam nihilominus potest addere, ut si quis in loco publico aliquid boni operetur ad alios movendos ad idem bonum patrandum, nam tunc non solum exercebit opus virtutis in ea specie, in qua est illud opus, sed etiam charitatis. Augere autem potest solum eamdem bonitatem, ut si quis in loco publico cum majori suo rubore exerceat aliquem poenitentiae actum.

Quibus auxiliis. Haec circumstantia significat instrumenta, quibus homo usus est ad peccandum. Potest addere novam speciem malitiae, scandali v. gr. si inducantur alii homines, qui adjuvent ad peccandum, vel tantum eamdem malitiam augere, ut si quis instrumento crudeliori aliquem vulneret ad se ulciscendum.

Propter quid significat finem, quem aliquis intendit in operando. Unde in praesenti non est sermo de fine operis, scilicet de ea re, quae ex sua natura resultat ex eodem opere, sicuti eleemosyna causat sublevare pauperem, sed de fine operantis, de eo scilicet, quem aliquis intendit in sua operatione. Hinc si diversus specie sit a fine operis, potest addere novam speciem malitiae, seu bonitatis. Exemplum sit in eo qui furatur, ut fornicetur: nam finis fornicandi addit novam speciem malitiae, et in eo, qui dat eleemosynam ut peccatis satisfaciat: tunc etenim non solum exercet actum misericordiae, sed etiam poenitentiae. Addere tantum potest

novam malitiam ejusdem speciei, si pravitas finis sit in eadem specie cum pravitate operis, ut dum quis surriperet aliquod instrumentum ad furandum; nam tunc committeret duo peccata contra justitiam. De fine operantis plura dicta sunt in superiori quaesito.

Quomodo significat modum, quo facta est actio; et addere potest novam speciem malitiae, ut patet in eo, qui praesente domino, rem furatur, vel solum augere, ut dum peccatur ex perfecta scientia, et deliberatione; seu etiam minuere, ut si peccetur ex ignorantia, metu, importunis precibus etc. E contra augebit bonitatem operis, si majori fervore fiat, et minuet, si fiat remisse etc.

Quando significat tempus, quo facta est actio. Si peccatum ex gr. fieret die festo expressa intentione inhonorandi sacrum diem, tum haec circumstantia adderet novam speciem malitiae contra religionem. Ordinarie mora temporis solum augeret malitiam, vel bonitatem, ut dum quis majorem moram traheret in peccando, vel in operando bene (1)

Q. V. An semper cum actus habet circumstantiam, seu finem malum, totus actus malus sit (2).

(1) Conveniunt DD. eas esse necessario confitendas circumstantias, quae novam gravis malitiae speciem addunt actioni. Hoc definitum habemus *a* Trid. *sess.* 14. *cap: 7 et cap:* 5. Utrum vero sint confitendae circumstantiae illae quae praegravant intra eamdem speciem, quaeque circumstantiae *notabiliter aggravantes* jure appellantur, dissident Theologi; attamen exploratum apud omnes habemus in praxi eas esse explicandas, ac praecipue 1. Quando ratione illius cirumstantiae peccatum fit reservatum. 2. Quando alicui ex his circumstantiis est adnexa censura. 3. Quando poenitens peccandi consuetudinem retineat, et praesertim si interrogetur, ut constat ex damnata prop: ab Innoc. XI. N. 58. *Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.*

(2) Ut clarius fiat responsum praesenti huic quaesito, nonnulla dicenda sunt de fine; brevissime tamen juxta morem meum. Itaque finis est *id in cujus gratia aliquid fit.* Finis alius dicitur *operis,* seu *intrinsecus,* alius *operantis,* seu *extrinsecus.* Finis *operis* est res illa, ad quam tendit opus natura sua, sic sublevatio pauperis est finis intrinsecus eleemosynae. Finis *operantis* est res illa quae intenditur ab operante, mediante eo quod facit, ut captatio vanae gloriae, si ob hanc fiat eleemosyna. Insuper alius est *ultimus,* et *intermedius* alter. *Ultimus* est ille in quem tendit ipsa voluntas, ut in illo quiescat, vel quiescere possit, et si in illo debeat quiescere, *ultimatus* dicitur; talis est solus Deus: si autem homo in illo fine nec sistere possit, nec debeat, *intermedius* dicitur. Hisce statutis, si homo actionem quamdam bonam eliciat, sed ejus finis sit pravus, dico, infici totam suam actionem, et malam evadere, si finis seu circumstantia mala sit causa principalis illius actionis, et e contrario actionis bonitatem non auferre si mala circumstantia, seu pravus finis actui bono accedat quidem,

R. Jam tertio quaesito explicavi actionem ex objecto bonam, sed directam in malum finem, esse simpliciter malam, at ex hac doctrina non licet universaliter inferre non dari simul aliquando actum ex parte bonum, et ex parte malum. Observandum igitur est aliquando objectum bonum solum assumi, ut medium ad assequendum finem malum, ut dum quis dat eleemosynam non illectus a motivo sublevandi miseriam proximi, sed quatenus sperat, ea mediante, inducere mulierem ad inhonesta perpetranda. In hoc casu, cum nullatenus ametur honestas eleemosynae, utique nil boni potest in actu considerari. Aliquando vero assumitur objectum, quatenus placet et allicit ipsius honestas; quamvis postea considerando posse etiam ad malum finem deservire, hac etiam intentione ut finis intermedius eligitur: ut si faciam eleemosynam quatenus mihi valde placet pauperem sublevare, nihilominus postea illam etiam eligam ad conciliandam mihi aestimationem. Cum igitur in hac secunda suppositione objectum in se quatenus honestum deligatur et intendatur, habebit dare actui bonitatem; licet postea quatenus assumitur ut medium ad captandam vanam gloriam, non excuset a malitia hujus finis ulterioris intenti. S. Thom. 1. 2. *quaest.* 18 *art.* 4 *ad* 3. Si tamen bene haec considerentur, facile erit hic invenire duos actus, unum bonum, quo voluntas intendit per se objectum bonum, illudque amat propter suam honestatem; alterum malum, quo non amplius amatur bonitas objecti, sed solum eligitur quatenus potest esse medium conducens ad finem pravum. * Vid. Contin. Tournel. *l. c. conclus.* 2. ubi rem fusius agit.*

Q. VI. An detur actus in individuo, qui nec sit bonus, nec malus, seu an detur actus indifferens.

R. Puto non dari in individuo actum indifferentem. Ratio est, quia cum omnis deliberate agens agat propter aliquem finem, jam necesse erit voluntatem babere pro objecto, vel bonum jucundum, vel bonum honestum; nam bonum utile reduplicative ut utile, non appetitur propter se, sed in ordine ad aliud, ut, si ex. gr. desidereretur pecunia ad laute vivendum: quapropter donum utile non potest ha-

sed non sit illius causa motiva, seu principalis: ita si quis eleemosynam pauperi elargiatur ad illum sublevandum, sed etiam vana gloria ei accedat, remanebit apud Deum eleemosyna bona et meritoria, licet peccato vel levi vel laethali infecta; et ita explicatur effatum illud: *sunt bona mixta malis; sunt mala mixta bonis*.

bere rationem finis, cui intenditur propter se. Remanet ergo quod deliberate operans, vel intendat pro fine bonum honestum, vel jucundum. Si bonum honestum, jam actus bonus est, et de sua natura in Deum tendit. Si intendat pro fine bonum jucundum, seu delectabile, actus malus est cum talis finis non sit proportionatus voluntati, quae utpote appetitus rationalis debet intendere bonum sibi competens, nempe honestum, seu rationale. Addendum quod si verbum otiosum, ut dicitur Matth. 12 est peccatum, idem etiam erit dicendum de actu, qui in finem honestum non referatur. Ratio est, quia verbum otiosum illud est apud ss. PP. quod dicitur sine utilitate loquentis, vel audientis; unde et esset otiosus actus, qui nec in bonum, nec in malum referretur, utpote quia careret omni utilitate, adeoque peccaminosus. Esto ergo dentur actus facti sine advertentia et deliberatione, qui sint indifferentes, ut fricare barbam, levare festucam, quia habent objectum indifferens, nihilominus si fiant ex plena advertentia, et non referantur in aliquem finem honestum, tunc utpote carentes fine correspondente homini ex ratione operanti, et facti sine ulla rationabili utilitate, erunt saltem leviter peccaminosi. Hinc qui vere vult bene operari, mane omnes diei actiones in Deum refert, nec desinit eamdem intentionem aliquando in dies repetere. Quod si ita faciat, cum perseveret talis intentio saltem virtualiter, dummodo non retractetur, virtute ipsius omnes actiones deliberatae et non pravae, vel in bonum honestum, vel in ipsum Deum referentur. * Hoc praeter D. Thomam, et Thomistas docent celebres Theologi, Bellarm. Suar. Valent Sylv. *in* 1. 2 D. Thom. *q.* 18 *art.* 9.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum actus desumat suam bonitatem, et malitiam ab objecto, aliisque circumstantiis, et ab his omnibus in tantum derivetur in actum bonitas, vel malitia, quatenus cognoscuntur; hinc animadvertere debet Confessarius, alio modo procedendum cum homine rudi et indocto, alio vero cum homine non rudi. Primum non est necesse ordinarie loquendo, defatigare multis interrogationibus, sed tantum iis, quae aptari possunt suae capacitati; nam homo rudis non solet cognoscere bonitatem, vel malitiam nisi rudi modo. Demus ex. gr. aliquem rem alienam ab alio furatam insimul cum eo distraxisse, non tam facile animadvertet malitiam, cum ipse non fuerit furatus. Si peccaverit cum con-

sanguinea, vel affine, non tam sibi proxima, forte ignorabit malitiam incestus. Si se exposuit gravi periculo peccandi, dum postea non peccaverit, non tam facile cognoscet se peccavisse ex hoc solum, quod se exposuerit tali periculo. Plura dabit praxis solerti Confessario, quae videbit non considerari a rudibus, quando in aliis sunt manifesta peccata.

II. Consideret Confessarius multoties necesse esse interrogare poenitentem de fine intento propter novam malitiam, quae actui peccaminoso superadditur. Accusabit se fortasse aliquis juvenis surripuisse domi, vel ab exteris materiam notabilem, et nihil addet. Sed si Confessarius interroget quem finem habuerit, fortasse adinveniet furatum esse ut habeat pecuniam, qua possit cum mulieribus peccare etc. et en nova species malitiae. Dicet aliquis se de proximo detraxisse, et ita credit propriae conscientiae satisfecisse. At Confessarius ulterius interrogando, adinveniet vel detraxisse, ut aliquem impediat a lucro, seu dignitate consequenda, vel ne aliqua sponsalia compleantur etc. et en iterum nova malitia.

III. Quia sicut finis malus addit novam malitiam actui habenti objectum malum, ita finis bonus addit novam bonitatem; hinc est, Confessarium cupidum, ut animae suae curae commissae in via Domini proficiant, debere eas edocere, ut quamplurimos addant fines bonos suis operationibus. Si ex. gr. jejunent, non solum jejunent, ob honestatem virtutis temperantiae, sed etiam ob virtutem poenitentiae, jejunando in satisfactionem peccatorum; ob virtutem religionis, jejunando ut Deum colant; ob virtutem charitatis jejunando ex motivo placendi Deo summo bono etc. Ex hoc exemplo alia Confessarius addiscat. Id autem praecipue animadvertendum est in actibus ex objecto indifferentibus, qui nullatenus possunt esse Deo grati, si non participent bonitatem ab aliquo fine extrinseco operantis. Sic ex gr. comedere, dormire, studere etc. si ab operante non referantur in aliquem finem honestum, nullatenus prosunt animae; unde Confessarius diligens debet de iis poenitentem monere et instruere qua ratione reddere debeat Deo gratas omnes suas operationes.

CAPUT II.

De Bonitate, et Malitia Actus externi.

Q. I. An actus externus addat aliquam bonitatem, vel malitiam actui interno.

R. I. Actus externus per se non auget bonitatem, aut malitiam actus interni. Ratio est, quia sola potentia libera est capax moralitatis, sive bonitatis et malitiae; nam haec sola subjicitur regulis morum: cum ergo potentiae executivae, a quibus dimanat actus exterior, proprie non sint liberae, sed dicantur libere, seu bene et male operari, quatenus moventur a voluntate, sequitur non habere ex se peculiarem bonitatem, vel malitiam, quas superaddant actui interno. D. Th. 1. 2. *quaest.* 20. *art.* 4. Neque refert diversis praeceptis prohiberi actum internum et externum, ut patet ex illis praeceptis *non moechaberis, et non concupisces;* nam semper cum distincta praecepta habeant idem motivum, non arguitur ex eis diversa malitia. Conveniens autem fuit, ut concupiscentia cordis, et executio operis pravi distinctis praeceptis prohiberentur, ne homines carnales crederent sufficienter Deo obedisse, dumtaxat se abstinendo ab externis facinoribus, non vero a pravis desideriis. Contra hos videtur locutus Christus, dum Matth. 5. ait: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est in corde suo.* Ex hoc etiam constat veritas allatae responsionis; nam si ex solo desiderio moechandi jam coram Deo aliquis reputatur quasi fuerit moechatus, patet actum externum non addere ex se malitiam supra internum. Neque pariter obstat aperiendum in confessione non solum actum internum, sed etiam externum; nam praeceptum Divinum aperiendi in Confessione peccata, ex jugi traditione comprehendit quidquid dicitur peccatum mortale, sive hoc habeat actus a forma sibi intrinsece inhaerente, ut in actibus internis, sive ex denominatione ab altero derivata, sicuti actus externi boni, vel mali nominantur a bonitate, vel malitia actus interni. Praeterea explicandi sunt actus externi, quia ex illis magis innotescit inclinatio et propensio poenitentis, et ita facilius confessarius occurret ipsius indigentiae.

Obiter autem hic venit adnotanda propositio 25 damnata ab Alexandro VII., quae ita se habebat: *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit praecepto confessionis dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.* Ex condemnatione hujus propositionis, quidam inferunt actum externum importare malitiam diversam ab interno; alias non esset, inquiunt, necesse copulam explicare, si illa talem diversam malitiam non importaret. Contra tamen est, quia non ex allata ratione condemnata

fuit talis propositio, sed quia praxis Ecclesiae, usus fidelium, et communis DD. consensus vult explicandos esse diversos actus, quando diversimode participant eamdem speciem peccati. Cum igitur in morali aestimatione diversimode participet speciem luxuriae simplex tactus, ac ipsa copula, ideo ista venit in confessione specialiter aperienda; et ita fit, ut plene explicetur peccatum secundum suam individuationem, cum explicetur modus specialiter participandi malitiam. Viv. *in Prop.* 25 *damn. ab Alex. VII.*

R. II. Ut plurimum actus externus per accidens auget malitiam, vel bonitatem actus interni. Ratio est, quia occasione actus externi, actus internus solet fieri diuturnior et intensior, sicut etiam solet multiplicari; quae omnia sunt occasiones bonitatem vel malitiam augendi. Praeterea cum in executione actus externi, ordinarie loquendo, soleant occurrere novae difficultates, ipsas vincere importat novos conatus voluntatis, adeoque et ex hoc capite bonitas, vel malitia augentur. * Si quis quaestionem hanc fusius agitatam videre vult, adeat Continuat. Tournel. *l. c. sect.* 3. Sylv. *in* 1. 2. *D. Thom. q.* 20 *art.* 4. *concl.* 3 *

Regulae in praxi observandae.

I. Observet Confessarius doctrinam praecedenti capite allatam posse solatio afficere eos, qui vel ex supervenienti impedimento non possunt bonam voluntatem executioni mandare, vel a paupertate impediuntur plura bona opera exercere. Moneat ergo eos bonam ipsorum voluntatem, dummodo quantum ex ipsis erat, fuerit efficax, itaut si non supervenisset insuperabile impedimentum, mandata fuisset executioni, moneat, inquam, eamdem mercedem habituram, ac si vere operati fuissent. Idem dicet pauperibus et infirmis etc. qui ex talibus impedimentis a pluribus bonis operibus debent abstinere. Non utique nego ut plurimum perfectiorem esse actum internum absolutum, quo quis potens succurrere proximo statuit efficaciter illi opitulari, quam talis actus conditionatus, ut dum pauper dicit, si possem, libenter illi opitularer. Ideo autem solet primus actus esse perfectior, quia dum operans considerat rem aliquam, ut sibi possibilem, solet majori conatu et inclinatione in illam tendere, quam ille, qui videt sibi impossibile esse aliquid facere, et solum fecisset, si potuisset. Nihilominus si pauper non minori fervore et desiderio optet succurrere indigenti, quam dives qui id potest, non minus utique merebitur; sicut et merebitur plus si, quia maxima charitate prosequitur proximos, optaret, dum ipsi possibile foret, magis illis dare, quam dives.

TRACTATUS SECUNDUS

DE PECCATIS

In hoc tractatu illam speciem moralitatis ad examen revocabimus, quae in malitia consistit. Cum igitur praecipuum Confessarii munus sit cognoscere quaenam sint peccata, quae non; qualis illorum species et numerus, nullatenus ignorare debet, quae docent Theologi in hoc tractatu: alias nunquam satis judicis, et spiritualis medici officium bene poterit adimplere.

QUAESTIO PRIMA.

DE PECCATIS IN COMMUNI.

CAPUT I.

Quid sit peccatum, et quotuplex (1).

Q. I. Quid sit peccatum.

R. Peccatum actuale, de quo in praesenti, ex D. Augustino ita definitur a D. Thom. 1. 2. *q.* 71. *a.* 6. *Dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei aeternam.* Cum igitur in tantum actus dicatur rectus et bonus, in quantum correspondet suae regulae, seu mensurae, ideo contra dicetur malus, sive peccatum, in quantum a sua regula, vel mensura aberrat: licet autem regula proxima nostrae voluntatis sit ratio, nihilominus ultima et praecipua est mens, et voluntas Dei, quae est lex aeterna, unde explicatur peccatum per hoc, quod non correspondeat eidem legi, dicendo, quod sit *dictum etc. contra legem Dei*. Ubi etiam advertere est, esse contra Dei legem, etiam quae solum mala sunt, quia prohibita, ut laborare die festo; nam cum Deus velit obediendum esse legitimis Superioribus, jam non ob-

(1) Vitium a peccato discrepat sicut actus ab habitu, nam peccatum est actus moraliter malus; vitium est habitus per se inclinans ad peccatum.

servando legem ipsorum, facio etiam contra Dei legem. Nec dicatur allatam definitionem competere tantum peccato commissionis, quo aliquid male dicitur, fit, vel cogitatur, non peccato omissionis, quo solum omittitur quod faciendum erat; nam, ut bene observat s. Th. *loc. cit. ad* 1. affirmatio et negatio ad idem genus reducuntur; unde in allata definitione per dictum intelligitur etiam non dictum, per factum etiam non factum etc. Omittere igitur dictum, factum etc., cum ex legis praescripto faciendum est, erit peccatum omissionis contra legem aeternam, utpote cui non conformatur, qui omittit operari, quando operandum erat. Solet etiam peccatum ita definiri: *Aversio a summo bono, et conversio ad creaturam;* qui enim peccat mortaliter separatur a Deo, cui per gratiam et charitatem jungebatur; et cum saltem facto ipso praeferat Deo aliquid creatum, convincitur converti ad creaturam, et in ea ponere rationem ultimi finis.

Q. II. Quotuplex sit peccatum.

R. I. Peccatum dividitur in originale, et personale. Originale commissum fuit aliena voluntate, quatenus scilicet Adam constitutus fuit caput omnium hominum, adeo ut interpretative imputaretur etiam ipsis observantia, vel inobservantia praecepti, quo illi vetitum fuit comedere quemdam fructum. In hoc igitur consistit originale peccatum, quod omnes ipsius descendentes, excepta beatissima Virgine, quodammodo reputantur culpabiles transgressionis factae a capite, et ita nascuntur sine justitia originali. Personale est illud quod committitur propria voluntate.

R. II. Peccatum personale secundum differentias accidentales multipliciter dividitur. Primo igitur dividitur in actuale, et habituale. Actuale est peccatum, quod actu committitur, ut dum quis actu mentitur. Habituale est malitia peccati actualis, quae intelligitur moraliter perseverare, usque dum non retractetur per condignam satisfactionem Deo exhibitam, et deleatur per Dei condonationem; et quia intelligitur moraliter perseverare, reddit hominem Deo exosum. Secundo dividitur in peccatum omissionis et peccatum commissionis. Peccatum commissionis est transgressio praecepti negativi, omissionis vero est transgressio praecepti positivi. Praeceptum negativum est quod directe, et primario prohibet aliquid; obligat autem semper et pro semper, uti praeceptum non furandi obligat ne unquam, et quocumque tempore alienum surripiatur. Praeceptum affirmativum vero primario, et per

se praecipit aliquid fieri, hoc autem obligat semper, et non per semper; sic licet teneamur semper audire missam die festo, non tamen tenemur aliis diebus non festis.

Tertio dividitur in peccatum cordis, oris, et operis. Haec divisio aliquando significat tres gradus ejusdem peccati; ut dum luxuriosus intendit fornicationem, ex qua intentione movetur ad loquendum turpiter cum muliere, ac denique committit fornicationem. Aliquando significat tres species peccatorum, sed imperfectas et inchoatas; ut si quis solum intendat delectari in cogitatione fornicationis, nolens tamen de ea loqui, eamque committere. Haec est prima species imperfecta. Secunda evenit, si alter intendat solum se delectari in loquendo de fornicatione, nullatenus volens opus exequi. Tertia si solum in fornicationis opere velit quis delectari. Demum allata divisio significat tres species peccatorum consummatas et disparatas. Ita odium Dei, haeresis etc. sunt species peccatorum, quae consummantur in corde, seu voluntaria cogitatione. Perjurium et detractio sunt aliae species peccatorum, quae ore consummantur. Homicidium, furtum etc. sunt species peccatorum, quae complentur opere. Quarto alia sunt peccata spiritualia, alia carnalia. Haec complentur in delectatione carnis, ut luxuria et gula: illa in delectatione spirituali, seu mentis, et ita superbia et invidia perficiuntur in sola apprehensione alicujus objecti desiderati. Quinto dividitur in illud quod est contra Deum, contra proximum, contra seipsum. Quamvis omnia peccata sint contra Deum, in praesenti ea peccata dicuntur esse contra Deum, quae sunt contra virtutes, cujus ipse est objectum. Tales sunt virtutes theologales, et religio. Ea dicuntur peccata contra proximum, quae sunt contra virtutes ad ipsum pertinentes, talia sunt peccata immisericordiae, injustitiae, etc. Ea demum dicuntur peccata contra ipsum peccatorem, quae nempe violant virtutes, per quas propriae passiones sunt moderandae, ut peccata intemperantiae.

Sexto ex parte causae peccatum dividi potest in illud quod est ex infirmitate, sive passione, in illud quod est ex malitia voluntatis, et in illud quod est ex ignorantia; ita s. Th. 1. 2. *q.* 76. 77. *et* 78. Qualiter committatur peccatum ex infirmitate, constat ex dictis de concupiscentia in superiori tractatu *q.* 2. *c.* 2. Si proinde passio sit antecedens, et talis sit ut omnino tollat advertentiam, nullum erit peccatum; si vero aliquanto tollat advertentiam, sed

non taliter, ut agens non satis advertat ad peccatum, tunc minuit quidem peccatum, sed non tollit. Si vero sit consequens, potius peccatum adauget, ut patet ex dictis ibidem. Illud vero dicitur peccatum ex malitia, quod oritur ex certa et deliberata malitia voluntatis ad malum inclinatae, absque eo quod ab infirmitate, seu passionibus appetitus sensitivi impellatur; et si impellitur, multo magis est causa peccati malitia voluntatis, quam ipsarum passionum impulsus. Hinc recte docet s. Thomas 1. 2. *q.* 78. *a.* 4. hoc peccatum esse gravius eo quod oritur ex infirmitate, utpote quia provenit ex majori advertentia et libertate voluntatis pravae.

Denique ad discernendum quando peccatum oriatur ex ignorantia, recolenda sunt quae dixi in superiori tractatu *q.* 2. *cap.* 3. Si ergo actio oriatur ex ignorantia invincibili, quia haec omnino removet voluntarium, etiam non habet locum peccatum. Ubi advertendum, quod ad hoc ut ignorantia dicatur invincibilis, sat est si quis adhibuerit ordinariam et communem diligentiam pro negotii gravitate, et adhuc non potuerit ignorantiam superare. Azor. *l.* 1. *Instit. Moral. c.* 16. *q.* 6. Laym. *l.* 1. *tract.* 2. *c.* 4. Palaus *tract.* 2. *disput.* 1. *p.* 15. *num.* 5. Advertendum etiam reputari invincibiliter ignorasse, qui inculpabiliter non advertit malitiam actionis quam fecit. Si vero actio mala oriatur ex ignorantia vincibili, tunc advertendum est, quod si sit venialiter vincibilis, actio quae ex ea sequitur, non potest esse nisi venialiter mala; cum enim illa ignorantia sit dumtaxat venialiter peccaminosa, non potest majorem malitiam transfundere in actionem, cujus est causa. Ita qui fecit diligentiam ad se certiorandum an aliqua die jejunandum esset, et solum omisit aliquam levem diligentiam, quam insuper facere debebat, dicitur habere ignorantiam venialiter culpabilem, ex qua certe, si violet jejunium, non peccabit graviter. Bonac. *de Pecc. d.* 2. *q.* 8. *p.* 3. *n.* 21. Laym. *l.* 2. *tr.* 2. *c.* 4. *n.* 9.

Si vero ignorantia sit mortaliter vincibilis, seu culpabilis, puto non posse excusare a gravi culpa etiam in transgressione praeceptorum humanorum, quamvis haec ignorantia non esset crassa et supina. Non nego igitur, quod dum agitur de ignorantia juris naturae et divini, non sit necessaria major diligentia ad eam expellendam, quia talia praecepta graviora sunt, et praestantiora, adeoque magis diligentes debent esse homines, ut possint ea observare. At

supposito ex ignorantia mortaliter culpabili transgredi in re gravi praeceptum positivum, non video quomodo hoc excusari possit a gravi culpa: si etenim causa est graviter peccaminosa, consequens est, et talem debere esse ipsius effectum. Palaus *tract.* 2. *disput.* 1. *p.* 16. *num.* 1. et alii contra aliquos, quos sequitur Sanchez *in Sum. l.* 1. *c.* 17. *num.* 20. *et* 21. Demum advertendum ignorantiam graviter culpabilem non esse peccatum per se distinctum a pravo opere, quod ex ea sequitur, nisi talis ignorantia sit per se prohibita, non vero ratione operis exequendi. Si quis e. g. die festo omittat sacrum ex ignorantia vincibili festam esse illam diem, illius ignorantia non est peccatum distinctum ab omissione sacri, quia non est prohibita per se, sed ne sacrum omittatur. Si quis vero articulos Fidei; si Confessarius, et quicumque alius, quae pertinent ad suum munus, ignoret, talis ignorantia est peccatum independenter a quocunque effectu pravo; unicuique enim per se prohibita est ignorantia eorum, quae necessaria sunt ad exercendum suum munus, vel ad proprium statum. Azor. *l.* 1. *c.* 12. *q.* 5. *et* 6. Addendum quod qui ex ignorantia eorum, quae pertinent ad suum munus, praevidet esse in periculo proximo multoties errandi, tot peccata committet, quot praevidet moraliter sequutura ex sua ignorantia. Salmant. *tr.* 20. *c.* 14. *p.* 5. *a nu.* 43. Videat ergo Confessarius indoctus quibus, et quot suam illaqueat conscientiam peccatis, si tot committit, quot potest praevidere sequutura ex sua ignorantia.

Ultimo peccatum personale dividitur in mortale, et veniale. Mortale illud est, quod affert animae mortem, quatenus illam privat gratia sanctificante, quae est vita spiritualis animae. Hinc peccatum mortale dicitur esse contra legem simpliciter talem, quia est contra legem, ut simpliciter necessariam ad ultimum finem consequendum; dicitur esse contra gratiam et charitatem; dicitur deordinare voluntatem quoad ultimum finem, adeoque et mereri poenam aeternam. Peccatum veniale non privat animam gratia sanctificante, et dicitur veniale, quia leviter offendit, dignumque est ut facilius dimittatur. Hinc non dicitur esse simpliciter contra legem, sed secundum quid, quatenus scilicet non destruit substantiam legis, sed solummodo modum, et perfectionem illius. In hoc sensu dixit s. Thomas *quaest.* 7. *de malo*, *art.* 1. *ad* 1. peccatum veniale esse praeter legem. Eadem ratione non dicitur peccatum veniale esse con-

tra gratiam et charitatem, sed contra fervorem charitatis; non contra finem, sed contra ea, quae sunt ad finem, ac proinde nec meretur poenam aeternam. Ad dignoscendum vero quae sint gravia, quae levia peccata, primo recurrendum est ad sacram Scripturam; nam quae ibi dicuntur digna morte, excludere a regno etc. utique erunt peccata mortalia. Secundo recurrendum est ad traditionem, quae innotescere potest ex communi DD. consensu; et ita quae communiter reputantur gravia, talia judicari possunt ex communi Ecclesiae traditione. Tertio, quae ratio dictat graviter aversari charitati Dei, vel proximi, absque dubio gravia sunt reputanda: et ita statim judicamus gravia peccata haeresim, blasphemiam, odium Dei, perjurium, homicidium, furtum etc. Eadem ratio multoties manifestat esse gravia, quae alias levia essent, si multum conducant ad finem intentum a legislatore. Ita respectu Superioris Religiosi non est leve permittere, ut aliqua regula passim transgrediatur; etenim paucas adinvenire est regulas, quae non multum conducant ad finem intentum a legislatore: atque ita graviter peccat Superior, qui permittit invalescere transgressionem alicujus regulae, quando alias subditus non tenetur eam neque sub levi observare (1).

Q. II. An id, quod est ex genere suo mortale, fieri possit veniale.

R. I. Id, quod est ex genere suo mortale, ut perjurium, blasphemia etc. potest esse veniale ex defectu plenae, et perfectae advertentiae, vel etiam ex defectu consensus (2). Pro quo primum advertendum est, actus nostros, sive motus appetitus sensitivi tripliciter posse considerari. Primo ita ut objectum alias malum repraesentetur voluntati sub ratione utilis, vel delectabilis, nullo vero modo ut inhonestum et malum. In hac hypothesi, quicumque sequatur subitus motus, quem multoties non est in nostra potestate omnino co-

(1) Inter varias ac multiplices peccatorum species, perperam reposuere theologi peccatum dictum *philosophicum*, et hoc in eo positum est, quod quis separare de facto intendat, et ab invicem sejungere rationes offensae Dei, et repugnantiae cum recta ratione, ita ut una sine altera consistere queat; quod est absurdum, et condemnatum ab Ecclesia sub Alexandro VII. Quod si vero consideretur peccatum sub ratione theologica, et in ordine etiam philosophico, nullum inest absurdum; et hoc est etiam traditum a s. Thoma p. 2. q. 71. art. 6. ad 5.

(2) Ac tandem ex conscientia erronea, quando nimirum quis putat id esse leve, quod grave in se est.

hibere, juxta illud Apostoli *ad Rom.* 7. *Non quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago*, nullatenus est peccatum; neque enim peccatum dari potest, nisi sit voluntarium, et voluntarium esse non potest, nisi praecognoscatur objectum malum sub ratione inhonesti et peccaminosi. Tales, et qui tunc dantur motus appetitus sensitivi, quia naturaliter excitantur, et praeveniunt omnem cognitionem de bonitate, vel malitia objecti, dicuntur *primo primi*. Secundo, motus appetitus taliter excitari possunt, ut antecedant quidem perfectam cognitionem malitiae, adeoque et perfectam deliberationem voluntatis circa objectum malum, non vero antecedant imperfectam cognitionem malitiae, et semiplenam deliberationem voluntatis. Ita evenire potest in semiebriis, et semidormientibus, vel etiam vigilantibus, qui tamen vel alienis cogitationibus, vel aliqua passione irae etc. habeant animum ita turbatum, ut nonnisi imperfecte advertant ad gravem malitiam actionis, vel ejus periculum. In his actibus, qui dicuntur *secundo primi*, nonnisi leviter peccamus, etsi adsit consensus; cum etenim imperfecte advertatur ad malitiam gravem actionis, neque etiam potest esse perfectus consensus voluntatis in ea, quatenus gravis est; ac proinde actus voluntatis reputatur tantummodo venialiter culpabilis. Quod si voluntas pleno consensu feratur in objectum graviter peccaminosum, postquam praecessit plena advertentia de eo, non solum ut utili et delectabili, sed etiam ut graviter culpabili; tunc nullatenus excusari potest a gravi culpa, et talis motus dicitur *secundo secundus*. Explicat haec s. Thom. *quaest.* 7. *de malo a.* 6. *et in* 2. *Sent. dist.* 25. *art.* 3.

Ut autem cognoscatur quando ex defectu consensus, quod esset mortale, fieri possit veniale, sequentia sunt observanda. Vel igitur intellectus, dum plene advertit malitiam alicujus objecti graviter culpabilis, vel motum appetitus sensitivi in objectum mortaliter prohibitum, efficaciter dissentit, et curat positive resistere, et tunc nullum committit peccatum: si vero neque consentit, neque dissentit, aut negative se habendo non reprimit talem motum, tunc non peccabit mortaliter; nam inordinatio appetitus sensitivi semper cum non est voluntaria, intelligi non potest graviter peccaminosa; et voluntaria non est semper, cum voluntas, licet non dissentiat, nihilominus non intelligatur consentire. D. Thom. 1. 2. *qu.* 74. *a.* 4. Quia tamen semper est cum aliqua deordinatione, et imperfecto consensu non cohibere aliquo modo motus

appetitus sensitivi in objectum graviter culpabile, ideo semper adest aliquod peccatum veniale. Quae tamen dicta sunt, verificantur solum in casu, quo non adsit grave periculum consensus; eo quod voluntas velit negative se habere, hoc est, neque consentire, neque dissentire. Hinc si aliquis sentiat in se consurgere motus irascibilis, et sciat se exponere gravi periculo blasphemandi etc. tenetur, quantum potest, illos cohibere. Si pariter consurgant magnae commotiones carnis aut libidinis, tenebitur unusquisque eas cohibere, et non solum negative se habere; rarus enim est ille homo, qui non se exponat periculo consensus, hujusmodi non cohibendo. Notum autem est quod eadem obligatione, qua tenemur vitare peccatum, tenemur etiam vitare grave periculum illius. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 2. *a num.* 13. *et de Matrim. l.* 9. *d.* 44. *num.* 26.

R. II. Peccatum ex genere suo mortale fieri potest veniale ex parvitate materiae, si haec parvitas in eo genere reperiatur. Ubi advertas aliqua esse, quae talem parvitatem non admittunt, ut notant Theologi, dum in particulari de illis agunt. Non datur ex. gr. parvitas materiae in odio Dei; neque etenim concipi potest levis injuria, quocumque modo illa infinita Bonitas odio habeatur: non datur in infidelitate, quia semper cum non credatur infinitae Veracitati, levis offensa esse non potest. Hac ratione non datur parvitas materiae in perjurio assertorio; quomodo enim potest adstrui levis injuria, dum summe Verax in testem falsitatis invocatur? Alia vero admittunt materiae parvitatem, ut ex. gr. in levi furto; cum etenim pensetur gravitas offensae, vel a quantitate materiae, vel a damno illato, et haec possint esse levia, sequitur quod id, quod alias ex genere suo esset mortale, possit ex parvitate materiae fieri veniale. Ubi iterum advertas gravitatem, vel levitatem materiae non esse aliquando aestimandas, considerando praecise ipsam materiam, sed praecipue finem intentum a legislatore. Boss. *p.* 3. *Moral. tit.* 1. *num.* 2124. Palaus *tom.* 1 *tr.* 2. *d.* 2. *p.* 7. Judicaret fortasse aliquis quid leve semel omittere sacrum die festo, nihilominus ita judicando erraret, quia finis intentus a legislatore, nempe cultus Dei, non leviter violatur per omissionem unius sacri. Idem dicas, si levi materia grave damnum inferatur. Ex huc usque dictis constat peccatum veniale esse in triplici differentia. Aliud tale est genere suo, quia habet objectum ex genere suo leve, ut patet in mendacio jocoso, verbo otioso etc.

Aliud tale est ex indeliberatione, seu imperfectione actus et consensus. Aliud denique ex parvitate materiae.

Q. III. An peccatum ex genere suo veniale fieri possit mortale.

R. Quamvis peccatum ex genere suo veniale per se fieri non possit mortale, tale fieri potest adventu alicujus extrinsecae circumstantiae, et id pluribus modis. Primo ratione conscientiae erroneae, ut si quis leviter mentiendo putaret mortaliter peccare, et nihilominus mentiretur. Secundo ratione finis adjuncti, ut si quis leviter mentiretur, ut gravis inimicitia inter aliquos oriretur; et in hoc casu in confessione dicendum esset: habui intentionem inter aliquos gravem inimicitiam ponendi; nam mendacium de se non habet nisi malitiam venialem. Tertio peccatum veniale fieri potest mortale ratione ultimi finis in eo positi; quando scilicet quis paratus esset illud veniale committere, etsi esset mortale. S. Thom. 2. 2. *quaest.* 152. *a.* 3. Quarto ratione scandali, ut si quis committeret peccatum veniale, praevidendo ex eo aliquem occasionem sumpturum spiritualis ruinae. Quinto peccatum veniale fieri potest mortale, si committatur ex formali contemptu legislatoris, ipsiusque legitimae potestatis. Sicut igitur obedientia, quamvis sit generalis conditio, quae includitur in observantia cujuscumque praecepti, nihilominus sit specialis virtus, dum quis adimplet praeceptum ex formali intentione, et motivo obediendi, ita licet inobedientia in omni transgressione generaliter includatur, nihilominus committitur speciale peccatum inobedientiae dum trasgreditur praeceptum ex formali contemptu praecepti, seu auctoritatis Superioris. S. Thom. 2. 2. *q.* 105. *a.* 1. (1).

Ut autem id melius intelligatur, observandum est posse dari contemptum non praecepti ut tale est, sed materiae ipsius praecepti, quia videtur exigui momenti, et hic contemptus, cum non respiciat potestatem legislativam, sed exiguitatem materiae, videtur non excedere peccatum veniale. Less. *l.* 2. *cap.* 46. *dub.* 6. Sanch. *l.* 1. *Moral.* *c.* 5. *num.* 11. Id tamen non admittunt alii in praeceptis divinis; vi-

(1) Uno verbo veniale ex genere suo fieri potest mortale ex capitibus, hisce versiculis comprehensis.

Scandala, spretus, damnum, occasio, finis, et error:
Haec faciunt crimen de veniale grave.

Et ista capita, ex quibus veniale fit mortale, solent etiam in scholis appellari *circumstantiae aggravantes in infinitum.*

detur enim gravis irreverentia erga Deum contemnere materiam praecepti divini, quia non reputatur gravis. Palaus *disp.* 2. *p.* 9. *num.* 2. Item contemni potest Superior non qua talis, sed quatenus est particularis homo, imprudens, indoctus etc. et pariter in hoc casu, nisi graviter offendatur, intervenire potest solum culpa venialis, quamvis semper periculose Superior quocumque modo contemnatur. Les. l. *cit.* *nu.* 45. Denique potest quis peccare ex formali contemptu legis seu legislatoris, quatenus non tantum transgreditur legem ex malitia vel infirmitate, sed praecipue quia non vult Superiori, seu legi subjici; et hic contemptus semper est peccatum mortale. Ratio est quia talis contemptus directe tendit in legitimam potestatem, quae cum a Deo sit, etiamsi sit humana, non est sine contemptu etiam ipsius Dei. Idem dicas de formali contemptu consiliorum, quia redundaret in Deum ipsorum auctorem. Navar. *in Man. c.* 23. *nu.* 42. et de formali contemptu legis, sive regulae Regularium nonnisi ad poenam obligantis: S. Th. 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad* 1.

Q. IV. Quando ex repetitis peccatis venialibus consurgat peccatum mortale.

R. Quantumvis multiplicentur peccata venialia, non valent per se efficere unum peccatum mortale. D. Thom. 1. 2. *q.* 88. *artic.* 4. Ratio est quia: cum actus quantumvis multiplicentur, non mutent suam speciem, consequens est, quod cum peccatum veniale ex sua specie non dicat oppositionem cum gratia et charitate, neque eamdem oppositionem importent multiplicata venialia peccata, et ita non valent efficere peccatum mortale. Nihilominus ab extrinseco potest consurgere peccatum mortale ex repetitis peccatis venialibus. Primo id sequi potest ratione damni illati, si ipsorum materia, vel effectus continuentur. Hac ratione, qui per modica furta pertingit ad materiam gravem, ultimo actu committit peccatum mortale, nam verificatur eo furto damnum grave inferre. Secundo, si materia ipsorum continuetur ratione temporis, quo durat aliqua obligatio; ita qui parum quid pluries comedit in die jejunii extra prandium, et serotinam collationem, peccat graviter, dum ultima comestione pertingit ad notabilem quantitatem: nam verificatur notabiliter violasse temperantiam, quod ea die vetitum erat. Hic tamen advertas non dici continuari, et constitui unum quid grave, ratione temporis, per plura peccata venialia eadem die commissa, si sint diversae rationis, ut si quis eadem die leviter peccet in

recitatione officii, in auditione sacri, et similibus aliis modis: Palaus *Tr.* 11. *dis.* 2. *p.* 9. §. 4. *numer* 11. Ratio est, quia quamvis haec peccata venialia essent contra virtutem religionis, nihilominus diverso modo eam offendunt, unde ad invicem non coalescunt. Tertio ex repetitis peccatis venialibus consurgere potest mortale, si ipsorum materia continuetur, quia una obligatio non desinit cum tempore, sed cum alia continuatur. Hinc si quis vovit singulis diebus dare obolum in eleemosynam, et tot diebus id non adimpleat, quot satis est, ut faciant materiam gravem, potest graviter peccare. Ad id autem dignoscendum, observare est an obligatio sit alligata diei, ita ut eo transacto terminet, vel potius dies, seu tempus sit assignatum pro commodiori adimpletione obligationis, non vero ad eam finiendam. Et quidem primo standum est intentioni illius, qui se obligavit. Si de ea non constet, observandum est an obligatio sit realis, vel personalis. Si realis, facilius supponi potest tempus non fuisse assignatum ad finiendam obligationem, sed ad facilius eam adimplendam, et ne ultra differatur: sicuti transacto tempore praefixo solutioni debiti, non extinguitur obligatio. Et quidem cum hujusmodi obligationibus soleat quis habere in intentione occurrere necessitati proximi, quae adhuc durat, et suppleri potest transacto tempore, non est cur intelligatur voluisse apponere diem ad finiendam obligationem. Boss. *p.* 3. *Moral. tit.* 1. *a num.* 2126. Sanch. *c.* 4. *n.* 9. *c.* Si vero sit personalis, ut recitare singulis diebus salutationem angelicam etc. tunc non debet praesumi voluisse obligationem prorogari in diem crastinum, cum mos sit, ut operationes personales, quae praescribuntur persolvendae singulis diebus, non soleant in diem sequentem prorogari, ut constat in omittente recitare officium, vel audire sacrum etc.

Q. V. An propositum non abstinendi ab ullo peccato veniali sit solum peccatum veniale, vel mortale.

R. Non est hic sermo de re venialiter mala, quae alicui esset occasio proxima peccandi mortaliter, ut si quis vellet ludere, dum scit ludum illi esse occasionem proximam, seu periculum proximum peccandi. Certum est in hoc casu propositum non vitandi venialia esse semper peccatum mortale; nam idem praeceptum, quod sub gravi obligat ad vitandum mortale, obligat pariter ad vitandam ipsius occasionem proximam, et periculum. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 8. *n.* 5. Hinc qui se exponit proximo periculo peccandi, debet explicare circumstantiam peccati, cujus periculo se exposuit,

quia contrahit ipsius malitiam, cum eodem praecepto, et eodem motivo prohibeatur e. g. peccare cum foemina, ac se exponere periculo peccandi cum illa. Quaestio ergo procedit de proposito ut sic nullum vitandi veniale, et abstinendi ab omni peccato mortali. In hac autem quaestione contra multos Theologos, in praxi credo tale propositum semper esse cum gravi periculo peccandi mortaliter, adeoque non posse excusari a peccato mortali. Ratio mihi est, quia periculum grave peccandi mortaliter oritur, tum ex imminutione fervoris charitatis, tum ex eo, quod timor Dei sensim recedat, tum ex eo, quod denegentur a Deo gratiae uberiores, ac tandem gratia efficax, sine qua nunquam perseverabimus. Constat autem quod prava illa voluntas a nullo veniali abstinendi extinguit fervorem charitatis, assuescit quampluri-mum animum ad inobservantiam divinae legis, et exinde etiam movetur Deus ad retrahenda gratiae auxilia, juxta illud Apoc. 2. *Quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*. Addatur experientia, qua cognoscimus illos, qui a nullo veniali curant abstinere, etiamsi fiant ex malitia, et perfecta advertentia, cito prolabi in peccata mortalia, unde et ex hoc constat de supradicto gravi periculo. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 5. *num.* 4. Boss. *tit.* 1. *moral. p.* 3. *num.* 2241. Non nego tamen difficile esse adinvenire aliquem, qui ex proposito non vitandi venialia advertat consurgere posse grave periculum committendi mortalia; et ex defectu talis advertentiae excusari poterit a gravi culpa, quamvis habuerit tale propositum.

Regulae in praxi observandae.

I. Ubi clarum non est aliquod esse peccatum mortale, non praeceps sit confessarius in judicando aliquam transgressionem gravem esse, et talis peccati reum suum poenitentem pronunciare. Hoc valde, ipso Angelico Doctore attestante, *Quodlib.* 9 *art.* 15 periculosum est, et hac ratione, gravi animarum dispendio inducuntur aliquando quamplurima peccata mortalia; ac proinde hujusmodi imprudentes zelatores non diminuunt, sed augent offensas.

II. Cum peccatum ex genere suo mortale fieri possit veniale defectu plenae advertentiae, et indeliberationis, prudens confessarius debet scire qua ratione possit detegere statum sui poenitentis. Si igitur iste se accuset e. g. de aliqua prava cogitatione, eamque aliquo tempore ipsius menti insedisse, primo interroget; an cognoverit illam esse pec-

catum, et si tunc respondeat statim detestatam fuisse, ac cognovit turpem esse, potest judicare in ea nullatenus peccasse. Si vero respondeat habuisse per aliquod tempus aliquam confusam cognitionem malitiae, eique adhaesisse, sed non plene advertendo ad ipsius gravitatem, tunc facile nonnisi peccatum veniale intercessit. Quod si nesciat se expedire ab his interrogationibus, cum revera non facile sit cognoscere quomodo se gesserit voluntas, dum variis tentationibus animus perturbatur, tunc si poenitens sit timoratae conscientiae potest praesumere vel defuisse plenam advertentiam, vel consensum, maxime si adsint aliqua ex iis signis, quae adnotavi agendo de conscientia scrupulosa, *Regula quinta*.

III. Multoties poenitens se accusat de transgressione alicujus legis vel civilis, vel ecclesiasticae, et putat ita satisfecisse suae conscientiae. Si confessarius ergo ex qualitate poenitentis judicet necessarium, interroget an transgressio orta fuerit ex contemptu sui Principis, vel Episcopi, si sit lex Synodalis, vel superioris Regularis, si poenitens sit Religiosus. Certum est non deesse casus, ex quibus subditi ex parvipendentia sui legislatoris, flocci faciant ipsius leges, et tunc si contemptus transeat in Superiorem, ut legislator est, consurget grave speciale peccatum inobedientiae, ut patet ex supra dictis.

IV. Cum, experientia teste, poenitens, qui non curat de vitandis peccatis venialibus, etsi non habeat propositum omnia committendi, cito prolabatur in peccata mortalia, non plene satisfaciunt suo muneri illi Confessarii, qui nihil curant de removendis iis peccatis, maxime si plena advertentia committantur. Instruant igitur suos poenitentes, quod si non caveant a peccatis venialibus, maxime commissis ex malitia, et plena advertentia, quam primum gravibus culpis suam animam inquinabunt, ac deinde, dum hujusmodi peccatis venialibus, maxime frequenter commissis, ad confessionem accedunt, non desinant eos objurgare, et certificari de stabili proposito ab eis abstinendi.

CAPUT II.

De distinctione specifica, et numerica peccatorum.

Q. I. Unde desumenda sit moralis specifica distinctio peccatorum (1).

(1) Admodum obscure se gerit auctor in explicandis regulis vel modis, ex quibus desumitur peccatorum specifica distinctio; en igitur bre-

R. I. In peccatis omissionis, ipsorum moralis specifica distinctio dignoscitur ex actibus; quibus privant. Ratio est, quia tota bonitas et malitia omissionis pendet ab actu, qui omittitur; unde si omittitur actus malus, omissio bona est, mala autem, si omittatur actus bonus. Pari ergo ratione, si omittantur actus boni, qui sint in specie moraliter diversa, etiam omissiones specifice distinguentur. Ita erunt omissiones specie diversae, omittere Sacrum die festo, et omittere jejunium, quia auditio sacri, et jejunium sunt in diversa

vior et clarior doetrina, ex qua inferri potest, oude sit snmenda moralis specifica distinctio peccatorum. Cum igitur duplex sit peccatorum genos, *omissionis* scilieet et *commissionis*, non eadem regula, quae assignatur peccatis *commissionis*, ut specie distinguantur, valet etiam pro illis, quae omissionis dicuntur. Itaque distinctio moralis specifica peccatorum *omissionis* desnmitur ex oppositione omissioonm actibus sb jure praeceptis inter se diversis, et discrepantibus. Ita v. g. missae, et officii divini praetermissio, cum lex jubet, discrepaot specie.

Peccata vero commissionis discrepant specie 1. ex pravorum actuum oppositione *diversis, distinctisque virtutibus*: ita *infidelitas*, *desperatio*, *odium*, *blasphemia* sunt peccata specie distiocta, quia eorum unumqoodque peculiari virtuti opponitur; *infidelitas* namque fidei opponitur, *desperatio* spei, *odium* caritati, et religioni *blasphemia*. 2 desumitur ex pravarum actionum oppositione eidem virtuti, sed in diversis bonis. Sic differuot specie *homicidium*, *contumelia*, *detractio*, *furtum*; quia licet eidem virtuti (justitise nimirum) sint opposita, nihilominus bons, qoibus homines per haec peccata privantor sunt diverss inter se: nam homicidium laedit justitiam in *bonis vitae*; *contumelia* eamdem laedit in *bonis honoris*; *detractio* in *bonis famae*; *furtum* in *bonis fortunae*; qnaeque booa diversa sunt vel *physice*, vel *moraliter*, hoe est, secundum hominum jndicium, diversa. 3 ex oppositione pravarum actionum eidem virtuti, iisdemque bonis, at in diverso modo. Sic exemp. gr. *morosa* delectatio de re turpi, et de eadem re desiderium, differont specie, licet in otroque peccato eadem sit virtus laesa, nimirum *castitas*, idemque pariter sit bonum, sed diversus est modos. 4 desumitur specifica distinctio ex pravsrum actionum oppositione eidem virtuti, sed vel per *excessum* vel per *defectum*: ita prodigalitas specie differt ab *avaritia*, quia prims opponitor liberalitati per *excessum*, per defectum altera. 5. desumitur ex pravarum sctionum oppositione eidem virtuti, sed oos per *commissionem* illsm virtntem laedit, altera per *omissionem*: sie specie differunt *fidem negare* actu ioteriori, quod est peccatom *commissionis* contra fidei praeceptum *negativum*, ae *actum internum fidei* omittere, qusndo nrget praeceptum de eo oon omittendo, quod est peccatum *omissionis* contrs praeceptum fidei *affirmativum*. 6 denique desumitur ex pravarum hominum actionum oppositione *pluribus praeceptis formaliter diversis*: ita, qui eodem die ad missam audiendsm obstringitur ex Ecclesise praecepto, ex voto, et ex sacrameotali satisfactione, tris peccata committit, et quidem specie diversa, eo quia violat praeceptom Ecclesiae, frangit votum, et non obedit praecepto Confessarii missae auditionem jubeotis ex poenitentiae motivo.

specie. E contra si omittatur sacrum vel die dominico, vel die festo, non sunt omissiones diversae speciei, quia auditio missae, vel die dominico, vel die festo est ejusdem rationis.

R. II. Peccatum commissionis primo distinguitur specie per oppositionem ad diversam virtutem: ita specie differunt odium Dei, et infidelitas; quia odium opponitur charitati, et infidelitas fidei. Ratio autem est quia, cum ex dictis *tract.* 1. *q.* 3. *c.* 1. actus constituantur in esse morali, prout dicunt convenientiam vel disconvenientiam cum natura rationali, sequitur, quod ubi est diversa disconvenientia, seu oppositio cum natura rationali, sit etiam moralitas specie diversa. Haec autem diversa disconvenientia necessario intercedit, ubi actus sunt oppositi diversis virtutibus; nam alio modo disconvenit rectae rationi e. g. odio habere infinitam Dei bonitatem, alio modo non credere primae veritati. D. Th. 1. 2. *q.* 72. *a.* 1.

R. III. Peccata commissionis etiam differunt specie, si opponantur eidem virtuti, sed sub diversa ratione, et diversa repugnantia cum natura rationali. Constat id ex dictis; nam si opponantur sub diversa ratione, et diversa repugnantia, statim oritur diversa disconvenientia, et moralitas in actu. Hinc quamvis avaritia et prodigalitas eidem opponantur virtuti, nempe liberalitati, sunt peccata specie diversa, quia illi diversa ratione opponuntur; prodigalitas nempe, quatenus liberalitas dictat pecunias non esse sine necessitate prodigendas, avaritia vero, quatenus liberalitas dictat exponendas esse, quando oportet. Eidem pariter virtuti, nempe castitati, opponuntur fornicatio et mollities; et tamen sunt peccata specie diversa, quia diversa ratione eidem contrariantur: dictat nempe castitas non esse fornicandum propter damnum prolis, vitandam vero esse mollitiem, ne alio usu, quam ad generationem a natura intentam, semen disperdatur.

Inferendum ex his, quod si praecepta sint solum materialiter diversa, quando nempe non habent diversum motivum aliquid praecipiendi, vel prohibendi, non inducunt diversitatem specificam in peccatis, quia tunc, quantumvis multiplicentur praecepta, laeditur eadem virtus, et eodem modo. D. Th. 1. 2. *q.* 72. *a.* 6. Exemplum sit in furto, quod lege divina et humana prohibetur, et tamen fur unum committit peccatum, quia illae leges habent unum et idem motivum intrinsecum, nempe conservare bonum proximi, et vitare damnum illius; et ita illas non observans, eam-

dem justitiam violat, et eodem modo. E contra, si praecepta sint formaliter diversa, quia habeant diversum motivum in aliqua re praecipienda, eorum transgressio non erit sine pluribus peccatis specie diversis, quia laeditur diversa virtus, vel eadem sub diversa ratione. Exemplum pono in eo, qui teneretur ad jejunandum ex praecepto Ecclesiae, voto, et juramento. Jam quatenus transgrederetur praeceptum Ecclesiae, violaret temperantiam; ex ipsius enim motivo Ecclesia imperat jejunium. Quatenus vero non observaret votum, et juramentum, violaret quidem eamdem virtutem, nempe religionem, sed sub diversa ratione; quatenus enim frangeret votum, offenderet religionem dictantem fidem Deo esse servandam; et quatenus frangeret juramentum, violaret religionem dictantem Deum summam veritatem non esse invocandum ut falsum testem.

Q. II. Unde desumenda sit distinctio numerica peccatorum (1).

(1) Enucleatione pariter indiget regula ab Auctore tradita, qua docet, unde sit desumenda peccatorum numerica distinctio. Ac in primis claritatis ergo adverto me hic loqui de numerica peccatorum distinctione, quae reperiri potest in peccatis ejusdem speciei; nam exploratum est omnibus, peccata, quae discrepant specie, discrepare etiam numero. Quapropter non eadem regula assignari potest, ex qua desumi queat numerica distinctio pro peccatis internis, et pro externis. Nam quoad peccata prioris generis, *interna* nimirum, seu *cordis*, haec regula assignatur: *quot actus, tot peccata*: hoc est, *tot sunt peccata numero discrepantia*, quot fuerunt actus *odii*, *haeresis*, *desiderii*, *complacentiae* etc. Illi vero actus interni, si de iis sunt, qui consummuntur in corde ut v. g. *odium inefficax*, *morosa delectatio* etc., multiplicantur 1 *per actum voluntatis oppositum, et contrarium priori actui ejusdem voluntatis*; unde quot vicibus renovatur prior perversus voluntatis actus, etsi brevissimo temporis spatio interjecto, tot sunt peccata. 2 per *liberam et voluntariam cassationem ab actu*; unde quot vicibus quis a priori perversa voluntatis actione libere cessat, et postea illam reabsumit tot peccata committit. 3 per *naturalem cessationem a priori actu*; unde quot vicibus quis vel per somnum, vel per distractionem ad alia negocia quaecumque naturaliter interrumpit, v. g. pravam cogitationem, et postea reabsumit, tot peccata committit.

Quod si vero sermo instituatur de peccatis internis quidem, sed ad opus externum tendentibus multiplicantur tribus supra enunciatis modis, sed hac differentia, quod tertius modus, ex quo desumitur numerica distinctio sequenti ratione exprimitur: *per naturalem*, sed *extraordinariam cessationem*, seu *temporis moram, qua a priori actu cesatur*; hoc est quando inter unum, et alterum actum pravum tantum temporis intercedit, ut prudentum judicio affirmari non possit secundum voluntatis actum esse conjunctum cum primo, ut cum inter unum et alterum actum spatium unius, vel duorum dierum intercedit, ut plerique TT. nec incelebres autumant. Tandem loquendo de peccatis externis, quae nimirum

R. I. Tot sunt numero peccata, quot sunt actus peccaminosi moraliter diversi. Ratio est, quia cum peccatum ab ipsa voluntate committatur, consequens est toties voluntatem peccare, quoties repetit actus peccaminosos moraliter diversos. Verum tota difficultas est in determinando quando hi actus moraliter diversi sint judicandi. Primo igitur intelligitur secundus actus moraliter ab antecedenti diversus, quando prior omnino, et efficaciter revocatur: tunc etenim nemo non videt, quin intelligatur moraliter diversus a primo, cum propter interruptionem, et revocationem nullatenus primus perseveret. Consequens ergo est, quod si quis poenitens factae revocationis redeat ad eumdem actum voluntatis peccaminosum, iste novus actus nullo pacto idem dici possit cum antecedente. Secundo, si quis taedio, vel alia ratione libere cesset ab actu voluntatis pravo, sine proposito ulterius progrediendi, si iterum redeat ad talem actum, novus actus erit moraliter diversus a primo, et per consequens novum peccatum. Ratio est, quia primus actus non perseverat in se, quia peccans ab eo libere cessavit, neque virtualiter perseverat in aliquo effectu, cum quis non habuerit propositum iterum redeundi ad eumdem actum, ergo cum nullatenus perseveret actus antecedens, subsequens non poterit dici illius continuatio, ac proinde erit peccatum diversum ab illo. Si vero aliquis non cesset libere, et voluntarie a prava voluntate, sed tantum per somnum, seu inadvertentiam, tunc videndum est an ea prava voluntas perseveret in aliquo effectu, sicut voluntas non restituendi perseverat in retentione rei alienae. Si ita sit, semper continuatur idem unicum peccatum, nec per tractum temporis multiplicatur, quia idem peccatum semper in illo effectu perseverat: Lugo *de Poenit. disp.* 16. *Sect.* 14. *n.* 548. et alii. Quod si quis nec libere cesset ab ea voluntate, nec

opere externo complentur: en regulae ex quibus desumitur eorum numerica distinctio 1 *quot actus completi tot peccata* v. g. quot homicidia, quot adulteria patrata, tot peccata. 2 *quot actus incompleti moraliter interrupti*, tot peccata; exemp. gr. quot actus impudici (dummodo pollutio non sequatur) qui moraliter sint interrupti, tot sunt peccata 3. quot *actus incompleti non subordinati ad actum completum, tot peccata*; unde si quis post pravam quamdam externam actionem incompletam, quam fecit animo actum completum non perficiendi, si postea hunc compleat, et perficiat, alterum committit peccatum numero distinctum 4 *quot objecta totalia violata, tot peccata*. Ita qui malum optat, infamiam, aut mortem familiae pluribus personis constanti, fit reus tot peccatorum, quot sunt personae in ea familia.

perseveret in aliquo effectu, tunc ad dignoscendum numerum peccatorum, observandum est an ea sit interruptio inter unum actum pravum voluntatis, et alium, ut intelligantur moraliter discontinuati. Si v. g. discontinuetur prava voluntas furandi etc. per somnum, inadvertentiam etc. per communes interruptiones, bene dici potest non esse moraliter discontinuatos actus voluntatis pravos, et ita non multiplicabuntur peccata. Si vero inter hos actus interruptio sit extraordinaria, v. g. per duos dies, tunc intelligi non poterit continuatio moralis, et ita multiplicabuntur peccata. In aliis e contra actibus interruptio unius horae sat est, ut judicentur actus moraliter discontinuati. Hinc si quis die jejunii post horam a prandio iterum comedat, maxime si non fuerit justa causa talis interruptionis, non censebitur continuare primam comestionem, adeoque secunda erit peccaminosa. Non potest ergo assignari regula determinata, sed pro diversis actibus major, vel minor interruptio facient moralem discontinuationem. Tertio in actibus internis, seu peccatis, quae solo animo perficiuntur, ut sunt haeresis, odium Dei, vel proximi, delectatio morosa etc., multiplicantur peccata, quoties interrumpuntur, etiam per involuntariam, et naturalem cessationem; per distractionem e. g. ad alia, per somnum etc. Ratio eadem est, ac superius adducta, nam actus e. g. odii Dei statim completur, et statim desinit esse, remanente solum peccato habituali; unde subsequens non potest dici idem cum antecedente, ac proinde erit novum peccatum.

R. II. Si peccata perficiantur opere externo, tot sunt peccata, quot sunt actus exteriores completi, consummantes idem peccatum. Ratio est, quia quoties unus est in se completus et consummatus, nullam connexionem habet cum altero; adeoque unusquisque ex se sufficit ad constituendum distinctum peccatum. Id patet, dum quis successive plures homines occidit, dum pluries fornicatur, quamvis haec exiguo temporis intervallo perpetrentur. Secus, si actus exteriores sint incompleti, et non consummantes peccatum, quales sunt e. g. omnes actus turpes praecedentes, vel concomitantes fornicationem, seu omnes actus praecedentes homicidium, quales sunt arma arripere, vocare socios jam paratos ad occidendum, ad locum insidiarum proficisci etc. Ratio est, quia eadem prava voluntas intelligitur semper perseverare, et continuare in illis actibus praecedentibus, sicuti et postea consummari in complemento peccati. Cum

ergo, licet dentur actus physice diversi, nihilominus non intelligantur moraliter repetiti actus voluntatis, inde est neque multiplicari numero peccata. Hinc in confessione satis est explicare ipsum opus consummatum, cum quo caeteri actus unum quid moraliter efficiunt. Item semel tantum peccat, qui eodem impetu aliquem pluries percutit, repetitis contumeliis injuria afficit; omnes enim illi actus sunt veluti media ad exequendam illam perversam voluntatem, vel verberandi, vel injuriandi, et sic in eodem moraliter uniuntur. Aliud esset, si notabile temporis intervallum adesset inter unam et aliam verberationem vel inter unam et aliam contumeliam.

Solet hic non levis esse difficultas in determinando an dum quis eodem actu offendit plura objecta totalia, tot committat peccata, quot sunt eadem objecta: ut dum quis eodem ictu sclopeti plures curat occidere, vel simul detrahit de pluribus: si ex. gr. de aliqua familia, vel Religiosa communitate obmurmuret. Non desunt qui credant tot esse peccata, quot sunt personae, quae offenduntur, cum verificetur tot injurias, vel offensas fuisse commissas, quot sunt personae. Verum commode sustineri potest unum tantum committi peccatum. Ratio est quia peccatum commensurandum est juxta intentionem peccantis, cum proinde peccator considerare possit, vel omnes illos homines, in quos explodit sclopetum, vel illam familiam, de qua detrahit, per modum unius, unicum peccatum poterit committere, eo tamen gravius, quo numerosiores sunt personae offensae. Quod si offendendo, vel detrahendo intenderet unamquamque illarum personarum singillatim offendere, tunc tot numero essent peccata, quot personae, cum quot essent personae, tot intellexisset injurias inferre. * *Vid. dicend. Tract.* 19. *q.* 3. *cap.* 2. *

Regulae in praxi observandae.

I. Cum juxta Tridentinum *sess.* 14. *c.* 5. *et can.* 7. aperiendae sint in confessione species peccatorum, et circumstantiae mutantes speciem, debet confessarius probe scire unde desumenda sit species peccatorum, et exinde judicare quot sint malitiae specie diversae in peccato, quod explicat suus poenitens. At in hoc quamplures non parum agnovi minus peritos. Si accedat ex. gr. aliquis, qui dicat cum consanguinea peccasse, multi concipiunt quidem gravius commisisse peccatum, quam si simpliciter fornicatus fuisset; at nesciunt distinguere duo peccata specie diversa, incestus nempe, qua-

tenus pietatem violavit, et fornicationis, quatenus offendit temperantiam. Demus uxoratum se accusare cum altera uxorata peccasse, non multi sunt confessarii, qui statim sciant distinguere tria peccata specie diversa, contra temperantiam nempe, et contra justitiam, quatenus violavit jus suae conjugis; et iterum contra justitiam, quatenus violavit jus mariti illius, cum qua peccavit. Idem dicas de habente votum castitatis, qui cum uxorata peccavit, adeoque tria commisit peccata specie diversa, nempe contra temperantiam, contra religionem, contra justitiam. Quod si haec non probe calleant confessarii, quomodo judicis officium, ut par est, valebunt exercere? quam ante tribunal Divini Judicis excusationem habebunt? Fatendum nihilominus est, quod si poenitens sit homo rudis, nec valeat saltem in confuso apprehendere diversas malitias sui peccati, tunc non judicandus est reus; nisi illius pravitatis, quam apprehendit.

II. Neque potest confessarius rite fungi officio judicis, si nesciat bene judicare de numero peccatorum, quem explicandum esse in confessione docet Tridentinum loco supra citato. Si igitur suus poenitens se accusat de aliquo pravo animo sive inhonesta perpetrandi, sive se ulciscendi, statim interroget an ex corde talem animum aliquando retractaverit, et iterum resumpserit eumdem pravum affectum. Et tunc judicet toties peccasse, quoties resumpsit eumdem pravum animum. Si dicat numquam retractasse pravam voluntatem; tunc iterum interroget, an inter unicum actum internum pravum, et alium intercesserit ea distantia temporis, qua non possint dici moraliter continuasse, et tunc erunt tot peccata, quot fuerunt actus voluntatis. Item tot erunt peccata, quot actus voluntatis, quando quis libere cessavit a prima prava voluntate, et iterum ad eam rediit. Quod si prava voluntas sit de peccatis, quae perfecte consummantur in corde, ut odium Dei, proximi, haeresis, delectatio morosa etc. tunc semper peccata multiplicantur, prout multiplicantur actus voluntatis; nam eo ipso quod statim perficiantur, secundus actus pravus dici non potest continuatio praecedentis. Haec autem moralis continuatio potest adinveniri in prava voluntate circa peccata oris et operis, ut supra dictum est: At quia, si pravus animus fuit diuturnus, difficillimum est adinvenire, quoties prava voluntas fuerit moraliter repetita, ideo multoties sat erit, si confessarius interroget de tempore, quo aliquis in pravo animo perseveravit.

Quod si poenitens se accuset de opere externo consummato, tunc non opus est confessarium illum interrogare de actibus illud praecedentibus, cum omnes constituant unicum morale peccatum cum eodem opere consummato. Id autem quam maxime attendat confessarius, dum poenitens se accusat de aliquo opere consummato in genere luxuriae; imprudentissime enim se gereret, si interrogaret de actibus antecedentibus, vel concomitantibus, quod facile non eveniret sine proprio, vel poenitentis periculo. Utrum vero interrogare debeat de subsequentibus, dicam alibi.

CAPUT III.

De Delectatione Morosa.

Q. I. Quid sit delectatio morosa.

R. I. Ad explicandam morosam delectationem observandum est aliquando affectum voluntatis versari circa consequutionem objecti, quod delectat, et hujusmodi voluntas dicitur efficax. Aliquando vero affectus voluntatis caret desiderio executionis, sed est simplex complacentia objecti, et haec dicitur delectatio morosa, unde solet ita definiri: *simplex complacentia objecti pravi cogitati sine intentione efficaci illud consequendi*. Non est autem ista morosa delectatio solummodo in voluntate, sed et potest etiam esse in appetitu sensitivo. Duo tamen hic sunt advertenda. Primum est delectationem non dici morosam a mora temporis, sed ex eo quod voluntas deliberate immoretur in objecto pravo; unde s. Thomas 1. 2. *q.* 74. *a.* 6. *ad* 3. ait: *Delectatio dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens, et volvens libenter, quae statim ut attigerunt animum, respui debuerunt*. Si ergo delectatio duret, sed voluntas resistat, non dicitur morosa, sicut e contra morosa erit, si statim ac voluntas advertit delectationem, plene in eam consentiat. Porro haec delectatio morosa intelligi solet de objecto pravo, quamvis et de objecto honesto esse possit, et tunc esset laudabilis (1).

(1) Dividitur *morosa delectatio* relate ad ejus obiectum 1 in *sensibilem*, seu *organicam*, 2 in *sensualem*, 3 in *spiritualem*. Illa dicitur *sensibilis*, qua solum placet tactus, aut visus alicujus obiecti v. g. amaeni viridarii

Secundo advertendum est delectationem morosam aliquando esse posse non de objecto pravo, sed de cogitatione ipsius objecti; et tunc, si non sit vana, et cum periculo consensus bona esse potest, ut dum quis reflectit supra cogitationem, quam habet de re prava, causa consultationis, audiendi confessiones, scribendi libros etc. D. Th. 1. 2. *q.* 74. *a.* 8. Less. *l.* 4. *de Virt. cap.* 3. *dub.* 15. *num.* 109. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 2. *nu.* 1. Quamvis autem non tam facile sit dignoscere, an delectatio sit de cogitatione vel objecto pravo, nihilominus potest id ex his duobus signis prudenter judicari. Si igitur qui moratur in consideratione turpi, objectum ipsius alias abominatur, non incongrue judicari potest ipsius moram fuisse circa cogitationem, non circa objectum. Secus si non abhorreat ab objecto; unde qui libenter de rebus turpibus loquuntur, immorantur facillime non in cogitatione, sed in objecto turpi. Insuper si morosa delectatio oriatur ratione studii, componendi libros etc. datur praesumptio judicandi esse de cogitatione. Quod si oriatur a peccato, ut si quis delectetur de fornicatione, quia rem habuit cum muliere, non de cogitatione, sed de objecto erit delectatio.

Q. II. An delectatio morosa de objecto mortali sit peccatum mortale, et an sumat speciem etiam a circumstantia objecti.

Nemo dubitare potest delectationem morosam de objecto mortali esse peccatum mortale, tum quia actus humanus habet suam speciem ab objecto, in quod tendit, unde si mortale est, et mortalis erit delectatio de illo; tum quia non stat morose delectari in objecto mortali sine affectu erga illud; non stat autem affectus erga objectum graviter peccaminosum, quin ipse sit lethaliter malus. D. Th. 1. 2. *q.* 74. *a.* 1.

R. II. Quamvis, nullo dubitante, delectatio morosa sumat etiam suam speciem a circumstantia objecti, quoties

absque ulla libidine. *Sensualis* ea est, quam quis experitur contra sextum decalogi praeceptum in carne non absque spirituum animalium commotione. Denique *mere spiritualis* ea est, quae in sola permanet voluntate. Prima nullum importat peccatum, si absit periculum, seu incitamentum, ad delectationem sensualem. Secunda, hoc est morosa delectatio *sensualis*, semper est mortale peccatum, quia obiectum, circa quod versatur voluntas est graviter malum, nec *ratione sui* materiae parvitatem admittit. Tertia morosa delectatio, *spiritualis* nimirum, est peccatum vel lethale vel leve, juxta objecti qualitatem.

illa circumstantia movet ad delectationem, nihilominus dissidium est inter Doctores, an ex ea sumat malitiam, quoties non moveat ad delectationem, ut in casu, quo quis delectaretur morose cogitando de conjugata, nullatenus motus ad talem delectationem a circumstantia conjugii. Verior tamen ea videtur opinio, tunc delectationem etiam malitiam sumere a prava circumstantia; nam semper cum affectus tendit in aliquod objectum cognitum cum tali prava circumstantia, terminat ad ipsum etiam quatenus eam habet annexam; unde non solum ab objecto, sed etiam a circumstantia sumit moralitatem, cum actus humanus specificetur ab objecto, a quo terminatur, ut perpetuo docet s. Thomas. Praeterea ut circumstantia objecti det malitiam actui, non est necesse, quod ex ea quis moveatur ad delectationem. Et quidem si circumstantia se teneat ex parte subjecti, nullum dubium est; ita Religiosus tenetur fateri circumstantiam sui status; quamvis haec potius illum retraxisset a se delectando in cogitatione actus venerei. Pariter ergo idem dicendum, si se teneat ex parte objecti; nam quoties in eo aliqua circumstantia prava cognoscitur, et non movetur quis etiam propter eam ad respuendum objectum delectationis, convincitur neque respuere illam pravam circumstantiam; si etenim vere respueret, et respueret objectum, in quo est, cum non solum sit in se fugienda, sed reddat objectum, quod movet ad delectationem, dignum fuga: Sanch. *l.* 1. *Sum. c.* 2. *num.* 11. Less. *l.* 4. *c.* 3. *dub.* 15. *num.* 123. Anton. a Sp. S. *in Direct. tr.* 5. *d.* 8. *sect.* 2. *num.* 527.

Q. III. An delectatio morosa de objecto graviter malo sit peccatum mortale, si per intellectum a tali objecto malitia praescindatur.

R. I. Numquam licet delectari de iis, quae prohibentur jure naturali, adeoque sunt intrinsece, et de natura sua mala. Ratio est, quia, cum in his substantia operis sit intrinsece, et de natura sua mala, non potest ab ea praescindi malitia moralis, sed necessario semper concipienda est, ut moraliter mala. Ita apprehendi non potest furtum, sive odium Dei, quin simul, et semel ut mala concipiantur. Si ergo quis de his delectetur, convincitur delectari de eo, quod non potest ut malum non concipere, proindeque ejus delectatio non potest non esse mala. Hinc videtur excusari non posse a peccato, qui delectaretur de furto, si per impossibile esset licitum, et ita de aliis: secus esset, si

quis in iis non delectaretur de substantia operis, sed de modo, qui in se non esset malus, ut si quis delectetur de bello, non propter homicidia, sed propter virtutem, et artem pugnantium. Idem dicas, si quis e. g. non delectetur de furto, sed de artificio, et modo, quo aliquis fuit furatus: Sanch. *l.* 1. *Sum. c.* 2. *num.* 5. Azor. *tom.* 1. *l.* 4. *c.* 6. *q.* 1. Anton. a Sp. S. *in Direct. tr.* 5. *d.* 8. *sect.* 2. *num.* 519.

R. II. Potest quis delectari de iis, quae solum jure positivo prohibentur, et solum sunt mala, quia prohibita, si ab iis prohibitio praescindatur. Ratio est, quia, cum in iis substantia operis sit bona, vel indifferens, jam si delectationem capiam de essentia operis, delectatio non versatur circa aliquod malum. Aliunde cum tota malitia proveniat ab extrinseca prohibitione, quid prohibet quin ab ea possit intellectus praescindere? Hinc immunis erit a culpa, si quis die Veneris delectetur de esu carnis, ut sibi salutari, casu quo non fuisset ab Ecclesia prohibitus. Religiosus pariter poterit delectari de pecuniae summa a se pauperibus eroganda, casu, quo non prohiberetur a voto paupertatis: Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 2. *n.* 10. Lugo *de Poenit. disp.* 16. *sect.* 6. *num.* 336.

Q. IV. An liceat delectari de malo proximi ob finem honestum, vel de peccato ratione boni effectus exinde sequuti.

R. I. Licitum es tdelectari de malo minori proximi ob bonum majus exinde sequutum. Ratio est, quia si delecter de malo minori ob bonum majus, vere diligo proximum, cum illi exoptem, quod vere ipsius bonum est. Quis enim non videat me diligere proximum, si complaceo de sua infirmitate, quia ita desistet a peccatis: vel etiam de morte, si videns semper magis in peccata praecipitem ruere, considero quod mors illum exemit a gravioribus poenis in Inferno luendis? Reginald. *l.* 17. *cap.* 116. Bonac. *de Char. disput.* 3. *q.* 4. *p. ult.* Item licebit delectari de malo temporali hominis mali, quia exinde oritur bonum spirituale aliorum; vult enim charitas anteponendum bonum spirituale innocentis malo temporali hominis impii. Hinc licitum esset gaudere de morte haeretici, dum timetur posse alios inficere. Sicut et licitum est delectari de morte hominis mali, qui aliis suis perditis moribus erat occasio spiritualis ruinae: s. Th. *in Sent.* 3. *dist.* 30. *q.* 1. *a.* 1. *ad* 4.

Licebit demum delectari de malo temporali personae particularis ob bonum commune temporale; cum ordo charitatis exposcat ut bonum commune particulari bono anteponatur:

s. Th. *cit.* Less. *l.* 2. *de Just. c.* 47. *dub.* 4 *num.* 21. Poterit quis proinde delectari de publico supplicio alicujus malefactoris, quatenus exinde resultat hoc publicum bonum, ut homines pravi a malo committendo absterreantur. In hac fortasse doctrina fundatur ea opinio, qua dicitur licere parenti optare mortem filii pravi, dum prudenter timet ex ejus flagitiis inhonestandam esse familiam. At neutiquam approbarem optare mortem filii, vel filiae ob nimiam familiae mendicitatem, sive eamdem mortem sibi ob evadendam aliquam temporalem molestiam licet gravem; nam juxta rectam rationem bonum vitae anteponendum est temporalibus malis. Navar. *in Man. cap.* 15. *n.* 15. Oportet hic etiam adnotare aliquas propositiones damnatas ab Innocentio XI. Sub. *n.* 13. haec damnatur: *Si cum debita moderatioue facias, potes sine peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Sub. *n.* 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bouum cupientis, quia nimirum obventura est pinguis haereditas.* Quam juste damnatae fuerint hae propositiones ex eo constat, quod ordo charitatis exposcit, ut vita proximi emolumento proprio temporali praeferatur; unde ad eam conservandam succurrere tenemur proximo in aliquibus casibus, etiam de bonis necessariis statui. Contra rationem ergo est optare, vel sibi complacere de morte proximi, ob emolumentum temporale exinde sequuturum. Non potest nihilominus dici peccasse eum, qui, supposita morte alicujus, gaudet de temporali emolumento, quod ipsi provenit; nam id non est de morte proximi gaudere, sed dumtaxat de temporali emolumento exinde proveniente, quod de se nullum est peccatum.

R. II. Illicita est delectatio de peccato formaliter tali ob bonum effectum inde sequutum. Ratio hujus responsionis jam supra adducta est, quia scilicet hujusmodi complacentia terminat ad objectum formaliter peccaminosum, esto quis ad eam moveatur ob bonum finem exinde sequutum; actio autem in ea est moralitatis specie, in qua est objectum, ad quod terminat. Praeterea sicut non licet intendere et velle assequi finem bonum mediante peccato; ita nec licebit delectari de peccato formaliter tali ob bonum effectum exinde sequutum. Hinc contra nonnullos Theologos illicitum erit delectari de injusto homicidio, eo quod occisus fuerit vir

pravus, a quo pluribus mala proveniebant; nec licebit gaudere de fornicatione, quia ex ea optimi filii fuerint procreati.

Q. V. An licitum sit gaudere de actione prava, si ob aliquam causam non fuit formaliter peccaminosa, puta quia commissa fuit inadvertenter, vel ex ignorantia etc.

R. Ea mihi videtur amplectenda sententia, quae asserit hujusmodi delectationem semper esse peccaminosam. Ratio est quia, licet illa actio non fuerit peccaminosa operanti, quia e. g. commissa fuit inadvertenter, nihilominus est in se objective mala, ut furari, occidere etc., libere ergo de eadem delectari non licet, quia delectarer de eo, quod in se objective malum est. Hinc puto Innoc. XI. *sub num.* 15. hanc damnasse propositionem: *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate consequutas*. Solum ergo licebit gaudere de eo, quod alias esset malum, quia prohibitum, si propter aliquod impedimentum cesset obligatio legis positivae, qua redditur malum, nam tunc nec objective malum est. Licebit ergo juveni delectari de omissione jejunii, quia nondum ipsius lege distringitur, vel etiam infirmo de omissione sacri die festo; quia cum infirmitas illum extrahat a legis obligatione, omissio sacri respectu illius nec objective mala est. Non licebit autem delectari de omissione sacri ei, qui non audivit sacrum ex oblivione, quia cum oblivio non extrahat ab obligatione legis, sed dumtaxat per accidens excuset a peccato, omissio sacri tunc remanet objective mala, adeoque non licite quis de ea delectaretur. Azor. *t.* 1. *Instituit. Moral. l.* 4. *c.* 6. *num.* 9. Sanchez *l.* 1. *Sum. c.* 2. *num.* 16. Praedictis non obstat ea D. Thomae doctrina, *in* 4. *Sent. distinct.* 9. *q.* 1. *a.* 4. *q.* 1. *ad* 5. qua dicitur licitum esse complacere sibi de nocturna pollutione, ut naturae est exoneratio, vel alleviatio. Non, inquam, obstat haec doctrina jam dictis, nam s. Thomas intelligendus est de pollutione pure naturali, quae scilicet oritur a natura ad se exonerandum, sicut naturaliter se exonerat sudore et urina: et cum talis pollutio non sit in se objective mala, licebit de ea se complacere, dummodo ex ea delectatione nulla praevideatur sequutura corporis, et spirituum vitalium commotio, nec periculum sit, ut praefata delectatio influat aliquo modo in novam pollutionem. E contra non licebit delectari de pollutione nocturna, quae evenerit ex tactu proprio, vel alieno, seu ex turpi somnio; nam cum talis pollutio non sit naturalis, sed venerea, erit objective mala, adeoque illicitum de ea delectari. Sanch. *cit. n.* 18.

Q. VI. Quid dicendum de delectatione morosa copulae in conjuge, vidua, vel sponso.

R. I. Quid sentiam de delectatione morosa copulae respectu personae conjugatae, explicabo in tractatu de sexto Decalogi praecepto *c.* 1. Hic solum animadvertam, quod si aliquod impedimentum reddat ab intrinseco illicitam copulam alicui ex conjugibus, tunc illicite de eadem delectaretur. Si e. g. alicui conjugi reddatur ab intrinseco illicita copula, quia dubius est de valore matrimonii, tunc illicita et illi erit quaecumque delectatio morosa de eadem copula; nam haec delectatio cohonestari non potest ex valore matrimonii; si proinde dubius sit hujusmodi valor, neque licita erit praefata delectatio. Quod si alter conjux petat, tunc poterit delectari in cogitatione copulae; nam supposita petitione conjugis non dubitantis de valore sui matrimonii, statim redditur licita copula futura, atque ita licitum erit de ea delectari. Si pariter reddita sit alicui conjugi illicita copula ratione voti castitatis, neque licet ei de eadem morose delectari; nam ratione voti, redditur illicita non solum copula, sed etiam quidquid est contra castitatem (1).

R. II. Non licet sponsis et viduis morose delectari in appetitu sensitivo de copula vel habita, vel habenda. Ratio est, quia in ipsis objectum talis delectationis est copula praesens, non vero, ut supponunt contrarii, copula praeterita, vel futura; copula autem praesens in illis illicita est, adeoque et delectatio, quae in eam tendit. Quod vero in viduis, et sponsis delectatio sensitiva sit de copula ut praesenti, constat, quia appetitus sensitivus excitatur ab imaginatione phan-

(1) Conjuges morose se se delectantes delectatione sensuali de copula habita, vel habenda, quam eo tempore exercere nequeunt, fere omnes Theologi graviter peccare autumant, quorum sententiae ego lubenti animo subscribo, et praecipue 1. si talis delectatio sit conjuncta cum pollutionis periculo. 2. si voto castitatis sint adstricti. 3. si eorum unus dubius sit de valore matrimonii. 4. si uni eorum prohibitum sit debitum petere, eo quod adulterium commiserit cum sui conjugis consanguineis in primo, aut secundo gradu conjunctis. Hisce casibus exceptis, nonnulli ex Theologis leviter tantum peccare affirmant, quorum sententiam ego penitus omnino (saltem in praxi) rejiciendam esse puto; quia venerea illa conjugum delectatio tunc solum a culpa immunis est, quando a matrimonio permittitur; ast matrimonium eam non permittit, nisi prout conjugaliter exercetur, quod conjugale exercitium haberi nequit in compartis absentia.

Verum si sermo instituatur de conjugum delectatione *spirituali* tantum, posita nimirum in sola voluntate, plurimi DD. praedictos conjuges a gravi culpa excusant; quorum opinio saltem in praxi rejicienda videtur.

tasiae, quae sibi non imaginat praeteritum et futurum, sed solum tendit in id, quod est praesens; et ita tendit in delectationem copulae ut praesentis, quae certe illicita est sponsis et viduis. Neque dicas, quod si his licet copulam habitam, vel habendam approbare, licebit pariter de eadem delectari. Nam ad summum id probaret licitam esse complacentiam voluntatis, quae sequitur apprehensionem intellectus, adeoque posset esse de copula ut futura, vel praeterita, non tamen id verificari potest de complacentia sensitiva, quae semper est de re praesenti, ut dictum est. Sanch. *de Matr. l.* 9. *disput.* 47.

Caeterum, si loquamur de iis, quae intrinsece mala sunt, puto, quod nec sit licita delectatio voluntatis, etiamsi apponatur conditio, qua videantur reddi licita; ut si sponsus in voluntate sibi complaceat de copula ut futura, vel aliquis se delectet cogitando de copula cum foemina, sub conditione quod ejus esset uxor. Ad hoc igitur probandum observare est, quod licet intellectus possit proponere voluntati objectum sub conditione, et ut a malitia praecisum, nihilominus delectatio voluntatis non potest esse de eo, quatenus sub tali conditione proponitur. Ratio autem est, quia cum complacentia de sua natura non sit, nisi quies in eo, quod delectat, oportet objectum, in quo voluntas sibi complacet, esse saltem intentionaliter praesens, unde non est amplius complacentia de re turpi quatenus posset esse futura sub conditione illam cohonestante, sed delectatio rei turpis, ut actualiter praesentis adeoque illicita est. Navar. *in Sum. c.* 16. *n.* 9. Ad summum talibus conditionibus reddi possent liciti consensus, et voluntatis desiderium, nam cum non exposcant objectum praesens, possunt in illud ferri sub conditione, qua proponuntur ab intellectu.

Regulae in praxi observandae.

I. Dum Confessarius audit poenitentem se accusantem de turpi sermone, multoties praecipiti judicio, si non adfuit scandalum, judicat dumtaxat venialiter peccasse. Verum animadvertere debet facillime sub his sermonibus latere morosam delectationem circa res turpes, de quibus loquitur. Quomodo etenim in praxi reputari potest immunis ab hujusmodi complacentia ille, qui frequens est in his sermonibus, et qui facillime verba casu dicta ad turpia deflectit? In aliqua re certe sibi turpiter complacet; quae alia autem potest esse in his sermonibus, nisi illa turpitudo, de qua tam libenter, tam

incomposito risu pertractat? De eadem morosa delectatione debet suspicari Confessarius respectu illorum, qui libenter hujusmodi turpia auscultant. Non tam facile credat delectari de modo heu nimis ingenioso, quo ab aliquibus hujusmodi obscoene narrantur. Certe si sermo habeatur de rebus licitis, et forte etiam magis ingeniose, minorem percipiunt vel nullam delectationem; signum proinde est in sermonibus turpibus, et de ipsis turpibus delectari. Idem esto judicium de illis, qui avide turpes, et inhonestos libros lectitant.

II. Advertat item Confessarius, quandoque exoptari ea, a quibus nunquam removeri potest malitia, etiam posita conditione, si licita essent. Ut dum quis dicit, si non esset peccatum, ulciscerer, fornicarer cum tali muliere etc. Animadvertere debet, an his locutionibus explicetur propensio et inclinatio, vel potius ea voluntas afficiatur circa talia objecta. Si hoc esset, utique daretur peccatum, nam actualiter esset affectus circa rem, quae non potest non apprehendi mala. Si vero talibus loquutionibus dumtaxat explicetur mala, quae alias esset in nobis, propensio, quam tamen intendit quis refraenare ne peccet, tunc utique non esset peccatum.

III. Quamvis non sit peccatum delectari de temporali emolumento, quod, supposita ex. gr. morte alicujus obvenit, nihilominus noscat Confessarius caute in his procedendum; non raro etenim hujusmodi delectationes ex mortis alienae gaudio oriuntur. Id non temere praesumet Confessarius, si antea poenitens exoptaverit mortem alicujus, ut exinde sibi temporalia emolumenta provenirent. Idem timere potest de eo, qui dicit gaudere de bono spirituali proximi, sed quod provenit ex ejus infortunio, ex gravi ex. gr. infirmitate, jactura rerum temporalium etc. Potest, inquam timere potius gaudere de malo proximi, quam de bono effectu inde sequuto, si antea inimicitiam cum illo gerebat, vel non ita amicabiliter erga eum se habeat. In re ergo plena periculi introspiciat Confessarius quantum potest animum poenitentis.

IV. Notet insuper Confessarius quaedam affirmari a Theologis, quae utique speculative vera sunt, at removendi omnino sunt poenitentes a praxi. Adinveniet ex. gr. Confessarius non solum licitum esse delectari de naturali pollutione in somnis sequuta, sed etiam de ea, etsi accidat in vigilia, immo et illi consensum praebere, dummodo consensus nil in ipsam influat. At quis non videt, in praxi difficillimum esse hujusmodi delectationem, et multo magis consensum nil

in ipsam influere, vel saltem ita se delectantem non raro se exponere gravi periculo in eam influendi? Adinveniet pariter, communiter affirmare Theologos licere viduis sibi in voluntate complacere de copula habita, et sponsis de copula, prout est in determinatione causarum, si absit commotio libidinosa; at quis non videt, quam raro hujusmodi accidant sine turpi commotione etc.? Multo magis id pertimescere debet Confessarius, si admittatur ea opinio, quae praefatis concedit licitam esse delectationem in appetitu sensitivo, volentes tamen eam immunem a commotione libidinosa. Videat ergo Confessarius semper removere suos poenitentes ab his delectationibus, nam difficillime erunt innoxiae.

V. Quamvis a pluribus sustineatur ut immunis a gravi culpa in personis conjugatis copulae habitae, vel habendae delectatio, si sit sine periculo pollutionis, nihilominus pius Confessarius eas removere debet ab hujusmodi cogitationibus, utpote quae valde dedecent animas ob aeterna gaudia procreatas. Audiat quomodo hujusmodi cogitationes, et delectationes objurget s. Franciscus Salesius sub allegoria gulosi in Introductione ad Vitam devotam *p.* 3. *cap.* 39. *num.* 7. *Certo segno di uno spirito goloso, villano, abietto, ed infame è il pensare a' cibi, ed al mangiar avanti il tempo della refezione, ed anco quando dopo di essa uno si trattiene a pensar al gusto, che ha preso nel mangiare, fermandovisi con parole, o pensieri, ed infangando il suo spirito nella ricordanza del piacere avuto nell' inghiottire i bocconi, come fanno coloro, che avanti di pranzare hanno l' animo nello spiedo, e dopo pranzo ne' piatti, gente degna di esser guatteri di cucina, che fanno, come dice s. Paolo, un Dio del suo ventre.* Prosequitur deinde aliis motivis suadere conjugatis, ut abstineant a cogitatione, et delectatione percipienda ante vel post opus conjugale.

VI. Non facilis sit Confessarius in admittenda ea aliquorum doctrina, qua admittitur ut licita morosa complacentia in voluntate, respectu ejus objecti, quod intellectus considerat sub conditione illud quasi licitum constituente. Jam hanc doctrinam refutavi; sed ulterius consideret pro praxi Confessarius, quam facile omnia libidinibus replerentur. Posset ex. gr. quis passim delectari de copula cogitata cum foemina, sub conditione, si sibi esset uxor. Posset religiosus voluntate sibi complacere de copula cum Berta, casu quo non esset religiosus, sed ipsius maritus etc. En quam facile, et quanto cum periculo voluntas his conditionalibus delectationibus frequenter posset occupari etc.

QUAESTIO II.

DE VITIIS CAPITALIBUS

Haec vitia septem enumerantur: Superbia, Avaritia, Luxuria, Ira, Gula, Invidia, Acedia. Capitalia ideo dicuntur, quia ab ipsis fere omnia peccata originem ducunt; et sicut caput influit in membra, ita illa in caetera peccata. S. Th. 2. 2. *q.* 16. *a.* 8.

CAPUT I.

De superbia, ejusque Filiabus.

Q. I. Quid sit suberbia, et quale peccatum.

R. I. Superbia est *appetitus inordinatus propriae excellentiae*. Dupliciter autem potest esse inordinatus. Primo ex parte rei, cujus ratione excellere cupit; ut si quis jactet se de peccatis, quae non sunt honore digna; vel de rebus, quas non habet, ut si divitem se faciat, cum sit pauper. Secundo potest esse inordinatus in ordine ad alios, quibus irrationabiliter cupit praeesse, et super illos excellere; et id proprie significare videtur superbia, nam superbire idem videtur esse, ac super alios ire. D. Thomas hos quatuor modos superbiendi recenset. Primo, quando quis bonum, quod habet, non a Deo, sed a se habere existimaret. Secundo, si quis existimet illud ex suis meritis accepisse. Tertio, quando se jactat habere bonum, quod non habet, vel majus, quam habet. Quarto, dum alios contemnit, nec cuiquam subjici vult.

R. II. Superbia consummata est peccatum mortale, quando quis scilicet nolit Deo, Superioribus, eorumque legibus subjici, vel propter excellentiam assequendam paratus sit praecepta etiam gravia transgredi. Hac ratione superbia *Eccl.* 10. dicitur; *Initium omnis peccati;* nam eo quod quis renuat subjici legibus divinis, et Superiorum, vel paratus sit quaecumque transgredi praecepta, ut aliis praesit, latissima aperitur via omnibus peccatis. Quamvis autem superbia sit ex genere suo mortale peccatum, veniale esse potest, dum non sit perfecta; ut quando quis non renuit se subjicere iis, quibus debet, nihilominus in suo affectu sese magnificat plus quam par est. D. Th. 2. 2. *q.* 132. *a.* 3.

Q. II. Quae sint Filiae superbiae.

R. Hae plures sunt, ut statim constabit. Prima superbiae

filia est *Vana gloria*; nam ex inordinato appetitu propriae excellentiae, in quo consistit superbia, oritur inordinate appetere manifestationem propriae excellentiae, sive verae, sive fictae cum laude indebita, in quo consistit vana gloria. Ideo autem dicitur vana, quia ut plurimum quaeritur ex rebus inutilibus, et vanis, ut ex pulchritudine, divitiis, etc. Vana gloria ex genere suo est tantum peccatum veniale: s. Th. 2. 2. *q.* 132. *a.* 3. eo quod appetere laudari de propria excellentia non infert gravem injuriam Deo, vel proximo; quamvis sit peccatum veniale, vel propter immoderatum appetitum laudis, vel quia hanc quis vult captare ex rebus vanis, ut dictum est. Potest autem per accidens esse peccatum mortale, ut si gloriatio fiat de re graviter mala, quia approbatio mali operis eamdem cum eo speciem habet; vel si fiat ad malum finem, ad committendum scilicet grave peccatum, ut si quis gloriaretur de divitiis ad inducendam mulierem ad fornicandum; vel si propria gloriatio redundet in grave damnum proximi. Demum appetitus gloriae potest etiam esse actus bonus, ut si gloria captetur de bono eadem digno, puta de virtutis actione, sed non major, quam ipsa actio mereatur, eaque gloria dirigatur ad bonum finem, ad gloriam scilicet Dei, proximi utilitatem, vel etiam ad proprium profectum: S. Th. *l. c. art.* 1.

Quod si quis faceret opera virtutum principaliter propter vanam gloriam, non facile condemnandus esset gravis culpae; nam quamvis actu principaliter intenderet vanam gloriam, non tamen habitu, cum non sit ita dispositus, ut nollet hujusmodi in Dei gloriam referri: non est tanta inordinatio in ejus opere, ut videatur graviter peccare. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 3. *num.* 1. Palaus *tract.* 2. *disp.* 2. *p.* 11. *n.* 9.

Secunda superbiae filia est *Ambitio*. Sicut autem vana gloria optat manifestationem propriae excellentiae laudibus indebitis, ita ambitio appetit dignitatem, et honorem non debitum, ut ita aliorum obsequiis, et reverentia propria extollatur excellentia. Ut dixi de vana gloria, est de genere suo peccatum veniale: nihilhominus potest per accidens esse mortale, ut si quis velit honorem de peccato mortali; quia ex. gr. Superiori suo in rebus gravibus contradicat; vel si paratus sit adhibere medium graviter malum ad honorem consequendum, aut cum gravi damno proximi. Caeterum moderate appetere honorem ob finem honestum est actus Magnanimitatis.

Tertia superbiae filia est *Praesumptio*. Haec intendit manifestationem propriae excellentiae, assumendo media, quae

excedunt nostra merita, et vires, ut dum quis vellet magni aestimari, offerendo se ad faciendum opus, cui impar esset. Praesumptio ex genere suo dici potest peccatum veniale. S. Thom. 2. 2. *q.* 130 *art.* 1. Navar. *in Sum. c.* 23. *num.* 14. at fieri potest mortale, si conjuncta sit cum gravi damno proximi: ut si quis assumeret officium Confessarii, Medici, Advocati etc. sine sufficienti cognitione; vel aggrederetur aliquod artefactum sine sufficienti peritia artis, unde proximus gravibus expensis inutiliter exponeretur. Idem dicendum, si quis sine justa causa se exponat probabili periculo peccandi, nimis suis viribus fidens. D. Anton. 2. *p. tit.* 3. *cap.* 6. §. 4. Tolet. *l.* 8. *cap.* 22.

Quarta superbiae filia est *Jactantia*. Ea autem est se verbis extollere, ut magni fiat ab auditoribus. Venialis est, si aliquis in sui laudem verum dicat ob desiderium inanis gloriae, D. Th. 2. 2. *q.* 112. *a.* 2; mortalis vero, si adversetur graviter charitati Dei, vel proximi; ut si quis se jactaret sibi tribuendo, quod Dei est; vel se laudaret de lethali crimine, exultans in rebus pessimis; vel si se laudando, indirecte, graviter detraheret de proximo; vel denique si ex sui jactantia possit inferri proximo grave damnum, ut si quis jactet se pro magno Advocato, Medico insigni, cum vere quamplurima laboret ignorantia. D. Anton. *p.* 2. *tit.* 4. §. 3. Tolet. *l.* 8. *cap.* 8. Potest etiam aliquando quis meritorie se laudare, ut dum recenset bona, et gratias acceptas, ut Deus glorificetur; vel suae praestantiae meminit ob charitatem erga proximum, quod ex. gr. eveniret, dum quis modeste suam doctrinam, aliaque benefacta narraret, ut ita sibi existimatione conciliata, facilius posset in proximo virtutes promovere. At caute procedendum est, ne vana gloria finis locum obtineat.

Quinta superbiae filia est *Hypocrisis*, quae est simulatio virtutis, quam quis non habet; unde induit speciem mendacii. Ea non est nisi peccatum veniale, dum quis ostentat virtutem ob aliquam inanem gloriam sine grave injuria Dei vel proximi; sicuti non est nisi veniale mentiri ad captandam aestimationem. Potest esse peccatum mortale ratione finis, ut si quis se simulet bonum ad disseminandam falsam doctrinam; vel ad irrogandam gravem injuriam proximo; vel ad obtinendum id, quo est indignus: ut si simulet bonitatem, et doctrinam ad obtinendum beneficium, maxime curatum. D. Anton. *p.* 2. *tit.* 4. *c.* 7. Tolet. *l.* 8. *c.* 9. Non desunt etiam, qui dicant esse hypocrisim graviter culpabilem gra-

via crimina uni confiteri, solum vero levia Confessario ordinario, ut poenitens apud ipsum bonus videatur; videtur enim gravis irreverentia assumere Sacramentum ut medium ad inducendam falsitatem, et mendacium. Suar. *tom.* 4. *disp.* 22. *Sect.* 1. *num.* 12. Reginal. *l.* 6. *n.* 149. Coninch. *disp.* 6. *d.* 4. Nulla autem est vitiosa hypocrisis, si Ecclesiasticus bonum faciat, et devotionem ostendat coram saecularibus ad ipsorum aedificationem; hoc etenim potius est propriae satisfacere obligationi, proximi aedificationem procurando. S. Anton. *p.* 2. *tit.* 4. *c.* 7.

Sexta superbiae filia est *Discordia et Contentio*. Discordia est dissensio voluntatis a voluntate proximi, et oriri solet ex superbia, qua quis renuit alteri adhaerere. Si dissensio sit de rebus nullam inferentibus injuriam Deo, vel proximo, ut si duo dissentirent circa magnitudinem syderum, nullum erit peccatum. Si autem cedat in magnam Dei irreverentiam, vel grave proximi detrimentum, esset grave peccatum secus, si in leve: s. Thom. 2. 2. *quaest.* 37. *art.* 1. Navar. *cap.* 23. *num.* 17. Contentio dissidet a discordia, quia in ea verbis alterius veritas impugnatur. Potest esse grave peccatum, si alterius veritas impugnetur cum gravi Dei injuria, vel proximi; ut si quis scandalose impugnaret aliquam Fidei veritatem, quamvis eam corde retineret, vel causidicus impugnaret veritatem alterius cum gravi ipsius detrimento.

Septima filia superbiae est *Pertinacia*. Ea autem est nimia adhaesio in propria sententia. Clare autem patet oriri ex superbia; ideo enim pertinax propriae adhaeret sententiae, plusquam mereantur rationes illius, ne alteri cedat. D. Th. 2. 2. *quaest.* 138. *a.* 2. Est grave peccatum, dum divino honori repugnat, et ita absque dubio gravissime delinquit, qui ex animi pertinacia non vult relinquere falsam doctrinam in materia Fidei, et morum. Grave pariter peccatum est, si cedat in grave damnum proximi; ut si judex pertinax in propria sententia valde officiat proximo in judicando..

Octava filia superbiae est *Curiositas*, ut dum quis vult scire, ut sciatur. Ex curiositate multa oriuntur peccata: aut dum quis sensuum curiositati nimis indulget, dando ex. gr. oculis impropriam libertatem quaecumquae etiam indecentia aspiciendi, foeminas procaci obtutu considerandi, turpes libros legendi etc. D. Anton. 2. *p.* *tit.* 3. *c.* 4. §. 4. Tolet. *l.* 8. *c.* 11. Quod si curiositas sit intellectus, plurima etiam ex ea oriri possunt peccata: ut dum quis studeret ad malum finem, ad alterum ex. gr. decipiendum; dum vellet altiora

se inquirere cum gravi periculo errandi: ut si vellet humanis rationibus mysteria Fidei nimis investigare; dum curiositate ductus indulgeret studio vel inutili, vel minus utili, posthabito studio necessario: ut si Confessarius aliis studiis indulgens, moralem Theologiam negligeret. Pluribus aliis modis posset etiam quis curiositate intellectiva peccare, ut si legeret libros prohibitos, si astrologiae judiciariae studeret etc. si vellet scire modum plurima superstitiosa patrandi, cum periculo eadem postea ad praxim reducendi.

Nona superbiae filia est *Inobedientia* legitimis Superioribus. Ut autem notavi in superiore quaestione *cap.* 1. Inobedientia generaliter sumpta includitur in omni transgressione, at non est speciale peccatum, quia actus non aliam induit malitiam, quam illam, quae obstat motivo, ratione cujus aliquid praecipitur; et ita dum quis non facit eleemosynam, quando de ea urget praeceptum, peccat solum contra misericordiam quia ex motivo talis virtutis praecipitur eleemosyna. Tunc ergo, ut ibi notavi, inobedientia est speciale peccatum, quando quis ex contemptu renuit obedire Superiori, et tunc ex natura sua est peccatum mortale. D. Thom 2. 2. *quaest.* 186. *a.* 9. *ad* 3. Sanch. *l.* 1. *Sum. c.* 1. *num.* 8. Erit tamen peccatum veniale, si quis renuat obedire non ex contemptu Superioris, et praecepti, sed quia parvi facit rem levem sibi praeceptam: sicut etiam si negligat obedire non ex contemptu, sed quia non vult Superiorem laetificari, dum videret subditos sibi obsequentes.

Ultimo recenseri potest inter filias superbiae *Vanus ornatus*. Iste autem importat superfluitatem ornamentorum, ut ita augeatur naturalis pulchritudo ob finem inanis gloriae. D. Th. 2. 2. *q.* 169. *a.* 2. Ornare ergo se potest esse sine peccato, ut si quis se ornet juxta conditionem sui status, et consuetudinem Patriae; vel etiam si mulier se ornet, ut placeat viro suo, illumque avertat ab aliis mulieribus. Si sit excessus in ornamento, vel se ornans habeat pro fine inanem gloriam, erit peccatum veniale. Mortale vero esset, si ornamentum esset valde indecens, ut dum mulier valde pectus detegeret; si fieret eo fine, ut quis ad illicitum amorem alliceretur; si propter expensas in ornamentis gravaretur quis aere alieno, cui non esset solvendo; vel familiae necessaria non praeberet etc.

Regulae in praxi observandae.

Si Confessarius, uti convenit, optat spiritualem profectum in suis poenitentibus, curet quantum potest, ut a superbia,

ejusque filiabus ipsorum anima recedat. Nimis constat eos, qui hoc vitio laborant, quamvis ad grave peccatum non pertingant, non solum non proficere, sed paulatim in peccata prolabi, utpote quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Demonstret ergo suis poenitentibus, quam exosi fuerint Christo Domino superbi, et quam ipsi grata humilitas, cujus exempla toto vitae cursu nobis exhibuit. Ipsis repraesentet non solum miserrimam nostram originem, sed etiam ita infelices esse, ut de nostro non habeamus nisi mendacium et peccatum. Agnoscant, Deum in justam poenam permittere, ut superbi in coeno vitiorum quam maxime volutentur, et specialiter luxuriae, ut passim docent Sancti, et experientia. Videant quam injuriosi sint erga Deum, si de virtutibus, scientia, aliisque bonis naturalibus sese inflent; nam ita iisdem rebus, quae sunt Dei dona, utuntur ad ipsum offendendum.

Doceat ipsos in omnibus rebus, antequam eas aggrediantur, sibi rectum finem, et Dei gloriam proponere. Praecipiat abstinere ab iis, quae ipsis famam, vel laudes possunt conciliare; unde non sinat proprias laudes, vel scientiam ostentare, nisi ad id aliquis finis rectus cogat. Non permittat nimis adhaerere propriae opinioni, eamque pertinaciter sustinere, quando non esset necesse ad demostrandum contrariam esse erroneam, periculosam etc. Mulieres, quantum patitur ipsarum conditio, a vanu ornatu absterreat, ac ipsis in memoriam revocet vilioribus indumentis in sepulcrum projiciendas. Non defatigetur haec vel alia similia suis poenitentibus repetere, nam superbiae morbus ex una parte valde nobis adhaeret, et ex alia Dei gratiis, heu nimis obsistit; atque ita fit animas superbia laborantes assidue de peccato in peccatum cadere.

CAPUT II.

De Avaritia, et Luxuria, ejusque Filiabus.

Q. I. Quid sit Avaritia, et quale peccatum.

R. I. Avaritia est appetitus inordinatus divitiarum. Si ergo divitiae ordinate amentur, et maxime ex fine honesto, certe nullum est peccatum, immo potest esse meritorium. Vitium igitur avaritiae liberalitati oppositum in eo consistit, quod immoderate divitiae appetantur. D. Th. 2. 2. *q.* 118. *art.* 1. *et* 2.

R. II. Avaritia de se non est peccatum mortale, nam inordinatus amor divitiarum non est contra amorem Dei, et

proximi. Tunc autem esset grave peccatum, quando quis ob divitias acquirendas promptus esset violare praeceptum obligans sub gravi. D. Th. *loc. cit.*

Q. II. Quae sint avaritiae filiae.

R. Ex avaritia sex pessimae filiae oriuntur, ut ex D. Gregorio observat s. Thomas *art.* 8. Prima est *Duritia cordis, seu Inmisericordia*. Avari etenim vel ex desiderio semper magis ditescendi, vel ex timore ne sibi necessaria deficiant, immisericordes sunt erga pauperes, eisque eleemosynam denegant, etiam quando tenentur ex praecepto. Secunda est *nimia mentis Sollicitudo*; nam avarus nimis sollicitus est de divitiis acquirendis, eaque sollicitudo ipsum assidue inquietat, ipsiusque animam pungit. Tertia est *Violentia*; avari etenim aliquid auctoritatis, sive potentiae habentes, ut semper magis ditescant, solent injuste plura extorquere. Quarta est *Perfidia*; inducit enim avaritia ad violandam fidem in promissis, pactis, rebus creditis etc. Quinta est *Perjurium*, quia avari juramento mentiuntur in commerciis etc. ut ditescant. Sexta est *Fraus et Dolus*, quae intercedunt in negotiis contrahendis, dum res est cum avaro.

Q. III. Quid sit Luxuria, et quale peccatum.

R. I. Luxuria est immoderatus amor rerum venerearum. D. Th. 2. 2. *q.* 153. *a.* 4. *et* 5. Sicut ergo potest quis licite vacare rebus venereis, stante matrimonio, ita si vel extra matrimonium, vel in matrimonio, plus quam debet, quaerat venereas voluptates, dicitur immoderate amare res venereas. Verum proprie sumitur pro inordinato appetitu rerum venerearum extra legitimum matrimonium.

R. II. Luxuria est ex genere suo peccatum mortale, unde ab Apostolo *ad Galat.* 5. ponitur inter crimina, quae excludunt a regno Dei. Ratione etiam probatur, quia velle venereas voluptates extra matrimonium, est ponere perversum excessum in humana generatione, adeoque in re gravi valde conducente ad bonum commune. Caeterum de speciebus Luxuriae agemus in explicatione sexti praecepti Decalogi.

Q. IV. Quae sint filiae luxuriae.

R. Octo internæ luxuriæ filiæ recensentur a D. Th. 2. 2. *q.* 153 *a.* 5. Prima est *Mentis caecitas*: nam ex eo quod luxuriosus frequenter habeat animum intentum ad carnis voluptates, reddit suam mentem ineptam, et veluti caecam ad cognoscendas res spirituales. Secunda est *Inconsideratio*; qui etenim luxuriose vivit, non videt quae sibi immineant mala, neque attendit suum dedecus; unde isti in familiae,

et proprii status praejudicium ducunt concubinas, vel viles mulieres. Videndus Mascardus *Vol.* 1. *de Prob. concl.* 61. Tertia est *Praecipitatio*, nam luxuriosus alio distractus non satis advertit ad eligenda media recte vivendi; et praecipitanter judicat de viis ad salutem conducentibus. Ita impatiens est in bene ponderando ea, quae necessaria sunt ad bene dirigenda alia negotia temporalia. Quarta *Inconstantia;* experientia enim videmus luxuriosos facillime a proposito emendationis recedere, et ad veteres libidines redire. Quinta, et sexta *Amor sui, et odium Dei.* Qui igitur carnis voluptatibus immodice est addictus, nil aliud curat nisi sibi indulgere, suisque brutalibus voluptatibus satisfacere. Hinc videmus hujusmodi homines libidinosos, neque de propria uxore, filiisque curare. Cum tamen a Dei lege ista prohiberi videat, oritur aliquando in ipsius corde odium Dei, et quia hujusmodi prohibuit, et quia ipsum considerat suae impuritatis ultorem. Septima, et octava *Amor praesentis vitae, et horror futari saeculi*; qui etenim tamquam sus libidinis caeno volutatur, nunquam vellet senescere, nunquam mori, ne a suis voluptatibus separatur. At quia noscit se moriturum, et post mortem manere judicium, hinc horrorem concipit futuri saeculi, et ex hoc quandoque oritur desperatio.

Praefatis octo internis luxuriae filiabus, aliae quatuor externae adduntur: *Turpiloquium, Scurrilitas, Sermo lubricus, et Stultiloquium.* Cum igitur ex abundantia cordis os loquatur, addictus venereis, nimis sibi complacet de iis loqui, verbisque obscaenis, ac spurcissimis aequivocis solet effari. At quia vitiosa laetitia plenus est, valde delectatur etiam verbis scurrilibus, quae non tam proxime venerea exprimunt; sicut etiam jocosis et inanibus, cum non quaerat nisi in hoc mundo delectari. Denique quia libido aciem mentis perturbat, obnubilat, obcaecat, ideo sermones hominis libidinosi solent esse imprudentes, temerarii, nec longe a sermonibus stultorum.

Regulae in praxi observandae

I. Si Confessarius videat suum poenitentem in avaritiam propendere, primo ob oculos ponat quam Deus hoc vitium odio habeat, ipsumque veluti omnium scelestissimum habere, cum *Eccl.* 10 dicatur *Avaro nihil est scelestius*. Et quidem odio non potest non habere eum, qui videtur divitias anteponere Paradiso, quem nobis sanguine suo aperuit. Secundo serio moneat cito in plurimas injustitias, avaritia impellente, veluti necessario praecipitaturum, ac in praxi dignosci, ava-

ros ordinarie sibi blandiri, quasi in suis negotiis justitiam non violaverint; et ita protrahunt usque ad mortem, absque eo quod cogitent de restituendo, quod injuste possident. Tertio hujusmodi poenitentes moneat, ut sibi momentum mortis, a quo pendet aeternitas, non raro proponant, momentum, inquam, illud, in quo omnes partas divitias cogentur deserere, simulque pro insano studio eas acquirendi beatitudinem amittere. Quarto in sacramentalem satisfactionem imponat, ut crebro aliquid in eleemosynam elargiantur. Ubi animadvertat non expedire semel, vel bis cogere ad multum elargiendum; nam fortasse vel non parebunt, vel cito transibit remedium adversus ipsorum avaritiam. Satius est, si imponat illis, dum possint, crebro parum aliquid pauperibus distribuere.

Quod si hujusmodi poenitens avaritiae addictus erit Ecclesiasticus, turpius est in illo hoc vitium, et nunquam satis redarguendum. Crebro intonet, ipsum, quia Ecclesiasticum, pauperum patrem a Deo esse constitutum; ipsius bona, si beneficia possideat, pauperum esse patrimonia, ab ipso personas saeculares expectare exempla, unde dignoscant miserabilibus succurendum, et non has terrenas, sed coelestes divitias summo esse labore acquirendas. Commonefaciat denique, quod si suos consanguineos, si alias sibi convenientia habeant, ditabit, justo Dei judicio miserabiliores evadent.

II. Dum Confessario sese luxuriosus praesentat, sciat Confessarius infirmum quasi morbo insanabili laborantem ad suos pedes habere. Nihilominus quia nullius desperanda est correctio, ideo videat huic tam intimo morbo remedia convenientia applicare. Primo removeat istum poenitentem a nimio cibo et potu; non tamen jejunia, gravesque alias poenalitates statim imponat, nam tunc fortasse perterrefactus hujusmodi respuet remedia. Oculorum libertatem refraenet tam erga mulieres, quam erga lascivas picturas. Proscribat libros etiam non lascive de profanis amoribus tractantes. Quammaxime demum studeat illum removere ab iis occasionibus, quae ipsi causae sunt labendi. Postquam vero hujusmodi coepit obtinere, potest deinde moderatas aliquas poenitentias illi injungere, sicuti et quandoque aliquod jejunium. Secundo conetur quantum potest hujusmodi poenitentem ita disponere, ut possit cum aliqua frequentia ad Poenitentiae, et Eucharistiae sacramenta accedere; nil etenim ipsis efficacius ad libidinem e corde evellendam. Tertio illi efficaciter commendet erga purissimam Dei Matrem inti-

mum cordis affectum; uno etenim ore sancti Patres ad carnis tentationes superandas efficacissimum esse remedium affirmant. Hinc poterit poenitenti praescribere inter alia piae devotionis erga tantam Matrem officia, ut non raro repetat: *Mater purissima, Mater castissima ora pro me*, et maxime dum ante aliquam ipsius imaginem pertransit.

Duo alia remedia suadent vitae christianae Magistri; unum, ut luxuriosus, ubicumque se celet, cogitet a Divinis oculis inspici. Aliud, quod saepe cogitet sese veluti in extremis agentem, seu exanimem, foetidam ac vermibus corrosam illam, cujus amore tantum delinquit.

CAPUT III.

De Ira, ejusque filiabus

Q. I. Quid sit ira, et quale peccatum.

R. Ira in praesenti definitur: *Vitium animae inclinans ad appetitum vindictae.*

Ea autem potest esse sine peccato, et cum peccato. Tunc ex genere suo est peccatum mortale, quando appetitur injusta vindicta; nam est contra proximi charitatem, et contra justitiam. Quod si motus irae ita praeveniat rationem, ut impediat advertentiam, poterit esse sine peccato, vel solum peccatum veniale propter imperfectionem deliberationis. Pariter non erit peccatum mortale, si modica vindicta appetatur. Ita solet ira esse solum peccatum veniale, si solum sit ex parte modi peccaminosa, non vero ex parte objecti: ut si quis appetat justam vindictam, sed nihilominus interne nimis exardescat, vel nimis eam externe patefaciat. Posset etiam esse peccatum mortale vel ratione scandali, ut si homo, maxime in dignitate ecclesiastica constitutus, immoderata irae signa exhiberet; vel ratione praeparationis animi, ut si quis ira ita ebulliret, ut paratus esset etiam committere grave peccatum. Less. *de Just.° l. 4. cap. 4. d. 24. n. 24.*

Quod si non appetatur injusta vindicta, sed solum justa punitio, itemque non sit excessus in modo irascendi, ira nullum est peccatum, unde dicitur in Psalmis: *Irascimini, et nolite peccare.* Immo potest quis meritorie irasci, ut dum pater intra terminos rationis irascitur in defectus filii, magister in malum discipulum, superior in pravum subditum etc. E contra peccare possunt omnes praefati, si, ut vitent turbationem, vel ut dicantur mitęs, benevoli etc. nimis sint indulgentes erga culpas aliorum. D. Thom. 2. 2. *q.* 158. *art.* 1.

Q. II. Quae sint irae filiae.

R. Ideo ira inter vitia capitalia annumeratur, quia ex ea plurima alia oriuntur. Prima ergo irae filia est *rixa*, quae est contradictio in factis, dum scilicet aliqui ex ira, privata auctoritate, se percutiunt.

Secunda est *indignatio*, cum nempe contemnitur ille, cui irascimur, considerando eum tanquam indignum, a quo tale quid patiamur. Facile pertingit ad peccatum mortale, vel quia ipse contemptus proximi sit gravis; vel quia propter talem contemptum cum scandalo ab ipsius amicitia recedimus; vel quia ipsum contemnendo non salutamus; vel quia ratione talis contemptus nolumus proximo exhibere, quae illi ex justitia vel charitate sunt debita.

Tertia irae filia est *tumor mentis*. Istud vitium valde affine est praecedenti; dicitur enim tumorem mentis habere, qui cum irascitur, se ipsum extollit, et alteri praefert. Facile pertrahit ad peccatum mortale; nam solet replere animum amaris cogitationibus, quibus diversae viae sese ulciscendi examinantur.

Quarta est *clamor*, solet etenim iratus vocem nimis extollere, et plura inordinate et confuse jactare. Poterit id esse grave peccatum, si grave scandalum sequeretur; vel etiam nullum, puta si clamor fiat ex praescripto rationis, quia e. g. necessarius reputatur ad correctionem.

Altera filia irae est *contumelia;* nam homo iratus solet in proximos multas pronunciare contumelias. De contumelia agemus, dum sermo erit de detractione. Modo sufficiat adnotare contumeliam adversari honori, et tunc intervenit, quando quis in proximum profert verba injuriosa. Si illi objiciantur mala culpae, dicitur contumelia, ut si aliquis fur appelletur. Si defectus poenae, quibus quis a natura, vel alia ex causa laboret, dicitur convitium, ut dum quis claudus, vel luscus appellatur. Si objiciantur beneficia collata, dicitur improperium. Si objiciantur cachinnando mala culpae, vel poenae ad aliquem parvipendendum, et ut rubore suffundatur, dicitur irrisio. Quidquid tamen sit, discrimen est solum in nomine. Illud advertendum, quod cum contumelia laedat honorem, qui est maximum hominum bonum, de se est peccatum mortale. Fieri potest vel veniale, vel nullum, si a superiore in subditum aliquae proferantur contumeliae, quia necessarium putat ad ipsius correctionem. Erit veniale, si leviter honor laedatur, si pronuncientur contumeliae in mulierculas, et homunciones non

curantes honorem; si item pronuncientur sine plena advertentia, ut multoties facere solent foeminae rixantes; nam una adversus alteram, quidquid in buccam venit, evomit.

Altera irae filia est *maledictum*, quod est imprecatio, et exoptatio mali in aliquem projecta sub ratione mali. Unde imprecatio, seu maledictum non est alicui malum imprecari, ut illi inde bonum obveniat. Sed de hoc, dum agemus de charitate.

Ultima perniciosissima irae filia est *blasphemia*, quae importat convitium in Deum, vel in Sanctos, et de hoc peccato disseremus, explicando primum Decalogi praeceptum.

Regulae in praxi observandae

Confessarius negligere non debet remedia pro curando homine bilioso, et in iram facile prorumpente, ob maxima mala, quae ex ira solent provenire. Primo ergo commendet illi orationis exercitium, ut eo mediante auxilia obtineat necessaria ad compescendam hanc inobedientem passionem. Secundo proponat ei exempla J. Christi, qui mitis erat et humilis corde; ac proinde mansuetissime cum ipsis suis inimicis agebat, contumeliis silentio respondebat, ac cum omnibus humaniter tractabat. Repraesentet tertio, qua tolerantia Deus ipsius peccata compassus fuerit, dum poterat justissima ira multoties illum in infernum protrudere. Quarto, si suus poenitens ex levibus conjecturis judicet alios multa dicere, vel facere in ipsius contemptum, demonstret facillime, temerarie judicando, posse peccare; adeoque illum removeat a talibus suspicionibus, quae solent esse irae, et rixarum fontes. Demum admoneat animum ira praeoccupatum, multa temere et inconsiderate decernere, adeoque suspendendam esse rerum executionem, quousque ira omnino defervescat. Quod si in aliis, multo magis in publicis personis necessaria est mansuetudo, ut animo pacato audiant, et ita justa decernant. Inter publicas autem personas maxime mansuetudine praefulgere debent ecclesiastici, utpote quia in ipsis ira majoris est scandali occasio. Cum autem plura se offerant in excipiendis confessionibus, iram omnino a se removeant Confessarii, fortiter quidem satisfaciendo suo muneri, sed suaviter, exemplo Jesu Christi, qui tam patienter se gerebat cum peccatoribus, ac misericordia et mansuetudine illos ad poenitentiam revocabat.

CAPUT IV.

De Gula, ejusque filiabus, et Ebrietate.

Q. I. Quid sit vitium gulae, et quale peccatum.

R. I. Gula est inordinata concupiscentia edendi. Haec autem inordinatio ex D. Th. 2. 2. *q.* 180. *a.* 4. explicatur sequenti versiculo.

Praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Si ista inordinata edendi concupiscentia attendatur in ordine ad ipsum cibum, primo intervenit, si comedatur *laute*, cibus nempe nimis pretiosus; secundo si *studiose*, ut si quis velit cibos valde accurate praeparatos; tertio si *nimis*, in quantitate excedendo. Si vero inordinatio concupiscentiae consideretur respectu modi edendi, intervenit, si praeveniatur tempus edendi, et *praepropere* comedatur vel si nimius *ardenter*, seu voraciter.

R. II. Vitium gulae de se non est nisi peccatum veniale, cum de sua natura non importet gravem deordinationem. s. Thom. 1. 2. *q.* 148. *art.* 4. Nihilominus potest fieri mortale ratione perversae intentionis, ut si quis adeo addictus sit delectationi ciborum, ut propter eam paratus sit legem Dei transgredi. Item potest fieri mortale ratione gravis incommodi, ut si aliquis vel quantitate, vel qualitate ciborum graviter officeret suae valetudini. Tale autem peccatum, ordinarie loquendo, non reputatur, ita comedere ut sequatur vomitus. Tertio mortale peccatum est carnibus humanis vesci, ut communiter docent DD. cum s. Thoma 2. 2. *q.* 142. *a.* 4. *ad* 3. Ratio est, quia a tali comestione valde abhorret natura rationalis, cum ordo naturae postulet, ut aliquis vescatur alimento sese viliore et indigniore, et quod decerpere, et occidere possit in sui sustentationem. In extrema autem necessitate probabilius est licitum esse vesci carnibus humanis; quod enim absolute consideratum est contra naturam, multoties non est ab ea alienum in aliquibus circumstantiis. Ita licet sit a natura alienum sibi brachium amputare, non tamen est a natura alienum, dum est necessarium propter conservationem totius. Pari ergo ratione, quamvis humana natura abhorreat a comestione carnis humanae, non tamen videtur irrationabile vesci carnibus hominis mortui ad vitam conservandam. Navar. *in Man. c.* 2. *num.* 122. Tolet. *in Sun. c.* 60. Sanch. *l.* 1. *Moral. c.* 18. *n.* 12.

Q. II. An sit peccatum comedere, et bibere ob solam voluptatem.

R. In hac materia adest proposito damnata ab Innocentio XI. *sub num.* 8. quae ita se habet: *Comedere, et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*. Et quidem si attendantur illa verba damnatae propositionis *usque ad satietatem*, statim apparet in tali comestione aliqua deordinatio, ex qua consurgit veniale peccatum. Unde s. Thom. *q.* 14. *de Malo art.* 1. ait: *Regula rationis haec est, ut homo sumat cibum secundum quod convenit sustentationi naturae, et bonae habitudini hominis*. Videmus etiam eadem bruta a cibo immoderato abstinere, et comedere solum quantum exposcit sustentatio.

Nihilominus negandum non est intervenire peccatum veniale, quamvis aliquis moderate comedat, sed ad captandam voluptatem. Ratio est quia homo debet operari ob finem suae naturae conformem, qualis non est voluptas, quae communis est etiam bestiis. Ulterius comestio a natura non ordinatur ad voluptatem, sed ad individui conservationem; unde apposuit delectationem in comedendo solum, ut esset medium, quod nos alliceret ad ipsam comestionem. Comedere ergo ob solam voluptatem semper est invertere ordinem rationis et a natura intentum; adeoque semper erit peccatum. Videatur s. Th. *lib.* 4. *cont. Gent. c.* 83. *num.* 7. Non per hoc tamen nego intendi a natura aliquam delectationem in deambulatione, in ludo moderato, in venatu, in audiendo musicam etc. ut docet etiam s. Thomas *in* 4. *d.* 49. *quaest.* 3. *art.* 4. *quaest.* 3. At inter has delectationes et superiorem, lata patet disparitas; nam istae intentae sunt a natura ad animum honeste relaxandum et recreandum; unde vel ex parte operis, vel ex parte operantis tendere possunt in bonum finem. At natura in comestione et potu non intendit delectationem, sed solum eam apposuit ut medium, ut ad comestionem alliceremur.

Q. III. Quid sit ebrietas, quale peccatum, et an aliquando sit licita.

R. I. Ebrietas est talis excessus in potu causa voluptatis, ut omnino usus rationis auferatur. Cognoscitur autem completa ebrietas, si ebrius postridie non meminerit, quae dixerit, fecerit, quomodo domum venerit, a quo deductus fuerit, quando ad cubitum ierit. Item plene ebrius reputatur, si quis postquam inordinate bibit, fecit, vel dixit sibi

insolita; ut si praeter morem familiam, et uxorem nimis turbavit, effatus est turpia, blasphemavit etc. cum alias hujusmodi non soleat ipse proferre etc. Quod si aliquis nequeat recte incedere, et domus ei verti videatur, et nihilominus discernat inter bonum et malum, licitum et illicitum, non potest dici perfecte ebrius, quia non plene caret usu rationis, quamvis illam habeat aliquatenus perturbatam. Idem dicatur, si aliquis adhuc possit solita officia exequi, quamvis cum difficultate seu vertigine. Videatur Mascard. *concl.* 578.

R. II. Perfecta ebrietas est peccatum mortale. Ita DD. communiter cum s. Thoma 2. 2. *q.* 150. *a.* 2. Ratio est, quia censetur magna deformitas, et magnum malum voluptatis causa a se adimere usum rationis, quo nihil est in homine praestantius, et se reducere ad stoliditatem brutorum. Nec refert dicere etiam per somnum hominem usu rationis privari, nam somnus intenditur a natura utpote necessarius ad reparandas vires; natura vero abhorret ab ebrietate, quae non solum rationem adimit, sed et ipsas vires sensitivas debilitat. Quod si ebrietas ex se est peccatum mortale, mortaliter quoque peccabit, qui alium, jussu aut consilio inducit ad ebrietatem; adeoque et mortaliter peccant, qui se mutuo provocant ad bibendum, praevidentes in se vel in altero sequuturam ebrietatem. Caeterum relinquere aliquem in libertate, ut usque ad ebrietatem bibat, absque eo quod ad ita bibendum ullo pacto inducatur, poterit excusari a gravi culpa, si fiat ex justa causa; nam relinquere libertatem bibendi de sua natura est actio indifferens, et remote conducens ad ebrietatem, quae proinde poterit ex justa causa cohonestari. Secus si talis causa non adsit, nam tunc saltem ex charitate tenemur alterius peccatum praevisum impedire.

R. III. Licitum est se inebriare, si ita necessarium sit ad recuperandam sanitatem, nam tunc intenderetur a natura; et ita tunc datur etiam somniferum privans usu rationis: Tolet. *in Sum. cap.* 61. Less. *lib.* 4. *c.* 3. *dub.* 4. Secundo docet Lessius licitum esse se inebriare mortis vitandae causa, ut si aliquis velit me occidere, nisi aequalibus cyathis respondeam, usque dum me inebriem. Ratio ipsius est, quia si non est illicitum se privare aliquo membro ad salvandam vitam, ita nec videtur illicitum se eodem fine aliquo tempore privare usu rationis: sicut enim utrumque est per se illicitum, et nihilominus bene intendit natura abscissionem brachii, ut vita praeservetur, ita et privationem usus ratio-

nis ad breve tempus propter eumdem finem. Contrarium magis communiter docent theologi. Azor. *Instit. Moral. t.* 1. *l.* 7. *c.* 33. *q.* 5. Cajet. 2. 2. *q.* 150. *art.* 2. Fagnan. *in cap. A crapula, de Vit., et honest. Cler. n.* 37.

Item Lessius dicit licitum esse inducere, et invitare ad ebrietatem aliquem meditantem gravissimum malum e. g. proditionem, ut ita a tali malo avertatur. Ipsius autem ratio est, quia licet minus malum suadere, ut majus avertatur. Verum haec ratio non satis convincit, nam licitum utique est suadere minus malum contentum in majori, quod aliquis facere decreverat, et ita volenti Petro furari centum licitum est suadere, ut solummodo furetur decem; nam tunc non est suadere malum, sed tantum ut aliquis omittat partem mali, quod facere decreverat. At non videtur licitum suadere minus malum, quod aliquis non intenderat; nam tunc est vera inductio ad malum, et perpetratur solummodo ex alterius suasione, cum alter neque formaliter, neque virtualiter illud facere decrevisset. In tali igitur casu, licitum esset offerre vinum valens faciliter inebriare, quod ille non cognosceret; sicut etenim ille tunc in bibendo non peccaret, ita nec esset formaliter inducere ad malum, illud vinum offerendo: atque ita videtur licitum, dum necessarium sit ad magnum malum impediendum. Laym. 1. 3. *sect.* 4. *n.* 6.

Q. IV. Quae sint filiae gulae.

R. Sequentes filias gulae recenset D. Thomas 2. 2. *q.* 142 *a.* 6 *prima est inepta laetitia*. Haec autem tunc intervenit, quando quis delectatur in re, quae, attenta recta ratione, nullam deberet afferre delectationem. Vel si apta sit rationabiliter delectare, nihilominus in ea capienda delectatione aliquis nimis effunditur. Multo magis esset inepta laetitia, si quis post ingurgitatum cibum et potum, promoveret ludos turpibus verbis, vel factis, vel cum nocumento proximi, in quibus intervenire posse peccatum mortale advertit s. Thom. *loc. cit. art.* 3. Ad eamdem ineptam laetitiam pertinent dissolutae choreae, tripudia, motus lascivi et indecori etc.

Secunda gulae filia est *scurrilitas*, immoderatio nempe in jocis et facetiis, aut studio alios ad risum commovendi. Quod si joci, et facetiae non redundent in gravem Dei, Sanctorum, et Religionis iniurjam, ut eveniret, si quis abuteretur indecenter ad scurrilia verbis s. Scripturae, caeremoniis, aliisque ritibus Ecclesiae, scurrilitas non erit peccatum mortale, dummodo tamen etiam removeatur gravis injuria proximi, vel gravis provocatio ad libidinem.

Tertia gulae filia est *immunditia*. Haec significat omnem impuritatem, seu verborum, seu factorum, quae oriri solet ex nimio cibo et potu; sicut obscoenitatem vomitus, et nocturnae pollutionis, quae contaminare solet animas helluonum, et potatorum.

Quarta est *multiloquium*, effraenis nempe garrulitas. Fieri potest peccatum mortale, si, ut evenire solet, post nimium cibum, potum, gravia arcana revelentur, de absentibus graviter detrahatur, de rebus sacris et divinis temere quis loquatur, vel si praesentes gravibus contumeliis afficientur etc.

Quinta filia gulae est *hebetudo mentis*. Ex crapula igitur et ebrietate, quamvis penitus rationis usus non adimatur, homo reddi solet ineptus ad contemplationem veritatis, et ad omnia ea, quae indigent luce rationis, et moderamine prudentiae. Erit peccatum lethale, si quis se reddat impotentem ad consideranda spiritualia, dum ad id tenetur; ut si non posset discutere suam conscientiam, quando ad id teneretur. Item esset peccatum lethale, si quis nimio cibo et potu se ad sua officia peragenda ineptum redderet, ut evenire potest in Medico, Advocato, Curato, Confessario etc.

Regulae in praxi observandae

I. Primo Confessarius quam maxime redarguat ecclesiasticos nimio cibo, vel potu addictos; nam si id valde turpe est in saecularibus, multo magis in ecclesiasticis, *qui mente devota debent spiritualibus officiis insistere*, ut docet s. Thomas 2. 2. *q.* 139. *art.* 4. Hinc ss. Canones crapulam, et ebrietatem omnino a clericis intendunt removere, utpote quae illos reddunt nimis despicabiles, ad suum officium peragendum ineptos, et quae in causa sunt, ut ecclesiasticae functiones, et solemnitates irreverenter, et cum scandalo populi peragantur. Criminantur etiam provocationes, quas dum in diebus festis simul manducant, solent facere ecclesiastici parum morigerati ad bibendum; unde evenit videre aliquos aliorum sollicitatione ingurgitatos, et ebrios. Videatur *can. Ante omnia dist.* 35. *can. Nullus dist.* 44. *et can. Quando eadem dist.* Demum audiatur Innoc. III. *cap. A crapula extr. de Vit., et honest. Cler.*, ubi sic ait: *A crapula, et ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant, unde vinum sibi temperent, et se vino. Nec ad bibendum quispiam incitetur, cum ebrietas et mentis inducat exilium, et libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus*

aequales suo modo se obligant potatores: et illo judicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, et calices faecundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commonitus satisfecerit, ab officio vel beneficio suspendatur.

II. Non facilis sit Confessarius in absolvendis iis, qui solent se inebriare. Experientia docet non facile cavere ab hoc crimine; et promissa de abstinendo in posterum a nimio potu, facillime non servari; unde semper remanet locus dubitandi de sinceritate propositi hoc grave peccatum praecavendi.

III. Sollicitus sit Confessarius in curando hoc morbo alias difficilis curationis. Repraesentet primo quam contemptibilis reddatur ille homo, qui nimio vino addictus, ab omnibus consideratur, ut ratione expoliatus, cui nemo fidat, et nullum ipsi committatur negotium: cum etenim de aliquo dici potest esse vino addictum, significatur virum esse, quem omnes subsannent, et ut nunquam satis compotem sui vilipendant. Moneat etiam se ingurgitando, et per excessum bibendo, sibi mortem accelerare etc. At efficacius ab hoc vitio poenitentem removebit, si ipsum inducere poterit ad meditanda exempla Christi, et ss., qui et verbis et factis abstinentiam commendaverunt. Vitam christianam oppositam esse debere vitae paganorum, qui continuo in deliciis vivere volebant: tam laute corpus tractando, ipsum corpus ad aeternos cruciatus destinare, utpote quia difficillime sine peccato morietur: meminisse debere mortis, dum cibum sumere vult, sicuti et fellis J. Christo oblati, cum est biturus. Æternam damnatorum sitim pariter mente revolvere assuescat, et divitem illum, qui epulabatur quotidie splendide, non potuisse in inferno unicam aquae guttam ad fauces refrigerandas obtinere.

CAPUT ULTIMUM

De Invidia, et Acedia.

Q. I. Quid sit Invidia, quale peccatum, et quotuplex.

R. Invidia ex s. Thom. 2. 2. q. 36. a. 1. ita potest definiri: *Tristitia, qua quis dolet de bono alicujus, non quatenus bonum ipsius est, sed quatenus videtur diminuere propriam excellentiam.*

Advertendum ergo est primo posse aliquem tristari de bono alterius, quatenus ex eo sibi timet aliquod malum in-

ferendum; et haec tristitia non est invidia, sed timor, seu effectus timoris. Quod si timeatur ex levi suspicione malum injuste inferendum, est peccatum, et quidem potest esse mortale, si consurgat judicium temerarium in re gravi. Nullum autem erit peccatum tristari de bono alterius, ex quo rationabiliter quis timet grave malum sibi injuste inferendum, ut si quis in talibus circumstantiis tristetur de auctoritate alteri collata. Sicuti enim posset quis tunc talem auctoritatem illi auferre, ita et de ea licite tristatur. Bene vero peccat, si tristetur de bono alterius, dum sibi timet malum juste inferendum; sicuti si quis tristaretur de auctoritate collata homini recto, a quo timeret propria vitia punienda.

Secundo potest quis tristari de bono alterius, non quia in eo sit, sed quatenus eo caret, et haec tristitia dicitur aemulatio. Quod si ista aemulatio sit de bonis spiritualibus, ut dum quis tristatur non habere bona spiritualia, quae in aliis videt, utique sancta est, unde dicitur 1. *ad Cor.* 12. *Æmulamini charismata meliora*. Si sit aemulatio de bonis temporalibus, sed sibi proportionatis et necessariis, certo non est mala; et ita licite quis tristatur non habere necessaria ad sui sustentationem, quae videt alios habere. Non sine peccato autem veniali desiderantur bona temporalia nobis non proportionata, ut si quis tristaretur, quia non est Rex. Peccaret vero graviter, si ea desideraret ob finem graviter malum, vel si ex hoc motivo de ipsorum carentia tristaretur.

Tertio potest quis tristari de bonis alterius, quatenus ea videt in homine indigno, et haec dicitur *indignatio*. Quod si solum doleat praecise, quia sunt in homine indigno, et non ob alium honestum finem, est tristitia saltem venialiter mala; quia dolet de aliquo, quod non est malum culpae, nec poenae, et ulterius videtur quodam modo arguere Deum, quasi indigno non deberet bona temporalia tribuere. Quod si quis tristetur videndo bona tribui indignis, quia violatur justitia, vel quia iis bonis in malum abutuntur, utique talis tristitia bona est, cum procedat ex amore justitiae, vel charitatis. Ita possum etiam desiderare malum temporale peccatori, ut resipiscat, sicut etiam ipsius mortem, si video alios malo exemplo, vel prava doctrina inficere.

Quarto potest quis tristari de bono alterius, quia malum illi vult, et hoc est odium.

Si demum quis tristetur de bono alterius, ut est diminutivum propriae excellentiae, consurgit peccatum invidiae: Hinc dici solet, invidiam esse inter aequales; aequalis enim non pati posse videtur alterum ex boni alicujus consequtione evadere majorem, et ipsum minoris habendum esse.

R. II. Invidia ex genere suo est peccatum mortale oppositum charitati; nam tristatur de bono proximi, de quo gaudet charitas. Potest fieri veniale, si desit perfectus voluntatis consensus, ut si homo tristetur de bono aequalis ex quodam motu fere subito, ita ut non detur perfecta advertentia, et perfectus consensus. Item erit veniale, si tristitia sit de re levi; et ita solent pueri in rebus levibus suis sociis invidere. Navar. *cap.* 23. *n.* 118.

R. III. Invidia duplex est, alia ***humana***, de qua jam dictum est, alia ***fraternae gratiae.*** Invidia fraternae gratiae est tristitia de bonis supernaturalibus proximi, et id non solum quatenus sunt bona proximi, sed etiam quatenus inferunt augmentum gratiae, et sic non est sine injuria Spiritus Sancti, qui in suis operibus gloriatur. Hinc hujusmodi peccatum, de quo agit s. Th. 2. 2. *q.* 34. *a.* 2. dicitur peccatum in Spiritum Sanctum, et differt specie ab invidia humana. Hujusmodi invidia numquam est peccatum leve, quia non potest dari tristitia, quod creaturis bona divina communicentur, sine gravi Dei injuria. Solummodo levis esse posset ex defectu pleni consensus.

Q. II. Quae sint filiae invidiae.

R. Invidus primo solet quaerere diminutionem gloriae alterius: et si illam minuere conetur in occulto, ex invidia oritur *susurratio*; si vero manifeste *detractio*. Post has filias aliae duae nascuntur, nempe *exultatio in adversis proximi*, si potuit illius gloriam minuere, seu *afflictio in prosperis*, si proximi bona, seu gloriam imminuere non potuit et ita non solum tristatur de bono proximi, quatenus est propriae excellentiae diminutivum, in quo proprie consistit invidia, sed etiam quatenus nollet in proximo bonum esse. Ex his demum consurgit *odium*; sicut enim ex bono, quod delectat, oritur amor, ita ex tristitia boni alterius *odium*. Videatur s. Th. 2. 2. *q.* 36. *a.* 4. *ad* 3.

Q. III. Quae sit Acedia, et quale peccatum.

R. I. Acedia ex s. Th. 2. 2. *q.* 35. *a.* 5. ita definiri potest: *Tristitia de bono divino, seu spirituali, in quantum ad hominem attinet*. Si quis ergo tristetur de bono divino quatenus in Deo est, vel quatenus ipsius attributa manife-

stantur, non peccat peccato acediae, sed odii Dei; si etenim diligeret Deum, gauderet de bonis ipsius et de divinae gloriae manifestatione. Si vero quis tristetur de bono divino seu spirituali, quatenus est in proximo, oritur aliud peccatum oppositum charitati, quod dicitur invidia fraternae gratiae, de qua supra dictum est. Denique si quis tristetur de bono spirituali et divino, quatenus ad ipsum pertinet, quasi nollet se esse capacem talis boni, consurgit peccatum acediae. Ita hac culpa peccaret, qui tristaretur de beatitudine, de Sacramentis, divinis praeceptis, aliisque bonis spiritualibus, quasi nollet ad ipsum pertinere. Est vero notandum ex s. Th. *art.* 3. hujusmodi acediam esse de bonis spiritualibus, quae tenemur nobis comparare; unde non peccaret hoc peccato, qui tristaretur in adimplendo opera virtutis, ad quae alias non tenetur.

Hujusmodi acedia oriri solet ex nimio affectu ad res temporales, et delectationes hujus mundi, sicuti ex terrore laborum, quibus spiritualia sunt comparanda; qui terror nascitur eo quod amittatur gustus rerum spiritualium: eo enim deperdito, statim omnis res fit laboriosa.

R. II. Acedia ex genere suo est peccatum mortale, utpote, opposita charitati, qua unusquisque tenetur se propter Deum diligere, adeoque gaudere de bono spirituali, quod ad se pertinet, cum per illud ad Deum ordinetur. Potest esse peccatum veniale, si tristitia sit in parte sensitiva, vel in voluntate, sed taliter ut non adfuerit plenus consensus seu advertentia. Ita esse poterit peccatum veniale, si non contrister de bono spirituali, sed de aliqua ipsius circumstantia; ut quod jejunandum sit tali die, orandum tali hora etc.

Q. Quae sint filiae acediae.

R. Prima acediae filia est *malitia*. Haec importat quoddam odium, seu detestationem bonorum spiritualium, vel quia aliquis vellet ea non esse, vel quia poenitet bene fecisse, vel quia contemnit Dei beneficia, dolens fuisse natum, cognovisse Christum etc. Hinc homines acediosi non solum solent irridere homines pios, sed ipsa opera pietatis, virtutum exercitia etc.

Secunda filia est *rancor*, indignatio nempe in homines, qui exhortationibus, increpationibus etc. nituntur nos impellere ad bene agendum, et ad salutem consequendam. Potest esse peccatum veniale, nisi conjungatur cum odio, quo grave malum illis desideretur.

Tertia est *pusillanimitas:* haec autem tunc datur quando quis ex animi abjectione, et diffidentia suarum virium aggredi non vult executionem divinorum consiliorum, et quae perfectionis sunt. Haec est ex se peccatum veniale.

Quarta *desperatio*. Tunc autem intervenit, quando aliquis ultimum finem se consequuturum desperat. Ex hoc autem sequitur abjicere omnem curam suae salutis, vel perterritum Dei judicantis severitate, vel ex arcano divinae praedestinationis, vel gravitate suorum delictorum. De sua natura est peccatum mortale.

Quinta est *torpor*, quaedam nempe dejectio animi, qua negligitur praeceptorum observantia, vel solummodo perfunctorie adimpletur. De se est peccatum mortale.

Ultima acediae filia est *evagatio mentis*. Caret proinde acediosus ea attentione, quae adhibenda est in exercendis rebus spiritualibus, et si eveniat in iis, quae recitanda sunt de praecepto, erit peccatum grave. Intervenit etiam in acedioso *evagatio mentis* propter motus animi inquieti, nihil quiescentis in rebus spiritualibus, unde in externis quaerit delectationem; at quia ibi eam satis reperire non potest, nequit in uno loco consistere, vel in aliqua re quiescere.

Regulae in praxi observandae

I. Cum invidia sit superbiae foetus, ex nimio etenim amore proprie excellentiae oritur tristitia alienae felicitatis, qua nos minui timemus; hinc Confessarius si invidiae radices velit expellere, removeat a suo poenitente superbiam. Hoc etiam facere potest demonstrando ab invidia plus dejici, quam a quibuscumque aliorum bonis, cum pudeat nobilem et excelsum animum hoc vilissimo vitio inquinari. Descendat deinde ad invidiae crimen explicandum. Demonstret, ipsum proprium Diaboli esse; nam e Paradiso hominem exturbavit, quia ferre non poterat hominem esse ad infinitam dignitatem promovendum; quapropter ait Sapiens: *Invidia Diaboli mors intravit in orbem terrarum. Sap.* 2. Considerare faciat, invidum quasi dolere de divina bonitate, cum videatur nolle omnes respicere, sed solummodo seipsum: item videtur optare destructionem illius societatis, quam habent fideles inter seipsos, quatenus sunt unius Dei Patris, et unius Matris Ecclesiae filii. Si enim omnes, ut ex eodem patre, ac eadem matre veluti primogeniti considerarentur, nullatenus displiceret quaecumque ipsorum felicitas. Ostendere etiam potest, bona temporalia aliis non esse in-

videnda, utpote quae non possint hominem facere felicem, immo occasio esse possunt aeternae damnationis, a christiano solummodo aeterna exoptanda et quaerenda.

Dicat demum virtutes, quae in aliis videntur, esse nobis debere incitamenta ad eas assequandas, non invidiae irritamentum. Prorsus gaudendum esse, quia si non possumus habere temporalia, quae videmus in proximis, divina favente gratia, possumus acquirere spiritualia, quae in ipsis conspicimus; atque ita aliquando cum ipsis esse cives Sanctorum et Dei domestici.

II. Debet conari quantum potest Confessarius, ut acediosus assuescat meditationi bonorum spiritualium, et lectioni sacrorum librorum; ut enim observat s. Th. 2. 2. *q*. 35. *a*. 1. *ad* 4. quanto magis de iis cogitatur, tanto magis gratiosa redduntur, et ex hoc cessat acedia. Suadeat illi orationis exercitium, ac mente revolvere mysteria vitae et mortis Christi; si etenim aliquantisper agnoverit quanto amore et studio Salvator nostram salutem quaesierit, pudebit utique suae oscitantiae et négligentiae in acquirendis bonis spiritualibus. Animadvertere item faciat acedioso *non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*, ut ait Apostolus *ad Roman*. 8. potuisse Deum velle, ut per inexplicabilia tormenta, beatitudinem assequeremur, in quo etiam casu nonnisi summe misericordem et benignum sese ostendisset; at nihilominus tam erga nos bonum esse, ut facile possimus esse beatos, si excussa socordia, aliquid laboris pati voluerimus pro eodem Deo assequendo. In memoriam demum revocet, quantum doloris experiatur in puncto mortis acediosus, dum considerat, quod tempus non erit amplius, et interim propter tanti temporis abusum, solum sibi superesse suppliciorum aeternitatem: *Ardendum ergo modo igne charitatis, ne ardeamus igne, quo arsuri sunt Daemones*, ait sanct. Augustin. *Serm*. 234. *de Divers.*

TRACTATUS TERTIUS
DE LEGIBUS

Homo quidem, ut recte suam vitam instituat, primo considerare debet internam suarum operationum regulam, id est conscientiam. At quia Respublica nullatenus sustineri poterat nisi legibus, quae agenda, quae vitanda omnibus praescriptum fuisset, hinc est necessariam etiam fuisse hanc externam regulam, quae in legibus consistit, et quam attendentes homines, partes boni civis possent adimplere. Legum proinde finis fuit effraenatam cupiditatem sui prodigam, pacis aemulam, matrem litium, materiam jurgiorum reprimere, ut dicitur in proemio Decretalium, vel hominem informare, ut honeste vivat, alterum non laedat, jus suum unicuique tribuat, ut ibidem etiam asseritur, et notatur §. *Juris, de just. et jur.* Omnia igitur, quae ad leges spectant in praesenti explicare, quantum satis erit, conabor.

QUAESTIO PRIMA

DE LEGE IN COMMUNI

CAPUT I.

Quid sit Lex, et quae ipsius conditiones.

Q. I. Quid sit Lex.

R. Lex, vel ita dicta est a delectu, quia est lecta norma vivendi: *Auth. qq. Nov. Test. apud s. Aug. q.* 15. vel ligando, quia ligat, et obligat subditos ad sui observantiam: s. Th. 1. 2. *a.* 90. *a.* 1. vel a legendo, quia lex scribi solet, et publice proponi ut legatur. Isidor. *l.* 5. *Etym. c.* 3. Ea autem potest ex doctrina D. Th. 1. 2. *qu.* 90. *a.* 4. ita definiri: *Recta ratio agendorum a publica potestate proposita Communitati, cum voluntate illam perpetuo obligandi.* Dicitur *recta ratio agendorum;* nam cum lex dirigat actiones

humanas, vel ad bene agendum, vel ad retrahendum a malo, utique esse non posset in iis regula, nisi procederet a recta ratione. Oportet autem a *publica potestate* proponi; alias, cum non esset ab habente jurisdictionem, non haberet vim obligandi. Item respicere debet *communitatem*, alias non ordinaretur ad bonum commune, quod intendere debet lex, cum non pro particularibus, sed pro omnibus promulgetur. Debet denique legislator habere animum obligandi, alias non esset lex, sed consilium, vel beneplacitum Principis. Insuper intentio obligandi debet esse perpetua, hoc est, quod duret lex usquedum superveniat justa causa illam revocandi; cum etenim respiciat bonum commune, conveniens est semper perseverare.

Hic etiam observare est, quod aliquando lex vocatur *jus*, quatenus decernit quod justum est; aliquando vocatur *constitutio*, quia procedit ex consilio plurium aliquid statuentium; aliquando vero *statutum*, ob solidam deliberationem, qua sancitur, et hoc nomen proprie convenit illis legibus, quae non sunt a Principe supremo, ut sunt statuta oppidorum.

Q. II. Quas conditiones lex debeat habere.

R. I. Conditiones necessariae ad valorem legis sunt sequentes. Prima est, ut sit *honesta, et justa*. Dicitur *honesta*, quia congruere debet religioni; *justa* vero, quatenus respicere debet, ut jus proximi illaesum servetur. Hinc justitia legis exposcit, ut omnes obliget, nisi pro aliquo militet ratio particularis, qua a legis obligatione sit excipiendus. Item exposcit ut servetur aequalitas proportionis, imponendo ex. gr. onera juxta cujuscumque vires et facultates; neque enim justa esset lex, quae aeque in solvendo tributa gravaret divites et pauperes.

Alia legis conditio est, ut sit *possibilis:* impossibilium etenim nulla obligatio: *Reg.* 6. *jur. in* 6. Et quia debet esse accomodata hominum viribus, debet esse etiam moraliter possibilis, hoc est, non debet esse nimium difficilis. Hinc *can.* 2. *dist.* 4. ubi ex s. Isidoro recensentur conditiones legis, requiritur etiam ut lex sit *secundum naturam;* nempe secundum quod dictat naturalis ratio se accommodans modo humano operandi; sicuti etiam *secundum patriae consuetudinem;* nam patriae consuetudo reddit legis observantiam faciliorem. Non per hoc tamen negatur, non debere legibus pravas consuetudines eliminari; id enim exposcit recta ratio agendorum, in qua lex consistit; sed solum innuitur,

leges debere cum rationalibus consuetudinibus concordare; tum quia ita facilior redditur illarum observantia; tum quia et ipsae possunt vim legis obtinere: *leg. de quibus ff. de Legib.* Ad reddendam faciliorem legum observantiam, vult Isidorus accommodandas etiam esse loco et tempori, ut praescribitur pariter *can. Regulae, et can. Necesse est dist.* 29. Et quidem quod alicubi videtur impossibile, non ita alio in loco apparet; sicut etiam juxta diversitatem temporum, legum observantia facilior redditur, vel difficilior.

Altera legis conditio est, quod sit *necessaria, et utilis*. Tunc est necessaria, quando convenit novam legem ferre ad remotionem malorum, quae frequenter accidunt; nam quae raro satis accidunt, contemnuntur a legislatoribus: *Leg. Nam ad ea ff. de legib.* Et de facto nimis grave esset communitati, ac nimis leges multiplicarentur, si pro quocumque malo quod accideret, nova lex promulgaretur. Tunc vero lex dicitur *utilis*, quando ex ea notabile bonum derivatur.

Denique lex pro *nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate debet esse conscripta*. Haec conditio patet etiam ex ipsa definitione legis; nam lex communitatem respicit: *leg.* 1. *et* 2. *ff. de Leg.* adeoque et commune bonum per se respicere debet. Ex hoc tamen secundario, et consecutive bene potest resultare privatum commodum civium. Quando constitutio respicit privatum commodum alicujus, non lex, sed privilegium esse censetur: *can. Privilegia dist.* 3. Sine praefatis conditionibus vera lex non datur.

R. II. Altera conditio legum, sed non necessaria ad ipsarum valorem, affertur ex s. Isidoro, 3. *cit. can.* 2. *dist.* 4. ut scilicet sit *manifesta, ne per obscuritatem captionem contineat;* quod etiam dicitur *cap. Abbate de verb. signif.* Et certe, si lex sit obscura, potest captiose, et male interpretari; et ita nocumentum ex lege posset provenire. Caeterum quamvis lex non sit ita manifesta, non caret robore et valore.

Q. III. In quo lex differat a praecepto.

R. Plura dantur discrimina inter legem et praeceptum. Primum est, quod lex immediate afficit locum, seu territorium legislatoris, et inde transit in subditos ibidem existentes. Praeceptum vero immediate afficit personas, eisque adhaeret. Suar. *t.* 1. *de Cens. disp.* 5. *sect.* 5. *n.* 14 Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 1. *n.* 2. Hinc lex non obligat cives absentes, *cap. ult. de Constit. in* 6. Praeceptum vero ubique obligat subditos, ut patet in praeceptis Superiorum. Secundo praeceptum respicit personas singulares, et cum eis solet extin-

gui; lex vero, cum imponatur toti communitati propter publicum ipsius bonum, non extinguitur, sed transit ad futuros. Non nego tamen, quod si legislator praeciperet generaliter aliquid ad dies vitae suae, non transiret etiam ad alios, quousque iste legislator viveret. Tertio praeceptum expirat morte praecipientis, vel cessante ipsius officio; nam tunc cessat ipsius jurisdictio, a qua praeceptum vim obtinet. Lex vero, ut dictum est supra, nunquam expirat nisi revocetur, vel abrogetur. Sanch. *l.* 8. *de Matr. d.* 28. *n.* 47. (1).

Hic tamen non desinam adnotare, alio modo loquendum esse de mandato, quo a Superiore confertur jurisdictio alicui inferiori; alio modo de mandato ab homine, seu simplici praecepto de aliqua re facienda vel mittenda. Primum mandatum quamvis expiret morte mandantis re integra: *cap. Licet* 3o. *de Offic. deleg.*, non tamen re non integra: *cap. Relatum* 19. *et cap. Gratum* 20. *de Offic. deleg.* Hinc judex, qui jam incoepit de aliqua causa cognoscere, potest prosequi, quamvis moriatur Superior, a quo habuit jurisdictionem. Secundum vero mandatum expirat morte praecipientis, etiam re non integra; nam tunc extincta illius jurisdictione non potest obligare ad aliquid faciendum, vel omittendum, Sanch. *cit.*

Q. IV. Qui sint actus legis.

R. Primus actus legis est praecipere; nam lex provenit ab habente publicam potestatem in subditos, et illius effectus est obligare: actus autem qui praecipiuntur, debent esse boni. Secundus actus est prohibere actus malos. Tertius autem actus legis est permittere actiones indifferentes. Ut autem lex est permissiva, respectu alicujus potest esse obligatoria. Sic lex permittit laeso ultra dimidium, ut possit agere ad rescissionem contractus, quae tamen lex respectu judicis est obligatoria. Alter actus legis est punire, ut retrahat homines ab actibus malis. Porro leges his actibus intendunt facere homines bonos proportionate ad ipsas leges. Lex proinde evangelica intendit facere homines filios Dei adoptivos, adeoque etiam interne bonos. Lex naturalis vult, ut homo acquirat virtutes morales naturae humanae commensuratas, et ut bonus sit etiam in ordine ad alios. Lex

(1) Itaque lex differt a praecepto sicut *species* a *genere*, nam omnis lex est praeceptum, sed non viceversa. Convenit autem lex cum praecepto, quod utrumque sit regula agendi, vel omittendi ex auctoritate Superioris obligans.

ecclesiastica intendit facere homines bonos Ecclesiae ministros, lex civilis bonos cives, praestando quae ordinata sunt ad pacem reipublicae.

Regulae in praxi observandae

I. Ex ea conditione legis, quod sit *justa*, potest aliquando Confessarius aliquem deobligare a legum observantia; quamvis enim praesumi non possit intentionem legislatorum fuisse legem injustam promulgare, id tamen potest accidere maxime ex aliquo errore facti. Si e. g. taxent pretium rerum, unde subditi nullum, vel fere nullum lucrum reportent ad vitam sustentandam pro sua conditione, talis lex, utpote injusta, in foro conscientiae non est attendenda. Demus etiam adesse legem, qua prohibeantur ab exercitio alicujus artis omnes pro illius exercitio publice non approbati, certe non teneretur ab illo exercitio cessare qui non esset approbatus, si non haberet modum approbationem obtinendi; et aliunde exercitium artis esset omnino illi necessarium ad se suosque sustentandos. In tali casu saltem ex epikeja judicandum erat respectu illius legem locum non habere.

Quod dictum est de lege, quando universaliter judicatur justa, vel in aliquo casu particulari, idem dicendum est, quando non esset moraliter possibilis; eo maxime, quod si non sit moraliter possibilis, neque etiam est justa.

CAPUT II.

De Multiplici Divisione Legis

R. I. Quotuplex sit Lex.

R. Lex, seu Jus primo dividitur in aeternum, naturale, et positivum. S. Thom. 1. 2. *qu.* 91. *art.* 1. Lex positiva subdividitur in Legem divinam et humanam. Divina dividitur in legem veterem et novam. Humana in Jus gentium, Ecclesiasticum et Civile.

Q. II. Quid sit Lex aeterna,

R. I. Lex aeterna primo sumitur pro ea ratione divinae Sapientiae, qua omnes creaturas dirigit in suum finem. S. Th. 2. 2. *q.* 93. *a.* 1. Hoc modo sumpta, competere potest etiam creaturis irrationalibus, unde *Psal.* 148, generaliter dicitur: *Praeceptum posuit, et non praeteribit*. Potest propterea dici lex aeterna, respectu earumdem creaturarum, ea divinae Sapientiae ratio, quae ipsis praescribit modum naturalem et necessarium agendi, secundum quod disposuit

aeternus Legislator pro recto ordine universi; atque ipsae creaturae, ita agendo, in lata quadam significatione, dicuntur obedire suo Conditori.

R. II. Lex aeterna stricte sumpta, prout nempe respicit creaturas rationales, potest ita definiri: *Actus divinae mentis, quo Deus concipit quasdam regulas necessarias et practicas, cum voluntate obligandi creaturas rationales ad illarum observantiam*. Haec definitio primo continet actum intellectus; nam in eo ordinante et disponente consistit ratio generica legis. Insuper additur: voluntas obligandi creaturas rationales, cum proprium sit legis praescribere ejus observantiam, et per hoc lex aeterna distinguitur a Providentia; nam quamvis ipsa etiam ordinet et disponat res in suum finem, nihilominus non inducit obligationem rebus in finem ordinatis. Regulae autem divinae mentis, quibus intendit rationalem creaturam obligare, sunt penitus immutabiles; ut Deum esse colendum, parentes honorandos, superioribus obediendum, nulli injuriam irrogandam, et similes. Lex aeterna ita accepta, non solum talis dicitur quia ab aeterno existit in mente divina, sed etiam quia tales regulae et veritates practicae, sunt invariabiles, et aeternae veritatis.

Ab hac lege aeterna, caeterae derivantur: ideo enim e. g. lex naturalis nobis ingenita dictat Deum esse colendum, superioribus obediendum etc. quia est quaedam participatio divini luminis, seu legis aeternae, quae praeeminet in mente divina. Ut autem tales veritates se tenent ex parte divini intellectus, dicuntur *lex aeterna*; prout vero dictantur nobis lumine naturali, dicuntur *lex naturalis*. Leges positivae divinae circa Dei cultum et obsequium, quae continebantur in veteri, et modo habentur in nova Lege quoad Fidem, Sacrificium, Sacramenta etc. omnes originem trahunt ab illa lege aeterna: *Deus est colendus, Deo est obediendum*. Tot leges divinae et humanae respicientes justitiam et bonum reipublicae regimen etc. ab illa derivantur regula legis aeternae: *nullus injuria est afficiendus*. Quotquot demum fuerunt et extiturae sunt leges justae positivae, omnes sunt effectus illius aeternae ragulae: *Superioribus est obediendum*.

Q. III. Quid sit Lex naturalis.

R. Jus, sive Lex naturalis non constituta fuit ab alicujus legislatoris voluntate, sed est lumen rationis manifestativum legis aeternae, aliquid boni praecipientis, vel mali prohibentis. Cum igitur homo nequeat sibi ipsi legem imponere,

in tantum lege naturali obligatur, in quantum est manifestatio legis aeternae, quae cum sit manifestativa boni faciendi, et mali vitandi, simulque praeceptiva, debet iisdem conditionibus de jure naturali participare. D. Th. 1. 2. *qu.* 91. *a.* 1. Suar. *l.* 2. *de Leg. c.* 5. *et* 6. Hanc legem naturalem exprimunt ea verba *Psal.* 4. *Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Ad eam etiam indicandam Apostolus *ad Rom.* 2. ait: *Gentes quae, legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente illis conscientia ipsorum*.

Porro jus naturale dupliciter potest considerari, et prout respicit hominem ordinatum in finem supernaturalem, et prout respicit hominem in statu purae naturae. Juxta hanc considerationem non se extendit ad opera supernaturalia, nam hoc modo habet pro sua regula solum lumen rationis naturalis, quae respicit objecta mere naturalia. Ut vero respicit hominem ordinatum in finem supernaturalem, extenditur etiam ad objecta supernaturalia, prout enim homo consideratur in tali statu, habet connaturale lumen fidei, quo cognoscit plura opera supernaturalia convenientia tali statui a Deo, ut auctore supernaturali imposita.

Eadem autem lex naturalis non solum continet principia universalissima practica lumine naturae nota, ut: *Bonum esse faciendum: Malum esse vitandum: Deum esse colendum: Parentes honorandos: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris etc.* sed etiam omnia ea, quae habent evidenter honestatem moralem, sive quae per evidentem et necessariam consequentiam ab iisdem universalissimis principiis inferuntur. Cum etenim haec omnia contineant necessariam et immutabilem veritatem, necesse est pertinere ad jus naturale in se necessarium et immutabile. Hinc pertinent ad legem naturalem omnia praecepta Decalogi; nam positis universalissimis principiis statim constat facienda esse ea, quae praecipiunt, et omittenda quae prohibent. Praecepto autem naturali colendi Deum, additum est tempus et modus de jure positivo, ut nempe colatur die festo, et praecipue auditione Sacri.

Quod si quaeratur an jus naturale possit invincibiliter ignorari, distinguendum est. Prima universalissima principia statim tam clare patent, ut nec brevi tempore possint ignorari; sicuti constabit ea consideranti. Ea quae proxime et facile ex iisdem deducuntur, ad summum per breve

tempus ignorari poterunt ab aliquo valde rudi: et ita difficile est quod ex illo universalissimo principio, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, non statim unusquisque inferat, nulli esse nocendum. Ea vero quae non ita proxime et discursu non ita facili ex iisdem principiis deducuntur, bene possunt a pluribus invincibiliter ignorari. Exemplificat id s. Thomas 1. 2. *quaest.* 94. *art.* 4. in eo, qui habet alterius depositum; quamvis enim ex illo principio *non esse furandum*, statim quis cognoscat esse reddendum; nihilominus bene potest ignorare an sit reddendum in hac vel in illa circumstantia. e. g. si redditio futura sit domino damnosa, si ipsi restituenti, etc.

Q. IV. Quid sit Jus positivum.

R. Jus mere positivum est illud, quod imponitur ex libera voluntate Dei vel hominis, adeoque non exigit intrinsece objectum, quod praecipiendum vel prohibendum sit, sed hoc est ex pura voluntate legislatoris praecipientis, vel prohibentis, quae a jure naturali nec sunt praecepta, nec prohibita. Hinc quae jure mere positivo prohibentur, non sunt mala per se, sed mala, quia prohibita, ut constat de prohibitione edendi pomum in Paradiso, vel carnes in Quadragesima. Hac ratione jus mere positivum differt a jure naturali, quod cum prohibeat aliquid juxta exigentiam objecti, si aliquid prohibet, ideo prohibet quia malum est. Ex quo aliud oritur discrimen inter jus naturale et positivum, quod scilicet jus naturale est invariabile; nam cum praecipiat et prohibeat juxta exigentiam objecti, non potest non semper praecipere bonum, quod non est de puro consilio, sicut non potest non semper prohibere id, quod malum est. Jus vero positivum, cum descendat ex libera legislatoris voluntate, juxta diversitatem temporum, locorum, personarum, et exigentiam aliarum circumstantiarum: *can. sciendum et seqq. dist.* 29. saepe varietati subest. Advertendum tamen hic est, quod dum dixi jus naturale esse invariabile, intellexi de jure naturali praeceptivo et prohibitivo, non vero de iis, quae permittebantur jure naturali, et postea variata sunt. Ita jus naturale permittebat omnia esse communia, quod tamen jure gentium deinde fuit variatum.

Advertendum etiam, quod in responsione loquutus sum *de jure mere positivo*, dum dixi pendere a libera legislatoris voluntate, et versari circa ea quae ex jure naturali non cadunt nec sub praecepto, nec sub prohibitione. Nil igitur obstat, quod etiam id, quod jure naturali praecipitur, vel

prohibetur, non sit etiam jure positivo prohibitum, ut constat de furto. Verum hujusmodi leges non sunt mere positivae.

Q. V. Quid sit Lex divina vetus.

R. Cum supra dixerimus legem positivam dividi in divinam et humanam, et illam in veterem et novam, convenit hic singulas explicare.

Lex vetus igitur, quae habuit Deum auctorem, Angelorum ministerio tradita fuit Moysi, et ab ipso promulgata medio fere tempore inter creationem mundi, et Christi incarnationem, continebat praecepta in triplici differentia. Prima erant moralia, ad honestatem scilicet morum inducendam, et quidem non solum naturalem, sed etiam supernaturalem; ad eam etenim conveniebat homines instruere, supposita ipsorum elevatione ad ordinem supernaturalem. Haec praecepta fuerunt decem, unde derivatum est nomen Decalogi; et cum fuerint in duabus tabulis lapideis descripta, bene possumus credere tria prima praecepta ad Deum spectantia in prima tabula fuisse descripta, caetera vero ad proximum pertinentia in secunda. Quamvis autem haec praecepta spectent ad jus naturae, congruum fuit etiam lege positiva divina promulgari; nam facile ex hominum depravatione plures errores in jus naturae derivassent, nisi ipsius praecepta etiam positiva lege sub oculos habuissent.

Alia praecepta erant caeremonialia, quae primo respiciebant sacrificia, quomodo scilicet erant facienda: secundo respiciebant sacramenta, quibus continebatur modus consecrandi ministros in Dei cultum: tertio respiciebant sacra, quae nempe deservire debebant ad divinum cultum, ut tabernaculum, vasa etc. quarto respiciebant observantiam, institutiones nempe personales illius populi in cibis, vestibus, corporali munditia etc. D. Th. 1. 2. *qu.* 101. *a.* 4.

Alia demum praecepta erant judicialia, quibus praescribebatur certus modus justitiae, vel Principis ad subditos, et e contra; vel subditorum inter se, vel subditorum in ordine ad exteros et alienigenas: vel denique inter familias, ut inter virum et uxorem, parentes et filios; dominos et servos. S. Th. *q.* 104. *a.* 4.

Haec Lex vetus, quae tantum fuit Hebraeis promulgata, adeoque quae ipsos tantum obligavit, abrogata fuit Christi morte, nam tunc cessarunt omnes figurae, quae continebantur in veteri Lege; et proinde dicendum est successisse novam, quae continet earum adimpletionem in Passione, Morte, Sacerdotio, et Resurrectione Christi. Quamvis tamen tunc

dici debuerit mortua, non tamen statim evasit mortifera, hoc est peccaminosa illius observantia: et de facto ipsi Apostoli plura legalia observarunt, ut constat legenti s. Scripturam. Cum ergo, ut observat s. Augustinus, debuerit cum honore sepeliri, utpote quae a Deo erat, mortifera evasit post sufficientem Evangelii promulgationem, quae ad summum prorogari potest usque ad excidium Templi hierosolymitani. D. Th. 1. 2. *q*. 98. *a*. 4.

Q. VI. Quid sit Lex nova.

R. Lex nova, sive Lex gratiae ea est, quam instituit Christus Dominus, ac habemus in Evangelio. Dicitur Lex gratiae, quia in ea praecipue consistit, et ad eam conferendam instituta sunt sacramenta a Christo Domino. Ita ex vi ipsius legis habemus gratiam, quam non habebant homines ex vi veteris legis, sed ex fide in Jesum Christum futurum etc.

Et ipsa continet praecepta in triplici differentia, moralia scilicet, et sunt eadem ac in veteri lege, siquidem sunt ex jure naturali; latius tamen in Evangelio exprimuntur quoad actus internos, et vindicantur a corruptelis Pharisaeorum. Secundo continet praecepta caeremonialia, sive sacramentorum, qualia sunt ea: *Baptizantes eos in nomine Patris etc.* Tertio continet praecepta judicialia, quatenus tamen dumtaxat generaliter imponit, ut audiatur Ecclesia tamquam mater et judex, illis verbis: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, et Publicanus*. Praeter memorata praecepta naturalia, sacramentorum, et quaedam pertinentia ad Fidem, cum plurima ipsius praecepta magis fuerint explicata, ut patet de mysteriis Trinitatis, Incarnationis, Passionis Christi, Resurrectionis, Ascensionis etc. nulla alia praecepta extant in Evangelio jure divino obligantia. Si quae ergo data sunt praecepta ab Apostolis, ut de abstinentia a sanguine, et suffocato, de bigamis non ordinandis, et forte de jejunio etiam quadragesimali, illa dederunt tamquam rectores ecclesiarum, et ita spectant ad jus humanum ecclesiasticum. S. Th. 1. 2. *q*. 108. *a*. 1.

Principaliter differt a lege veteri, quia, ut dixi, lex nova ex se confert gratiam. Item in lege veteri homines praecipue inducebantur ad observantiam praeceptorum promissione temporalium, et per timorem, quamvis viri perfecti per charitatem praecipue operarentur. In lege vero nova, praecipue alliciuntur homines promissione bonorum spiritualium, et per amorem impelluntur; quamvis qui non attingunt perfectionem legis novae moveantur etiam timore poenarum, et

promissione temporalium. S. Th. 1. 2. *q.* 107. *a.* 1. *ad* 2. Demum, si lex vetus solum particularem populum obstringebat, lex evangelica, utpote lata a Christo omnium redemptore, adeoque et legislatore, omnes homines ad sui obligationem adstringit. Alia discrimina inter utramque legem videnda apud auctores.

Sicut autem coepit obligare statim ac fuit publicata, ita et tenentur populi ad ipsius observantiam statim ac per evangelicos ministros illis innotescit.

Q. VII. Quid sit Jus Gentium.

R. Primum jus, quod ortum fuit ex humana auctoritate a Deo accepta, dicitur *Jus Gentium*. Multoties usurpatur pro jure naturali, et tunc dici solet jus gentium primarium §. *Jus autem Inst. de Jure nat. gent., et civili juncto* §. *Singulorum Instit. de Rer. divis.* Verum in praesenti pro jure gentium intelligitur illud jus, quod omnes, vel fere omnes gentes statuerunt tamquam necessarium, vel valde utile ad conservandam inter homines communem vitae societatem. Hoc autem jus non continet ea, quae statim ex jure naturae sunt nota, nobisque cognita, sed consistit in quibusdam veluti conclusionibus, quae ex principiis practicis jure naturae cognitis, per discursum deducuntur, et quas tamquam necessarias, et valde utiles omnes gentes mutuo consensu et usu, veluti jus statuerunt. Plurima juris gentium exempla referuntur *can. Jus gentium dist.* 1. his verbis. *Jus gentium est sedium occupatio, aedificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, foedera, paces, induciae, Legatorum non violandorum religio, conjugia inter alienigenas prohibita; hoc inde jus gentium appellatur, quia eo jure omnes fere gentes utuntur.*

Q. VIII. Quid sit Jus Ecclesiasticum, seu Canonicum, et cujus sit auctoritatis.

R. I. Jus canonicum, quod dicitur etiam Divinum *cap. Cum de diversis 2. de Privil. in* 6. potest ita definiri: *Jus positivum constans ex sacris canonibus, constitutum ad dirigendos homines in viam salutis, et ad assequutionem aeternae beatitudinis.* Dicitur *Jus positivum;* nam immediata ipsius causa fuit potestas ecclesiastica, cum et ea, quae continet, tamquam ab Apostolis derivata, ab ipsis originem habuerit, ut Pastores erant, et rectores ecclesiarum. Dicitur constare ex *Sacris canonibus*, ex regulis nempe ecclesiasticis, Graeca etenim vox *canon*, regula interpretatur. Caetera verba designant finem ecclesiastici legislatoris, ut homines scilicet

puritate fidei, et praeceptorum observantia vitam aeternam assequantur.

Hoc autem jus canonicum primo continet quinque libros Decretalium, qui in titulos distribuuntur, et tituli in capitula. Hi quinque libri continent varias constitutiones, et decretales summorum Pontificum, quas collegit s. Raymundus de Pennafort jussu Gregorii IX. His idem Pontifex adjecit multas suas constitutiones et epistolas decretales. Secundo continet sextum decretalium, et ita dictus fuit, quia compilatus auctoritate Bonifacii VIII. adjectus fuit quinque praefatis libris. Caeterum et ipse in quinque libros dividitur, et libri in titulos, isti vero in capitula. Tertio continet Clementinas, ita dictas, quia editae fuerunt a Clemente V, quae pariter dividuntur in quinque libros, qui in titulos, et tituli in capita. Quarto continet Extravagantes Joan. XXII., viginti nempe constitutiones hujus Pontificis in quatuordecim titulos distributas. Dicuntur *Extravagantes*, quia vagantur extra libros decretalium, qua ratione etiam Clementinae quandoque *Extravagantes* dicuntur. Quinto continet *Extravagantes communes*, divisas in quinque libros, qui in titulos, et hi in capita dividuntur. Unumquodque caput continet particularem constitutionem, sive extravagantem diversorum Pontificum romanorum.

Magnam partem juris canonici constituit denique decretum Gratiani Monachi s. Felicis bononiensis, ordinis s. Benedicti. Iste congessit varias s. Scripturae sententias, decreta Conciliorum, constitutiones romanorum Pontificum, leges Imperatorias, et selectissimas Patrum sententias, atque haec omnia in unum volumen redegit. Illud autem divisit in tres partes, quarum prima continet sex distinctiones divisas in canones, seu capita, atque in iis tractatur de jure divino et humano, deque iis quae pertinent ad componendos mores, et disciplinam ecclesiasticam. Secunda pars continet causas triginta sex, quae dividuntur in quaestiones, et quaestiones in canones. Tertia pars agit de consecratione ecclesiarum, de celebratione Missarum, de Eucharistia, Baptismo, Confirmatione, Festis ecclesiasticis, Caeremoniis, et Jejuniis. Plures Pontifices illius emendationem demandarunt; ac tandem Gregorius XIII. jam emendatum commendavit, et jussit retineri, absque eo quod in eo aliquid adderetur, mutaretur, aut imminueretur.

R. II. Omnia, quae continentur in corpore juris canonici, excepto decreto, habent vim obligandi ad sui observantiam.

Ratio est, quia omnia dimanarunt a summis Pontificibus, quibus non defuit nec potestas, nec voluntas condendi leges ecclesiasticas. Ut authenticae pariter habentur rubricae Decretalium, Clementinarum, atque Extravagantium, quia fuerunt Pontificia auctoritate additae, et approbatae, cum tota compilatione. Per hoc tamen non negatur, quod a rubrica generaliter loquente excipi non possint in nigro quidam casus speciales, cum posteriora et ultima derogent prioribus: *cap.* 1. *de Constit. in* 6. *et. leg. Pacta novissima C. de Pactis*. Pro rubricis autem intelliguntur illae superscriptiones, quibus praenotantur tituli librorum, distinctionum, legum, seu statutorum etc. et ita dictae sunt, quia antiquitus rubro charactere scribebantur. Per nigrum autem intelliguntur textus librorum, legum etc.

Quoad Decretum Gratiani communior est sententia ex se non habere vim obligandi; quamvis enim Gregorius XIII. ipsius emendationem approbaverit, injungens, ut omnia retinerentur, nihil addendo, mutando vel imminuendo, nihilominus per hoc non intellexit nisi approbare emendationem, non vero tribuere illi auctoritatem legis universaliter obligantis. Hanc approbationem inducentem obligationem in fronte habent Decretales Gregorii IX., Sextus decretalium, et ipsae Clementinae. Caeterae sunt constitutiones Pontificiae, quae ex usu et sensu Ecclesiae universalis jam a pluribus saeculis habentur pro sufficienter promulgatis, et authenticis.

Canones igitur, et alia contenta in Decreto Gratiani, revocanda sunt ad suam primaevam auctoritatem, ad eam scilicet, quam habuerunt a suis Auctoribus. *Rota* apud Pennam *decis.* 480. Suar. *l.* 4. *de Legib. cap.* 5. *nu.* 6. Sanch. *l. c. de Matr. disp.* 12. *nu.* 5. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 6. §. 3. Cum igitur Gratianus, utpote privatus monachus, auctoritatem non habuerit leges condendi, neque sufficienter probetur ullo unquam tempore, ea, quae collegit, summos Pontifices sibi veluti adoptasse, et auctoritate qua pollent, voluisse vim legis habere, per hoc quod sint in Decreto Gratiani; nullatenus adstruenda est talis obligatio: *arg. l. Arianus ff. de Actibus, et obl.* Eam ergo habent auctoritatem, quam acceperunt a suis conditoribus; unde si constet aliqua esse deprompta ex Decretis Romanorum Pontificum, vel Conciliorum generalium, habebunt vim legis universalis. Dicta, quae in eo habentur, ss. Patrum non habent vim legis, quia dicti Sancti carebant potestate legis-

lativa. Nihilominus magni facienda sunt propter scientiam suorum auctorum, et quia divino lumine illustrati, veritati super omnes alios adhaerebant: *can. de Libellis dist.* 20. Unde tamquam doctrinalia et magistralia nervose allegantur in tribunalibus.

Q. IX. Quid sit Jus civile, et cujus auctoritatis.

R. I. Jus Civile taliter dictum, quia cives afficit, ita potest definiri: *Jus auctoritate constitutum saeculari ad tranquillam gubernationem Reipublicae, et communem civum salutem*. Dicitur constitutum *auctoritate saeculari;* neque enim potestate ecclesiastica sancitum est, sed a republica, vel Imperatoribus, ea auctoritate, quam ipsis Deus contulit ad regendos populos etc. Et quia saeculares gubernatores non attendere solent bonum spirituale animarum, *cap. Exiit* §. *Nec quiquam de verb. sign. in* 6, sed externam politiam et populorum pacem et tranquillitatem, ideo jus civile dicitur latum ad tranquillam reipublicae gubernationem et communem salutem civium. In praesenti autem, dum loquimur de jure civili, non de eo loquimur, quod *municipale* dicitur, quia scilicet afficit tantum subditos determinatae civitatis seu territorii, sed de jure civili communi; quia commune est omnibus provinciis et incolis subjectis romano Imperio, aliisque civitatibus, in quibus viget ejus observantia.

Hoc jus civile continet sequentia, quae recenseo juxta ordinem temporum, quibus vulgata fuerunt. Primo igitur auctoritate Justiniani Imperatoris in lucem editi sunt quinquaginta *libri Digestorum, seu Pandectarum*, qui continent totam rationem juris civilis e veteri jure enucleati et in novum ordinem redacti. Hoc digestum dividitur in digestum vetus, digestum novum et digestum infortiatum. Prope idem tempus evulgati fuerunt quatuor libri *Institutionum* continentes prima principia, et elementa juris necessaria ad tyrones instituendos. Tertio loco vulgatus fuit *Codex*, alio antiquiore suppresso. Postremo Justinianus edidit *Novellas Constitutiones* sive *librum Authenticorum*. Haec est pars praestantissima juris, et hae novellae, utpote posteriores, non solum addunt auctoritatem singulis partibus, sed etiam aliis detrahunt, si cum ipsis non concordent. Quinimmo si aliquando in Codice insertae reperiantur, uti observat Sperell. *decis.* 33. *For. Eccl. num.* 8. faciunt fidem, in quantum concordant cum novellis, ex quibus desumptae fuerunt. Non sine consilio seriem temporum notavi, quibus prodierunt partes juris civilis; nam lex praecedens determinatur per sequentem,

leg. Non est novum, et seqq. ff. de Leg. immo haec penitus tollit legem priorem contrariam, quamvis de ea nulla fiat mentio: *cap.* 1. *de Constit. in* 6.

Inter partes juris civilis numerantur etiam *consuetudines Feudorum*, quae vocabantur *jura militaria*. Hae non fuerunt editae auctoritate Justiniani, sed introductae mera consuetudine, et ut melius mandarentur memoriae, duobus libris adnotatae fuerunt.

R. II. Jus civile, ubi receptum est, habet auctoritatem decisivam in foro saeculari; nam pro eo principaliter latum est, adeoque in ipso plenam habet auctoritatem. Insuper si jus civile non contradicat sacris canonibus, retinetur etiam in foro ecclesiastico: *cap. Pastoralis de Fid. Instrum. can. Si. in adjutor. distint.* 30. *etc.* unde bene simul canones et leges citantur. Quinimmo sicuti dum existit casus dubius in jure civili, attenditur in utroque foro jus canonicum si in illo sit clare decisus, ita e contra si sit casus dubius et obscurus in jure canonico, etiam in foro ecclesiastico attenditur decisio clara juris civilis, maxime si non agatur de re spirituali. *Cap.* 1. *de novi operis nunciat. et seqq. juncta gloss. v. adjuvantur.* Abbas *in dictum cap.* 1. *de Nov.* Fagnanus *in cap. Cum esset n.* 18. *de Testam.* ac proinde bene dicitur, quod *Legista sine canonibus parum valet, Canonista sine legibus nihil.* Fagn. *in cap. Super specula n.* 30.

Jus civile etiam optime citatur in decisione casuum pro foro conscientiae; nam quamvis ex sui institutione respiciat finem temporalem, et politicam reipublicae gubernationem, nihilominus cum leges fundentur in jure naturali, constat attendendas esse etiam in foro conscientiae. Praeterea cum ex non observatis legibus resultent injustitiae in contractibus, et generaliter in humano commercio, jam illae in foro conscientiae attendendae sunt ad vitandas injustitias, et ad judicandum de damno irrogato etc. postquam fuerunt violatae.

Q. ult. Quid agendum, dum leges videntur inter se discordare.

R. I. Cum leges latae sint pro communi utilitate, adeoque justae et honestae habitae sint, sequitur earumdem correctionem odiosam esse: *can. Erit autem lex dist.* 4. adeoque quantum fieri potest vitandam. Hinc jura juribus, quantum fieri potest sunt concordanda: *cap. Cum expediat* 29. *de Elect. in* 6. *leg. unic. de Inoffic. dotib.* et ad evitandam correctionem jurium leges, priores explicandae sunt per posteriores, et contra: *leg. Non est novum* 25. *et. seqq. ff. de*

Leg. Item legum contrarietas removeri debet per congruam interpretationem, salva tamen proprietate verborum; neque etenim ab ea est sine necessitate recedendum: *arg. cap. ad Audientiam* 12. *cap. ult. de Verbor. sig. leg. Ille, aut ille ff. de Legat.* 3. nisi tamen aliud suadeat mens legislatoris; tunc etenim attendenda est etiam contra proprium significatum verborum: *arg. leg. Cum pater* §. *Dulcissimis ff. de Legatis* 2. siquidem verba intentioni deserviunt: *cap. Secundo requiris* 41. *de Appellat. et cap. Intelligentia* 6 *de Verb. sig.*

R. II. Si inter diversas partes juris canonici manifesta apparet contradictio, tunc standum est posteriori decisioni, vel constitutioni. Ratio est, quia bene potest judicare legislator expedire bono communi priorem abrogare legem, et novam condere illi contrariam; hinc, ut etiam supra notavi, per posteriorem legem contrariam prior revocatur, etsi de hac nulla fiat mentio: *cap. Licet Romanus de Constit. in* 6. *leg. Sed et posteriores ff. de Leg.* Et quidem non potest legislator velle utramque esse observandam, semper cum inter se manifeste contrariantur.

R. III. Si detur contrarietas manifesta inter jus civile, et canonicum, tunc quodlibet jus in suo foro est observandum; canonicum nempe in foro ecclesiastico et ditione summi Pontificis, civile vero in terris Imperii. Ita glossa *in cap. Possessor v. sed utrum de Reg. juris in* 6. Fagnan. *in cap. Cum esses n.* 98. *de Test.* Laym. *lib.* 1. *tr.* 4. *cap.* 8. *num.* 8. Ratio insinuatur *can. Quoniam dist.* 10. *et can. Cum ad verum dist.* 96. quia scilicet nec Imperator usurpare intendit jura Pontificatus, nec Pontifex jura Imperatoria.

Sunt nihilominus quaedam materiae, in quibus judicandis omnino attendendum est jus canonicum, si illi jus civile adversetur. Primo igitur jus canonicum attendendum est in foro conscientiae, seu ubi versatur periculum animarum; nam tunc leges civiles illi adversantes censentur correctae a jure canonico, et lex correcta non est amplius lex. Fagn. *cap. Cum esses nu.* 167. *de Test.* Quapropter in materia praescriptionis cum mala fide, in usuris et similibus, jus canonicum omnino est attendendum. Secundo jus canonicum omnino attendendum est, dum agitur de rebus spiritualibus ut de juramento, contractu matrimoniali, et similibus, et dum agitur de rebus et personis ecclesiasticis, simulque delictis puniendis ab Ecclesia; nam circa haec leges civiles, nisi fuerint ab Ecclesia approbatae, nullam inducunt obli-

gationem: *cap. Quae in Ecclesiarum*, *et cap. Ecclesia s. Mariae* 10. *de Constit.* Tertio cum defensio miserabilium personarum spectet ad Ecclesiam: *cap. Ex parte* 15 *de For. compet.*, in ipsorum causis attendendum est jus canonicum, si illi adversetur jus civile. Fagn. *in cap. Licet n.* 27. *de Censib.* Denique cum aequitas scripta rigori scripto praeferatur: *leg. Placuit C. de Judic. juncto cap. Abbate* 3. §. *final. de Sent. et re judic.* si agatur de naturali aequitate, et vitando nimio rigore, relicto jure civili, adhaerendum est juri canonico: *arg. cap. Licet* 4. *de Censib.* Fagnan. *ubi supra n.* 26. sicuti e contra etiam in foro ecclesiastico standum est juri civili, quando staret pro aequitate, et jus canonicum pro rigore. Marant *p.* 3. *specul. n.* 76.

Quomodo legendae sint citationes juris

Quia multoties modus, quo citatur jus canonicum, vel civile non facile intelligitur a tyronibus, ideo hic adnotare optimum duxi, quomodo legendae sint tales citationes. Prima ergo Pars Decreti continens centum et unam distinctiones ita solet citari: *dist.* 16. *Placuit. seu c. Placuit dist.* 16. nempe canone, qui incipit *Placuit distinctione* 16.

Secunda pars Decreti continens causas triginta sex, quarum quaelibet habet plures quaestiones, et quaestio plures canones; ita solet citari 9. *q.* 3. *can. Conquestus*, nempe causa nona, quaestione tertia, canone qui incipit *Conquestus*. Seu *can. Conquestus* 9. *quaest.* 3. id est canone qui incipit *Conquestus*, causa nona, quaestione tertia. Si vero citetur textus ex tractatu de Poenitentia, qui inseritur causa trigesima tertia, quaestione tertia, et continet in se septem distinctiones, ita solet citari: *de Poenit. dist.* 3. *can. In tantum*, nempe de Poenitentia, distinctione tertia, canone, qui incipit *In tantum*. Seu *de Poenit. dist.* 3. *can.* 33. nempe de Poenitentia, distinctione tertia, canone trigesimo tertio.

Tertia pars Decreti, cujus titulus de Consecratione, et quae dividitur in quinque distinctiones, atque hae rursus in canones, ita citatur: *de Consecr. dist.* 1. *c. Nocte sancta*, hoc est de Consecratione, distinctione prima, canone qui incipit *Nocte sancta*: multóties etiam prius ponitur initium canonis *Nocte sancta de Cons. d.* 1.

Decretales Gregorii IX. quae dividuntur in quinque libros, qui dividuntur in titulos, et tituli in capitula, ita ex. gr. citantur: *c. Damnamus de Summa Trinitate*, hoc est ca-

pite quod incipit *Damnamus de Summ. Trinitate*, seu: *de Summa Trinitate c. Damnamus*. Aliquando citationibus horum quinque librorum additur particula *extra*, ad significandum ea, quae citantur, esse extra Gratiani decretum, sed in quinque libris Decretalium.

Sicuti quae habentur in quinque libris Decretalium citantur, nulla facta mentione libri, per titulos, ac initium capitulorum, ita et sextus liber Decretalium quamvis dividatur in quinque libros partiales, additur solummodo *ly*, *in* 6. e. g. *c.* 1. *Cum quis de Sepulturis in* 6. nempe capite quod incipit *Cum quis*, titulo *de Sepulturis*, libro sexto Decretalium.

Clementinae, quae itidem in quinque libros dividuntur, solent, ut sequitur, citari: *c. Plures Clem. de Jure patr.* hoc est *cap. Plures*, *in Clementinis*, titulo *de Jure Patronatus;* seu: *Clem. Quamvis rigor de Appellat.* nempe; *Clementina*, quae incipit *Quamvis rigor tit. de Appellation.* Item *Clem. unic. de rer. permutatione*, nempe, *Clementina unica*, *tit. de rer. permut.* Dicitur unica, quia ille titulus unicum habet capitulum. Item aliquando citantur, nulla facta mentione tituli: v. g. *Clem. Exivi etc.* nempe *Clementina*, quae incipit *Exivi etc.* Demum cum Clementinae etiam extravagantes appellentur, quia vagantur extra libros Decretalium, solent etiam ita citari: *extrav. Exivi etc.* hoc est: *in extravaganti etc.* quae incipit *Exivi*.

Extravagantes Joan. XXII. quae continent viginti constitutiones, distributas in quatuordecim titulos ita e. g. citantur: *extr. Execrabilis Joan. XXII.* Nempe in *extravaganti Joan. XXII.* quae incipit *Execrabilis*. Ita etiam citari solent, ut inquit *Joan. XXII. extrav. Execrabilis*.

Extravagantes communes divisae in quinque libros, et libri in titulos, et tituli in capitula, quorum singula continent particularem constitutionem, sive extravagantem, citantur mentionem faciendo tituli, et ponendo initium capituli. Dicitur e. g. *extr. Unigenitus de Poenit. et remiss.*, hoc est: *in extravaganti*, quae incipit *Unigenitus*, titulo *de Poenitentiis, et remissionibus*. Venio modo ad citationes juris civilis.

Digestum, seu libri pandectarum ita e. g. citantur: *l. Si quis vi* §. *Differentia ff. de acquir. possess.*, hoc est; *lege* quae incipit *Si quis vi*, paragrapho, qui incipit *Differentia in digestis, titulo de acquirenda possessione*. Quandoque ad significandum digestum, loco duplicis ff. ponitur D. Reperies

etiam citatum digestum, primo loco ponendo ff., deinde titulum, ac tandem legem, ex. gr. *ff. de acquir. poss. leg. Si quis vi* §. *Differentia*.

Eo modo quo citantur leges digestorum, et citari solent leges codicis, loco ff. ponendo C. ex. gr. *l. in Testam. C. de Testam.*, id est: *lege in Testamento*, codice titulo *de Testamentis*. Quod si ita fiat citatio: *leg. unic.* §. *etc. C. etc.* significatur titulum, qui citatur non habere nisi unicam legem. Item si dicatur *leg. fin. C. etc.* significatur lex finalis, seu ultima tituli; ac idem significatur per sequentem citationem *cap. ult. leg. ult.* Multoties *l. fin.* apponitur ad designandum ultimum paragraphum legis, ut si post citationem legis addatur §. *fin.* Quod si addatur numerus libri, designatur liber decimus, vel undecimus, vel duodecimus codicis; nam separatim collocantur a novem prioribus libris, in quibus quaerenda est citatio, semper cum non apponitur numerus libri.

Novellae, subintellige, constitutiones, et quae alio nomine dicuntur Authenticae, solent ex. gr. ita citari: *c. Sed tamen, novell.* 129. *de Sam. col.* 9. nempe capite, quod incipit, *Sed tamen, novella* 129. titulo *de Samaritis, collatione nona*. Ubi vides primo citari capitulum, deinde numerum novellae, tertio ipsius titulum. quarto numerum collationis; nam Novellae, sive Authenticae constant novem authenticis collationibus, quibus ultimo decima addita est. Quandoque pro *novella* scribitur *authentica*, et tunc solet ita citari: *authent. Ut factae novae constit.* §. *Sancimus*, nempe: *in authentica* cujus titulus *Ut factae novae constitutiones etc.* paragrapho incipiente *Sancimus*. Ad inquirendam hujusmodi citationem in indice libri authenticorum, inquirendum est: *Ut factae novae constitutiones etc.*

Libri feudorum, sive consuetudines feudorum ita citantur: *In lib. Feud. de Proh. feud. alien. per Frid.* §. *Callidis insuper:* nempe *in Libris Feudorum.* titulo *de Prohibita feudi alienatione per Fridericum*, paragrapho incipiente: *Callidis insuper*. Quandoque primo loco ponitur paragraphus.

Institutiones demum Justiniani ita solent citari: §. *Ferae, Instit. de rer. divis.* nempe paragrapho incipiente: *Ferae in Institutionibus*, titulo *de rerum divisione*.

CAPUT III.

De potestate legislativa.

Q. I. Quam potestatem habeat summus Pontifex; et an extendatur ad disponendum de rebus temporalibus omnium Christianorum.

R. I. Potest Papa ferre leges ecclesiasticas obligantes totum orbem. Ratio est, quia potestas data a Christo Domino in persona Petri omnibus suis successoribus maxime innotescit ex illo textu Matth. 16. *Tibi dabo claves Regni Coelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Coelis etc.* et ex illo textu Jo. 21. *Pasce oves meas.* Ut observat autem Innocentius relatus *in cap. Solitae* 6. *de Majorit. et obed.*, in primo textu conceditur potestas ligandi quodcunque, adeoque nulla lex, maxime ecclesiastica, excipitur a sua legislativa potestate; et in secundo Christus illi potestatem concedit super omnes suas oves; ergo sicuti nulla res excipitur a sua potestate legislativa, ita nec ullus Christianus eximitur ab eadem potestate.

R. II. Papae competit potestas saltem indirecta etiam quoad temporalia Principum, quando id exigit bonum Ecclesiae gubernium, et salus animarum. Ita colligitur *ex cap. Per venerabilem* §. *Rationibus qui filii sint leg., ex cap. Novit.* 13. *de Judic., ex Clem. Pastoralis* 2. *de Sent. et re judicat., ex cap. Ad Apostolicae eod. tit. in* 6., *ex can. Alius* 15. *q.* 6. Ratio autem ea est, quia omnino credendum Christum Dominum potestate tradita summis Pontificibus sufficienter providisse recto Ecclesiae gubernio, et saluti animarum; quando ergo imminet periculum fidei, vel fere totalis corruptela morum, si non subtrahantur aliquibus temporalia, censendum est tunc Papam habere talem potestatem; alias Christus non videretur sufficienter providisse suae Ecclesiae. Et de facto dum vel ex infidelitate Principum, vel ex eorum perditis moribus gravis ruina fidei, vel bonis moribus imminebat, summi Pontifices a pluribus ipsorum temporalem ditionem subtraxerunt, et subditos a juramento fidelitatis solutos voluere. Verum haec materia prolixius exposceret examen, ut videre est apud plures modernos scribentes contra quasdam Gallorum propositiones.

Q. II. Quae potestas legislativa sit penes Concilium.

R. I. Si Concilium sit generale, habet potestatem legisla-

tivam in totam Ecclesiam. Ratio est, quia Episcopi illud constituentes sunt judices competentes super rebus fidei ac morum; et ulterius cum habeant potestatem legislativam universalem, quoties Concilium sit generale totam Ecclesiam repraesentans, hinc est posse condere leges obligantes totam Ecclesiam. Oportet tamen hujusmodi Concilia summi Pontificis auctoritate convocari: *can. Regula, et can. Multis dist.* 17. sicut et ab eodem confirmari: *cap. Significasti* 4. *de Elect.* Id autem probatur, quia licet Episcopi sint judices competentes in materia fidei et morum, sunt tamen judices non supremi, sed dependentes a supremo Christi Vicario, adeoque ab eo debent convocari, et ab ipso suorum decretorum confirmationem accipere. Et de facto aliqua Concilia generalia, etiam auctoritate Pontificis congregata, postmodum in quosdam errores inciderunt, ut patet ex concilio Ephesino II. a Leone I. indicto, quod tamen admisit errores Dioscori et Eutychetis.

Quamvis autem statuta Conciliorum generalium non recipiant plenam firmitatem nisi ex approbatione summi Pontificis, nihilominus non sunt superflua; etenim valde conducere possunt ad suavius gubernium Ecclesiae, cum particularia regna libentius videantur amplecti, quod etiam a propriis Pastoribus sancitum fuit. Alias utilitates Conciliorum generalium afferunt Controversistae, ad quos meos lectores remitto.

R. II. Concilia Provincialia et Nationalia habent auctoritatem condendi leges ecclesiasticas pro eadem provincia, vel natione, sicut et Concilium seu Synodus Dioecesana pro particulari Dioecesi: *can. Quod dicitis, et can. ult. d.* 16., *can. Si quis Episcopus per manus dist.* 92. et colligitur etiam ex *cap. Sicut olim* 25. *de Accus.* Ratio pariter suffragatur, quia in Concilio provinciali adsunt judices competentes pro eadem provincia, et in dioecesana judex competens pro illa dioecesi: nil ergo deesse potest auctoritatis ad leges ferendas pro illa provincia, vel dioecesi.

Quamvis autem tales leges extra provinciam, vel dioecesim non obligent, nihilominus aliquando obtinuerunt vim legis universalis, sed id ex approbatione summi Pontificis: *can. de Libellis dist.* 20. Quapropter *leg.* 1. §. *Sed neque C. de Veter. jur. enuclean. et can. Si Apostolicae de Praeben. in* 6. dicitur: *Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem impertimur.* Hac ratione lex civilis inserta canonibus, ut canon reputatur. Fagn. *cap. Inter alias n.* 6. *de Immun. Eccles.*

Q. III. Quae potestas legislativa sit penes Episcopum.

R. I. Ex dictis competit Episcopo potestas statuendi in Synodo Dioecesana quaecumque opportuna judicavit pro salute animarum sibi commissarum: *can. Annis singulis dist.* 18. *can.* 1. *de Consec. d.* 3. *etc.* Et quidem cum ipsi competat pastorale officium, competere etiam necesse est potestatem statuendi leges pro bene regendo suas oves.

R. II. Quandoque Episcopus ex se solo non potest leges ferre, non consentiente Capitulo. Id autem verificatur, quando agitur de rebus, quae simul spectant ad Episcopum et Capitulum, vel quando ageretur de re, quae esset in praejudicium Capituli; ut si facienda esset constitutio contra privilegium Capituli, vel contra consuetudinem legitime praescriptam. Ratio est, quia cum juxta regulas juris, quod omnes tangit, debeat ab omnibus approbari: *reg.* 29. *Jur. in* 6. in praedictis Capitulum constituit unum corpus cum Episcopo; unde si major pars dissentiat, nova constitutio nulla erit, cum in re communi potior sit conditio prohibentis *reg.* 55. *juris in* 6. Abbas *cap. Cum. consuetudinis. n.* 25. *de Consuet.* Suar. *l.* 4. *de Leg. cap.* 5. Idem dicendum quando ageretur de decernendis rebus valde arduis per ea, quae notant Canonistae *in tit. de his, quae fiunt a Praelat.*

R. III. Episcopus etiam extra Synodum, et etiam sine consensu Capituli potest novas leges decernere; statim ac etenim electus est et confirmatus habet jurisdictionem, adeoque officium pastorale, quod multoties rite exerceri non posset, si non haberet facultatem novas leges constituendi. Id constat etiam ex ss. Canonibus: *cap. Si quis venerit de Majorat. et obed. cap. Vestra juncta glossa v. Statuto de Locato,* et quoad statuta poenalia: *cap. Ut animarum de Const. in* 6. Hujusmodi autem statuta in iis, quae concernunt bonum spirituale et res ecclesiasticas, ligant omnes laicos etiam in dignitate constitutos; nam quoad ea sunt subditi, ut observat Glossa *in cit. cap. Ut animarum v. Statuto Episcopi*, Ugolin. *de Potest. Episc. cap.* 4. §. 1. *n.* 1.

Dixi hanc potestatem competere Episcopo electo, et confirmato, ut habetur *ex cap. Si quis venerit* 2. *de Majorat. et obed. et ex cap. Ut animarum de Constit. in* 6. Et re vera cum potestas legislativa unice derivetur a potestate jurisdictionis, quam habet Episcopus ex electione et confirmatione, quamvis nondum sit consecratus, sequitur etiam sine potestate ordinis in Episcopo electo et confirmato, esse legislativam potestatem. Palaus *p.* 1. *Mor. disp.* 1. *punct.* 23. *n.* 7.

Lis autem est inter Canonistas, an statutum, seu lex facta ab Episcopo extra Synodum Dioecesanam terminet morte ipsius Episcopi. Omnes utique conveniunt leges in Synodo ab Episcopo latas non expirare, donec revocentur, cum id ex dictis *cap.* 1. exposcat natura legis; latas vero extra Synodum morte ipsius Episcopi dicunt expirare. Barbos. *p.* 3. *de Offic. et pot. Episc. alleg.* 93. *n.* 23. Sperell. *decis.* 14 *For. Eccles. n.* 21. Ricc. *decis.* 149. *n.* 2. *p.* 1. Verum contrarium omnino probari ex jure videtur, nam ex eo constat Episcopum etiam extra Synodum leges ferre posse pro suo episcopatu, lex autem, ut dixi, de natura sua exposcit perpetuitatem. Item Episcopus in sua Dioecesi quoad res spirituales et ecclesiasticas est Princeps: *can. Miramur.* §. *Principatus dist.* 61. *can. Principatus* 1. *q.* 1. plenam ergo habebit potestatem ex se leges decernendi. Idem convincitur, si consideretur Papam eligendo et confirmando Episcopum, non tradere illi potestatem dependentem a Synodo, sed vocare ipsum in partem sollicitudinis: *can. Decreto* 2. *q.* 6. *juncto cap. Si quis venerit* 2. *de Majorit. et obed.* Hinc non immerito ita sentiunt quam plures DD. infra citandi, qui eamdem potestatem faciendi leges non expirantes per electionem Episcopi concedunt Capitulo, sede vacante.

Duo tamen necessaria sunt, ut leges latae a solo Episcopo extra Synodum Dioecesanam habeant firmitatem. Primum est, quod ubi est necessarium, requisierit consensum Capituli, quamvis eodem sine causa rationabili dissentiente valeat statutum, ut colligitur ex textu *in cap. Novit* 4. *et cap. Quanto* 5. *de His, quae fiunt a Praelat.* Abbas *in cap. Cum consuetudinis n.* 5. *de Consuetud. etc.* Ubi autem requiratur consensus Capituli, dictum est supra. Secundum est, quod Archiepiscopi, Episcopi, et multo magis inferiores Praelati non statuant aliquid contra jus commune canonicum, aut alias constitutiones Apostolicas; cum id eis expresse prohibeatur: *can. Inferior dis.* 21. *cap. Cum inferior* 16. *de Majorat. et obed. Clem. Ne Romani* §. 1. *de Elect.* Neque refert posse quemlibet populum etc. per statuta municipalia derogare juri communi Caesareo, ut cum communi observat Fagnanus *in cap. Quae in Ecclesiarum n.* 3. *et seq. de Constit.*, nam cum leges civiles respiciant temporalem tranquillitatem, bene concessum est per jura municipalia derogari juri communi: cum ea propter diversos hominum mores magis conducere possint ad eamdem temporalem tranquillitatem, quam jus commune. Verum cum le-

ges canonicae principaliter sancitae fuerint propter bonum animarum, et dirigendos homines in Deum, non sine periculo errandi relicta fuisset Episcopis potestas jus canonicum, caeterasque Apostolicas constitutiones abrogandi. Ita communiter observant Canonistae cum Panormitano in *cap. ultim. n. 9. de Consuet.*

Possunt tamen Episcopi per adjectionem poenae compellere ad observantiam juris canonici, hoc etenim non est legem Superioris tollere, sed ejus observantiam promovere: *arg. cap. ult. de Const. in* 6. juncta Glossa: in Clement. *Ne Romani V. Tolli,* Menoch. *lib. 2. de Arbitrar. cas.* 398. *n.* 46. Sanch. *l.* 3. *de Matr. disp.* 47. *n.* 12.

Q. III. Quae potestas sit ferendi leges penes Capitulum Cathedralium, vel aliarum Ecclesiarum.

R. I. Capitulum Cathedralis, vivente Episcopo, non potest absque illius consensu facere leges tangentes statum Episcopatus, ejusque jura, consuetudines approbatas etc. nam id expresse prohibetur *cap. Cum consuetudinis* 9. *de Consuetud;* neque enim aequum est Canonicos, qui sunt membra, recedere a suo capite, nempe ab Episcopo: *cap. Cum non liceat* 12. *de Praescrip.* Item, si non potest Episcopus, ut dictum est, quia inferior, aliquid statuere contra jus commune, multo magis ex eodem jure facere non poterit Capitulum. Videatur Barbosa *de Canonicis, et Dignitatib. cap.* 42. *et* Formosin. *de Potest. Capituli tr.* 3. *q.* 4. *etc.*

Remanet ergo quod, vivente Episcopo, possit facere decreta in ordine ad particularia negocia ipsius Capituli, quae sunt valida absque alio expresso consensu Episcopi. Et de facto multa exempla talium statutorum videre est *cap. Cum accessissent* 8. *de Const. et cap. Significatum de Praebend.*, et constat ex Glossa *in cap. Constitutionem v. statutum de Verb. sig. in* 6. Barbos. *de Canon. cap.* 42. *nu.* 16. Quinimmo hujusmodi potestas adest in quacumque etiam inferiori Universitate: *cap. Ex liter.* 11. *de Const.* juncta *l.* 1. §. 2. *ff. Quod cujuscumque Universit. nomin. et leg. ult. C. de Jurisd. omn. judic.* Servandae tamen sunt sequentes conditiones. Prima quod Capitulares capitulariter congregati consentiant in statutum in loco destinato ad celebrandum Capitulum. Secunda quod adsint saltem duae partes Capitularium, *leg.* 3. *et* 4. *ff. Quod cujuscumque Universit. nom.* Tertia, ut omnes vocentur; si etenim vel unus omittatur, potest factum irritare, nisi malit consentire ob bonum pacis. Quarta, ut consentiat statuto major et sanior pars il-

lorum, qui adsunt. Videatur Barbos. *de Canonicis cap.* 38. *n.* 16. *et cap.* 42. *n.* 18.

R. II. Capitulum Cathedralis, sede vacante, potest ferre leges obligantes totam Dioecesim. Ratio est, quia licet *cap.* 1. *Ne sede vacante aliquid innovetur*, prohibeatur innovatio in pertinentibus ad Ecclesiam, seu dignitatem Episcopalem, nihilominus eo tempore Capitulum habet Episcopi jurisdictionem *cap. Cum olim* 14. *de Majorit. et obedien. et cap. unic. eod. tit. in* 6. cum Glossa in Clemen. unic. *de rer. permutat.*, sicut succedit Episcopo in administratione rerum temporalium et spiritualium totius Dioecesis: *cap. si Episc.* 3. *de Supplen. neglig. Praelat.* Sicut ergo Episcopus ex vi suae jurisdictionis, et ob potestatem administrandi tum temporalia, tum spiritualia, potest ferre leges obligantes totam Dioecesim, ita et Capitulum.

Hujusmodi autem leges perseverabunt, donec revocentur, cum lex exposcat de sua natura esse perpetuam: *cap. Factum legitime de reg. jur. in* 6. Praeterea non obstat potestati ferendi leges, quod aliquis exerceat jurisdictionem solum ad tempus; nam et ita exercet jurisdictionem legatus, et tamen potest ferre leges duraturas, donec revocentur: *cap. ult. de Offic. Legat.* Nec id est jurisdictionem exercere in tempus successoris, cum iste possit tales leges revocare, si ita judicaverit expedire. Fagnan. *in cap. Cum olim* 14 *de Majorit. et obed.* Palaus *p.* 1. *tr.* 3. *d.* 1. *punct.* 23. *n.* 22.

R. III. Capitula inferiorum Ecclesiarum possunt facere statuta in ordine ad negotia particularia ipsius Capituli et servitium Ecclesiae. Ita desumitur *ex c. Literis* 11. *de Constit.* et multo magis ex recepta praxi et consuetudine hujusmodi Ecclesiarum, quinimmo et aliarum Communitatum, sive Universitatum, quae omnes solent facere ordinationes, seu leges pro bono suo statu. Hinc non puto hujusmodi ordinationes dumtaxat valere ex vi juramenti, seu pacti a singulis Communitatis praestiti super earum observantia, ut duxerunt Suar. *l.* 4. *de Leg. c.* 6. *nu.* 19. Bonac. *de Leg. disp.* 1. *quaest.* 1. *p.* 2. *n.* 31. Palaus *p.* 1. *tr.* 3. *disp.* 1. *p.* 25. nam consuetudo dat jurisdictionem; unde tales leges habere possunt vim obligandi utpote emanatae ab habentibus jurisdictionem. De jure autem in negotiis gravioribus requiritur consensus Episcopi, cujus providentia, utpote sponsi totius Dioecesis, quaevis Ecclesia est gubernanda: *Can. Regenda* 10. *quaest.* 1. *et in simili text. leg. ult. C. de Jurisd. omn. judic.* ac ita communiter sentiunt Canonistae.

Q. IV. An decreta s. Congregationis, decisiones Rotae Romanae habeant vim legis.

R. I. Sermo hic est de declarationibus Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, quas non habere vim legis plures affirmant, sed solummodo ut probabiles et doctrinales habendas esse. Bonac. *disp.* 1. *de leg.* Pontius *l.* 5. *de Matr.*, et plures alii apud Barbosam *l.* 1. *Jur. Eccl. univ. cap.* 4. *n.* 82. Verum ratio videtur convincere contrarium; nam dictae declarationes et interpretationes non sunt jus novum, sed solum in obscuris manifestatio juris jam constituti per Tridentinum, quae interpretatio retrotrahitur ad tempus conditae legis, ut clare constat *ex Auth. de rapt. mulier.* §. *fin. collat.* 9. *et leg. ita fidei* 40. *ff. de jur. Fisc.*; et proinde juxta tales interpretationes lex semper est intelligenda juxta Gloss. *in cap. Sicut nobis v. respondemus de verb. sign.* Sicut ergo, si ab initio Tridentinum emanasset suas leges cum talibus declarationibus, hae haberent vim legis, ita etiam quamvis postea factae sint. Accedit tales declarationes fieri auctoritate ipsis tradita a summis Pontificibus, ut constat praecipue ex constitutione Sixti V., quae incipit *Immensa etc. Bullar. t.* 2. *p.* 616. ergo habendae sunt veluti factae a summo Pontifice, ut in simili habetur *cap. Cum aliquib.* 4. *de res. in* 6. *et cap. si Apostolicae* 22. *de praeb. in* 6. unde et responsa Jurisconsultorum, qui habebant ab Imperatore jus respondendi et interpretandi, vim legis habebant: §. *Responsa prudentum Instit. de jur. natur. Gent. civil.* et concordat illud Imperatoris effatum: *Omnia merito nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertitur auctoritas.* Stante ergo quod tales interpretationes debeant considerari tamquam factae a Pontifice apostolica auctoritate, non est cur non habeant omnem legis auctoritatem. Barbos. *loc. cit.*, et plures apud ipsum, et fusissime Fagn. *in cap. Quoniam n.* 6. *et seqq. de Constit.* Hac ratione praeferuntur Rotae decisionibus. Barb. Fagn. *cit. et* Cardin. de Luc. *disc.* 6. *de Paroch.*

Nihilominus, ut habeant vim legis, necesse est afferri in forma authentica ex declaratione s. Congregationis, jussu Urbani VIII. apud Barbos. *lib.* 1. *Jur. Eccles. cap.* 1. *num.* 83. Card. de Luc. *in annot. ad Trident. disc.* 1. *nu.* 17. et legendus Fagnanus *tom.* 1. *in monit. ad Lector.*: quamvis si non sit prudens ratio dubitandi in contrarium, et afferantur a probatis Auctoribus, non videantur posse rejici sine temeritate. Fagn. *in cit. cap. quoniam de Constit. num.*

59. Secundo observare est declarationes Cardinalium fundari in speciali qualitate et circumstantiis alicujus casus, et tunc non sunt applicabiles casui habenti diversas circumstantias. Card. de Luc. *in annot. ad Concil. Trident. d.* 1. *nu.* 11. Solum ergo habent vim legis generalis, quando vel sunt generales, vel earum ratio est applicabilis omnibus casibus, Fagnan. *cit. num.* 66. Ultimo ut tales declarationes habeant vim legis, oportet fuisse factas, consulto Romano Pontifice, ut dicitur *in Bull. Sixt. V. loc. cit.*

R. II. Decisiones Rotae Romanae non habent vim legis; nam nullibi reperitur concessa illi tribunali auctoritas condendi leges. Card. de Luc. *in relat. Rom. Curiae disc.* 32. *num.* 66. Fagn. *in cap. Cum venissent num.* 31. *de Judiciis.* Non potest tamen negari non habere magnum pondus auctoritatis; utpote quia editae a tanto tribunali summa cum maturitate. Nihilominus sicuti eas non tenentur necessario sequi judices in judicando, ita nec facile adhaererem asserentibus praevalere communi opinioni. Fagn. *cit. num.* 32. Et de facto non raro contingit et ipsam Rotam mutasse opinionem, ut inter alios observat Cardinal. de Luc. *loc. cit. num.* 102.

Q. V. Quae potestas condendi leges sit penes Regulares.

R. Quaecumque Religio approbata a Sede Apostolica, ut docet D. Thomas 2. 2. *q.* 104. *a.* 5. *et q.* 186. *a* 9. habet potestatem condendi statuta conformia Ordini, et regulae; sicut etiam statuta, quae non expresse in regula comprehenduntur, si necessaria sint ad conservationem Ordinis, et regulae, vel ad reformationem. Quamvis autem Praelati regulares exempti habeant in suos subditos jurisdictionem quasi episcopalem, nihilominus potestas ferendi leges regulanda est juxta Ordinis cujuscumque consuetudinem; cum ordinarie resideat penes Generalem, seu Capitulum generale, seu provinciale (1).

Q. VI. Apud quos sit potestas condendi leges civiles.

R. I. In regimine monarchico potestas ferendi leges est apud Monarcham: *leg.* 1. *ff. de Constit. Princip.* Quamvis autem talis potestas mediate sit a Deo juxta Apostolum *ad Rom.* 13. *Non est potestas nisi a Deo*, nihilominus immediate provenit ab hominibus; ideo enim Monarcha potesta-

(1) Illi omnes qui possunt condere leges, a fortiori et praecepta: quinimo haec potest imponere etiam quivis Superior privatus respectu suorum subditorum, tamen circa materiam suae directioni subjectam.

tem habet condendi leges, quia populus transtulit in Regem, seu Imperatorem omnem suam potestatem: *leg.* 1. *ff. de Constit. Princip.*

R. II. In regimine democratico, qualis est principatus populi, potestas faciendi leges est penes ipsum populum: §. *Lex est insti. de jur. nat. gent. civ. et can.* 1. *dist.* 2.

R. III. In regimine aristocratico, qualis est principatus Optimatum, jus ferendi leges est penes eosdem Optimates, cum in eosdem translata sit suprema jurisdictio: *can.* 3. *d.* 2. *et* §. *Senatus Consultum Instit. eadem.*

CAPUT IV.

De promulgatione, et acceptatione legum.

Q. I. An ut lex obliget, necessaria sit ipsius promulgatio.

R. I. Ratio manifeste suadet non habere leges vim obligandi, usquedum promulgentur communitati: quomodo etenim haec posset dici teneri lege, quam ignoraret? Hinc *can.* 3. *dist.* 4. dicitur: *Leges instituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* Quod si ferantur leges etiam de rebus praeteritis disponentes, ut *ex cap. ult. de Constit.* non exinde probatur eas habuisse robur ante suam promulgationem; nam illae leges, prout agunt de rebus gestis ante illas, obligare haud possunt neque ad culpam, neque ad poenam, ut habetur *ex cap. Cognoscentes* 2. *de Constit.* sed solum annullant actum praeteritum, vel qui talis erat ex sua natura, ut quando Sistus V. constitutione, quae incipit *Cum frequenter etc. Bullar. t.* 2. *p.* 587. annullavit conjugia spadonum et eunuchorum; vel quia expedit bono publico, ut nulla declarentur, seu irritentur.

Q. II. Quae promulgatio necessaria sit ut leges obligent.

R. I. Generaliter loquendo, cum lex pro communitate feratur, sufficit talis promulgatio, ut possit dici intimata communitati, quamvis aliqui ex ea illam ignorent: *cap.* 1. *de postul. Praelat.* Quia tamen, postquam sufficienter intimata est communitati, difficile est non pervenire ad notitiam singulorum, ita non facile creditur alleganti ipsius ignorantiam, ut dicitur *cap.* 1. *cit. et cap. quosdam* 7. *et cap. quando* 8. *de praesumpt.*

R. II. Leges imperiales incipiunt obligare post duos menses, postquam promulgatae sunt in metropoli cujuslibet provinciae: *Authen. Ut factae novae constitutiones*, junct. *Gloss. v. hujusmodi lex collat.* 5. Cum autem illud specialiter san-

citum fuerit de legibus imperialibus, leges emanatae ab inferiore Principe statim obligare incipiunt praesentes ab ipsarum publicatione; nam post hanc sufficienter intelliguntur intimatae praesentibus. Absentibus vero intelliguntur intimari statim ac praesumitur legem ad ipsorum notitiam pervenisse: *arg. cap.* §. 1. *Nec obstaret de concess. praeb. in* 6. Suar. *l.* 3. *de leg. cap.* 16. *num.* 7. Palaus *tr.* 3. *disp.* 1. *p.* 11. *num.* 2. Observare tamen est aliquando a legislatore concedi dilationem certi temporis, quo incipiant obligare.

Q. III. Quae promulgatio necessaria sit, ut obligent Pontificiae constitutiones.

R. Communior sententia asserit habere vim obligandi totum mundum, statim ac Romae solemniter promulgantur. Id autem videtur probari *cap.* 1. *de postul. Praelat.* ubi ad observandam constitutionem Pontificis, nil aliud videtur requiri nisi notitia ipsius publicae promulgationis. Idem affirmari videtur *cap.* 1. § *Nec obstaret de concess. praebend. in* 6. cum maxime in jure aequiparentur scire, et scire debere: *arg. leg. quod te ff. Si certum petatur*, nec qui certus est, amplius sit certiorandus *ex reg.* 31. *Jur. in* 6. Hinc consuetudo, et stylus Curiae Romanae est, quod judices ibidem judicent secundum constitutiones Romae promulgatas etiam contra illos, in quorum provinciis non fuerunt promulgatae: consuetudo autem est optima legum interpres: *cap. Cum dilectus* 8. *de Consuet. et leg. Si de interp. ff. de leg.*, sicut etiam ipse stylus curiae habet vim legis: *arg. Cap. quam grave* 6. *de crim. fals.* Hanc sententiam ut certam et tenendam, pluribus citatis, docet inter alios Palaus *tr.* 3. *d.* 1. *p.* 12. *num.* 2. Cardin. de Luc. *de Benef. disp.* 76. *num.* 7.

Nihilominus fatendum est non carere fundamento contrariam sententiam, qua dicitur constitutiones pontificias non obligare in civitatibus vel provinciis, ubi non fuerunt promulgatae; cum etenim jure canonico nil cautum sit circa earum promulgationem, videtur standum juri civili, juxta *Cap.* 1. *et* 2. *de nov. oper. nunciat.*; hoc autem jure ut leges vim habeant obligandi, requiritur promulgatio in singulis provinciis: *Auth. ut factae nov. Const. etc. collat.* 5. Hac ratione *cap.* 1. *de postul. Praelat. et can. Proposuisti dist.* 82. *et can. Quod dicitis dist.* 16. allegari videtur publicatio constitutionis in provincia ad ostendendam ejusdem obligationem. Hinc corruunt ea ratiocinia quod scire, et debere scire aequiparentur etc. quia ea omnia vera sunt, quando non deest aliquid a jure requisitum ad inducendam obli-

gationem; et juxta hanc sententiam deesset publicatio. Ad illud, quod dicitur de consuetudine et stylo curiae, respondent valere pro foro externo. Videantur Sotus *lib.* 1. *de Justit. q.* 1. *a.* 4. Less. *l.* 2. *de Just. c.* 22. *dub.* 13. *num.* 98. Laym. *lib.* 1. *tr.* 4. *c.* 3. *num.* 6. aliisque.

Si tamen Pontifex in suis constitutionibus, ut non raro accidere solet, dicat, facta Romae solemni publicatione, velle easdem unumquemque arctare, ac si personaliter fuissent intimatae, certum est tunc absque alia publicatione obligare; ita enim velle potest Papa, et recedere a jure civili. Verum ex iis verbis firmum adduci potest argumentum pro secunda sententia; cum etenim nil superfluum in legibus sit admittendum, ut infra videbimus, ea verba superflue omnino apponerentur, si de jure constitutio Pontificia Romae publicata absque alia publicatione aliis in locis haberet vim obligandi. Insuper si alicubi adsit consuetudo, ut leges Pontificiae Romae publicatae absque alia promulgatione recipiantur, tunc standum esset tali consuetudini; haec etenim potuit juri contrario derogare: *cap. ult. de consuet.* (1).

Q. IV. An ad obligationem legis necessaria sit populi acceptatio, et an peccet non acceptando.

R. I. Ante acceptationem populi leges justae vim habent obligandi. Ratio est, quia si loquamur de legibus Pontificiis, eae dimanant ab ea potestate, quam Christus Dominus in persona D. Petri dedit suis Vicariis; unde potestas ferendi tales leges, adeoque et obligandi nullatenus pendet a populi acceptatione. Leges etiam civiles dimanant a potestate a populo non dependente; nam populi illam in Principem absolute transtulerunt absque conditione quod leges obligarent dumtaxat, si accederet ipsorum consensus. Non potest tamen negari leges ex acceptatione populi, ut ait Fagnanus in *cap. Treguas num.* 48. *de tregua*, accipere firmitatem stabilitatis; nam tunc non facile abrogantur per contrariam legem, aut consuetudinem. In hoc sensu intelligendum est illud Gratiani *can.* 3. *d.* 4. quod *leges firmantur, cum moribus utentium approbantur:*

(1) Affirmant aliqui actus etiam mere internos praecipi posse ab humano legislatore, alii negant, alii tandem distinguunt. Arridet mihi cum his stare, adeoque dico; spectata vi coactiva praesertim externa, quae non obligat nisi sub poena per sententiam humani Judicis inferendam, nullatenus posse ab humana lege praecipi, vel prohiberi actus mere internos, spectata vero directiva dicendum est, legislatorem, saltem Ecclesiasticum, posse legem ferre de actibus mere internis fortasse etiam vi coactiva interna, quae adstringit sub culpa et poena ipso facto ante Judicis sententiam.

R. II. Peccat populus absque justa causa non recipiendo legem a Principe promulgatam. Contrariam sententiam damnavit Alexander VII. sub *num.* 28. Ratio illius condemnationis constat ex supradictis; cum etenim Pontifex, et civiles legislatores habeant absolutam potestatem leges ferendi eisque obligandi, correspondet in populo obligatio obediendi, adeoque, si non obediat, peccat. Latius id probat Viva scribens in praefatam damnatam propositionem. In foro autem conscientiae, si adsit rationabilis causa, non acceptare legem non erit peccatum, cum rationabiliter possit praesumi, neque ipsum legislatorem velle tunc suam legem obligare. Suar. *l.* 3. *de leg. cap.* 19. *num.* 12. Palaus *d.* 3. *p.* 15. Immo ex iisdem DD. si lex sit valde dura, praesumi potest sapientem legislatorem noluisse per eam statim obligare, sed potius explorare sensum populi, ut deinde decernat leges accommodatas naturae populorum, et patriae consuetudini juxta *can.* 4. *dist.* 2.

Caeterum observare est, quod etiam quando lex est justa et rite promulgata, si non servetur, nec acceptetur a majori parte communitatis, excusantur ab ejus observantia etiam caeteri, qui alias parati essent observare. Probant id Theologi, quia lex respicit communitatem, unde dicitur commune praeceptum: *leg.* 1. *ff. de leg.* Si ergo communitas, vel major illius pars eam respuat, non est credendum legislatorem curare, ut caeteri illam observent. Navar: *cons.* 1. *num.* 24. *de Const.* Suar. *cit. num.* 13. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 4. *num.* 3.

CAPUT V.

De materia legis humanae, et quomodo adimplendum sit quod praecipit.

Q. I An materia legis humanae sint res alias imperatae, vel prohibitae, sicut omnes virtutes et vitia.

R. I. Nil prohibet humanum legislatorem res alias imperatas, vel prohibitas iterum imperare, vel prohibere. Ita prohibentur furta, homicidia etc. etiam lege naturali et divina prohibita. Nec id est superfluum; nam adjuncta ab humano legislatore poena, qua impii solent magis coerceri, coadjuvatur ipsarum legum observantia.

R. II. Omnes virtutes et vitia possunt esse materia legis humanae, sed non collective. Ratio, quam innuit s. Th. 2. 2. *q.* 69. *a* 3. est, quia cum leges respiciant commu-

nem felicitatem, eaque inducatur vitia proscribendo, et virtutum actus exercendo, bene quodcumque vitium esse potest materia legis prohibentis, et quaecumque virtus materia legis praecipientis. Dixi tamen *sed non collective*; cum etenim ex saepe dictis materia legis humanae debeat esse moraliter possibilis et accommodata naturae hominum, ac major pars istorum fragilis sit, ideo non esset eis accommodata lex, vel praecipiens actus omnium virtutum, vel prohibens omnia vitia. Observat proinde s. Th. *art.* 2. legibus humanis nonnisi peccata graviora prohiberi, et praesertim quae aliis nocent, et valde officiunt humanae societati.

Q. II. An actus interni praecipi possint, aut prohiberi lege humana.

R. I. Actus mere interni non possunt lege humana praecipi, vel prohiberi. Id primo probatur ex jure, quia *cap. Tua nos de Simon.* dicitur Ecclesiae datum esse *de manifestis solummodo judicare, et cap. Sicut eod. tit.* dicitur: *Ecclesiam non judicare de occultis*, hoc est de internis: nam quae occulta sunt, sed externa subsunt legibus Ecclesiae, et ita prohibet sub excommunicatione haeresim occultam, si externa sit. Ratio est, quia tales actus sunt occulti per accidens, defectu nempe testium, caeterum cum sint externi, et per consequens secundum suam naturam subjecti legi humanae, non possunt extrahi ab efficacia ipsius legis per aliquem modum extrinsecum et accidentalem, quem habeant. Actus mere internos non subdi legi humanae constat item ex *can.* 1. 15. *q.* 6. nam ibi etiam dicitur non posse *humano judicari examine, quem Dominus suo reservavit judicio*. Id autem probat s. Thomas 1. 2. *q.* 91. *a.* 4. et *q.* 100. *a.* 9. et 2. 2. *q.* 104 *a.* 5. duplici ratione. Prima est, quia ejusdem potestatis esse debet leges ferre, et secundum leges judicare: si etenim legislator non posset esse vindex suarum legum, frustranea ut plurimum esset potestas legislativa, cum proinde non possit esse judex de actibus mere internis, qui de sua natura ipsi latent; solus enim Deus intuetur cor. 1. *Regum* 16. hinc est ad actus mere internos non extendi potestatem legislativam humanam. Secunda ratio est, quia cum potestas legislativa humana respiciat humanam societatem, et haec sit sensibilis, et materialis, conveniens videtur, ut non feratur nisi in id, quod est sensibile et materiale, adeoque non in actus mere internos.

R. II. Si actus interni sint necessarii ad moralem substantiam actuum externorum, lege humana praecipi possunt, vel prohiberi: Suarez *l.* 3. *de leg. capit.* 13. *num.* 2. Sanch. *l.* 1. *Moral. cap.* 13. *num.* 6. *etc.* Observandum igitur est dupliciter actus internos posse se habere ad actus externos. Primo modo per accidens, ita ut etiam sine hoc, vel illo actu interno detur completus actus, qui cadit sub praecepto. Ita Ecclesia praecipit jejunium, quod habet totum suum esse, sive fiat hac, vel illa intentione; cum tota ipsius essentia consistat in abstinentia a quibusdam cibis, et in unica comestione. Dum igitur actus externus habet suum esse absque interno, hic non cadit sub lege humana; neque enim per se praecipi aut prohiberi potest, ut dictum est supra: aliunde autem neque prohiberi, aut praecipi potest indirecte, dum non est necessarius ad actum externum. Hoc tamen non officit, quin humanus legislator possit aliquam poenam statuere sub conditione alicujus actus interni; id etenim est restringere poenam in favorem transgressorum, dum non vult eos affici aliqua poena, nisi et habuerint aliquem actum malum internum, et bene potest suos favores legislator cuicumque conditioni alligare. Hinc Clem. 1. §. *verum de Haeret* excommunicantur, Inquisitores qui omittunt procedere contra aliquem in materia fidei ex odio, gratia, vel avaritia.

Secundo actus internus ita se habere potest ad externum, ut sine illo non existat in esse moris. Ita non subsistit oratio sine interna attentione, non subsistit Sacramentum Poenitentiae sine interno dolore etc. Quando actus internus est ita necessarius ad externum, bene potest saltem indirecte praecipi ab humano legislatore: ad quid enim ex. gr. potestas praecipiendi orationem, si saltem indirecte non esset simul potestas praecipiendi id, sine quo subsistere non potest eadem oratio? Suar. *tom.* 2. *de Relig. l.* 4. *cap.* 16. Axor. *tom.* 1. *l.* 10. *cap.* 8. *q.* 7. *et cap.* 12. *q.* 9.

Q. III. Qua intentione satisfaciendum sit legi seu praecepto.

R. I. Quaesitum non procedit de praeceptis negativis non furandi etc. cum etenim his praeceptis prohibeatur executio operis, et hoc fiat etiam nil cogitando de talibus praeceptis hinc est nullam positivam requiri intentionem pro satisfaciendo iisdem. Loquendo ergo de adimplendis praeceptis, positivis, dicendum est, necessariam esse intentionem faciendi opus praeceptum. Ratio est, quia lex praecipit opus implendum humano modo, proprium autem est agendis ra-

tionalis libere velle operari, seu velle facere id, quod illi praecipitur. Non est tamen negandum aliquando praesumi posse legislatorem solum curare de opere externo, non vero quod fiat animo illud adimplendi; ut si praecipiat solutionem decimarum, vel satisfationem aeris alieni etc. In his et similibus, ubi praesumi potest legislatorem non curare de concursu voluntatis, etiam coacte satisfit praecepto. Idem dicas, si prohibeatur opus sub censura, quam non incurrit qui etiam invitus ab eo abstineat. Secus dicendum de praecepto audiendi missam, et similibus; nam praesumi non potest legislatorem non curare de concursu voluntatis in executione operis. Sanch. *l.* 1. *Mor. cap.* 13. *n.* 6. Suar. etc.

R. II. Non est necessaria voluntas adimplendi praeceptum. Suar. *tom.* 2. *de Relig. l.* 4. *c.* 16. Less. *l.* 2. *c.* 7. *d.* 10. Sanch. *l.* 1. *Moral. cap.* 13. *num.* 9. *et* 12. Ratio est, quia lex obligat quidem ad adimplendum opus quod praecipitur, et ad habendam praestandi illud intentionem, alias non fieret humano modo; at non praecipit ut quis intendat satisfacere praecepto. Hinc etiam habens positivam intentionem non satisfaciendi praecepto, dum habeat intentionem faciendi opus praeceptum, vere satisfacit. Palaus *disput.* 1. *p.* 17. *num.* 12. *etc.* Neque obstat actus non operari ultra intentionem agentis *leg. non omnes ff. Si certum petat. et leg. In agris ff. de acquir. Domin.* adeoque videri non satisfacere, qui positivam habet intentionem non satisfaciendi. Non, inquam, hoc obstat, quia id valet, quando intentio non satisfaciendi est efficax, impediens scilicet quod necessarium est ad satisfaciendum. Id autem non verificatur in casu nostro; nam satisfactio adimpletur per hoc solum, quod quis ponere velit opus, quod praecipitur; unde eo posito, mera contraria intentio impedire non potest satisfactionem. Is tamen qui haberet hujusmodi voluntatem non satisfaciendi, peccaret ex ea prava intentione, qua in praeparatione animi nollet satisfacere praecepto.

Hic tamen est advertendum, quod licet quis satisfacere possit legi, seu praecepto superioris absque intentione illi satisfaciendi, non potest tamen sàtisfacere obligationi sibi a semetipso impositae, voto, v. g. promissioni etc. si habeat intentionem tali obligationi non satisfaciendi. Ratio discriminis est, quia intentio legislatoris, seu praecipientis, ut dictum est, non obligat nisi ad adimplendum opus, unde eo adimpleto, respectu legis extinguitur omnis obligatio. Qui vero arbitratu suo assumpsit aliquam obli-

gationem, quia potest in ea perseverare, ita intelligitur velle perseverare, usque dum non habeat intentionem se ab ea eximendi; unde si alias ponendo opus quod vovit, intendat non satisfacere voto, adhuc se velle suam obligationem declarat; ac proinde non eximeretur ab eadem obligatione.

R. III. Ad satisfaciendum praecepto non est opus intendere finem legislatoris. S. Th. 1. 2. *q.* 100. *a.* 9. unde invaluit illud effatum: *finis praecepti non cadit sub praecepto*. Ratio est, quia sine intentione talis finis potest adimpleri opus a lege impositum; ita bene potest quis jejunare, quamvis ita exquisite comedat, ut gula non fraenetur, qui est finis intentus a legislatore; audire pariter potest quis Missam attente, unde et ponet opus praeceptum, sed ob finem vanae gloriae ex. gr. et ita non assequetur finem legislatoris. Accedit finem agendi ex motivo alicujus virtutis a legislatore intentae esse omnino internum, et ita ex hoc capite etiam non potest cadere sub lege humana. Caeterum si quis non ponàt opus praeceptum a legislatore sub motivo alicujus virtutis, peccabit contra eam virtutem, cujus intuitu lex lata est. Ita qui die festo audit missam ob vanam gloriam captandam, peccat contra religionem, ex cujus motivo praecipitur auditio missae.

Q. IV. Cui obligationi satisfaciat qui facit opus, quod praestare tenetur pluribus titulis.

R. I. Si voluit satisfacere alicui determinatae obligationi, pro ea dicendum est satisfecisse. Ratio est, quia qui habet obligationem ex pluribus titulis, ut si v. gr. teneatur audire missam ex praecepto Ecclesiae, ex poenitentia, et ex voto, habet in sua libera potestate velle cui mavult satisfacere; sicuti si habeat diversa debita, potest velle solvere unum prae alio; posito ergo quod habuerit intentionem uni obligationi satisfaciendi, intelligetur illi satisfecisse.

R. II. Si intellexit omnibus obligationibus, quas habet, satisfacere, tunc observandum est, an opus quod ponit sit divisibile, necne. Si sit divisibile, ut si teneatur erogare decem aureos ex voto et ex poenitentia, tunc dicendum est satisfacere utrique obligationi pro rata; cum etenim neutri, ut habet in intentione, possit totaliter satisfacere, dicendum est ipsius actum valere eo modo, quo potest; *cap. unico* §. *Idem quoque de spons. impub. in* 6. adeoque et satisfacere pro rata, hoc etenim modo potest satisfacere. Si vero opus sit indivisibile, uti se habet missa, tunc dicendum est satisfecisse graviori obligationi, ita enim ipsius actus valet eo

meliori modo, quo fieri potest. Caeterum major est obligatio, quae oritur ex praecepto Ecclesiae, quam quae ex voto, et major quae ex voto, quam quae ex praecepto Confessarii. Bonac. *de Leg. q.* 1. *p.* 10. *num.* 14. *etc.*

R. III. Si pariter ponatur opus non determinando cui obligationi velit quis satisfacere, si obligationes sint aequales, et opus divisibile, satisfit omnibus pro rata: si vero una sit altera gravior, satisfit graviori: *leg. Cum ex plurib. ff. de solut.* et ita implicite intelligitur velle qui ponit opus.

Q. V. An eodem actu possit quis pluribus legibus satisfacere, seu pluribus actibus eodem tempore factis, possit diversis satisfacere obligationibus.

R. I. In materia justitiae non potest quis uno actu satisfacere pluribus obligationibus. Ratio est, quia qui ex. gr. debet quinquaginta ex duplici titulo, ut ex contractu oneroso et ex furto, revera debet centum; unde si semel tantum det quinquaginta, non ponit aequalitatem inter rem, et rem sive inter creditum et debitum, ut exposcit justitia.

R. II. In aliis materiis, quando non constat de mente legislatoris, tunc ad judicandum an ponendi sint diversi actus ad satisfaciendum pluribus praeceptis, observandum est an mandantes habuerint diversum motivum aliquid praecipiendi; nam tunc communiter solent novum onus imponere, adeoque petunt diversos actus. Si ex. gr. Confessarius imponat die festo pro sacramentali poenitentia auditionem sacri, intelligitur velle sacrum diversum ab eo, quod audiendum est die festo, cum habeat diversum motivum imponendi talem auditionem. Idem dicas, si imponeret jejunium, cui non satisfaceret pœnitens jejunando ea die, qua alias praecipitur ab Ecclesia. Sanc. *l.* 1. *in Decal. cap.* 14. *n.* 5. Palaus *tr.* 3. *d.* 1. *p.* 9.

R. III. Eodem tempore potest quis facere plures actus, quibus satisfaciat pluribus praeceptis. Id patet in eo, qui dum missam audit, recitat horas canonicas; nam audit missam, cum sit illi praesens et oret, et simul etiam praestat quod necessarium est ad recitandas horas canonicas. Secus esset, quando illi diversi actus ita essent incompossibiles, ut non possent eodem tempore praestari eo modo, quo praecipiuntur. Sanc. *citat. num.* 11.

Q. VI. An satisfaciat suae obligationi, qui ponit opus absque intentione satisfaciendi, quia immemor omnino est suae obligationis.

R. Observandum est, an ponat opus sub motivo excludente satisfactionem suae obligationis, necne. Si habeat motivum non excludens talem satisfactionem, censerem satisfacere, cum unusquisque implicite semper velit satisfacere suis obligationibus. Secus si habeat motivum incompossibile cum satisfactione suae obligationis. Exemplum sit in eo, qui debet decem ex titulo oneroso, ex. gr. ex empto, et immemor obligationis dat creditori decem ex pura liberalitate, hic non videtur solutus a debito; nam dare ex pura liberalitate est motivum excludens motivum justitiae, quo alias teneretur solvere. Sanc. *loc. cit. cap.* 13. *num.* 11.

Regulae in praxi observandae

I. Confessarius habere deberet prae manibus eam doctrinam, qua dicitur Ecclesiam non judicare de internis; nam ex ea statim cognoscet quaecumque peccata interna etiam gravissima et innodata excomunicatione reservata, qualis est haeresis formalis, posse ab eo absolvi, dummodo poenitens sit dispositus. Sed videat ne erret, confundendo peccata interna cum peccatis occultis.

Potest etiam quaecumque peccata reservata, semper cum solum sunt interna, absolvere; et hoc non quia Ecclesia in ordine ad absolutionem non judicet de internis, sed quia, ut observant omnes Theologi, non solet reservatione punire nisi culpam gravem et externam.

II. Ea doctrina, qua dicitur, non esse necessariam intentionem satisfaciendi praecepto, ut praeceptum de aliqua re adimpleatur; Confessarius poterit saepe occurrere conscientiae scrupulosorum. Recitant e. g. isti horas canonicas, vel poenitentiam sacramentalem, et cum non videatur ipsis hujusmodi recitare, ut par est, non habent intentionem ea recitatione satisfaciendi, sed intendunt eam repetere. Poterit ergo Confessarius illis interdicere novam recitationem; neque enim erat necessaria intentio ea recitatione satisfaciendi, immo satisfecerunt etiam habendo intentionem non satisfaciendi, sed iterum repetendi, dummodo recitaverint virtuali saltem attentione. Idem dicatur de illo, qui audit missam die festo, sed cum non videatur ipsi audire, ut optaret, intendit novam missam audire.

III. Videat etiam Confessarius, ne redigat in angustiam conscientiam poenitentis, quoties posuit opus, ad quod tenebatur, quamvis non recordaretur suae obligationis. Tenebatur e. g. ex voto recitare rosarium, idemque recitavit

immemor suae obbligationis. Tenebatur ex voto, vel sacramentali satisfactione, vel ex incerta restitutione facere aliquam eleemosynam, eamdemque praestitit immemor pariter suae obligationis, non est, ex dictis, adigendus ad novam satisfactionem, et ita de caeteris.

QUAESTIO II.

DE OBLIGATIONE LEGIS HUMANAE

CAPUT I.

Quam obligationem inducat lex humana

Q. I. An lex humana obligare possit in conscientia.

R. Lex humana tam ecclesiastica, quam civilis obligare potest in conscientia. Ad hoc probandum observare est cum s. Thoma 1. 2. *q.* 96. *a.* 4. quod quamvis obligatio legis humanae videatur proxime desumi ab eadem lege, nihilominus fundatur et derivatur a lege aeterna, et divina; cum Deus mandaverit obedire cuicumque superiori legitime praecipienti. Quapropter Apostolus *ad Rom.* 13. ait: *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit . . . Subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, non solum nempe metu poenarum, sed etiam ne fiat peccatum. Cum igitur etiam civilis legislator jubeat auctoritate sibi a Deo tributa, juxta illud Apostoli eodem in loco: *Non est potestas nisi a Deo*, et Deus ipse mandet obedire cuicumque legislatori legitime praecipienti, non est cur etiam leges civiles non possint obligare in conscientia. Hinc etiam patet, cur ex transgressione legis humanae possit quis fieri reus poenae aeternae; nam in ipsius transgressione includitur etiam transgressio divini praecepti, ac proinde concludit Apostolus: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*.

Q. II. Quando lex humana intelligatur praecipere sub culpa.

R. I. Non praecipit sub culpa, dum est pure poenalis, de qua infra.

R. II. Non praecipit sub culpa, quando lex est mere consilii, sive adhortatoria; nam tunc legislator non intendit obligare; *can. Quisquis* 14. *q.* 1. Id tamen non est intelligendum, si lex contineat consilium reverentiae. Tunc autem datur consilium reverentiae, quando lex ex se continet materiam necessariam, sed quia alloquitur personas valde

conspicuas, ut Principes, utitur verbis consultivis et non praeceptivis, cujus rei exemplum habemus *Clem.* 1. *de test.* Cum igitur in hujusmodi casu legislator intendat obligare, et solum ob reverentiam consulat et hortetur, non est cur talis lex in conscientia non obliget. Fagn. *in cap. Canonum statuta num.* 97. *de Const.*

R. III. Dum leges absolute aliquid praecipiunt, vel prohibent, regulariter obligant in conscientia. Ratio est quia, dum legislator imperat, intelligitur velle obligare, et cum aliunde ex dictis possit obligare etiam pro foro conscientiae, dicendum est imponere obligationem etiam pro eodem foro. Dixi, regulariter obligant in conscientia; quia per verba praeceptiva solet manifestari voluntas obligandi; nihilominus si legislator praecipiendo exprimat se nolle obligare pro foro animae, cum id ex justa causa possit facere, illius lex ad culpam non obligabit, ut bene observat s. Thomas 2. 2. *q.* 189. *a.* 9. *ad* 1. Verumtamen hae leges non sunt rigorose tales, quia lex justa rigorose sumpta continet praeceptum Superioris, et tali praecepto correspondet obligatio obediendi etiam in foro conscientiae. Sanch. *l.* 1. *in Decalog. cap.* 1. *n.* 4.

Q. III. Quando legislator intelligatur obligare sub gravi, vel sub levi culpa.

R. I. Si materia sit gravis, inducitur a lege gravis obligatio, dummodo legislator non intendat obligare sub levi. Ex gravitate igitur materiae bene arguitur gravis obligatio, etiamsi legislator non exprimat se intendere graviter obligare; etenim nisi diversimode se explicet, credendum est velle obligationem materiae correspondere, adeoque materiae gravi obligationem gravem.

Non desunt etiam qui velint non esse in potestate legislatoris obligare sub levi, quando materia est gravis. Nihilominus communior est contraria opinio, quia actus agentium non operantur ultra eorum intentionem: *arg. l. Non omnis ff. si certum petatur, et cap. ult. de praeb.* unde si non intendat etiam in materia gravi obligare nisi sub levi, non consurget nisi levis obligatio. Accedit bene posse habere rationabilem causam nonnisi sub levi culpa obligandi, ne scilicet nimis torqueantur conscientiae, inducantur scrupuli etc. Suar. *l.* 3. *de Leg. cap.* 27. *num.* 6. Less. *l.* 2. *cap.* 41. *dub.* 9. *nu.* 46. Palaus *disp.* 2. *p.* 8. *n.* 2.

R. II. Si materia sit levis, lex non potest obligare nisi sub levi. Id omnes DD. fatentur, quamvis legislator voluis-

set obligare sub gravi; nam injusta esset lex, quae vellet peccato gravi obnoxios illos, qui legem in materia levi transgrederentur, et quia esset injusta, non esset attendenda.

Advertendum tamen est, non semper judicandum materiam esse levem, quia in se levis sit, sed videndum an etiam levis sit in ordine ad pacem communitatis, ad disciplinam, ad vitanda scandala, ad famam tuendam, seu in ordine ad alium finem rationabiliter intentum a legislatore; nam si gravis sit in ordine ad ista, bene potest esse capax gravis obligationis. Suar. *l.* 3. *de Leg. cap.* 25. *num.* 5. *et de Cens. d.* 4. *sect.* 6. *num.* 11. et communiter. Exemplum habemus in praecepto, quo Adae vetitum fuit comedere de pomo, quod in se videbatur esse de re levi; et nihilominus grave fuit, attento fine, cujus gratia Deus imposuerat tale praeceptum, in signum scilicet subjectionis et obedientiae sibi debitae.

Q. IV. An lex humana possit obligare cum periculo vitae, vel jactura aliorum bonorum.

R. Ad dignoscendum, an lex humana obliget etiam cum gravi vitae periculo vel alio gravi incommodo, observandum est, an ex transgressione legis majus sequatur praejudicium pro bono communi, quam sit incommodum subeundum ex ipsius observantia. Si ex. gr. miles non servet praeceptum ducis imperantis, etiam cum periculo vitae, non relinquere stationem, si relinquendo stationem totus exercitus, vel civitas facile ab hoste esset superanda, in tali casu bonum commune praeponderat vitae particularis militis. Idem dicendum, si Parochus non servet praeceptum Episcopi imperantis, ne tempore pestis suum deserat gregem. Idem pariter dicendum, quando ex. gr. ab haeretico imperaretur transgressio legis ecclesiasticae in contemptum fidei, vel ecclesiasticae potestatis; cum bonum religionis non solum praevaleat vitae unius, sed etiam omnium hominum. Verum tamen est in his casibus obligationem servandi legem etiam cum vitae dispendio, vel gravi bonorum jactura, non tantum oriri a lege positiva, quam a naturali, dictante vitam amittendam esse pro servando bono publico, pro adimplendo officio, quod quis voluntarie suscepit, si illi de sua natura junctum sit periculum vitae, seu pro tuenda religione etc. Suar. *l.* 2. *de leg. cap.* 27. Palaus *disp.* 2. *p.* 8. *num.* 4.

Ob rationem conservandi bonum publicum observantiae et disciplinae in toto ordine Carthusianorum non solum theologi excusant, sed etiam multi dicunt teneri Carthusianum

abstinere a carnibus quamvis necessariis ad conservandam vitam Less. *l.* 4. *cap.* 3. *dub.* 2. *n.* 12.

Seclusa necessitate boni publici vel religionis etc. leges humanae non solum non obligant cum periculo vitæ, sed neque cum periculo mutilationis, jacturae gravis bonorum, infamiae etc. Ratio est, quia ut dictum est, *q.* 1. *cap.* 1. lex debet esse possibilis secundum humanam naturam et consuetudinem, qualis non esset lex humana, si ordinarie loquendo, obligaret ad sui obsesvantiam cum jactura gravi etiam bonorum temporalium. Praeterea injusta esset lex, quae exigeret talem jacturam, semper cum id non exigeret bonum multo magis praeponderans.

Ipse Deus, et Christus Dominus quamvis potuissent obligare ad observantiam suarum legum cum vitae periculo; id tamen ordinarie non praestiterunt. Ita in veteri lege cum tanto periculo non obligabat lex de observantia Sabbati, de abstinentia a sanguine etc. S. Th. 1. 2. *q.* 100. *a.* 8. Suar. *l.* 3. *de leg. c.* 3. *sect.* 3. Ita pariter in nova non obligat cum eodem periculo lex de integritate Confessionis, de suscipiendis sacramentis etc. Secus esset, si ex inobservantia interveniret grave scandalum (1), vel necesse esset recipere aliquod sacramentum ad consulendum aeternae saluti etc.

Regulae in praxi observandae.

I. Non sit ita facilis Confessarius in condemnando legislatores, si aliquando praecipiant, vel prohibeant sub gravi res, quae videantur parvi momenti. Id autem maxime potest habere locum in ordine ad personas, quae vivunt in communitate. In his locis, et praecipue si religiosa sint, possunt e. g. sub gravi prohiberi furta levia; item ne referantur, quae una persona adversus alteram dixit, quamvis non gravia essent etc.: ex his enim valde perturbatur pax domestica; ac proinde cum gravia esse possint in ordine ad finem intentum a legislatore, possunt etiam prohiberi sub gravi. Idem puto dicendum de prohibitione sub gravi, ne externis referantur defectus etiam leves, qui inter personas claustrales committuntur; nam multoties haec referendo graviter officitur bonae famae monasterii, eo maxime quia degentes in saeculo putant regulares exuere debuisse omnes pravas inclinationes humanitatis.

(1) Vel legitimae potestatis contemptus.

Hinc etiam magistratus saeculares possunt gravi poena punire deferentes arma prohibita, quamvis non animo nocendi; id enim valde officere posset publicae tranquillitati etc. Non igitur sit nimis facilis Confessarius in excusando suum poenitentem a gravi culpa, eo quod transgressus fuerit legem, quae praecipiebat, vel prohibebat materiam in se levem.

II. Plura in praxi resolvet Confessarius ex ea communi doctrina, quod leges positivae, sive ecclesiasticæ sive civiles, regulariter loquendo, non obligant cum gravi incommodo. Sacerdoti e. g. occulte excommunicato permittat celebrare, et cum aliis communicare, si ita necessitas cogat; dum ex. gr. ab iis abstinendo incurreret gravem infamiam. Ita excuset ab audiendo sacrum, qui non potest domo exire sine gravi dedecore propter suam paupertatem; qui deberet subire grave incommodum ob illud audiendum, vel propter notabilem absentiam Ecclesiæ, vel propter magnam pluviam, vel quia est valetudinarius. Excuset eum, qui non habens tempus petendi licentiam, defert arma prohibita, ne se exponat periculo, quin ab hoste offendatur. Ex his exemplis facile dignoscet, quomodo in aliis casibus se gerere debeat.

CAPUT II.

De Lege poenali, ejusque obligatione.

Q. I. An detur lex pure poenalis.

R. Non est dubium, dari legem mere praeceptivam, ut cum aliquid praecipitur obligando ad actum, vel ejus omissionem, nulla poena adjecta, et hujusmodi leges dicuntur morales, cum solum habeant pro objecto morum directionem. Item non est dubium dari leges mixtas, nempe aliquid praecipientes, adeoque obligantes in conscientia, et simul imponentes poenas transgressoribus, ut ita magis arceantur homines ab illarum transgressione; nam homines perditi parum curantes de culpa, potius poenam timent. Quaestio ergo est de lege pure pœnali.

Communior sententia est, dari hujusmodi leges mere pœnales; nam lex non obligat ultra mentem legislatoris, unde si non intendat obligare nisi ad pœnam, mere pœnalis erit ejus lex. D. Thom. 2. 2. *q.* 189. *a.* 9. *ad* 1. Palaus *disput.* 1. *p.* 15. *num.* 10. Sanch. *l.* 6. *in Decalog. c.* 4. Verum tamen est, quod, ut notavi capite superiori, hujusmodi leges non habent rigorosam proprietatem legum, nisi ve-

limus dicere quodammodo habere veram proprietatem legum; quia licet non obligent sub culpa ad actum imperatum, obligant sub culpa ad sustinendam poenam post transgressionem.

Sed dices non posse respectu harum legum pœnam habere locum; nam haec est correlativa culpae, quae supponitur non dari in ipsarum transgressione. Contra tamen est, quod licet non interveniat culpa theologica, intervenit tamen culpa legalis, seu politica, et expedit bono publico, ut hujusmodi culpae puniantur. Suar. *l.* 5. *de leg. cap.* 4. Sanch. *l.* 4. *Moral. cap.* 4.

Caeterum advertendum, quod quamvis plura statuta maxime regularium non obligent nisi ad pœnam, nihilominus in praxi in ipsorum transgressione difficile est non intervenire culpam saltem levem, et id vel propter scandalum, vel propter aliorum perturbationem, vel quia imminuitur in communitate observantia, vel propter passionem et negligentiam, qua transgrediuntur, vel propter otiositatem etc. Immo si ex frequenti regularum transgressione religiosi valde destruant regularem observantiam, non possunt excusari a gravi culpa propter gravem perturbationem et damnum, quod inferunt religioni. Sanch. *in Decal. l.* 6. *c.* 4. *n.* 17.

Q. II. Unde dignoscantur leges mere pœnales.

R. I. Si lex lata sit cum gravi poena spirituali, nempe cum censura, vel degradatione, vel privatione ecclesiasticae sepulturae, semper supponitur obligare etiam ad culpam gravem; nam hae pœnae nonnisi ob gravem culpam solent inferri: *can. Nemo* 11. *q.* 3. Quod si tamen censurae sint ferendae sententiae, plures asserunt per adjectionem ipsius censurae non sufficienter colligi legem obligare sub gravi, ni forte diceretur censuram incurrendam esse sine alia monitione; sed de hac re in tractatu de censuris.

R. II. Ex adjectione gravis poenae temporalis non sufficienter colligitur, legem non esse mere pœnalem. Ratio est, quia expedit multoties bono communi, ut pœnis gravissimis animadvertatur etiam in eos, qui sine culpa theologica aliquam legem violant. Ita Theologi communiter admittunt posse reum sine culpa theologica effringere carcerem, ad mortem e g. vitandam, quod tamen gravissime puniunt leges civiles; unde ex talibus poenis non sufficienter colligitur intentio legislatoris obligandi ad culpam theologicam. Ita contra alios Navar. *in sum. cap.* 23. *num.* 55. et alii. Potest nihilominus in transgressione harum legum

intervenire peccatum propter periculum mortis, amissionis bonorum etc. cui aliquis se exponat; tunc etenim peccat vel contra praeceptum charitatis erga seipsum, vel propter damnum, quod potest incurrere familia, si legem quis non ita secreto transgrediatur, ut transgressio non possit innotescere.

R. III. Si legislator non exprimat velle simul ad culpam et ad poenam obligare, vel ad solam poenam, tunc verba legis consideranda sunt; nam a verbis legis recedendum non est, nisi aperte constet aliud sensisse legislatorem: *arg. cap. Ad audientiam de Decim. et leg. Non aliter ff. de leg.* Porro haec verba *volumus, decernimus*, non videntur sufficienter exprimere intentionem legislatoris esse obligandi ad culpam; nam cum bene possint explicari de sola obligatione ad poenam, et aliunde verba legis debeant in mitiorem partem interpretari, possunt bene intelligi de sola obligatione ad poenam. Idem dicas, si lex contineat verba solam poenam imponentia transgressori, non vero verba praecipientia vel prohibentia, ut si diceret: *qui hoc, vel illud fecerit, tali poena puniatur, vel tantam pecuniam solvat.* Id tamen non esset verum, si ipsa materia legis demonstraret legem esse praeceptivam; ut si e. g. imponatur aliquod tributum Principi praestandum; quod videtur in conscientia deberi juxta illud Apostoli *ad Rom.* 13. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Bene ergo etiam ex ipsa materia legis argui potest, an lex simul obliget ad culpam, et ad poenam, vel ad solam poenam. D. Th. 2. 2. *q.* 108. *a.* 4. Suar. *l.* 5. *de leg. cap.* 14. *nu.* 11. Fagn. *in cap. Si quis n.* 58. *de Regular.* Sed attendendum etiam est, quod statim dicam.

Si verba legis clare exprimant praeceptum, important obligationem etiam quoad culpam, nisi adsit consuetudo in contrarium. Illa igitur verba: *praecipimus, jubemus, mandamus, imperamus etc.* cum clare exprimant praeceptum, et justo praecepto Superioris sit in conscientia obediendum, consequens est, importare obligationem etiam quoad culpam. Dixi, nisi adsit consuetudo in contrarium, nam ut observat Layman, *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 24. *nu.* 12. ex Suar. *l.* 7. *de leg. cap.* 19. *num.* 11. lex de sua natura praeceptiva, si non recepta sit nisi quoad poenam, potuit contraria consuetudine transire in pure poenalem; et ita evenisse credunt multis legibus civilibus imponentibus aliquod onus, prohibentibus, ne ultra territorium aliquid extrahatur; eo maxime quia et ipsi Principes videntur non curare de obbliga-

tione imponenda in foro conscientiae, sed solum ut transsgressores puniantur, et fraudantes vectigalia amittant merces etc.

Q. III. Unde colligatur poenam esse latae, vel ferendae sententiae.

R. I. Poena latae sententiae ea est, quae posito delicto statim incurritur, et irrogatur vi legis. Tunc autem primo intelligitur esse latae sententiae, quando legislator utitur verbis modi indicativi, seu denotantibus praesens tempus, aut praeteritum. Ut quando dicit: *Excommunicamus, suspendimus, noverit suspensionem, seu excommunicationem incurrisse etc.* Suarez *l.* 5. *de leg. cap.* 6. Eamdem poenam latæ sententiae important ea verba: *Ipso jure, ipso facto etc. ex tunc, illico sit excommunicatus etc.* Idem demum dicendum, dum legislator pronunciat sua auctoritate transgressorem intelligendum esse poena innodatum; ut dum dicitur *auctoritate nostra, virtute praesentium sit excommunicatus, seu noverit se esse suspensum, excommunicatum etc.* Ratio horum omnium est, quia nisi aliud suadeat aliquod jus, seu subjecta materia, praefatae omnes expressiones sufficienter indicant legislatorem velle transgressores incurrere poenam, absque eo quod interveniat nova judicis sententia quoad qualitatem ipsius pœnae: et ita verificatur importare latam, non ferendam sententiam.

Quod si aliquando in jure imponitur irritatio illius, quod *ipso jure* irritum est: *cap. ult. de postul. Praelat. et cap. Ecclesia vestra* 48. *de elect.* sicut et decernitur privari beneficio illum, qui ipso jure erat privatus: *cap.* 1. *et* 3. *de Cler. conjug.* hoc ita intelligendum est, non quod debeat intervenire nova irritatio aut privatio, sed solum quod judex declarare debeat aliquid esse irritum, aut aliquem esse privatum etc.

R. II. Pœna ferendae sententiae tunc intervenit, quando legislator non imponit per se, et vi suae legis aliquam pœnam, sed decernit imponendam esse transgressori a judice. Primo igitur verba futuri temporis important poenam ferendae sententiae, ut dum dicitur actus esse irritandus, aliquis excommunicandus etc. Glossa *in cap. Cum tu, v. privandus de usuris, et* Glossa *in Clem. Saepe vi irritandus de verb. signif.* Et quidem, si poena postmodum sit imponenda, necessaria est sententia judicis quoad ipsam poenam. Idem dicendum, si verba legis designent novam sententiam judicis, qua aliquis ad poenam damnetur, ut si dicatur;

suspendatur, *excommunicetur*, *privetur beneficio etc.* Item interpretandum est legem esse ferendae sententiae, quoties omnibus consideratis, dubium est an sit latae, vel ferendae sententiae. Id suadent illa principia juris, quibus dicitur in poenis benigniorem faciendam esse interpretationem; *Reg.* 49. *jur. in* 6. *leg. Interpretatione* 42. *ff. de poenis*, et odia esse restringenda: *cap. Odia de reg. juris in* 6. Intervenit autem dubium, quando in lege leguntur ea verba: *Sub poena excommunicationis*, *sub poena privationis beneficii etc.*

Pariter puto intervenire dubium, an poena sit latae, vel ferendae sententiae, adeoque dicendum esse ex dictis non esse latae sententiae, quando legislator utitur verbis modi imperativi, ut quando dicitur: *Incurrat excommunicationem, maneat suspensus*, *subjaceat interdicto*, *anathema sit.* Quamquam igitur multi in contrarium opinentur, nihilominus praefata verba solum importare sententiam ferendam docet Glossa fin. capit. de for. compet. Navar. *cap.* 27. *Man. num.* 12. Sanch. *l.* 7. *de Matrim. disp.* 12. *num.* 2. Laym. *l.* 1. *tract.* 5. *p.* 1. *cap.* 2. *num.* 3. At non solum intervenit dubium propter DD. diversas opiniones, sed propter ipsam etiam rationem; nam ly *sit* interdictus; anathema *sit*, commode explicari potest per verbum *fiat* cum Gloss. *fin. cap. Si quis ex cler. de vit. et honest. cleric.* Addendum praesumi posse, quod si legislator voluisset imponere poenam latae sententiae, clare id expressisset dicendo: *Ipso jure*, *ipso facto etc. arg. cap. Inter corporalia* §. *Sed neque de transl. Episc.*

Non est tamen negandum aliquando praedicta verba imperativi modi importare latam sententiam, tunc nempe, quando alia adjecta verba, vel jura id declarant. In canone e. g. *Si quis suadente etc.* 17. *q.* 4. dicitur quod percussor clerici *anathematis vinculo subjaceat*. Ibi haec verba denotant poenam latae sententiae; nam cum statim subjungatur ipsius absolutionem reservari Romano Pontifici, haec adjecta verba designant ibi sermonem esse de excommunicatione statim incurrenda, cum non habeat locum absolutio, dum nondum sit innodatus excommunicatione. Pariter quando eadem verba pronunciantur in aliquem, qui jam a jure est illa poena innodatus, sunt certe latae sententiae. Ita dum Tridentinum dicit *anathema sit* in eos, qui sentiunt contraria definitionibus fidei ibidem factis, significat ipso jure esse excommunicatos; omnes enim haeretici jam a jure fuerant excommunicati: *can. Achatius*, *et can. Majores* 24. *q.* 1.

Q. IV. An lex poenalis obliget ad poenam subeundam ante judicis sententiam.

R. I. Poenae ecclesiasticae privatae ex se non requirentes externam actionem, seu executionem, si sint latae sententiae, obligant ante judicis sententiam. Ita se habent censurae, et irregularitas, quas incurri ante judicis sententiam non solum docet praxis, sed et ipsi sacri canones: *cap. Non dubium de sent. excomm. cap. 2. de cleric. non ordin. ministr. cap. Significasti de homicid*. Et quidem conveniens erat, ut Ecclesia pro coercendis fidelibus ab aliquibus peccatis etiam occultis haberet potestatem incutiendi poenas illico infligendas. Idem de impedimentis Matrimonii dicatur, quae habent locum, etiamsi nullam judex proferat sententiam; et ita ex copula quantumvis occulta consurgit statim impedimentum affinitatis, seu criminis etc. Eadem pariter doctrina applicatur omnibus poenis privativis, quae impediunt translationem dominii, seu juris acquirendi. Hinc *ex cap. Licet canon. de elect. in* 6., tenetur dimittere beneficium parochiale, qui intra annum ex sua culpa non ordinetur sacerdos.

Haec omnia tamen, ut notavi, verificantur de praefatis poenis, quando sunt latae, non vero si sint ferendae sententiae; nam tunc lex non intendit obligare ad poenam statim subeundam. Ita lex volens aliquem esse excommunicandum, si aliquod crimen committat, non intendit ut statim post ipsum patratum se gerat ut excommunicatum, sed quod a judice sit excommunicandus; usque dum igitur non excommunicetur, exercere poterit omnes actus sui officii et beneficii.

R. II. Poenae, quae requirunt externam executionem, ut dum quis expoliare se deberet suis bonis, dominio, beneficio, aut officio, etiamsi sint latae sententiae, non habent locum, nisi post sententiam declaratoriam super admisso crimine. Ego quidem non nego potuisse legislatorem obligare reum ad exequendam contra se poenam moderatam etiam ante talem sententiam; nam semper cum esset moderata, non dici posset naturae humanae non accomodata; ac proinde lex cum justa, et possibilis esset, ut si obligaret ad levem multam pecuniae, ad poenam levem afflictivam, obligare etiam posset in conscientia. Secus si imperaret, ut quis exequeretur contra se poenam gravem. Navar. *cap.* 23. *num.* 3. *et cap.* 25. *n.* 117. Palaus *d.* 2. *p.* 1. *n.* 4.

Nihilominus cum consuetudo ex utroque jure sit optima legum interpres: *cap. Cum dilectus de consuet. et leg. Si de interpret. ff. de leg.*, eaque ferat neminem exequi poenam

contra seipsum quantumvis levem, nisi saltem accedat sententia declaratoria judicis super crimine admisso, hinc est communiter, et sine limitatione DD. docere, poenam non habere locum, nisi post talem sententiam. Sanch. *l.* 2. *in Decal. cap.* 26. *num* 7. Laym. *l.* 1. *tract.* 4. *cap.* 15. *num.* 6. Menoch. *de arbitr. Judic. cas.* 416. *n.* 62. Desumitur etiam ex *cap. Cum secundum* 19 *de haeret. in* 6., ubi non solum non obligantur haeretici ad consignanda fisco sua bona, quamvis statim a commisso crimine ipso jure incurrant poenam confiscationis bonorum, sed etiam prohibentur occupari, usque dum judex declaret tale crimen fuisse commissum. Idem ergo dicendum in aliis casibus, cum de similibus idem judicium habendum sit: *cap. Inter corporalia de translat. Episc.* Postquam vero intervenit sententia declaratoria, haec retrotrahitur ad tempus commissi criminis, quia poena ipso jure imposita erat; et ita, cum ab eo tempore poena debeatur, si poena erat confiscationis bonorum consignanda sunt fisco omnia bona, quae tunc extabant. Verum tamen est judicem non solum declarare debere commissum fuisse crimen, quod a lege hac, vel illa poena punitur, sed etiam curare executionem; nam durissimum esset, quod quis e. g. nemine exigente deberet se suis bonis expoliare. Sanch. *l.* 2. *in Decal. cap.* 22. *num.* 8. *et* 33. *et cap.* 26. *num.* 7. Et quod talis executio debeat intervenire, innuitur etiam *cap. Cum secundum de haeret. in* 6.

Multi limitant praefatam doctrinam, itaut non habeat locum, quando lex non solum imponit poenam ipso facto incurrendam, sed insuper vult esse incurrendam, *alia etiam declaratione non sequuta*. Verum non desunt, qui in contrarium opinentur; observando ea verba *absque alia declaratione*, et significare posse absque alia declaratione, et executione de commisso crimine; vel absque declaratione poenae, ita ut legislator ea apposuerit ad magis declarandum se velle poenam *ipso facto, et ipso jure* esse incurrendam ac proinde non esse in arbitrio judicis circa poenam judicare. Cum autem simus in odiosis, et in iis benignior interpretatio facienda sit, ut supra dictum est, videntur ea verba *absque alia declaratione* non excludere declarationem commissi criminis, ut detur obligatio ad poenam subeundam, sed solummodo novam declarationem poenae. Palaus *disp.* 2. *p.* 2 *num.* 8. Salmant. *de leg. cap.* 2. *num.* 64.

Neque huic doctrinae obstat Alexandrum VII. sub *num.* 20. hanc damnasse propositionem: *Restitutio imposita a Pio*

V. beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit poena. Contra etenim primo est, quod legislator, nisi poena sit valde acerba, ut dixi supra, velle potest ipso facto esse incurrendam etiam ante sententiam declaratoriam criminis. Ita autem voluisse concilium Lateranense sub Leone X. *sess.* 9. et s. Pium in sua constitutione aperte convincitur quia dixerunt post omissam recitationem fructus injuste detineri, ac proinde ante quamqumque sententiam restituendum, quod injuste retinetur. Contra secundo, quia bene potest dici legem istam non esse poenalem, sed conditionalem, ita ut velit beneficiarium non acquirere fructus, si horas non recitet. Ad eum modum, quo legatum relictum mulieri, *si caste vivat*, est ab illa haeredibus restituendum si non adimpleat hanc conditionem: dependenter enim ab ea legataria fuit instituta. Molin. *de Just. disp.* 96. Sanch. *l.* 7. *de Matrim. d.* 91. *num.* 2. *etc.*

Q. V. An post judicis sententiam transgressor legis teneatur in conscientia poenam subire.

R. Reus post latam sententiam justam tenetur non resistere judici, sive ministris justitiae, eo enim ipso quod judex juste exigat ab ipso poenam, ipse tenetur se subdere, utpote, quia punitur a legitima potestate. S. Th. 2. 2. *qu.* 69. *art.* 4. *ad* 2. Debet etiam, mandante judice, in se exequi poenam moderatam et leviorem, ut quod pergat ad carcerem, pecuniam solvat etc. nam haec omnia potest facile praestare, nec mandatum, seu sententia esset supra conditionem naturae humanae. Caeterum, ex dictis, non potest judex mandare reo, ut in se exequatur poenas acerbiores. Quod si imperaret, ut in se exequeretur poenam mutilationis, aut mortis, non solum non teneretur, sed nec posset obedire: cum etenim nemo dominus sit suae vitae, suorumque membrorum, non potest directe concurrere ad se mutilandum, occidendum etc. An vero reus possit fugere e carcere, an possint alii illi opitulari, ut fugiat, an judex debeat sententiam pronuntiare juxta leges, dicam in explicatione octavi Decalogi praecepti *q.* 3. *cap.* 2. *q.* 8. *et q.* 2. *cap.* 1. *q.* 6.

Regulae in praxi observandae.

I. Quamquam lex, cui adjecta sit poena, etiam sit clarissime praeceptiva, ego, salvo semper meliori judicio, suaderem Confessario, non facile judicandum aliquem peccati

reum praecise ex ipsius transgressione, quando lex sit pure civilis. Opinor ut plurimum Principes saeculares non curare de obligandis subditis quoad culpam coram Deo, sed solum de inducenda externa politia, et publica tranquillitate. Item credo consuetudinem esse penes populum, considerare easdem leges, non veluti inducentes obligationem in foro animae, sed solum externe obligantes ad earum executionem, maximae si praecepto poena adjecta sit. Adhaererem proinde illis Theologis, qui dicunt raras esse leges civiles quae *per se*, obligent in conscientia.

Dixi *per se* nam Confessarius debet observare ex alio capite multoties ipsarum transgressioni adjunctum esse peccatum. Id constat ex legibus civilibus juste taxantibus pretium; nam cum tunc ex justitia solvendum sit, transgredi non possunt sine peccato. Quid dicendum de legibus civilibus praescribentibus aliqua observanda circa contractus sub hac vel illa poena, dicam suo loco. Constat etiam intervenire peccatum, dum transgressio legis evenire non posset sine gravi infamia redundante in familiam, vel sine gravi jactura bonorum, unde eadem familia grave damnum pateretur, vel si adesset periculum, ut quis ad gravem poenam condemnaretur; nam tunc saltem peccaret contra charitatem erga seipsum. Dum haec, et similia adnexa sint legi sive praeceptivae, sive etiam mere poenali, constat non posse transgredi sine peccato.

II. Observet Confessarius ex ea doctrina legem privantem ipso facto aliquem re jam acquisita, non habere locum nisi post sententiam declarativam commissi criminis, et postquam judex instat pro executione, posse aliquando mederi conscientiae sui poenitentis, qua in re aliquando plures vidi errasse. Demus e. g. aliquem, vel propter excommunicationem, in qua fuit electus, vel propter aliud crimen expoliari a lege, ipso facto, beneficio jam obtento. Poterit huic Confessarius dicere, quod obtenta absolutione pro foro conscientiae quoad peccatum commissum ac censuram, acquiescat, usque dum judex declaret ab eo tale crimen fuisse commissum. Interim autem ejus acta erunt valida, saltem propter errorem communem et titulum coloratum. Ex hoc inferat quomodo se gerere debeat in aliis similibus casibus. Haec autem doctrina non haberet locum, si lex declararet poenam ab ea impositam subeundam esse in foro conscientiae, etiam ante sententiam declarativam super commisso crimine, vel rem acquisitam non posse in

conscientia, seu sine dispendio animae retineri, ut dicam infra agendo de lege irritante, *quaesito tertio*.

Non desunt quidem docentes in dubio, an poena sit latae, vel ferendae sententiae, in benigniorem partem esse declinandum, et standum pro opinione esse ferendae sententiae ex notissimis juris principiis, et *reg.* 49. *de Reg. Jur. in* 6. *et cap. Odia eod. tit.* Dubium autem tunc intervenire dicunt, quando legislator verbis utitur imperativi modi ex. gr. *incurrat excommunicationem: incurrat inhabilitatem*, nulla adjecta formula, vel alia circumstantia latae sententiae poenam indicante Gloss. *fin. in cap. Nullus de for. competent.* Navarr. *in Manual. cap.* 27. *n.* 12. Sanchez *de Matrim. lib.* 7. *disp.* 12. *n.* 2. At ex alia parte plures Theologi, et magni nominis Canonistae distinguentes inter poenas, quas positivas vocant, quaeque actione indigent, et privativas, importantes scilicet vel inhabilitationem ad aliquod jus acquirendum, vel cessationem a quodam jure jam acquisito, tradunt ad priores incurrendas requiri judicis sententiam, non vero ad secundas, ut evenit in clericis beneficiatis non recitantibus post primos sex menses horas canonicas, in Episcopis, Canonicis et Parochis non residentibus, qui omnes inhabilitantur ad percipiendos fructus, et ad restituendos jam perceptos obligantur juxta omissionis rationem ex concil. Lateran. sub Leone X. s. Pio V. in sua constit. *Ex proximo Lateranens.* et ex Concil. Trident. *Sess.* 23. *cap.* 1. *de Reformat.* nec non in matrimonii impedimentis ex crimine contractis, et inhabilitate ad ferendum suffragium, quam et si Sanchez *lib.* 9. *de Matrim. disp.* 30. *n.* 2. cum aliis neget incurri ante Judicis sententiam, tamen affirmat Suarez *de Legib. cap.* 9. Laym. *lib.* 1. *Tract.* 4. *cap.* 15. *n.* 5. Palaus *Tract.* 3. *disp.* 2. *p.* 1. *n.* 1. Salmant. *de Legib. cap.* 2. *n.* 62. Reinffenst. *in Theolog. Moral. tract.* 2. *dist.* 2. *n.* 43. Viva *de Legib. q.* 4. *art.* 2. *n.* 4. Leuren. *de For. Beneficial. tom.* 1. *sect.* 3. *cap.* 1. *q.* 389. *n.* 3. Ex his videre poterit Confessarius, quomodo se gerere debeat in casibus occurrentibus. Sententia ista magis confirmatur, si poena similibus verbis concipiatur: *incurrant, afficiantur:* haec enim poenam latae, non ferendae sententiae important, ut bene notant, et late probant Monacell. *in Appendic. ad Tom.* 1. *pag. mihi* 413. *n.* 3. Matthaeuc. *in Official. Cur. cap.* 35. Ventrigl. *in praxi Annot.* 23. *n.* 33.*.

CAPUT III.

De legibus fundatis in praesumptione, et fictione juris, earumque obligatione.

Q. I. Quid sit lex in praesumptione fundata, et quotuplex.

R. I. Tum lex dicitur in praesumptione fundata, quando, cum non habeantur sufficientes probationes ad demonstrandam veritatem, eadem lex ex rationalibus argumentis et indiciis aliquid factum censet, seu praesumit; adeoque ex eadem praesumptione, maxime si sit violenta, vult pronunciandam esse sententiam definitivam: *cap.* 1. *et* 2. *etc. de praesumpt.*

R. II. Duplex est praesumptio, ut etiam innuit s. Thomas 2. 2. *q.* 60. *a.* 4. *ad* 3. Prima dicitur *praesumptio praesuppositionis*, sive *praesumptio periculi*, sive *praesumptio juris*. Haec intervenit, quando legislator non praesumit in quocumque facto damnum, fraudem, aut dolum, sed prudenter judicat frequentissime in similibus casibus accidere; et proinde movetur ad ferendam legem prohibentem omnes similes casus, vel in iis detur fraus et damnum, vel non detur: quia semper prudenter in illis potest dari periculum fraudis, ex quo movetur ad ferendam legem. Exemplum hujus praesumptionis habemus ex Tridentino, irritante matrimonia clandestina, quae semper invalida sunt, quamvis in aliquo nulla interveniret fraus etc.; nam Concilium ideo talem legem sancivit, non quia crederet in unoquoque tali matrimonio fraudem intervenire, sed quia de sua natura in talibus matrimoniis semper adest periculum fraudis etc.

Altera praesumptio dicitur *definitionis, seu facti*, dum scilicet legislator legem aliquam promulgat, quia in hoc, vel in illo casu, sive in generali, sive in particulari; supponit fraudem et dolum etc. adesse, et haec est stricta et rigorosa praesumptio.

Q. II. Quomodo obliget lex fundata in praesumptione.

R. I. Lex fundata in praesumptione periculi sive juris, obligat in conscientia, etiamsi in aliquo particulari facto non interveniat fraus, vel dolus. Ratio constat ex dictis, cum talis lex non intendat obligare, quatenus supponat in hoc, vel illo casu semper intervenire fraudem etc., sed quia in casibus, quos prohibet, supponit ex ipsorum natura periculum fraudis etc. adesse: unde semper cum casus sint naturae a lege expressae, sub ipsa lege comprehenduntur,

quamvis in ipsis fraus non interveniat. Suarez *de Leg. l.* 3. *cap.* 23. *n.* 3. Palaus *d.* 1. *p.* 14. *num.* 13. Constat etiam veritas hujus responsionis ex iis, quae paulo ante dixi de lege Tridentini, irritante matrimonia clandestina. Idem communiter dicunt Theologi uno, aut altero refragante, de constitutione Gregorii XV. contra Confessarios sollicitantes; nam quamvis constaret aliquem sollicitasse ex passione, non quia male sentiret de fide, adhuc obnoxius esset poenis illius constitutionis; quia non fundatur in praesumptione facti, quatenus semper supponat sollicitationem derivare, quia aliquis male sentiat de fide, sed in praesumptione periculi male sentiendi de fide. Et ita de facto, etiamsi Confessarius sollicitans probaret non sollicitasse, quia male sentiret de fide, adhuc ab Inquisitione puniretur. Dian. *p. p. tr.* 4. *resol.* 10.

R. II. Lex fundata in praesumptione facti non obligat in foro conscientiae, si factum non subsistat; quamvis contrarium docere videatur Fagnanus *in cap. Si quis num.* 69. *et* 70. *de Regul.* Ratio responsionis est, quia mens legislatoris debet esse, veritatem praeferendam esse praesumptioni; ita enim exposcit recta ratio: *can. Veritatem dist.* 8. adeoque praesumptionem veritati cedere debere: *leg. Imperatores ff. de probat.* Hinc praxis etiam fori externi est, dare reo locum, ut probet veritatem contra praesumptionem facti, qua probata, cessat omnino lex in praesumptione fundata. Ex dictis corruit contrarium fundamentum, nempe leges legitime publicatas, in conscientia obligare, semper cum ex falsa praesumptione non obligarent ad aliquid illicitum, ut interveniebat in casu relato, *cap. Literas de rest. spoliat. et cap. Inquisitioni de Sent. excomm.* ubi ex defectu probationis nullitatis matrimonii cogebatur conjux, conscius talis nullitatis, reddere debitum alteri petenti. Corruit, inquam, fundamentum contrariae sententiae, etiam in casu, quo lex in falsa praesumptione fundata non obligaret ad illicitum; nam cum ipsae leges velint praesumptionem cedere veritati; non adest ratio credendi obligare etiam in casu, quo non subsistat factum, in quo fundantur. Suarez, et Palaus *cit.* Sanch. *l.* 1. *in Decalog. cap.* 10. *num.* 11. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 17. *num.* 7.

Non per hoc tamen nego, quod dum aliunde constare non potest de veritate, non debeat judex in foro externo ferre sententiam juxta legum praesumptiones, cum praesumptio habeat vim probationis, ut constat *ex tot. tit. de Praesum.*

immo habeat vim veritatis, ut probat Menoch. *de Praesumpt. l.* 5. *praesumpt.* 41. *num.* 17.

Q. III. Unde dignoscendum, leges fundatas esse in praesumptione periculi, aut facti.

R. Dicunt aliqui id esse dignoscendum ex materia, et verbis legis, vel ex usu, et interpretatione DD. Suar. *de Leg. lib.* 3. *cap.* 23. *n.* 10. At id non sufficienter satisfacit quaesito in casu, quo ex verbis legis, seu communis interpretationis non clare constet de intelligentia ipsius legis. Si etenim ad Theologos et Canonistas recurramus, tam frequens est in his ipsorum discordia, ut ex ipsis non facile sit judicare, quomodo judicandum sit de talibus legibus. Ego proinde potius responderem ex illo generali principio, quod odia sunt restringenda, adeoque non adstruendam esse obligationem, dum satis de illa non constat. Cum igitur leges in praesumptione fundatae tendant vel ad poenam aliquam imponendam, vel ad restringendam nostram potestatem, si aliter de mente legislatoris non constet, semper restringendas crederem, et interpretandas de stricta praesumptione facti, adeoque semper cum ipsum non subsistat, non habere locum, vel poenam inductam a lege, vel limitationem potestatis ad aliquid agendum.

Q. IV. Quid sit lex fundata in fictione juris, et quam inducat obligationem.

R. I. Lex fundata in fictione juris est lex aliquid disponens adversus veritatem in re possibili, et ex justa causa. Ita ex Menochio *l.* 1. *de Praesumpt*; *Praesumpt.* 48 *num.* 7. Cum igitur natura fictionis sit, ut fingatur quod revera non est, ideo dicitur, quod lex fundata in tali fictione aliquid disponit adversus veritatem; unde hic non habet locum, quod dicitur de lege fundata in praesumptione, quod nempe cedat veritati. Haec autem fictio est de re de sua natura possibili, non tantum de facto sed etiam de jure, utpote inducitur, quia ita exposcit aequitas naturalis, et justa causa. Plura exempla hujus fictionis habentur in jure, ubi Monachus e. g. habetur pro mortuo civiliter: *can. Placuit communi* 16. *q.* 1. junct. Gloss. Canonici absentes ab Ecclesia, vel causa infirmitatis, vel ob illius evidentem utilitatem, habentur pro praesentibus, et distributiones percipiunt: *cap. un. de Cler. non resid. in* 6. Filii illegitimi per subsequens matrimonium legitimantur; nam per juris fictionem retrotrahitur ad tempus conceptionis: *cap. Tanta qui filii sint legit. et* §. *fin. Inst. de Nupt.*

R. II. Leges fundatae in fictione juris obligant in conscientia. Ita docet communis sententia; dum etenim earum dispositio fundetur semper in naturali aequitate, non possunt non esse justae, adeoque inducentes obligationem.

Regulae in praxi observandae

I. Advertat Confessarius multas dari leges in praesumptione fundatas, ut animadvertet maxime studendo de contractibus; ubi ex praesumptione fraudis, doli etc. multa annullantur gesta a filiisfamilias, a minoribus; ita multa exiguntur pro validitate aliquorum contractuum, et maxime testamenti. Cum autem hujusmodi leges soleant esse strictae interpretationis, non facile quae fiunt contra tales leges, nulla declaret, quoties abfuit fraus etc. Bene nihilominus consideret, an conveniant DD. eas leges fundari in praesumptione solius periculi; nam tunc, etiam non interveniente fraude, obligarent.

CAPUT IV.

De lege irritante, ejusque obligatione.

Q. I. An lex possit irritare contractus, et quot modis id fieri possit.

R. I. Potest legislator ob bonum commune reipublicae irritare id, quod alias ex se esset validum: nam cum supponatur habere plenam potestatem ad rite regendam rempublicam, necessarium quoque erat illi inesse potestatem ad irritandos actus alias ex natura sua validos, quoties id exposceret bonum publicum. Plura hujus rei exempla habemus in utroque jure; ut quando vult aliquos contractus, et testamenta esse nulla, si in eorum celebratione non interveniant quaedam praesciptae solemnitates. Ita etiam Tridentinum nullum voluit esse matrimonium celebratum sine Parocho, et testibus. Alia exempla videre est *cap. Qui propter* 42. §. *Aliter de Elect. cap. Debet* 8. *de Consang. et affin. leg. Non dubium C. de leg.*

R. II. Irritatio alia est explicita, alia implicita. Prima intervenit, quando lex verbis claris dicit aliquem actum irritare. Implicita vero datur, quando actus irritatur per verba aequipollentia; et ita quando lex aliquid praescribit servandum, veluti formam actus, sive contractus, intelligit implicite irritare actum, si non servetur; neque enim stat actus sine forma, cum det esse rei: *cap. Cum dilecta* 22.

de Rescript. cap. Examinata de Confirm. utili. Idem dicendum, si lex aliquem inhabilitet ad agendum, vel contrahendum; nam tunc implicite intelligitur irritare ejus gesta; uti patet *ex Trident. sess.* 24. *de Reform. matr.* inhabilitante ad matrimonium clandestine contrahendum.

R. III. Alia est lex ipso jure irritans actum, alia, quae vult irritandum per judicis sententiam. Tunc intelligitur ipso jure irritare actum, quando lex ipsum per se irritat, non expectata judicis sententia. Tunc vero actus non intelligitur pro jure irritus, sed irritandus, quando non irritatur a lege per seipsam, sed vult esse irritandum per sententiam judicis.

Q. II. Quando judicandum sit legem ipso facto actus irritare, vel expectandam esse judicis sententiam.

R. I. Lex dicitur primo ipso facto irritare, quando, ut mox dixi, utitur verbis, quibus demonstret a se ipsa, alia sententia non expectata, actus annullare, irritare etc. ut quando continet haec et similia verba: *actus aliter factus sit nullus, nullas vires habeat, sit inanis, habeatur pro infecto etc.* Non erit vero ipso facto irritus, sed a judice irritandus, si dicatur: *si actus hoc modo fiat, irritetur, annulletur, cassetur etc.*

R. II. Eo quod lex aliquid prohibeat, non proinde ex hoc intelligitur irritare, sicut nec ex eo, quod irritet, semper prohibet. Cum igitur sit quid diversum, et separabile prohibere et irritare, bene potest stare unum sine altero. Ita prohibetur matrimonium factum sine denunciationibus, aut contra interdictum Ecclesiae, nec tamen est nullum, si contrahatur. Hinc *cap: Ad audientiam de Regul.* dicitur: *Multa fieri prohibentur, quae si fuerint facta, obtinent firmitatem*. Neque his obstat Regula 64. Juris in 6. in qua dicitur; *quae contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi*. Huic concordat *lex, Non dubiam C. de leg. lex jubemus* 2. *C. de Sacros. Eccl. et can. Imperiali* 25. *qu.* 2. non, inquam, haec obstant; nam ad concordanda jura dicendum est, prohibita a lege habenda esse a judice pro infectis, adeoque ab ipso esse per sententiam rescindenda, juxta *can. Vides dist.* 10. ubi dicitur: *Quidquid contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur*. Et consentiunt multi DD. apud Bossium *l.* 3. *Var. mor. tit.* 3. *num.* 91.

Dixi etiam non semper legem irritantem prohibere; cum etenim sint diversa, possunt ad invicem separari. Ita lex irritat testamentum factum fine certis solemnitatibus, nec

tamen prohibet; sicut etiam irritat matrimonium et professionem ex gravi metu factam, nec tamen prohibet, si interveniat gravis metus. Suar. *l.* 5. *de Leg. cap.* 20. *num.* 8. Palaus *tr.* 3. *disp.* 2. *p.* 21. *num.* 1. Secus esset, dum non solum irritaret, sed etiam prohiberet, quod non solum dignoscitur ex verbis legis, sed etiam ex ipsa materia; maxime si actus, qui irritatur, etiam prohibeatur a lege naturali; nam tunc judicandum est etiam a lege positiva non solum irritari, sed etiam prohiberi. Exemplum sit in legibus irritantibus matrimonia clandestina, vel cum impedimento dirimente inita, professionem religiosam, ac quasdam electiones ad beneficia; haec etenim cum lex naturalis vetet invalide fieri propter reverentiam debitam rebus sacris, censendum est a lege positiva non solum irritari, sed etiam prohiberi. Idem dicatur de rebus pertinentibus ad materiam justitiae; nam lex naturalis prohibet circa illam actus invalidos exercere. Suar. et Palaus *cit*.

R. III. Si lex assignet aliquam formam pro actu, ea omissa, ipso jure est irritus; nam res absque sua forma non subsistit. Id autem intelligitur de forma substantiali, quae talis reputatur, si lex absolute dicat hanc, vel illam solemnitatem habendam esse pro forma, si dicat actum sine tali solemnitate factum esse *nullum, nullius valoris, irritum etc.* Pariter reputatur habere rationem formae substantialis illa conditio, aut solemnitas, sub qua non habenti facultatem ad actum conceditur eadem facultas; nam intelligitur concessa sub ea tantum conditione, vel solemnitate, et non aliter. Idem dicendum, si lex alias habenti facultatem ad actum, ab eo auferat potestatem, nisi sub hac vel illa solemnitate praestet; tunc etenim non remanet facultas ad actum, si praescripta solemnitas non adhibeatur.

Aliae vero solemnitates habentur pro forma accidentali, sine quibus actus existit, et non est ipso jure irritus. Hujusmodi sunt leges assignantes tale tempus, vel locum ad praestandum actum. Reputatur pariter forma accidentalis, solemnitas, quae prescribitur habenti potestatem ad actum; si etenim potestas clare non limitetur, solemnitas censetur praescribi ut actus rectius fiat. Universaliter etiam in quocumque casu conditio reputatur accidentalis, quando ut talis in jure habetur; nam non censetur assignari, nisi ut est in jure. Ita solemnitas, seu conditio, qua in jure praecipitur non esse celebrandum matrimonium sine proclamationibus, accidentalis reputatur, quia ita reputatur a jure; idemque

dicendum de solemnitatibus assignatis a jure pro ferendis censuris: *cap. Medicinalis de sent. excomm. in* 6. Hinc in *tract. de Censur. q.* 1. *cap. vi. q.* 6. *r.* 3. dicitur valere absolutionem a censuris, etiamsi detur *non satisfacta parte;* nam quamvis concedatur facultas absolvendi sub ea conditione, illa tamen a jure reputatur accidentalis. Demum, universaliter loquendo, quando dubitatur an forma sit substantialis, vel accidentalis, judicandum est esse accidentalem; nam irritatio, utpote odiosa, stricte est interpretanda, adeoque nec inducenda, si clare de eadem non constet. Videantur Suar. *l.* 5. *de Leg. c.* 25. *n.* 10. *cap.* 28. *n.* 17., *cap.* 31. *in* 6. *n.* 6. *et cap.* 32. Palaus *tr.* 3. *disp.* 2. *p.* 9. *n.* 2. *etc.* Sanch. *l.* 5. *Decalog. cap.* 4. *n.* 26. apud Palaum *l. c.*

R. IV. Si irritatio legis antecedat actum, vel ipsum comitetur, tunc, si non est poenalis, intelligitur ipso jure irritare actum; nam tunc cum non respiciat nisi bonum publicum, vel favorem privatum alicujus generis personarum, non est mens legislatoris, expectandam esse judicis sententiam ad inducendam irritationem, quam sua lege vult actum praeire, vel comitari. Id constat in matrimonio clandestino, in professione religiosa etc. Nec obstat irritationem esse odiosam, utpote quae limitat humanam potestatem; nam qua parte promovet bonum commune, et favorem certi generis personarum, potest interpretari, mentem esse legislatoris statim producere suum effectum.

Si vero lex irritans praesupponat actum jam factum, ut si irritetur a lege venditio jam facta, dum postea non solvatur gabella, tunc ad irritationem actus expectanda est sententia judicis: cum etenim supponatur actus jam factus et subsistens, irritatio censetur adjecta ut poena non servatae conditionis volitae per legem, ad poenam autem expectatur judicis sententia: *cap. Si religiosus de elect. in* 6. Palaus *tr.* 3. *disp.* 2. *p.* 10. *n.* 2. *etc.* Sanch. *de Matr. l.* 3. *d.* 4. *n.* 9. Hac ratione expectatur judicis sententia, etiamsi lex irritans antecedat actum, vel ipsum comitetur, si sit poenalis. Solum limitatur in matrimonio, quando illud irritat lex in odium et poenam alicujus criminis commissi, ut quando illud irritat propter uxoricidium, ut suo loco explicabitur, propter adulterium una cum promissione futuri matrimonii: nam si poena irritationis non haberet statim suum effectum, non posset habere postea: matrimonium enim valide contractum non posset per sententiam judicis irritari. Suar. *de leg. l.* 5. *cap.* 32. *n.* 5.

Q. III. An dum lex ipso facto irritat contractus, electiones etc. ante sententiam judicis, attendenda sit etiam in foro conscientiae.

R. Si non constet legislatorem plenissime irritare actum, in foro conscientiae non est obligatio attendendi praefatas leges ante sententiam judicis. Ratio mihi est, quia, dum versamur in dubio rationabili de aliqua obligatione, haec est excludenda, saltem pro ea parte, pro qua de ea dubitatur, ex ea regula quod *in obscuris minimum est sequendum*, ut habet *reg.* 30. *jur. in* 6. *et l. Semper in obscuris ff. de Reg. jur.* Modo autem observo, quod alia est obligatio naturalis resultans ex libero contrahentium consensu, praestito in materia licita sine dolo et fallacia, alia civilis resultans ex eo quod serventur conditiones et solemnitates a lege positiva praescriptae. Cum igitur hae obligationes sint separabiles, si aliunde non satis constet legislatorem voluisse irritare actum etiam pro foro conscientiae; dicendum est pro hoc foro non irritasse, cum in dubio minimum sit sequendum. Non satis autem, ordinarie loquendo, constat de irritatione volita etiam pro foro conscientiae; tum quia cum hae leges sint odiosae, exposcit ipsarum natura, ut restringantur, adeoque putandum, non esse mentem legislatoris vel obligare pro illo foro ante judicis sententiam; tum quia cum legislator potuerit se explicare de irritando ipso facto actum etiam pro foro conscientiae, et non fecerit, potest rationabiliter praesumi non voluisse inquietare conscientias, nisi accedente judicis sententia; tum quia legislator bene potest obtinere suum finem, promovendi scilicet bonum publicum, si removere ipso facto intenderit civilem obligationem; tum denique quia usu receptum videtur, quod istae leges solum vigeant, quatenus ipso jure solum removent obligationem civilem, relicta naturali, donec per sententiam judicis elidatur. Ex his, aliisque rationibus, cum magna lis sit etiam apud Auctores, an istae leges ipso facto irritantes contractus, electiones etc. obligent ante sententiam pro foro animae, ut videre est apud Bossium *var. mor. p.* 3. *tot. tit.* 2. *et* 3. etiam ex extrinseca auctoritate remanet dubia obligatio pro tali foro, et consequenter, ex supra stabilita regula utriusque juris, in tali dubio non est admittenda.

Exemplum plenissimae irritationis in utroque foro habemus *cap. Matthaeus de Simon.* juncta Extrav. *Cum detestabili eod. titul.*: nam ibi declaratur electiones, postulationes, in quibus intervenit labes simoniaca, omnino carere viribus,

ex eis jus nullum acquiri, et fructus perceptos sub animae periculo esse restituendos. Cum igitur talis electio non solum carere viribus dicatur, sed etiam electos in conscientia non posse retinere fructus sub animae periculo, signum est legislatorem velle, neque etiam in foro conscientiae validam esse talem electionem. Immo semper cum legislator dicit aliquem actum esse irritum, vel nullum in conscientia, non potest acquisitum sine animae dispendio retineri; videtur enim clare mens ejus esse, ut statim actus nullus censeatur, vel dimittatur acquisitum etiam ante sententiam criminis declaratoriam.

Interim hic advertendum, quod, ut alias etiam innui, si lex ipso jure, seu facto aliquid irritet, et deinde accedat sententia judicis super ipsius plenissima invaliditate, fictione juris retrotrahitur, ita ut censeatur esse, ac si semper fuisset invalidum. Hinc si ex vi actus a jure irritati fructus aliqui fuerunt percepti, omnes sunt restituendi, ut etiam in simili, capite superiori, adnotavi. Si vero actus non sit ipso facto irritus, sed a judice irritandus, fructus non sunt restitutuendi nisi a tempore latae sententiae: ante illam etenim actus validus erat et naturaliter et civiliter.

Regulae in praxi observandae

I. Plurima adinveniet Confessarius, si bene scire curet, quae lex velit ipso jure, seu facto irrita. Major pars occurrit in materia de justitia, ubi agitur de ludis, de mutuo dato filiofamilias, de contractibus celebratis cum pupillo, de testamento minus solemni etc. Plura etiam adinveniet ipso facto irritata lege ecclesiastica; ut est electio excommunicati: *cap. Pastoralis de Cler. excomm. minist.*, et electio facta ab excommunicatis, vel suspensis; *cap. Cum dilectus de consuet. etc. cap. Cum inter de elect.* In his omnibus Confessarius ante sententiam judicis non inquietet suum poenitentem; nam ex dictis satis tuta est ea sententia, quae docet tales leges ante sententiam judicis non habere locum nisi pro foro externo, si, ut circa finem capitis praecedentis adnotavi, ex verbis legis clare aliud non colligatur.

CAPUT V.

De lege dubia, ejusque obligatione.

Q. I. An detur obligatio servandi legem, quando dubium est an sit lata.

R. I. Si adhibita sufficienti diligentia, adhuc dubium remaneat, an extet lex, tunc nullam vim habet obligandi. Probatur quia, ut alias dixi agendo de conscentia dubia, illud principium, *quod sit in dubio melior conditio possidentis*, potest extendi ultra materiam justitiae ad omnes alias materias, cum ratio dictet neminem privandum esse libertate, quam certo possidet, propter incertam obligationem; ut evenit, quando non constat dari legem. Eadem doctrina extenditur ad casum, in quo dubitatur, an haec res, vel haec, aut illa persona comprehendatur sub lege; quia tunc idem est ac dubitare, si extet lex quoad hanc, vel illam rem, et quoad hanc, vel illam personam. Sanch. *in Sum. l.* 1. *cap.* 10. *n.* 32. Pal. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 1. Hoc pariter dicendum, si rationabiliter dubitetur de potestate legislatoris, quia e. g. est dubium prudens, an rite fuerit electus; idem enim est dubitare de potestate legislatoris, ac de existentia legis, cum certo de ea constare non possit nisi certo constet extitisse in legislatore potestatem eam ferendi. Non desunt tamen, qui limitent hanc doctrinam, in casu, quo legislator, de cujus potestate dubitatur, sit in pacifica possessione suae potestatis, quod tamen mihi satis non probatur: cum etenim subditus ante ipsum legislatorem certo possideat libertatem contra quamcumque novam obligationem, non video quomodo ea expoliandus sit ratione pacificae possessionis; ea etenim ex se non reddit certam ipsius potestatem, quoties de illa rationabiliter dubitetur. Dian. 4. *p. tr.* 3. *resol.* 8.

Q. II. An standum sit pro obligatione legis, si constet legem esse latam, et solum dubium sit, an propter diversas circumstantias obliget.

R. Dum constat legem esse latam a legitima potestate, jam praesumendum est legislatorem justitiam talis legis examinasse; cum ergo constet de legitima potestate, et praesumptio sit legem esse justam, nisi aliud certo probetur, nemo potest se eximere ab ea observanda, ex eo quod videatur sibi habere aliquam rationem non tamen moraliter certam, qua dubitet an lex obliget. Sanch. *in Sum. l.* 1. *c.* 10. *num.* 34. Palaus *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 6. Quaecumque ergo sit ratio subditi vel ad probandum legem esse injustam, vel ex alio quocumque capite non obligare, semper cum non excedat lineam purae probabilitatis, non elidit vim obligandi, quam habet lex, cum praesumptio semper militet pro justitia ejusdem.

Advertere tamen oportet, an ex observantia legis, de cujus vi obligandi dubitatur, consurgat aliud dubium infringendi jus fortius. Dubito e. g. an hic et nunc Superior legitime praecipiat manifestationem alicujus criminis, quia non video sufficientem rationem id praecipiendi, semper cum adsit periculum infamiae, et damni tertii. In hoc casu dubium est, an potius obliget lex naturalis et divina de non infamando tertio, quam praeceptum Superioris de crimine manifestando; et cum praefata lex sit jus fortius, illi parendum est, non vero praecepto Superioris. D. Th. 2. 2. *q.* 33. *a.* 7. *ad* 1.

Item etiam advertendum, quod si constet legem fuisse latam, non vero constet, si adhuc advenerit tempus, quo incipere debet obligare, non adest obligatio servandae legis; nam, dum non constet de tali tempore, neque etiam constat de incepta obligatione, unde nemo tenetur pro incerta obligatione se expoliare sua libertate: et ita qui die Jovis dubitat an media nox advenerit, potest comedere carnes; sicut et qui prudenter dubitat, an compleverit annum 21 non tenetur jejunare. E contra vero, si jam constet legem obligare, et dubium est an praeterierit tempus obligationis, adhuc viget obligatio, quia de obligatione constat, non vero constat de ipsius desitione; et ita ad subditum pertinet probare desiisse, si vult se ab eadem eximere. Ita accidit in casu, quo quis dubitat, an adhuc transierit media nox, in qua cessat obligatio jejunii. Idem dicendum in casu, quo quis dubitat, an attigerit annum 25 pro Presbyteratu requisitum; nam constat obligare talem legem illam aetatem exigentem, et non constat de cessatione obligationis; unde pertinet ad subditum probare talem aetatem attigisse. Laym. *l.* 1. *tr.* 1. *cap.* 5. §. 4. Sanch. *in Sum. l.* 1. *cap.* 10. *num.* 38. Eodem modo probabilius puto loquendum de eo, qui vult recipere Eucharistiam, et dubitat an comederit post mediam noctem, vel aliquid deglutierit per modum cibi; cum etenim lex de accedendo cum naturali jejunio ad Eucharistiam, non sit affixa huic vel illi diei, sed sit generalis de non recipiendo sine naturali jejunio hoc Sacramentum, competit ei, qui vult illud recipere, talem legem adimplevisse probare. Lugo *de Sacr. Euch. d.* 15. *n.* 44.

Q. III. An certus de lege, et incertus an illi satisfecerit, teneatur actum praeceptum adimplere.

R. Stando in terminis dubii proprie dicti, subditus in praesenti casu tenetur actum praeceptum adimplere; nam

obligationi certae, quae oritur ex lege, de qua non dubitatur, non potest satisfieri satisfactione incerta; ut accidit, quando quis dubitat an actum praeceptum adimpleverit. Sanch. *l.* 1. *Sum. cap.* 10. *n.* 12. Palaus *t.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 7. *num.* 7.

Dixi, stando in terminis dubii proprie dicti, dum nempe intellectus non habet unde in aliquam partem inclinet; nam si prudenter judicet, licet cum aliqua formidine, se satisfecisse, puto non teneri iterum ponere actum praeceptum. Ratio mihi est, quia, ob lapsum memoriae, vel alias circumstantias, in rebus humanis multoties non potest haberi moralis certitudo; adeoque ne nimis conscientiae graventur, credendum est neque Deum, neque humanos legislatores velle obligare ad iterum ponendum actum praeceptum, quoties prudenter opinari potest aliquem legi satisfecisse, alias non se accomodassent humanae conditioni. Laym. *l.* 1. *tr.* 1. *cap.* 4. *n.* 31. *et* 40. Hinc si quis probabiliter credat se de aliquo crimine confessum esse, non est necesse ut iterum satisfaciat legi divinae de integritate confessionis. Si quis probabiliter opinetur se horas canonicas persolvisse, vel voto satisfecisse, non tenetur iterum hos actus adimplere.

Adhuc tamen novam adderem limitationem huic doctrinae, eam scilicet non habere locum, si damnum tertio immineat. Scio e. g. certo me esse debitorem Pauli, et solum habeo rationem probabilem, me illi persolvisse, tunc puto adhuc urgere obligationem solvendi; nam non potest praesumi legem sive naturalem, sive positivam solum nos obligare ad satisfactionem incertam, seu mere probabilem, quoties potest exinde resultare damnum alicui, cui certo sumus obligati. Secus esset, si obligatio non esset certa, vel quia non sum certus e. g. pecuniam recepisse, seu damnum irrogasse, vel si moralem certitudinem haberem me satisfecisse; nam in humanis ea certitudo satis est, ut quis eximatur a quacumque obligatione.

Regulae in praxi observandae

I Multoties dantur novae leges, contra quas subditi veluti injustas, adeoque non obligantes exclamant. Et ut sileam de legibus Principum imponentibus novas gabellas, et tributa, multoties etiam audiuntur Ecclesiastici contra leges suorum Superiorum insurgere, veluti nullius roboris. Confessarius nullatenus acquiescat his obtrectatoribus, et semper praesumat Superiorem sufficienter justitiam legis examinasse,

ni manifesta in contrarium ratio adducatur, de qua tamen non facile judicet ipse Confessarius, si mediocri instructus sit doctrina.

II. Multoties Confessarius liberabit poenitentem a pluribus conscientiae perplexitatibus, si consideret, quod quando est utrinque dubium, standum est pro observantia legis potioris. Dubitat e. g. aliquis ex una parte, an teneatur die festo missam audire, ex eo quia ex alia dubitat, quod si pergat ad sacrum audiendum, vel possit suae saluti non leviter officere, vel parvus puer grave periculum subire. In talibus casibus statim videbit potius satisfaciendum esse legi naturali de salute conservanda et familia custodienda, quam legi positivae de audiendo sacro. Dubito, an si exigere velim ab aegroto integritatem materialem in confessione, possim ipsius saluti nocere; praetermissa tunc integritate materiali, non debeo me exponere periculo de infringenda lege naturali fortiori, nempe de non exponendo aegroto vel mortis periculo, vel graviter nocendi valetudini. Ex his exemplis plures alias perplexitates persolvet.

III. Intricatissimus non raro erit Confessarius, si quoties non constet poenitenti de certa satisfatione, velit denuo illum cogere ad ponendum actum praeceptum. Quoties poenitens dicet se dubitare, an adimpleverit satisfactionem Sacramentalem, an satisfecerit voto, an aliquam partem persolverit horarum canonicarum etc. Videat ergo Confessarius an occurrat ratio vere probabilis ad judicandum illum satisfecisse, et si occurrat, ne ulterius gravet ipsius conscientiam. Difficilius erit hujusmodi rationem adinvenire, si poenitens soleat esse negligens, et minime sollicitus de satisfaciendo suis obligationibus; nam tunc facile praesumptio erit contra illum.

CAPUT VI.

De apponente impedimentum legi adimplendae.

Q. I. An liceat apponere impedimentum adimplendae legi naturali.

R. Lex aliquid praecipiens, insimul intelligitur praecipere ut apponantur media ad illam exequendam, adeoque ad non ponenda, seu removenda impedimenta illius executioni; neque enim curaret de ponendis mediis ad illam adimplendam, qui nollet impedimenta removere. Cum autem aliunde lex naturalis obliget omni tempore et loco, hinc erit

nullum dari tempus et locum, in quibus, instante obligatione observandi legem naturalem, non detur obligatio removendi impedimenta. Idem dicendum in omnibus casibus, in quibus instat obligatio observandi legem divinam: solum ergo quis posset excusari, si non removeret impedimentum ex ignorantia, vel ex impossibilitate etc.

Q. II. An liceat apponere impedimentum adimplendae legi humanae.

R. Licet apponere impedimentum legi humanae adimplendae, exeundo extra territorium, in quo obligat. Ratio est, quia, cum tunc cesset legis obligatio, nulla est culpa illam non adimplere. Ita si quis die antecedente festum s. Paulini exeat extra Dioecesim Lucanam, poterit die ejusdem festi sacrum non audire. Neque hic habet locum illud commune effatum, quod fraus et dolus nulli debeat patrocinari; nam semper cum aliquis pergit ad locum, ubi lex non obligat, eo fine ne peccet eam non observando, utitur jure suo, et *nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur*: *reg.* 55. *ff. de reg. jur.* Suar. *l.* 2. *de Fest. cap.* 13. *num.* 6. Caeterum haec doctrina non juvat eum, qui eo fine ad alteram Dioecesim pergeret, ut ibi absolutionem obtineret a casibus in propria Dioecesi reservatis. Nam huic talem absolutionem non suffragari decrevit Clemens X. in sua bulla, que incipit *Superna Bullar. t.* 7. *pag.* 36. Ita autem merito voluit Pontifex, ne facile eluderentur leges casuum reservatorum tam necessariae ad bonam Dioecesis gubernationem; tum etiam quia suspecta semper potest esse dispositio illius poenitentis, qui alio pergit, ut absolvatur; ita etenim facile eveniet, ut a Confessario, cui ignotus est, illi non praescribantur remedia necessaria, ut se in posterum praeservet.

R. II. Dum aliquis perseverat in territorio, ubi lex obligat, non potest sine justa causa apponere impedimentum observationi legis. Ratio mihi est, quia semper cum legislator aliquid praecipit, intelligitur simul praecipere apponenda esse media ad illius executionem: qui autem sine justa causa se reddit impotentem ad observandam legem, non solum non apponit media ad legem observandam, sed illa excludit. Ita si quis sine justa causa ita defatigetur, ut eximatur a jejunando, vel pridie diei festi praevideat ex nimio cibo ita morbo laboraturum ut sacrum audire non possit, peccat; quia non adimplet ea, quae juste exigit legislator, ut nempe apponat media apta ad legem adimplen-

dam. Si vero adsit justa causa, bene potest tale impedimentum apponere, ut a legis obligatione eximatur. Ita qui ex justa causa iter pedester instituit, ita ut non possit postea jejunare; qui in sua arte et exercitio laborat, ut a jejunando excusetur, utique non peccat. Et ita generaliter loquendum de omnibus iis, qui, justa interveniente causa, impedimentum legi observandae apponunt. Sanch. *l.* 1. *moral. cap.* 15.

Regulae in praxi observandae.

Cum numquam satis probabilem judicaverim eam opinionem, qua dicitur non peccare illum, qui non observat legem ex impedimento etiam vitio suo apposito, vellem Confessarios in praxi multos redarguere, qui praevident se redditum iri impotentes ad legem, ut par est, observandam. Ita se habet ille Ecclesiasticus, qui in quibusdam festis; vel forte saepius, ita immoderate se ingurgitat cibo et potu, ut sciat postea vel non recitaturum horas canonicas; vel sine necessaria attentione. Ita se habent illi, qui, tota nocte vel ludendo, vel aliis addicti solatiis, putant se summo mane mente defatigata, et somno oppressos non audituros sacrum, ut convenit diei festo. Ita illi, qui intemperanter vivendo, non curant de incurrenda infirmitate, ex qua praevident multas leges sibi futuras impossibiles.

* Praefatam regulam, quod nullus videtur dolo facere, qui utitur jure suo, non juvare eum, qui de loco, ubi jejunii praeceptum viget, se transfert ad locum, ubi non jejunatur nulla justa de causa, sed tantum eo fine ne jejunii legem servet, docent magnae notae Theologi et Canonistae, ac proinde graviter peccare *arg. cap. Sedes et cap. Ex tenore de Rescript. cap. Tuae. de Cleric. non resident. cap. Ex literis de Dolo, et contumac.* quibus consonat. *l. In fundo ff. de Rei vindicat. l. Si legatarius C. de Legat.* Etenim licet quisque possit uti jure suo, quantum est ex se, non potest tamen eo uti in fraudem legis. Natalis Alex. *Theologia Dogmatico-Moralis tom.* 2. *lib.* 4. *cap.* 5. *art.* 7. *reg.* 8. Reinffenst. *Theolog. Moral. Tract.* 2. *dist.* 3. *n.* 4. Sylvius *in Supplement.* 3. *p. q.* 45. *art.* 5. et certe si nulla est absolutio a reservatis ab eo recepta, qui ad reservationem vitandam ad aliam Diaecesim migrat; si nullum matrimonium illius, qui ad illud contrahendum e loco, ubi Tridentini sanctiones vigent, alio se transfert, ubi promulgatum non fuit, prout dicetur *tract.* 21. *q.* 4. *cap.* 7.; si tum de jure civili,

tum de jure Canonico fraus, et dolus nemini patrocinium ferre debet, cur idem dicendum non est de lege jejunii? Neque dicatur hoc valere in allatis exemplis reservationis, et matrimonii, quia de iis specialiter statutum sit a Clemente X., et a Sacra Congregatione approbante Urbano VIII., nam leges ad alios etiam casus extendi debent, in quibus eadem prorsus militat ratio, ut patet ex variis juribus superius citatis, et tenent communiter DD. apud Reinffenst. *in* 1. *Decret. tit.* 2. §. 17. *n.* 429.

Aliis pluribus omissis, vellem Confessarium dure increpare eos, qui tempore Baccanalium, ita laxant habenas gulae, potui, et nimiae licentiae, die, noctuque semper vagando, ut clare agnoscant se evasuros impotentes ad jejunium quadragesimale observandum. Certe projiciens breviarium in mare culpabilis est omnium omissionum, quae exinde sequuntur, divini officii; quidquid sit, an illi imputentur, dum projicit breviarium, an singulis diebus quando omittit horas canonicas. Cur ergo non culpandus tot omissionum in jejunando, qui clare praevidet se vitio suo impotentem evasurum ad quadragesimam observandam?

QUAESTIO III.

DE SUBJECTO LEGUM HUMANARUM

CAPUT I.

Quinam teneantur ad observantiam legum, et praecipue ecclesiasticarum.

Q. I. An ipsi supremi legislatores teneantur ad observantiam suarum legum.

R. S. Thomas 1. 2. *q.* 96. *art.* 1. *ad* 3. quem communiter sequuntur Theologi, respondet, supremum legislatorem non teneri ad observantiam suarum legum vi coactiva, sed directiva; hoc est, non teneri ad observantiam suarum legum, quia subditus sit ipsis legibus, ac subjaceat poenis a lege taxatis, neque etenim aliquis seipsum cogit, vel sibi imperat; sed quia aequum est, et conforme dictamini rationis, ut postquam aliquam legem sancivit, ipse, cum sit caput, se conformet membris, sive communitati. Hinc ex una parte jura pronuntiant supremum legislatorem immunem a legum observatione: *leg. penult. ff. de recept. arbitr. leg. Praecep.* 30. *ff. de leg.* sicut neque successorem

teneri legibus sui antecessoris: *cap. Exiit* §. *Caeterum Sanctae de verb. signif. in* 6. *et cap. Innotuit* 20. *de elect.* Ex alia vero parte et ipse legislator ad observantiam legum dicitur teneri: *leg.* 4. *C. de leg. cap. Cum omnes de constit. et can. Justum est dist.* 9. Haec autem discrepantia legum aliter concordari non potest, nisi dicendo legislatorem haud teneri quidem vi coactiva, bene tamen directiva; atque ita *can. Quae contra dist.* 8. et in Trid. *sess.* 24. *cap.* 1. *de reform.* observatur, semper conveniens esse caput corpori congruere.

Lis nihilominus est, an peccet legislator suam legem non observando. Et quidem certum est peccare, si adsit scandalum; sicut eveniret, dum subditi videntes Principem legem non observare, et ipsi non curarent de ipsius observantia in praejudicium boni communis. Idem dicendum, si non observaret legem cum damno tertii; ut si nollet solvere justum pretium mercium; si nollet se se obligare contractui, quem cum subdito celebravit; in hoc casu etenim habet se potius veluti privatus, et aequalis alteri contrahenti: neque enim justum est in contractibus onerosis unum ex contrahentibus, non vero alterum obligari; et ita dicitur hujusmodi contractus non posse claudicare. Praeciso autem scandalo et damno tertii, communior videtur ea opinio, quae asserit Principem non peccare legem non servando: nam ratio naturalis dictare videtur id quidem congruum, et conveniens esse, non vero dari rigorosam obligationem: Palaus *disp.* 1. *p.* 24. §. 1. *n.* 5. Less. *l.* 1. *cap.* 35. *dub.* 5.

Q. II. An non solum catholici, verum etiam haeretici, et infideles subjiciantur legibus ecclesiasticis.

R. I. Jam satis constat catholicos legibus ecclesiasticis subjici, et quidem si sint summi Pontificis, ubique terrarum obligant, cum ubique illius jurisdictio extendatur: si vero sint particularis Episcopi, ipsius legibus ligantur Dioecesani intra Dioecesim; nam jurisdictionem habet obligandi omnes existentes intra suum territorium. Quod si Dioecesani non sint intra territorium, non ligantur particularibus legibus sui Episcopi; *cap. ult. de Constit. in* 6. *et leg. ult. ff. de Jurisdict. omn. judic.*, cum non censeatur ejusdem subjici legibus nisi ratione loci sive territorii, in quo habet jurisdictionem.

R. II. Haeretici subduntur legibus Ecclesiae. Ratio est, quia quamvis non amplius propter haeresim pertineant ad Ecclesiam, nihilominus fuerunt de Ecclesia, utpote in ipsam

ingressi ratione Baptismi, et adhuc ratione characteris habent aliquale vinculum cum illa. Si autem, quia ab Ecclesia exierunt, exempti ab ipsius legibus remanerent, commodum reportarent ex sua perfidia et delicto, contra id, quod dicitur *leg. Nemo ex suo ff. de reg. jur.* Hinc contra haereticos habentur plures constitutiones tot. tit. de haeretic. quae designant, Ecclesiam intendere exercere in illos jurisdictionem. Videantur Laym. *in cap. Canonum 2. de constit.* Lugo *disp. 15. de Poenit. sect. 7. n. 147.* et communiter.

R. III. Infideles non ligantur legibus Ecclesiae, neque etenim, ut ait Tridentinum *sess. 14. cap. 2.* Ecclesia jurisdictionem, sive judicium exercet, nisi in eos, qui in illam fuerint per Baptismum ingressi, ut etenim ait Apostolus *1. ad Cor. 5. Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit.* Id ipsum clare habetur *cap. Gaudemus de divort.*; nam cum ii, qui extra Ecclesiam sunt, non sint illius subditi, remanet, ut non possit in illos suis legibus jurisdictionem exercere. Quod dictum est de infidelibus, militat etiam pro cathecumenis, qui nondum per Baptismum sunt subditi Ecclesiae.

Q. III. An advenae teneantur legibus loci, in quo sunt.

R. I. Si advena transeat ad aliquem locum animo ibi perpetuo commorandi, statim acquirit domicilium illius loci; *leg. Domicilium ff. Ad municipale etc.* adeoque ut incola subditur omnibus municipalibus legibus ipsius. Idem dicas de iis, qui pergunt ad aliquem locum animo ibi commorandi pro majori anni parte; nam statim quasi domicilium acquirunt: *l. 2. C. Ubi senatores l. Haeres absens. §. Proinde ff. de Judic.* et id sufficit ad hoc, ut quis dicatur sortiri forum loci, in quo degit, et ut fiat parochianus parochiae, in qua habet quasi domicilium etc.

R. II. Si advena permaneat in loco, ubi est praeceptum jejunandi etc. eo solum tempore, quod necessarium est ad cibum sumendum; vel solum pernoctet primo mane discessurus, omnes conveniunt non teneri ad particulares obligationes illius loci; cum non intelligatur ibi permanere tempore proportionato, quo urgere illum possint talia praecepta.

R. III. Quamvis non pauci doceant, advenam existentem per unicum diem in aliquo loco, obligari particularibus legibus loci ipsius; nihilominus valde probabile est ad eas non teneri, si pro majori parte anni ibi non commoretur. Ratio est, quia leges afficiunt subditos, sive cives: *cap. A nobis de sentent. excom.*, talis autem non est advena, qui

saltem pro majori anni parte in aliquo loco non commoratur; cum etenim ibi non habeat nec domicilium, nec quasi domicilium, ad talem locum non dicitur pertinere; ita non erit ibi nec subditus, nec civis. D. Anton. 2. *p. tit.* 6. *cap.* 2. §. 2. Sanch. *l.* 1. *in Decalog. cap.* 12. *n.* 38. *et l.* 3. *de Matr. disp.* 18. *n.* 6. Tolet. *l.* 6. *cap.* 5. *num. ult.* (1)

Haec nihilominus doctrina plures patitur limitationes. Prima est, ut advena etiam teneatur legibus loci, in quo est, si eas non observando scandalum sequatur; et id dicendum est innui *can. Illa dist.* 20. ubi dicitur, jejunandum esse juxta morem loci, in quo aliquis est. Ex eo autem canone ortus est ille versiculus, quem ibi affert Gloss.: *Cum fueris Romae, romano vivito more: cum fueris alibi, vivito sicut ibi*, ne scilicet aliquis scandalum afferat, ut dicitur in eodem canone. Videnda etiam, quae dicam *in* 3. *Decalogi praecept. cap.* 1. *circ. fin.* Secundo tenetur quis servare leges, quae sunt usu in aliquo loco circa celebrationem contractuum; nam ut dicitur *cap. ult. de for. compet. ratione contractus forum quis sortitur;* idem autem est forum sortiri, ac legibus subjici. Hinc unusquisque tenetur servare formam praescriptam in loco, ubi celebrat contractum, pretium ibi taxatum in vendendo et emendo, solvere vectigal adjectum contractui etc. Tertio, si alienigena delinquat in alieno territorio, ligatur legibus illius, quoad illud delictum; nam ratione delicti sortitur forum illius: *cap. fin. de for. compet.* Auth. *quae in Provinc. C. ubi de crim. agi oportet.* Quarto, alienigena servare tenetur leges territorii, in quo est, si latae sint in particulare commodum ipsius loci, quales sunt leges de non extrahendo tritico, armis, etc. nam, alias agendo, violatur jus, quod habet unaquaeque communitas se gubernandi, et suis necessitatibus occurrendi. Haec explorata sunt apud omnes.

Multi etiam tenent, advenam teneri legibus territorii, in quo est, si eædem leges sint in usu in proprio territorio,

(1) Ab hac sententia recedendum esse judico, nam peregrinos teneri ad observantiam legum loci, in quo ipsi morantur puto, idem docet Augustinus epist. 54 *ad Januar.* 118. *cap.* 2. ubi sentit cujusque loci statuta esse etiam a peregrinis et advenis observanda, et inde probabiliter ortum est illud: *cum eris Romae, romano vivito more*. Insuper qui sentit commodum, debet sentire et incomodum; peregrini et advenae sentiunt commodum exemptionis a legibus localibus proprii domicilii, debent ergo sentire incommodum obligationis legum localium ubi sunt, si tamdiu ibi morentur, ut commode legis obligationi possint satisfacere. Hoc ipsum de vagis a fortiori dictum sit; aliter hujusmodi homines per Auctorem essent exleges, quod est absurdum.

quia videtur quasi continuari eadem obligatio. At mihi id non satis probatur, quia absens a suo territorio, ut statim dicetur, non tenetur legibus illius; et aliunde ut advena et non subditus non tenetur legibus territorii, in quo est: *Dian. p. p. tr.* 9. *resol.* 8. Item controvertitur, an advena ligetur legibus ex jure communi, si sint in robore ubi est, quando contraria consuetudine abrogatae fuerunt in proprio territorio. Communior autem sententia est affirmativa, quia iste advena non eximitur a jure communi, nisi ratione proprii territorii, in quo fuit contraria consuetudine abrogatum; unde existendo extra proprium territorium, non est cur tali jure non ligetur: Tolet *l.* 6. *cap.* 5. *num. ult.* Azor. *tom.* 1. *dub.* 5. *c.* 11. *q.* 3. Bonac. *disp.* 1. *q.* 1. *p.* 6. Lis demum est, an vagi teneantur legibus territorii, in quo sunt. Et quamvis multi asserant, nihilominus mihi satis probabilis est contraria sententia; nam non subditus legibus territorii non tenetur, et nemo intelligitur subditus, nisi vel ratione domicilii, aut quasi domicilii fiat civis alicujus loci, quod non verificatur de vagis. Less. *l.* 4. *de Just. cap.* 2. Laym. *tr.* 4. *cap.* 12. *num.* 6.

Q. IV. An absens a proprio territorio teneatur legibus illius; et quid, si sit in proprio territorio, sed in loco exempto.

R. I. Absens a proprio territorio non ligatur legibus illius. Ita expresse habetur *cap. Ut animarum de Constit. in* 6. Et ratio est, quia potestas legislatoris, quae respicit bonum suae ditionis, extendi proinde non potest ad existentes extra illam. Subderetur vero legibus territorii, si quamvis absens consummaret delictum intra illud; ut si Parochus degat extra territorium, dum a suo Episcopo excommunicatione compellitur ad residendum; fictione enim juris intelligitur esse, ubi delinquit: qui enim non facit, quod tenetur, dicitur peccare, ubi facere tenebatur: *arg. leg. qui non facit ff. de reg. jur.* Bonac. *q.* 1. *p.* 11. *n.* 7. Cand. *d.* 22. *art.* 26. *dub.* 5. Item absens tenetur legibus sui territorii quoad rem, quam habet in eodem; ratione etenim rei sitae quis sortitur forum illius: *cap. fin. de for. compet. et text. in cap. Romana* §. *Contrahentes eod. tit.*

Eo quod absens a suo territorio non teneatur legibus pro eo latis, non pauci Theologi excusant a culpa illum, qui non audita missa discedit a suo loco, ubi erat dies festus, perventurus eodem mane ad locum, ubi non est obligatio eam audiendi. Ratio istorum est, quia iste poterat expe-

ctare horam meridiei ad audiendam missam, nec tenebatur eam audire hora, qua discessit; si ergo hora, qua poterat expectare, extrahatur ab obligatione legis, quia est extra territorium, non videtur culpandus ob omissionem sacri. Ad eum modum, quo qui sciret eo die obtenturum privilegium non recitandi horas canonicas, bene posset expectare illud privilegium, et deinde illas omittere.

Hinc isti Auctores distinguunt inter impedimentum extrahens subditos ad obligatione legis, ita ut non remaneat subditus, uti est existentia in alieno territorio, et impedimentum solum excusans ab obligatione legis, ut sunt oblivio, detentio etc. Istud impedimentum certe praeveniendum est, quia semper cum quis remanet subditus legi, et non potest eo tempore eam observare, debet servare quando potest: talis enim est justa mens legislatoris: Ita tenetur praevenire recitationem divini officii, qui praevidet deinde oblivione impediendum, sicut et auditionem Sacri. Verum non est obligatio praeveniendi impedimentum extrahens ab obligatione legis; quia non intendit legislator obligare non subditum, seu existentem extra suam ditionem, quando alias non tenebatur eo tempore, quo erat in sua ditione. Teneretur vero in suo loco audire missam, si unica tantum ibi celebraretur, et celebraretur ante suum discessum: nam dum die festo non est in loco nisi unica missa, praeceptum eam audiendi obligat eo praeciso tempore, quo celebratur. Palaus *tr.* 3. *disp.* 1. *p.* 24. §. 1. *a.* 8. Sanch. *in Decalog. l.* 1. *cap.* 12. *n.* 22.

Petes quid dicendum de eo, qui exit a loco, ubi jejunium obligat, perventurus ubi non obligat. Mihi autem respondendum videtur, quod licet in loco ubi obligat, non possit comedere carnes, poterit tamen vel jentaculum sumere, vel etiam prandere, quia ita ibi licitum est. In sero vero cur non poterit coenare, et carnes etiam comedere, cum in loco, ubi est, non obliget lex jejunii? Sanch. *n.* 34. *et de Matr. l.* 3. *disp.* 18. *n.* 22. Less. *l.* 4. *cap.* 12. *dub.* 8. *n.* 57. Filliuc. *tom.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 6. *n.* 109.

R. II. Quod dictum est de existente extra territorium, applicatur existenti intra illud, sed in loco exempto: etenim quoad usum jurisdictionis, locus exemptus intra Dioecesim aequiparatur loco existenti extra illam: *cap. Cum Episcopus de offic. Ordin. in* 6. *cap.* 1. *de privileg. in* 6. Clement. *Archiepis. de privileg.* Nomine autem locorum exemptorum non solum veniunt oppida, et pareciae, quae licet sint intra

Dioecesim, pertinent tamen ad aliam ecclesiasticam jurisdictionem, sed etiam monasteria exempta, quidquid aliqui contradicant. Et quidem Tridentinum *sess.* 14. *cap.* 5. *de reform.* non solum personas, sed etiam ipsa loca monasteriorum appellat exempta. Bonac. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 66. Dian. *p.* 5. *tr.* 9. *resol.* 37. *et* 46.

Q. V. An pueri et amentes obligentur legibus humanis.

R. Communior et vera sententia est pueros teneri ad observantiam legum statim ac perveniunt ad usum rationis; quia legislator intendit obligare quotquot sunt capaces, et tales sunt qui habent usum rationis. Palaus *tr.* 3. *disp.* 1. *p.* 24. §. 2. *n.* 5. Laym. *tr.* 4. *cap.* 10. *n.* 4. Quaedam vero praecepta requirunt ad sui observantiam perfectiorem usum rationis, ut dicitur in tractatu de Eucharistia de obligatione praecepti Communionis. Ante usum vero rationis, (idem dic de amentibus) quia non sunt capaces, non ligantur legibus humanis; et quamvis comprehendantur sub jure naturali et divino, ob defectum tamen usus rationis excusantur ab illius transgressione. Ea ratione, qua scilicet nec pueri ante usum rationis, nec amentes ligantur legibus humanis, licet cum eis concurrere ad opus alias talibus legibus prohibitum, ut esset illis carnes die jejunii subministrare etc. quia talia ideo sunt mala, quia prohibita, respectu vero illorum nullatenus sunt prohibita. At non licet cum eis concurrere, vel illos incitare ad opus ex natura sua malum, v. g. ad blasphemandum etc. nam cum sit ex natura sua malum, semper est peccatum illud velle, vel illud quis velit in se, vel in alio. Laym *tr.* 4. *cap.* 10. *n.* 3. Palaus. *tr.* 3. *disp.* 1. *q.* 1 *p.* 6. *a n.* 2.

Caeterum advertas quod etiamsi pueri post usum rationis ligentur legibus Ecclesiae, ita ut peccent eas transgrediendo; nihilominus ante pubertatem excusantur a poenis ab ipsis impositis. Quoad poenas ab homine latas, habetur expresse *cap.* 1. *de delict. puer. et cap. Referente, ibid.* Extenditur etiam id ad poenas a jure generaliter latas, quia ita praesumitur esse benignam mentem Ecclesiae compatientis aetati infirmiori, ut cum pluribus docet Palaus *de Leg. p.* 24. §. 2. *n.* 8. Nihilominus ante pubertatem non excusantur a censura lata ob percussionem clerici, *cap. Super eo, cap. Pueris, cap. Quamvis de sent. excomm.* (1), quamvis semper absolvi possint ab Episcopo, ut dicitur in tractatu de censuris.

(1) Ligantur pueri, etsi adhuc ad pubertatem non perventi, excommunicatione, quae lata est in ingredientes monasteria monialium ad pra-

Regulae in praxi observandae

I. Si accidat aliquando Confessarium excipere confessionem alicujus, qui haeresim ejuraverit, puto in praxi non debere esse nimis sollicitum de ipso interrogando quoad transgressionem legum Ecclesiae. Verum utique est ab ipsis ligari; sed quoadusque non cognovit suam haeresim esse culpabilem, laboravit etiam ingnorantia invincibili obligationis observandi leges ecclesiasticas. Videat ergo primo a quo tempore culpabiliter permanserit in sua haeresi. Interroget postea, an tunc adverterit se teneri ad observantiam legum Ecclesiae. Si non advertit, jam non peccavit. Si advertit, examinet an sciverit omnes leges, quibus nos obstringit Ecclesia, an vero solum aliquas, et magis notas, ut sunt leges jejunii, de non comedenda carne quibusdam diebus et temporibus. Ita facile deprehendet, quomodo peccaverit in transgressione legum ecclesiasticarum.

II. Non tam facile est, advenam per unum vel plures dies in alieno territorio existentem, scandalum non afferre, si quaedam, quae magis ibi sub oculos cadunt, non observet. Ita se haberet comedere carnes, ubi viget obligatio jejunii, non audire missam, ubi est dies festus. In praxi ergo Confessarius moneat istos advenas, ut se talibus legibus accommodent, ubi scandalum afferunt; vel saltem quam maxime sibi caveant, ne ab indoctis observentur.

III. Advertant Parochi rurales aliquando, dum dies festus est in propria Communitate, ipsorum parochianos peccare se credere, si et in alia Communitate laborent. Quamvis ergo conveniens sit eos monere, ut sanctis operibus illum diem sanctificent; nihilominus, ne peccent ex conscientia erronea, illos etiam moneant extra propriam Communitatem posse tuta conscientia laborare; nam obligatio particularis diei festi non excedit fines proprii territorii.

IV. Confessarii habeant prae manibus illam doctrinam, qua dicitur, quod licet impuberes legibus Ecclesiae astringantur, nihilominus non afficiuntur ipsius poenis. Id maxime necesse est advertere, dum agitur de casibus reservatis, et de censuris, ut etiam suo loco notabimus. Et quamvis

vum finem: ligantur pariter irregularitate ex homicidio voluntario proveniente, dummodo eorum delicta ita sint perfecta, ut si in pubere reperirentur, reservationi essent subjectae supra enunciatae poenae. Insuper juxta nonnullos DD. incidunt etiam pueri in casum reservatum ob accusationem de falso crimine sollicitationis confessarium innocentem.

dixerim ligari excommunicatione ob clerici percussionem, nihilominus, ultraquamquod semper absolvi possint ab Ordinario, multoties neque afficiuntur tali censura, quia actio externa, quidquid sit de prava interna voluntate, non reputatur gravis. Sed de his iterum in tractatu de Censuris.

CAPUT II.

De obligatione legum Saecularium quoad Clericos

Q. I. An leges civiles nominatim disponentes de personis aut rebus ecclesiasticis obligent.

R. Cum nulla possit oriri obligatio, si in legislatore deficiat jurisdictio, et hanc deficere in legislatore saeculari respectu rerum et personarum ecclesiasticarum constet *ex cap. Quae in Eccles.* 7. *de Constit. ex cap. Nimis de jurejur. et cap. Quamquam de censib. in* 6. consequens est praefatis legibus ecclesiasticos non ligari. Et id procedit etiamsi aliquid disponerent in commodum et favorem personarum, vel rerum ecclesiasticarum: *cap. Quae in Ecclesiarum* 20. *de Constit. in* 6. Et quidem si in eis aliqua vis obligandi agnoscatur, oportet et agnoscere in legislatore aliquam jurisdictionem. Hinc leges illae, quae habentur in codice *tit. de Sacros. Eccles. de Episc. et Clericis*, et similibus, non obligant, nisi quatenus aliquae approbatae sunt ab Ecclesia, et tunc considerantur tamquam Canones. Fagn. *cap. Inter alia n.* 2. *et* 6. *de immunit. Eccles.* vel dici potest aliquas considerari tamquam privilegia facta ab Imperatoribus Ecclesiis etc. privilegia autem conceduntur etiam exemptis, et non subditis. Considerare etiam oportet hujusmodi leges civiles, faventes rebus et personis ecclesiasticis, non esse ex alio capite inutiles, quatenus scilicet illis compesci possunt haeretici, aliique Ecclesiae inimici, qui quamvis leges ecclesiasticas parvipendant, compelluntur tamen observare leges civiles.

Q. II. An clerici teneantur legibus civilibus, quae non praejudicant statui clericali, et aliquid disponunt, nulla facta expressione personarum, aut rerum ecclesiasticarum.

R. I. Certum est non teneri quoad vim coactivam: *cap. At Clerici* 4. *cap. Clerici* 8. *cap. Qualiter* 17. *de Judic. cap. Saeculares de foro compet. in* 6. et favent ipsae leges civiles: *leg. placet C. de Episcop. et Cleric.* Ratio autem est, quia obligari quoad vim coactivam, idem est ac obligari ex vi ipsius legis, quod non datur, nisi agnoscatur ali-

qua jurisdictio in legislatore, et haec non datur in legislatore saeculari respectu personarum et rerum ecclesiasticarum.

R. II. Clerici tenentur ad observandas praefatas leges quoad vim directivam. Huic responsioni, quae est Suarez *de Leg. l.* 3. *cap.* 33. *n.* 6. Fagn. *in cap. Ecclesia s. Mariae n.* 13. Card. de Luc. *disc.* 8. *Miscell. Eccles. n.* 6., et communior tam inter Theologos, quam inter Canonistas, nonnulli refragantur, sed meo videri ab omnibus admittenda est, si probe intelligatur. Clericos igitur debere observare tales leges sibi non praejudicantes quoad vim directivam, non significat ullatenus obstringi auctoritate talium legum, sed solum debere eas observare; vel quia, suppositis talibus legibus, dignoscitur justitia alicujus rei, ut potest accidere respectu legum, quae taxant pretia rerum; vel quia, oritur grave scandalum, si et a clericis non observentur; vel quia, cum etiam clerici sint membra reipublicae: *can. Duo sunt genera* 12. *q.* 1. aequitas expostulat, ut pars congruat cum toto: *can. Quae contra dist.* 8. Hinc non desunt DD. qui asserant clericos talium legum transgressores, maxime si multum conducant ad bonum commune, puniendos esse pro suo arbitrio a judice ecclesiastico. Menoch. *cons.* 800. *n.* 52. *l.* 2. *de jurisd. cap.* 4. et alii apud ipsum. Sed melius est similes leges, seu edicta Principum saecularium coadjuvari suis particularibus edictis a Praelatis Ecclesiae, et postea invigilare, ut a clericis observentur; ut saepius rescripsit s. Congregatio apud Sperellum: *decis.* 12. *for. Eccl. n.* 20. *et decis.* 13. *num.* 14., ubi etiam affert exemplum s. Caroli Borromaei.

Q. III. An ad clericos extendantur leges civiles, quae aliquid praescribunt circa contractus, aliasque res profanas.

R. His legibus frui possunt etiam clerici, si ipsis sint favorabiles. Ratio est, quia cum clerici sint membra praestantiora reipublicae, et subeant onera spiritualia ipsius, quamvis non temporalia, non convenit esse exclusos a favoribus et praerogativis aliis civibus concessis, alias status clericalis redderet eos deterioris conditionis. Extendi vero non possunt ad clericos, si ipsis sint praejudiciales; uti de consuetudine, quae statuto aequiparatur, dicitur *cap. de Consuet.* quia tunc obstat favor Religionis, in cujus favorem multa specialia sunt inducta: *arg. l. Sunt. personae ff. de Religios. et sumpt. funer.* Praeterea, ultraquamquod nomine populi in odiosis non veniunt clerici, Fagn. *in cap. Ecclesia s. Mariae n.* 19. §. *Quae tamen de constit.*, in legislatore

saeculari deest jurisdictio obligandi clericos ad ea, quae ipsis praejudicant. Sperell. *for. Eccl. decis.* 10. *et seq.* Cardin. de Luca *Miscel. Eccl. disc.* 8. *num.* 6. *et* 10. Non est autem novum in jure aliqua habere valorem, quatenus sunt favorabilia, non vero quatenus praejudicant; nam ex §. 1. *Instit. de Auth. tutor.* pupillus contrahens sine auctoritate tutoris potest facere meliorem conditionem suam, non vero deteriorem. Porro ea lex dicitur praejudicialis, quae semper vel quasi semper affert incommodum, non vero quae aliquando commodum, aliquando incommodum afferre potest, ut sunt leges disponentes de contractibus; nam quamvis aliquando possint nocere, multoties etiam possunt prodesse.

Q. IV. An clerici attendere debeant leges insertas in corpore juris civilis, quae statuunt aliquid circa contractus et modum succedendi ab intestato.

R. Semper cum tales leges non adversentur ss. Canonibus, extenduntur etiam ad res, et personas ecclesiasticas. Ratio est quia tales leges Ecclesia acceptavit, et approbavit, *cap.* 1. *et* 2. *de nov. oper. nuntiat.*; et ulterius iisdem legibus semper et ipsi Pontifices usi sunt, ut constat *ex cap. ult. de alien. judic. mutand. caus.*, *cap. Dilectae*, *cap. Innotuit de Arbitr. cap. Ecclesia* 3. *ut lite pendente, cap. Dilecta* 4. §. *Nos igitur de confirm. ult.* Insuper istae leges non dici possunt praejudiciales Ecclesiae; nam si quandoque damnum afferunt succumbenti, alias commodum afferunt vincenti. Haec doctrina non aptatur legibus particularibus locorum; nam hae nullibi dicuntur approbatae ab Ecclesia, immo praesumitur eas ignorare: *cap.* 1. *de constit. in* 6. Videatur Sperellus *decis.* 13. For. *Eccles. num.* 2.

Q. V. An dentur aliqui casus, in quibus quodcumque statutum laicorum extendatur etiam ad clericos.

R. Plures sunt hi casus, ut constabit eos enumerando. Primus est, ubi agitur de statuto conferente aliquod privilegium Ecclesiis, vel personis ecclesiasticis, ut dictum est supra. Secundus, si inducta sit consuetudo inter clericos, ut etiam inter eos vigeat aliquod statutum laicale. Quamvis igitur solus Papa possit ex plenitudine potestatis concedere laicis potestatem condendi leges obligantes etiam clericos, Sperell. *decis.* 10. *for. Eccles. n.* 39. *etc.* nihilominus cum consuetudo obtineat vim legis, ut suo loco dicemus, si haec introducta sit inter clericos quoad observantiam statuti laicalis, illud erit observandum, et habebit vim, quatenus inter clericos consuetudine est receptum.

Tertio, sicut si causa laici vertatur coram judice ecclesiastico, procedendum est secundum modum fori ecclesiastici: ita disponit jus canonicum, ut clericus actor contra laicum in foro laico procedat secundum modum talis fori: *cap. Si clericis* 5. *et cap. Cum sit generale* 8. *de for. compet.* Idem dicendum, si clericus contrahens cum laico paciscatur, seu contrahat ad formam statuti laicalis. Neque id est clericum se submittere foro seu statuto laicali, sed solum sicut possent contrahentes alias rationabiles conditiones adjicere, ita etiam potest clericus adjicere hoc pactum, ut velit contrahere sub qualitatibus statuti laicalis: ac proinde solum vi talis pacti obligabitur, cum contractus accipere soleant legem ex conventione contrahentium, ut dicitur *reg.* 85. *jur. in* 6. Hinc juxta normam conventionis esset postea judicandum, sive lis intentaretur in foro civili, sive ecclesiastico. Card. de Luca *tom.* 1. *Miscellan. Eccles. disc.* 8. *n.* 8. *et de Cred. disc.* 116. *n.* 16. *etc.* Dicendum pariter, quod si clericus contrahat cum laico, qui ratione alicujus statuti laicalis non possit praestare valide consensum, nisi servata tali forma seu solemnitate, debeat haec etiam a clerico attendi. Ratio est, quia alias consensus laici esset nullus, cum ipse teneatur ad observantiam talis statuti, adeoque et contractus: Sperell. *decis.* 10. *For. eccl. n.* 2. Maranta *d.* 8. *qq. legal. n.* 33. *et* 48. Eadem doctrina est attendenda, si clericus velit sibi vindicare rem existentem apud laicum, de qua, non tamen in fraudem libertatis ecclesiasticae, statutum laicale disposuisset non posse valide alienari, vel non posse alienari, nisi sub tali forma. Ratio est, quia tam persona cujus est, quam res legitime subest statuto laicali, unde potuit de ea disponere; ut dum disponit mulierem non posse alienare praedium dotale: §. 1. *Instit. Quibus alienare licet*, et simul annullat tales dispositiones: *leg. Non dubium C. de leg.*

Quarto. Si clericus contra aliquem uti vult statuto laicali in sui favorem, debet etiam illud admittere, si ex eo aliquid contra ipsum judicetur. Neque id est esse subditum eidem statuto, cum possit eo non uti, sed solum servare aequitatem, quae exposcit ut plene admittatur jus, quo aliquis agit contra alium; quo enim jure quis contra alium utitur, debet permittere ut eodem jure alter contra illum utatur: *cap. Cum omnes de constit. et l.* 1. *ff. Quo quisque juris.* Sperell. *decis.* 11. *n.* 17. *etc.*

Quinto ipsi sacri canones subdunt aliquando clericos statutis laicalibus; et ita clericus exercens sibi illicitam nego-

tiationem, debet solvere gabellas: *cap. secund. Ne cleric. vel. monac.* Sic etiam clericus, qui non potest pascere alio jure quam civico, debet solvere quod pro pascuis statutum est esse solvendum. Card. de Luc. *disc.* 8. *Miscell. Eccles. num.* 9.

Demum statutum laicale afficit clericos, si cum alias non sit contra immunitatem et favorem religionis, eodem statuto ligabantur ante clericatum. Exemplificant id Canonistae respectu illius, qui statuto laicali, eo quod ex. gr. sit secundogenitus, excluditur ab aliqua successione, eodem pacto excluditur si fiat clericus. Item si foemina excludatur a successione alicujus boni mobilis vel immobilis, excluditur pariter si fiat monialis. Aliud esset, si tale statutum inciperet obligare, postquam aliquis factus fuerit clericus; quia tunc nullam induceret obligationem; utpote quia persona esset tunc exempta a subjectione talis legis.

Idem dicas de bonis, quae ex laicali statuto subjecta sunt alicui oneri. Et quidem nullus dubitat transire cum tali onere, si tale onus habebant bona propter pactum expressum initum inter Principem et privatum; ut si dum erant ex peculiari dominio Principis, illud transtulit in privatum, sibi reservata aliqua pensione, vel censu: nam talia pacta, quae respiciunt eadem bona, continuantur in quibuscumque personis. Sanch. *respons. mor. l.* 2. *cap.* 4. *dub.* 17. *n.* 3.

Loquendo autem generaliter de oneribus impositis praediis, videntur ea transire ad Ecclesias et ecclesiasticas personas, si concurrant sequentia. Quod onera vera sint et realia, affixa ipsis fundis, seu imposita bonis propter bona, non vero personis propter bona. Quod sint perpetua, certa, et invariabilia, non vero ex aliquibus urgentibus causis, unde iis cessantibus sint removenda. Positis his, videntur talia bona etiam sub dominio clerici, bene posse esse subjécta praefatis oneribus impositis statuto laicali; id enim non est solvere collectas titulo tributi, sed ob conditionem bonis inhaerentem; sicut enim, si dum erant sub potestate laici subjecta fuerint alicui censui vel hypothecae, transeunt cum eodem onere ad Ecclesias, vel clericum: idem videtur dicendum, si dum erant in potestate laici, Princeps vel ex pacto, vel alia de causa, aliquod onus ipsis praediis infixit. Videantur Canonistae scribentes *in cap.* 1. *de Immun. Eccles. in* 6. Rota *coram Penna decis.* 1079. *et coram Merlino decis.* 902. *a n.* 55. Fagnan. *in cap. Non minus de Immun. n.* 9. Ansald. *de Jurisd. p.* 5. *tit.* 3. *c.* 3. *n.* 222.

Regulae in praxi observandae

Confessarius non sit tam facilis erga clericos non observantes leges civiles, maxime circa pretia rerum, et circa ea, quae disponunt quoad communes necessitates. Verum quidem est ex se non ligari talibus legibus, et posthabito pretio legali, posse velle attendere pretium naturale, quod admittit aliquam latitudinem: sed quam raro id eveniet sine scandalo? Demus e. g. Principem taxasse pretium olei, et Parochum illud vendere supra tale pretium legale; heu quot obmurmurationes in rudi populo de Parocho! atque ita fit ut ab ipso parvipendatur veluti injusto lucro addictus, ipsius correctiones detrectet audire, et concionantem irrideat. Videat ergo Confessarius, si conveniens sit hujusmodi Parochum reprehendere, et ipsum cogere ad exiguum lucrum dimittendum, ut tot scandala removeat.

Potiori etiam ratione deberet redarguere, si non observaret leges prohibentes extractionem frumenti etc. ne inducatur penuria: jure etenim naturali et divino tenetur praecavere gravia pericula suae patriae.

QUAESTIO IV.

DE CESSATIONE, REVOCATIONE, INTERPRETATIONE LEGUM, ET EPIKEJA

CAPUT I.

De cessatione, et revocatione legum

Q. I. Quando intelligatur cessare lex, dum cessat ejus finis.

R. I. Quando lex intendit finem intrinsecum, si iste perseveret, perseverat etiam lex, quamvis cesset finis extrinsecus. Finis igitur intrinsecus est ipsa honestas actus, qui praescribitur a lege, quamvis dirigatur ad assequendum finem aliquem extrinsecum. Ita finis intrinsecus legis praecipientis jejunium, est ipsa honestas jejunii, quod dirigitur ad alterum finem extrinsecum assequendum, nempe mortificationem carnis. Quod vero, perseverante fine intrinseco, perseveret lex, quamvis non perseveret extrinsecus, constat quia ipsa honestas, et bonitas actus est finis intentus a legislatore; adeoque, eo non deficiente, nec deficere potest lex lata propter talem finem. Ita perseverat lex de obligatione

jejunii, quamvis ex eo non sequatur mortificatio carnis, quia lex primo, et per se intendit honestatem jejunii.

R. II. Si in omnibus, vel in pluribus cesset finis adaequatus legis, cessat etiam obligatio legis, non vero si talis finis cesset in aliquo casu particulari. Quod cesset lex cessante ipsius fine adeaquato in omnibus vel in pluribus, probatur, quia cum lex respiciat bonum communitatis, si illud non possit obtinere, quia deest finis totalis, ob quem lex lata est, jam lex redditur inutilis, et ipso facto corruit: D. Th. 1. 2. *q.* 103. *a.* 4. Suar. *de leg. l.* 6. *cap.* 9. *n.* 5. Exemplum sit in lege, qua prohiberetur extractio frumenti. ne penuria inducatur; si tanta superveniat frumenti copia, ut nullum sit periculum talis penuriae inducendae, corruet statim talis lex, quia cessat ejus finis totalis et adaequatus. Id etiam patet in voto, quo quis vovisset non ingredi talem domum, ut periculum lapsus vitaret, si tale periculum omnino cesset, cessat votum.

Hinc etiam advertendum quod si materia legis sit divisibilis, et solum secundum partem reddatur inutilis, quamvis cesset pro hac parte, non cessat pro alia, secundum quam est utilis; juxta illam regulam satis notam: *quod utile per inutile non vitiatur.*

Quod vero adhuc perseveret obligatio legis, quamvis ejus finis desit in aliquo casu, seu persona particulari, probatur; quia lex non respicit casus particulares, sed quae communiter accidunt: *leg. Jura et seq. ff. de leg.* adeoque, perseverante ejus fine, seu causa, respectu communitatis remanet in suo vigore; et si remanet in suo vigore, non est cur aliquis velit esse immunis ab ipsius obligatione. Confirmatur, quia adhuc, cessante ejus causa vel fine in aliquo particulari, potest legislator juste velle ipsius obligationem perseverare; tum quia ex inobservantia alicujus facile est paulatim inducere inobservantiam universalem legis; tum quia facillime multi sibi fa'so persuaderent finem legis respectu ipsorum cessasse; tum quia conveniens est partes communitati consentire. Cum ergo licet cessaret respectu alicujus finis, qui videtur primo intentus a lege, adhuc perseverent respectu cujuscumque plura alia justa motiva, ex quibus velit legislator suam legem observari, consequens est legem in suo robore perseverare. Uno verbo dicam jam dictis; hae duo non posse simul convenire, quod nempe cesset finis adaequatus legis seu legislatoris respectu aliquorum particularium, et quod talis finis perseveret respectu totius com-

munitatis. Scio plures dissentire, sed praefatae rationes nimis me persuadent. Videantur Suar. *de Leg. l.* 6. *cap.* 7: *num.* 5. *et cap.* 8. Palaus *tr.* 3. *disp.* 5. *punct.* 1. *num.* 10. Laym. *tr.* 4. *cap.* 21. *num.* 3.

Secus esset si finis legis cessaret non solum privative, sed etiam contrarie, quia scilicet respectu alicujus materia legis reddatur vel mala, vel nimis dura et difficilis; cum etenim materia legis debeat esse accomodata communi hominum conditioni, jam desinit obligare, si sit nimis dura et difficilis.

Q. II. Quid sit revocatio legis; et quando leges possint revocari.

R. I. In jure differunt derogatio, abrogatio, et irritatio legis. Derogatio est removere legem solum ex parte, quando unus nempe vel alter illius legis articulus immutatur, aut a generali lege aliqui casus speciales excipiuntur. Abrogatio est dum lex totaliter tollitur: *leg. Derogatur ff. de verb. sig.* Irritatio vero datur, dum ab auctoritate superiori removetur omnino lex lata ab inferiori, ut si Papa annullaret legem latam ab Episcopo. Revocatio igitur in rigore idem est ac abrogatio; sed nihilominus saepe auctores illam confundunt cum derogatione et irritatione.

R. II. Sine justa causa leges non possunt licite revocari, *ut ex cap. Non debent de Consang. et affin. et cap. Alma mater de Sent. excomm. in* 6. Probatur etiam ratione D. Thomae 1. 2. *q.* 97. *a.* 1. quia si lex non est expediens bono communi, jam ex se ipsa corruit, vel ut injusta, vel ut inutilis. Si vero sit expediens, iniquum est sine gravi aliqua causa communitatem tali bono privare. Observat autem idem s. Thomas, quod cum novitates semper afferant aliquid incomodi, adeo ut nova, etiamsi leviora, graviora videantur, non debent leges revocari nisi ex maxima et evidentissima utilitate, quae ex novo statuto perveniret vel quia ex mutatione temporum, et circumstantiarum lex vetus, vel fere inutilis, vel nimis gravis evaserit.

Q. III. Quando lex vetus revocata censeatur.

R. Lex nova generalis tollit priorem generalem, ut decisum habetur *cap.* 1. *de constit. in* 6. Ratio etiam est, quia cum lex pendeat a voluntate superioris, si aliquid de novo statuat incompatibile cum lege priori, censetur hanc revocare voluisse, ut dicitur etiam *cap.* 1. *de cog. spirit. leg. Non est novum ff. de leg.* Sanch. *l.* 6. *cap.* 27. *n.* 3. Quod si leges possint conciliari, non est inducenda abrogatio, quia

utpote odiosa, vitanda est quantum fieri potest: *cap. Cum dilectus de consuet.* Tunc autem locum habet conciliatio, quando effectus diversarum legum compatiuntur; unde si promulgetur lex imponens novam poenam alicui delicto, non censetur revocata praecedens, dum poenae legis antiquae et novae simul possint locum habere.

Dixi quod lex nova generalis tollit priorem generalem, non vero tollit legem priorem specialem, sed haec manet in suo robore, et limitat generalem; cum generi per speciem derogetur, juxta *reg.* 24. *juris in* 6. quod verificatur si lex specialis generalem antecesserit, ut communiter docent DD. *ex cap. Quamvis de praeb. in* 6. *et cap.* 1. *de rescript.* Unde e. g. lex generaliter statuens aliquas solemnitates pro validitate testamenti, non derogat specialibus legibus circa testamenta ad pias causas. Fagn. *in cap. Cum esses n.* 88. *de Testam.* Item lex nova generalis non derogat particularibus statutis, et rationabilibus consuetudinibus locorum, quia praesumitur legislator eas ignorare. Secus, si expresse etiam iis derogaret, dicendo e. g. non obstante quacumque consuetudine, aut lege particulari. Sanch. *de matr. l.* 1. *d.* 14. *n.* 6. Suar. *de leg. l.* 6. *cap.* 27. *n.* 11.

Q. IV. An ad derogandum decretis Concilii generalis requiratur eorum expressa mentio.

R. Quamplures Theologi, inter quos Sanch. *l.* 3. *de matr. disp.* 26. *n.* 6. censent per novas leges, seu constitutiones non derogari decretis Concilii generalis, nisi haec, vel similis clausula apponatur: *non obstante quacumque lege etiam in Concilio generali lata*. Immo addunt ad derogandum decretis Tridentini debere fieri expressam mentionem ipsius. Verum ab hac opinione puto esse recedendum cum Fagnano *in cap. Nonnulli n.* 31. *et seq. de rescript.* et aliis. Dicendum propterea est per posterius decretum Concilii generalis, vel per Pontificias constitutiones derogari decretis prioris Concilii, si simul contrarientur. Ratio est, quia ideo per auctores contrarios non censentur revocata decreta Concilii generalis, si non apponatur clausula derogatoria ipsorum, quia non reputatur sine tali clausula revocari, quod multa maturitate sancitum est, ut habetur etiam *ex cap. ecclesia vestra* 57. *de elect.* Haec autem ratio non valet, quia etiam posterius decretum et novam pontificiam constitutionem dicendum est non esse factam sine multo consilio et maturitate; ac proinde non urget ratio, quare non dicendum sit revocatum prius decretum, si sit incompossibile

cum novo decreto, novaque Pontificia constitutione. Et de facto Fagnan. *loc. cit. n.* 42. observat Concilium Tridentinum derogasse pluribus decretis anteriorum Conciliorum, nulla ipsorum facta mentione.

Loquendo vero de literis Apostolicis, seu rescriptis directis ad personas particulares, per ea non derogatur decretis Concilii generalis, nisi in ea apponatur expressa clausula derogatoria; et id solum convincitur ex iis, quae habentur *cap. Ex parte* 3. *de capel. monach. cap. Nonnulli de rescript. cap. Cum te* 4. *aetate, et qualit. praeficiend.* Male proinde haec jura apponuntur ad probandum necessariam esse clausulam derogatoriam etiam in posterioribus decretis Conciliorum, seu constitutionibus Apostolicis, ut intelligatur derogatum decretis anterioris Concilii. Cur autem non in istis, sed in rescriptis etc. requiratur talis clausula, innuitur a Glossa *in cap.* 1. *v. noscamus de script.* quia nempe rescripta contra jus et propter ipsorum multitudinem, et propter importunitatem petentium non fiunt ea maturitate, examine et consilio, quo fiunt decreta Conciliorum et novae Pontificiae leges, sive constitutiones; ac proinde non censetur derogatum istis decretis nisi cum clausula expresse derogatoria. Fagn. *in cap. Nonnulli n.* 28. *etc. de rescript.* Card. de Luc. *tom.* 1. *disc.* 1. *annot. ad s. Concil. Trid. num.* 12. et communiter.

Demum loquendo de Concilio Tridentino, absque eo quod ipsius fiat expressa mentio, bene illi derogatur per clausulam generalem: *non obstante quocumque conciliari decreto sive lege etiam Concilii generalis*; nam *sess.* 25. *cap.* 21. *de reform.* in eo expresse reservatur auctoritas Sedis Apostolicae, sicut etiam in constitutione Pii IV. confirmatoria ipsius; unde per quacumque Apostolicam constitutionem potest illi derogari, etsi illius non fiat expressa mentio. Barbos. *p.* 2. *de offic. et potest. Episcop. allegat.* 33. *n.* 24. et refert ita fuisse decisum Card. de Luc. *ubi supra et disc.* 46. *de Benef. n.* 3. * Fagn. *in cap. Nulla num.* 86. *de concess. Praeben.* Garc. *de Benefic. p.* 4. *cap.* 5. *n.* 32. *et* 33. Gonzal. *ad Reg. Canc. gloss.* 6. *n.* 120. Bonac. *de Censur. in Bull. Coenae disput.* 1. *q.* 2. *p.* 2. *n.* 8. ap. Benedictum XIV. *de Syn. Dioeces. lib.* 9. *cap.* 4. §. 7. *

Immo propter dictam expressam reservationem auctoritatis Sedis Apostolicae derogatur Concilio Tridentino per hoc solum, quod Papa per literas in forma Brevis, vel per rescripta Signaturae ipsius manu subscripta, aliquid statuat con-

tra Concilium Tridentinum: atque ita suo motu proprio declarasse s. Pium V. refert Garc. *loc. cit.* Id autem non sufficit respectu decretorum aliorum Conciliorum, ut constat ex *cap. Ex parte* aliisque supra citatis; neque enim illis derogatur praefatis rescriptis sine expressa clausula derogatoria.

Q. V. Cui competat leges revocare.

R. Primo qui legem tulit, potest eam abrogare, cum legis obligatio ab ipsius pendeat voluntate; et ut dicitur *cap. 1. de reg. jur.* res dissolvitur per easdem causas, per quas nascitur. Secundo, successor in eadem Sede, cum sit ejusdem potestatis, potest abrogare legem sui antecessoris. Tertio, superior habens jurisdictionem in inferiorem, potest istius leges abrogare; et ita Pontifex potest abrogare leges Episcoporum, quia in hos habet jurisdictionem, non vero Archiepiscopus; etenim quamvis superior et dignior nullam habet jurisdictionem supra Episcopum. Inferior licet possit dispensare aliquando in lege superioris, eo modo, quo infra dicetur, non tamen valet istius leges abrogare, quia ad hoc exigitur jurisdictio. Suar. *l. 6. de Leg. cap. 26. n. 9.* et communiter *ex cap. Inferior dist. 21.* et Clement. *Ne Romani de elect.*

Q. VI An inferior legislator possit abrogare suam legem quando est confirmata a superiore.

R. In hoc quaesito sub distinctione procedendum est. Si statutum confirmatum a superiore respiciat favorem privatum et solam utilitatem statuentium, tunc etiam, inconsulto Papa, et quamvis factum contra jus commune, potest revocari, ut constat *ex cap. Cum accessissent de constit. et cap. Pro illorum 22. et leg. Omnium C. de testam.* Ratio autem est, quia unusquisque renunciare potest juri suo, atque favori: *Si diligenti de for. compet.* et in talibus casibus confirmatio superioris habet meram vim favoris et privilegii. Si vero statutum respiciat principaliter bonum publicum, cultum divinum, utilitatem Ecclesiae, aut commodum aliorum, tunc si confirmatum fuit a superiore, neutiquam revocari potest ab inferiore; quia tunc non habet rationem privilegii, sed decreti, quod censetur fieri suum a superiore, dum ipsum confirmat: *cap. Si Apostolicae de praeb. in 6. et leg. 1. C. de veter. jur. enucl.* unde contra ipsum nihil potest inferior. Praeterea nemo potest renunciare favori, quod respiciat bonum publicum, et aliorum: *cap. Si diligenti de for. compet.* juncta Glossa Fagnan. *in cap.*

Cum accessissent de Constit. Sanch. *l.* 3. *in Decal. cap.* 15. *n.* 6. Hyacinth. Donat. *tr.* 1. *prax. rer. regul. p.* 1. *tr.* 13. *qu.* 6. *et qu.* 20. *n.* 16.

Sunt qui aliter discurrunt dicendo, quod si confirmatio legis petita et facta fuit ad majorem ipsius auctoritatem et splendorem, revocari potest ab inferiore, qui eam tulit; secus, si cum inferior non habebat potestatem, petiit confirmationem a superiore, ut quod sancivit, rationem legis haberet. Palaus *tract.* 3. *disp.* 5. *p.* 2. §. 2. *num.* 8. et alii apud ipsum. Verum quomodo hoc verificari possit in praxi, nunquam intellexi; nam si confirmatio non augeat auctoritatem et robur legis sancitae ab inferiori legislatore, prorsus futilis est. Si vero confirmatio addat legi auctoritatem et robur proveniens a superiore confirmante, jam ex utroque jure ipsa lex consideratur veluti ipsius superioris: *leg.* 1. §. *sed neque c. de vet. jur. enucl. et cap. Si Apostolicae* 22. *de praeb. in* 6., et ita juxta distinctionem supra factam, revocari non potest ab inferiore.

Q. VII. An Capitula, seu Communitates possint revocare statuta seu leges ab ipsis Capitularibus juratas.

R. Vel singuli Canonici e. g. juraverunt observare capituli statuta, seu leges; vel juraverunt observare contenta, et stabilita in ipsis legibus et statutis. Si primum, possunt ea statuta revocare, quia eo ipso quod juraverint observantiam capitulorum, non censentur jurasse ea non tollere, et revocare. Possent autem revocare aliquod statutum etiam facto ipso, collegialiter ipsum non observando, et quidem sine perjurio, quia idem esset ac illud revocare: postea vero veluti quid accessorium corrueret juramentum singulorum de illo observando. Si vero juraverunt observare contenta in statutis, jam juramentum est de observantia contentorum in ipsis, et non praecise de statutis, unde esset omnino observandum. Fagnan. *in cap. Delicto n.* 20. *et* 22. *de praeben.* et alii apud ipsum. Quod si contraveniant, erunt perjuri, quia actus factus contra juramentum regulariter tenet, si non annulletur a jure. Caeterum si contraveniant ratione boni publici, non peccarent, ut dicitur agendo de juramento et notat Sanch. *l.* 3. *in Decal. cap.* 15. *n.* 5.

CAPUT II.

De Legum interpretatione, et regulis in eadem observandis

Q. I. Quid sit interpretatio legis et quotuplex.

R. I. Quamvis quandoque etiam in jure, interpretatio legis sumatur pro ipsius declaratione facta verbis clarioribus; revera tamen differunt declaratio, et interpretatio legis. Declaratio igitur legis nil aliud significat, quam illam verbis clarioribus exponere; at interpretatio intervenit, dum non attenta nuda litera et cortice verborum, lex extenditur juxta mentem ipsius legislatoris, sive legis, attenta identitate, vel similitudine rationis. Ita nomine filii interpretatum fuit venire etiam nepotem et nomine patris avum: *leg. Justa interpret. ff. de verb. signif.*

R. II. Interpretatio alia est authentica, alia doctrinalis (1). Tunc primo datur interpretatio authentica, quando ipse Princeps, vel ejus successor in potestate interpretatur qualis sit sensus legis; et haec interpretatio, utpote proveniens ab habente auctoritatem legem condendi, habet vim legis; et proinde dici solet interpretatio generalis necessaria, sicut etiam scripta quia scriptura communiter promulgatur. De hac interpretatione sermo est in *cap. Inter alia* 31. *et leg. fin. C. de leg.* Secundo datur interpretatio authentica, eaque necessaria et generalis, quando ad interpretandum sensum legis, consideratur quae vigeat consuetudo, quamvis ipsa non sit scripta; unde dicitur interpretatio non scripta. Hinc utroque jure consuetudo dicitur*: optima legum interpres*: *cap. Cum dilectus de consuet. leg. Si de interp.* 36 *ff. de Leg.* Tertio datur interpretatio authentica, sed particularis, quando judex in aliqua causa dubia decidenda interpretatur aliquam legem, cujus interpretationi, et decisioni parere debent partes litigantes, si nolint, aut non possint appellare ad judicem superiorem; nam a jure habet potestatem leges interpretandi; *leg. Nam, ut ait, et leg. Non possunt ff. de Leg.* Auth. *Ut Judices collat.* 9. Dicitur nihilominus particularis, quia illam solum attendere tenentur partes litigantes, non vero caeteri, nec alii judices, cum non

(1) Et *usualis* altera, quae ex populorum usu et consuetudine proficiscitur, et vim legis obtinet, et authenticae interpretationi penitus aequivalet. Communis per textum L. *Si de interpretationibus ff. de legib.*

exemplis, sed legibus judicandum sit: *leg. Nemo C. de sent. et interd. omn. Judic.*

Doctrinalis interpretatio est, quae fit a quolibet viro docto; cum etenim verba legis aliquando sint obscura et ambigua, nec semper adiri possit legislator, concessum est viris doctis, non ex proprio cerebro, sed cum fundamento rationis, aliisque juribus legem obscuram interpretari: *leg. unic. C. de Profess. leg. 1. ff. Si certum petatur:* quod etiam colligitur *ex cap. 2. de Privil. in* 6. Et quia etiam aliquando praecepta naturalia et divina habere possunt obscuritatem; ita et respectu ipsorum potest habere locum ista interpretatio. Salmant. *tr. 11. de leg. cap. 4. p.* 3. §. 1. *n.* 22. Quod si consentiant omnes DD. in eamdem interpretationem, non facile est ab ea recedendum; quod tamen faciendum esset, si et unus solus majora rationis fundamenta afferret: unde *leg.* 1. §. *Sed neque C. de veter. jur. enucl.* dicitur: *sed neque ex multitudine auctorum, quod melius et aequius est judicatote, cum possit unius forsan et deterioris sententia et multos et majores in aliqua parte superare.* Cæterum unius aut paucorum interpretatio non semper tantam affert probabilitatem, ut illis tuto possit adhaereri; sicut dixi agendo de opinione probabili.

Q. II. An locum habeat interpretatio doctrinalis, si eadem interpretatio a lege prohibetur.

R. Neutiquam assentiendum illis, qui dicunt talibus prohibitionibus solum interpretationes frivolas vetari; cum etenim tales interpretationes respectu omnium legum prohibeantur, dicendum est, quod, dum respectu alicujus legis vel constitutionis interpretatio specialiter prohibetur, quaecumque doctrinalis interpretatio prohibetur. Melius ergo meo videri dicitur per talem prohibitionem prohiberi interpretationem proprie talem, quae fit dum a verbis receditur: *cap. In his de verb. signif.* sed ex similitudine, vel identitate rationis extenditur lex, attendendo potius mentem legislatoris. Non vero prohibetur declaratio, dum nempe clarioribus verbis explicatur, quod obscurum videtur in lege. Hoc igitur pacto nil vetat, quin explicari possit Concilium Tridentinum; quamvis Pius IV. in sua bulla ejusdem Concilii confirmatoria omnem ipsius interpretationem prohibuerit.

Q. III. An in interpretatione legum liceat discedere a verbis legis.

R. I. In legum interpretatione, si constet de mente legislatoris, dum legem tulit, haec potius attendenda est, quam

verba. Concordat utrumque jus in hoc asserendo: *can. Humanae aures* 22. *quaest.* 5. *reg.* 88. *de Reg. jur. in* 6. *leg. Scire* 16. *ff. de Leg.* Ratio autem est, quia verba ponuntur ad declarandam mentem; ac proinde dum constet de mente, illi omnino standum est. D. Th. 1. 2. *q.* 96. *art.* 3. Suar. *l.* 6. *cap.* 1. *num.* 12. Laym. *tr.* 4. *cap.* 18. *n.* 3. Mens autem legislatoris comprehenditur multoties ex proemio et principio legis, ubi explicari solet finis et causa ipsius; *leg. Regula circa fin. ff. de jur. et facti ignorantia*, *et leg. fin. ff. de Testat. tutel.* Innotescit etiam ex ratione ipsius legis; unde ratio legis dicitur anima ipsius, prout desumitur *ex cap. Consuetudo dist.* 1. *et leg. Cum ratio ff. de Portion. quae liber.* Tertio, mentem legislatoris assequi possumus ex comparatione ad alias leges; ubi enim non est justa et sufficiens oppositio, praesumere possumus mentem legislatoris illis fuisse conformem. Denique attendenda est materia legis cum aliis circumstantiis; nam semper praesumendum est legislatorem elegisse materiam fini a se intento aptiorem: *leg.* 66. *ff. de reg. jur.*

R. II. Si non manifeste constet aliud sensisse legislatorem, non recedendum est a verbis legis: *cap. Ad audientiam de decim. leg. Non aliter ff. de legat.* 3. quia verba mentem explicant legislatoris. Unde verba clara non admittunt interpretationem, nec conjecturam voluntatis, ut ex jure, et communi DD. probat Barbosa *axiom.* 22. *n.* 32. Et id sive lex sit odiosa, sive favorabilis, quia nec prima restringenda, nec secunda amplianda, nisi quantum patiuntur clara verba legis secundum ipsorum significationem; constat enim tunc ex verbis talem fuisse mentem legislatoris. Suar. *l.* 6. *de leg. cap.* 1. *num.* 7. Laym. *tr.* 4. *cap.* 18. *num.* 5. Palaus *tr.* 3 *disp.* 5. *p.* 3. §. 3. *n.* 2. Ex hac doctrina tradunt Doctores quod *verba generalia generaliter sunt intelligenda*, ut dicitur *cap. Quia circa* 22. *de privileg.* et quod *ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*, ut ex Summario *leg. De pretio ff. de Publiciana in rem act.* Quae tamen omnia verificantur, dum leges generaliter loquentes, et nihil excipientes, non limitantur, seu distinguuntur per aliam legem: *leg. Non est novum, et seqq. ff. de leg.* juncta *regul.* 34. *jur. in* 6. Quod dictum est de verbis generalibus et nihil excipientibus, verificatur etiam de locutione indefinita; nam aequipollet universali.

Ad hanc doctrinam censeo reducendam etiam esse illam regulam: *exceptio firmat regulam in contrarium in casibus*

non exceptis, ut desumitur *ex leg. Quaesitum* §. *Denique ff. de fund. instruct. et cap.* 2. *de conjug. lepros.*; nam lex excipiens aliquem casum, videtur clare significare aliud sentire in omnibus aliis casibus non exceptis, ut ex communi probat Barbos. *axiom.* 85. *n.* 4.

R. III. Praefata regula, non esse scilicet recedendum a verbis legis, si clara sint, aliquas patitur limitationes. Primo verba legis etiam improprianda sunt, si id necesse sit ad sustinendum valorem actus, et ne reddatur inutilis; et ita *leg. Si uno ff. Locati, et leg. Si cum ante C. de donat. ante nupt.* ad substinendum actum, verbum *remaneat*, impropriatur, et accipiatur velut significans, *reddatur, restituatur.* Observat proinde Barbosa *axiom.* 12. *n.* 18. *et* 19. interpretationem, quae fit pro valore actus dici a Doctoribus reginam omnium interpretationum, et merito; cum etenim jura velint verba ita esse interpretanda, ut res de qua agitur, potius valeat, quam pereat: *cap. Abbate* 25. *de V. sig. leg. Quoties in action. ff. de reb. credit. et leg.* 1. *C. de rei uxor. action.* dicendum est ita etiam legislatorem voluisse suam mentem esse interpretandam. Hinc etiam dicitur verba posse impropriari, quando subjecta materia, seu natura actus, vel contractus ita expostulat; nam alias corruerent: et ita verbum *rogo* aliquando sumitur praeceptive, donatio pro transactione etc. Videatur Barbosa *axiom.* 222. *num.* 6. *et* 8. et alii ab illo citati.

Tertio, impropriari debent verba, ut absurdum evitetur. Inter alios autem casus, in quibus considerant DD. intervenire grave absurdum, ille est, quando verba legis superflua remanerent: *cap. Si Papa* 10. *de privilegiis in* 6. *cap. Si a Judice* 10. *de appellat. in* 6. aliisque ibi adductis a Glossa *v. Cum effectu*. Et hoc adeo verum est, ut nec minimum verbum debeat esse superfluum, adeoque debet aliquid operari. Barbos. *cit. num.* 12. Fagnan. *in cap. Tuarum num.* 26. *de privil.* Sanch. *l.* 3. *de matr. disp.* 26. *n.* 6. Reputatur proinde in jure argumentum fortissimum, quod desumitur a superfluitate vitanda.

Observet hic obiter lector, quam sapienter P. Mansi explicans undecimum casum ex reservatis nostrae Dioecesis, hanc odiosam superfluitatem vitaverit. Casus reservatus est hujusmodi: *Consensus, seu permissio, quod uxor, soror, filia, seu filius se prostituant, seu copiam sui faciant.* Asseruit laudatus Auctor illa verba, *seu copiam sui faciant,* apposita fuisse ad interpretandum, seu declarandum verbum *prosti-*

tuant. Quidam censores Mansium in manifestum errorem prolapsum passim dictitabant. Et cum modo unam, modo alteram casus explicationem adduxissent, tandem convenerunt in assentiendo, consensum ad prostitutionem non significare consensum semel datum ad peccandum: cum mulier prostituta idem sit ac meretrix, et talis solum dicitur foemina, quae vel pluries peccavit, vel incoepit peccare animo perseverandi. Admissa hac interpretatione, nihilominus contra illum blacterabant, dicentes illa verba: *seu copiam sui faciant,* importare unicam copulam, adeoque incidere in casum reservatum maritum e. g. semel permittentem uxorem peccare. Pape! quam bene isti callebant regulas rectae interpretationis! Juxta has explicationes casus hunc sensum reddidisset: *Maritus pluries consentiens in prostitutionem uxoris, incidit in casum reservatum.* Item; *Maritus semel consentiens in prostitutionem uxoris, incidit in casum reservatum.* Quis non videat modo quam turpiter superflua foret prima pars casus? si etenim semel consentiendo incideret in casum reservatum, ad quid primo ponere incidere, etiamsi plures consentiat? Bene ergo dixit P. Mansi secundam partem casus continere explicationem primae partis, cum ad majorem declarationem optime toleretur, quod eadem aliis verbis explicentur: et revera *copiam sui facere*, dum sermo est de muliere, etiam juxta Calepinum significat prostitutionem more meretricio. Tolerantur etiam verba idem sonantia ad majorem energiam, qua veluti magis comprehendatur mens legislatoris. Ita in bullis Pontificiis simul ponuntur ista verba, *uti*, *frui*, *potiri*, quae ferme idem significant. Item in eodem contextu loquuntur bullae de consentientibus et permittentibus, ut etiam evenit in casu supracitato, cum sufficere videretur consentiens expressisse; nam qui consentit, a fortiori permittit. Haec autem, quae apparet, superfluitas, dum non est necessaria ad majorem declarationem, excusatur multoties ex consuetudine. Videatur Barbosa *axiom.* 216. *n.* 6.

* Quaestioni huic amplius non est locus; ultima enim Synodus Lucensis Fabii Colloredo aperte declaravit, quod permissio, seu consensus praestitus a marito, fratre, parentibus etc. ut uxor, soror *etc. copiam sui faciant*, reservationis poenae sit obnoxius, etiamsi pro unica vice sequatur prostitutio. Clare patet ex tabella casuum reservatorum, *consensus, seu permissio quod uxor etc.* Non adhaerendum tamen puto illorum opinioni, qui ex hac nova formula exten-

dendam arbitrantur reservationem, et sub ea comprehendi omnes illos viros, fratres, parentes, qui tantum permittunt tactus obscoenos, oscula. Fatendum quidem gravissimo se peccato obstringere, suaeque strictissimae obligationi pie educandi prolem deficere ista permittendo, sed reservationi non esse locum credo, cum casus dicat *copiam sui faciat*, quae verba illicitam copulam habere important, neque possunt intelligi, nisi de actu completo in suo genere. Videatur *l.* 1. §. *Qui puero ff. de extraordin. crimin.* Menoch. *de arbitrar. cas.* 534. *n.* 48. Belloch. *apud* Mazuchel. *cap.* 17. *n.* 29. *disp.* 2. Mans. *de Casib. reserv. p.* 1. *q.* 2. *

Q. IV. An interpretandum sit legem extendi ad casus in ea non comprehensos ob identitatem, vel similitudinem rationis.

R. I. Praescindendo modo a lege poenali, primo observandum est, tunc dari similitudinem rationis, quando in diversis casibus datur similis ratio; at non est eadem sed diversa. Ita similis est ratio, qua prohibetur furtum in loco sacro; et qua prohibetur ibidem homicidium, ex reverentia nempe debita loco; at non est eadem, quia potest aliqua disparitas inveniri: et ita magis prohiberi potest homicidium, quia est gravius crimen, quam furtum. Tunc vero datur identitas rationis, quando eadem omnino ratio datur pro utroque casu, nec ulla reperiri potest disparitas.

Propter similitudinem rationis lex non est extendenda ad casum in ea non comprehensum: nam ex ea non satis constat legislatorem voluisse illum comprehendere, cum potuerit non comprehendere: non enim semper expedit omnia similia vel praecipere, vel prohibere, vel permittere. Ita ne homines diversi habitus, ac disparis professionis commorentur in eodem monasterio, prohibetur Clement. 1. *de elect.* assumi in praelatum alicujus conventus religiosum alterius Ordinis; et quamvis similis ratio curreret pro religioso assumendo ad Episcopatum, quia debet in Ecclesia, capitulo etc. intervenire cum hominibus diversi habitus, et disparis professionis, attamen hic casus non censetur prohibitus. Suar. *lib. de leg. cap.* 3. *n.* 4. Palaus *tr.* 3. *disp.* 5. *p.* 3. §. 4. *n.* 2.

Nec obstat illa Canonistarum regula, qua dicitur: *de similibus idem est judicium: cap. Translato, cap. inter corporalia de translat. Episc. et leg. non possunt ff. de leg.* nam semper cum parva dissimilitudo, vel diversa decidendi ratio possit assignari, omnino corruit argumentum a simili. Barbos. *de loc. com. loc.* 101. *n.* 7. *et* 8. et commu-

niter. Nos autem dicimus, dum sola datur similitudo rationis, semper habere locum aliquam disparitatem. Ulterius dicatur ex praefata regula non intelligi legem extendendam esse ad casum in ea non expressum ob similitudinem rationis, sed solum quod quando jus non disponit de aliquo casu particulari debet judex de eo judicare juxta alias leges, in quibus similitudo rationis reperitur; nam cum hae justae reputandae sint, et ipse juste judicabit illas attendendo: *leg. Nam. ff. de leg.* et docet s. Thomas 2. 2. *q.* 60. *a.* 2.

R. II. Ubi eadem est prorsus ratio, eadem est juris dispositio, ut habet summarium *in leg. Illud ff. ad l. Aquiliam, et cap. Inter corporalia de translat. Episc.* unde si interveniat identitas rationis, lex extenditur etiam ad casum in ea non expressum. Et ratio est, quia ratio legis dicitur anima legis, et ex ea quam maxime comprehenditur mens legislatoris; unde dicendum est sua lege comprehendere etiam voluisse omnes casus, ubi eadem adaequata ratio repetitur, qua motus fuit ad aliquam legem statuendam. Praeterea non fuisset justa, et prudens intentio legislatoris, si noluisset sua lege comprehendere omnes casus, in quibus adest eadem adaequata ratio, et ideo praesumendum est voluisse. Tunc proinde dicitur adesse eadem lex non extensive, sed comprehensive. Barbos. *axiom.* 197. *n.* 8. Suar. *de leg. l.* 6. *cap.* 3. *n.* 16. Laym. *tr.* 4. *cap.* 18. *n.* 9. Oportet tamen in omnibus casibus esse eamdem rationem adaequatam, quod sola nempe eadem ratio possit ipsis aptari; si etenim uni casui non solum eadem ratio, sed altera aliquanto dispar possit convenire, dici posset legislatorem ex hac alia ratione noluisse casum non expressum comprehendere, et quod expressisset, si comprehendere voluisset: *cap.* 2. *de translat. Episc.*

Plura habemus exempla, in quibus ex eadem adaequata ratione intelliguntur alii casus in lege comprehensi. Primo id constat in correlativis, unde si vir non tenetur reddere debitum uxori, si sit adultera; idem dicendum de uxore respectu viri adulteri. Item si ob sponsi absentiam sine licentia sponsae dissolvuntur sponsalia; idem dicendum ob absentiam sponsae, quamvis *cap. De illis de sponsal.* sermo solum sit de sponso. Idem valet in aequiparatis in ea ratione, in qua sunt aequiparata, quia proinde in lege aequiparantur electio, postulatio, possessio, et praesentatio, quod dispositum est de una, de alia pariter dispositum censetur.

Idem demum dicas in connexis, et ita cui lex concedit facere testamentum, concedit pariter facere codicillum (1).

Q. V. Quomodo interpretandae sint leges poenales et odiosae; et an extendendae ob identitatem rationis.

R. I. Si verba legis poenalis adeo sint clara et expressa, ut nullam emollientem interpretationem possint admittere, tunc illae leges sunt omnino observandae; nam ex verbis nullam admittentibus interpretationem, satis constat de mente legislatoris: *leg. Prospexit ff. qui, et a quibus manumiss.* Quod si ex circumstantiis casus et qualitate personae temperari possit rigor juris, omnino est temperandus ex statim dicendis.

R. II. Leges poenales et odiosae in dubio semper sunt stricte interpretandae, adeoque non extendendae ad casus et personas non expressas. Hinc jura volunt in interpretatione legum poenas esse emolliendas *leg. 42. ff. de poen.* in poenis benignorem interpretationem sequendam *reg. 49. de reg. jur. in* 6. odia esse restringenda: *reg. 45. ibidem*, ac denique in omnibus, super quibus jus non invenitur expressum, declinandum esse in partem humaniorem: *cap. ult. de transact.* Et hic etiam habere potest locum illa regula, quod *in omnibus casibus potior debet esse ratio aequitatis, quam stricti juris,* quae tamen intelligenda est de aequitate scripta, et hac deficiente, de aequitate etiam non scripta. Barbos. *axiom.* 15. *n.* 1. *et seq.* Porro haec aequitas importat justitiam misericordia temperatam. Hinc leges poenales, generaliter loquendo, nisi aliud expresse in eis exprimatur, semper intelliguntur poenam inducere, non solum attentato, sed re vera sequuto effectu, quem prohibent: *can. Haec. autem verba de poenit. dist.* 1.

Hinc etiam revocatio, vel correctio legum, utpote odiosa, debet quantum fieri potest evitari: *cap. Cum expediat* 29. *de elect. in* 6. Idem dicendum de legibus exorbitantibus a jure communi; unde exorbitantia ab eodem jure nequaquam ad consequentiam sunt trahenda, ut dicitur *reg. 74. jur. in* 6. sed tamquam odiosa sunt restringenda: *cap. Is qui de filiis Praesbyt. in* 6. Difficilius nihilominus extenditur jus correctorium, quod jus commune in totum corrigit, quam jus exorbitans, quod non in totum, sed in partem idem jus corrigit: *arg. cap. Auditis* juncta Glossa *v. Jure minoris de in integr. restit.*

(1) Et in *judiciis*, nam de similibus idem est judicium.

R. III. Leges poenales non extendendae sunt de casu ad casum, neque etiam ex identitate rationis. Id non admittunt plures Canonistae, qui nonnullos ex jure casus adducunt ad probandum in foro saltem externo ex identitate rationis dari extensionem legis de casu ad casum. Verum pro foro interno tuto sequimur contrariam sententiam, non solum ex illa generali regula: quod poenae non sunt extendendae, sed restringendae; sed etiam quia, cum non expediat multa praecipere, seu prohibere; maxime adjuncta poena, bene legislator potuit unum casum sub poena praecipere seu prohibere, non vero casum non expressum. Eo ipso autem quod non sit poena extendenda, neque est extendenda obligatio obediendi, si lex poenalis sit praeceptiva: poena enim datur frangenti obligationem; unde si poena non extenditur, neque etiam obligatio: Laym. *tr.* 4. *c.* 18. *num.* 2. *et* 9. Suar. *l.* 6. *de leg. cap.* 3. *num.* 5. Sanch. *l.* 10. *de matr. disp.* 4. *num.* 3. Hinc quamvis aequiparentur in jure facientes, mandantes, et consulentes, nihilominus communis opinio est, paenam e. g. excommunicationis latae contra facientes, non afficere caeteros, si non exprimantur. Item eadem omnino ratio est de monialibus nubentibus, et monachis matrimonium ineuntibus, et nihilominus ea excommunicatione, qua ex Clem. unic. *de affin. et consang.* innodantur moniales, non innodantur monachi. Sanch. *l.* 5. *de matr. disp.* 48. *n.* 2. (1).

Q. V. Quomodo interpretandae sint leges favorabiles.

R. Favores sunt ampliandi ex illa tam celebri regula: *Odia restringi, et favores convenit ampliari*: *reg.* 15. *jur. in* 6. idque semper verum est, dummodo illusio statuti, seu dispositionis non sequatur: *cap. Si sententia* 16. *et cap. Si civitas de sent. excomm. in* 6. Hac ratione nomine filii in materia odiosa non venit adoptivus, sed solus naturalis, secus in favorabili. Sub nomine nobilis in favorabili venit etiam qui talis est beneficio Principis, non jure sanguinis; secus in odiosa. Suar. *l.* 5. *cap.* 2. *n.* 6. Sanch. *in Decalog. lib.* 6. *cap.* 55. *num.* 37. Item in materia favorabili nomine Cleri veniunt Episcopi, Canonici, aliique in dignitate Ecclesia-

(1) Errat Auctor dum docet ex Clem. *unic. de affin. et consangn* excommunicatione innodari quidem moniales nubentes, non autem monachos matrimonium ineuntes, nam ex supra enunciata Clem. loco citato, decretorie sancitur ipso facto excommunicationis sententiae subjacere Religiosos, Moniales ac Clericos in sacris ordinibus constitutos matrimonium contrahentes, prout eam legenti manifestum est.

stica constituti, et Religiosi utriusque sexus, non vero in materia odiosa, ut videre est *cap. Quia periculosum 4. de sent. excomm. in 6. cap. Sedes Apostolica* 15. *de rescript. cap. statutum* 22. *de elect. in* 6. et Glossa in Clement. 1. *de suppl. neglig. Praelat. V. Clericus* 1. *num.* 1. Pariter in favorabilibus nomine populi venit etiam Clerus, non vero in odiosis: *cap. Si sententia cit.*

Inter ea, quae plenissime interpretanda sunt, veniunt beneficia: *cap. Cum dilecti de donat.* ubi dicitur quod in contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima est interpretatio facienda; et constat etiam ex *cap. Olim de verb. sign.* Idem tamen intelligendum est de beneficio stricte sumpto, quod distinguitur a rescripto, quia hoc fit secundum jus commune, a privilegio, quia hoc est contra jus commune. Beneficium vero neque est juxta, neque contra jus commune, sed praeter illud, eoque exercet Princeps suam liberalitatem; ac proinde illi solum potest dici praejudicialis. Hoc solum beneficium stricte sumptum latissime debet interpretari, ut observat Fagnanus *in cit. cap. Olim num.* 44. *et seqq.* Excipienda nihilominus sunt rescripta ad beneficia ecclesiastica obtinenda, nam haec sunt strictae interpretationis; *cap. Quamvis de praeb. in* 6.

Sed quid agendum, quando leges partim favorabiles sunt, partim odiosae; vel quando dubium est, an lex principaliter intenderit favorem, vel odium? Primo videndum, an favor et odium possint separari; et tunc odia sunt restringenda, et favores ampliandi, juxta regulas saepe citatas et tradit Glossa *in l. Venia v. liberis C. de in jus vocando.* Si non possint separari, et leges principaliter sint favorabiles, quia ex primario motivo intento a legislatore respiciunt beneficium alicujus, licet de secundario aliis odiosae remaneant, tunc sunt extendendae etiam quoad odia. Si vero motivum principale illarum fuit onus imponere, quamvis secundario cedant in favorem alicujus, tunc restringendae sunt etiam quoad favores. Suar. *de legib. l.* 6. *cap.* 3. *num.* 4. Sanch. *de matr. l.* 1. *disput.* 1. *num.* 5. Et ratio omnium est, quia accessorium sequi debet principale.

Si demum non appareat, an lex principaliter respiciat potius favorem quam odium, tunc potius attendendus est favor quam odium, cum in dubiis semper benigniora sint praeferenda: *leg. semper* 57. *ff. de regulis jur.* adeoque potius lata facienda est interpretatio. Regulae pro praxi apponentur in particularibus materiis.

* Regulae pro correctione legum vid. ap. Reiffenst. *in* 1. *Decret. ar.* 2. §. 19. Leur. *ibid.* *

CAPUT III.

De epikeja, et praesumptione licentiae

R. I. Quid sit epikyja seu epikeja, et quando habeat locum.

R. I. Epikeja nil aliud est, quam benigna interpretatio secundum aequum et bonum mentis legislatoris, qua judicatur ob aliquas particulares circumstantias noluisse casum particularem comprehendere. Cum igitur jura communem utilitatem respiciant, adeoque quod ut plurimum accidit, hinc est non disponere de iis, quae forte in uno vel altero casu accidere solent: *leg.* 4. *et seqq. ff. de leg.* adeoque in talibus casibus priorem debere esse rationem aequitatis, quam stricti juris, ut dicitur *leg. Placuit C. de judic.* Constat ex dictis epikejam ab interpretatione differre, prout interpretatio confunditur cum declaratione: nam haec consistit in explicandis verbis legis, quando sunt ambigua, vel habent sensum obscurum, epikeja vero in explicanda mente legislatoris in aliquo casu particulari.

R. II. Si mere dubium sit, an legislator voluisset aliquem particularem casum comprehendere, tum potius standum esset pro lege, ut docet s. Th. 1. 2. *q.* 96. *a* 6. *ad* 2. Si vero ratione vere probabili probetur hunc, vel illum casum non censendum esse comprehensum a legislatore; vel quia datur circumstantia, quae non potuit ab ipso praevideri; vel quia datur aliqua particularis ratio, quae non est communis caeteris casibus ejusdem speciei; vel quia melius obtinetur finis intentus a legislatore diversimode agendo, ac ille praescripserit etc. tunc potest habere locum epikeja.

Secundo habet locum epikeja, si finis legis deficiat contrarie, quia nempe ipsius observantia esset damnosa communitati, vel alicui particulari, ut ex jurisconsulto observat s. Th. 1. 2. *q.* 96. *a.* 6. nam tunc iniquum esset praesumere legislatorem voluisse suam legem observari.

Tertio locum habet epikeja, quando observatio legis redditur onerosa, et valde difficilis; nam leges, ut dictum est *q.* 1. *cap.* 1. debent esse accomodatae communi hominum conditioni, adeoque non valde difficiles et onerosae. Si reddantur proinde valde difficiles et onerosae, non intelliguntur comprehensae in mente legislatoris: et ita in similibus casibus particularibus licite contra verba legis operamur.

Q. II. An epikeja locum habeat respectu omnium legum.

R. I. Certum est epikejam locum habere respectu legum humanarum; cum etenim humanus legislator non possit omnes casus particulares praevidere, et solum respiciat quod communiter accidit, remanet locus, ut aliqui casus particulares non dicantur inclusi in ipsius mente, adeoque nec in lege.

R. II. Epikeja potest habere locum etiam respectu legis naturalis et divinae. Et quidem respectu legis divinae constat; quia quamvis divinus Legislator sit omniscius, nihilominus ad vitandam prolixitatem et confusionem noluit omnes casus particulares exprimere. D. Th. 1. 2. *q.* 96. *a* 6. Ita David per epikejam judicavit sibi licere in casu necessitatis contra legem divinam comedere panes propositionis: 1. *Reg. c.* 21. et Machabaei per epikejam interpretati sunt non obligari ad observantiam sabbathi: 1. *Machab.* 2.

Q. III. Quid sit praesumptio licentiae superioris, et quando ex ea licite operemur.

R. I. Praesumptio licentiae differt ab epikeja, quia per epikejam interpretamur legislatorem noluisse aliquos casus particulares comprehendere, per praesumptionem vero licentiae inducimur ad operandum, non quia judicemus illum casum non comprehendi a lege, sed quia praesumimus prudenter legislatorem tacite consentire.

R. II. Quando ad valorem actus requiritur actualis licentia, sicuti requiritur actualis approbatio pro facultate excipiendi Confessiones, tunc certum est non sufficere licentiam praesumptam. Lugo *de just. disp.* 3. *num.* 134. Si vero certo constet superiorem concessurum licentiam, nec commode possit adiri, tunc licite operamur in iis, quorum valor non pendet ab actuali ipsius voluntate; dum enim non sit commodum illum adire, bene creditur licentiam in re justa tacite saltem concedere. Si vero non certum sit, sed mere probabile superiorem licentiam concessurum, tunc, saltem loquendo de superiore regulari, puto non de facili esse praesumendam ipsius licentiam; nam si semper ex aliqua probabili ratione praesumenda foret licentia superioris, facillime rueret dependentia subditorum; quia unusquisque sibi facillime blandiretur de tali ratione probabili. Idem puto dicendum, dum facile adiri potest superior, etiam dum certum est licentiam concessurum; nam tunc aequius praesumitur, si dicatur velle ab eo expresse licentiam expostulari, et vinci illam erubescentiam, seu humanum respectum,

ne regularis ruat observantia. Lugo *de just. disp.* 3. *num.* 124. aliique.

Advertendum etiam non semper ex silentio superioris praesumi ipsius licentiam, si e. g. taceat ad vitanda majora incommoda, dissensiones, multiplicatas querelas etc. Palaus *tr.* 16. *d.* 3. *p.* 23.

Regulae in praxi observandae

I. Usus epikejae valde prodesse potest docto Confessario, si tamen ea cum grano salis utatur. Demus e. g. Parochum absentem a civitate non posse differre matrimonium sine periculo imminenti gravis scandali, jam si per epikejam non interpretetur in tali casu cessare obligationem denunciationum faciendarum ante matrimonium, nec aliam posse esse mentem Episcopi, ad quem non adest tempus recurrendi, certe ex ipsius ignorantia multa scandala poterunt evenire. Item si per epikejam non reputet cessare obligationem ferendi ss. Viaticum cum ordinaria luminum associatione, quoties periculum est in mora, evenire facile poterit plures absque tanto auxilio obire. Non per hoc tamen intelligo ferri posse cum indecentia. Ex his plura alia inferat, et in iis, quae non sunt intrinsece mala, non refugiat uti epikeja, quoties ex observantia legum videt vel sibi, vel aliis proximum periculum gravis damni imminere.

Hinc, ut id etiam pro praxi non desinam adnotare, quoties videt ex materiali integritate confessionis, vel infirmo grave periculum salutis imminere, vel scrupuloso intolerabilem conscientiae perplexitatem, judicet ex epikeja non habere locum plenam observantiam legis divinae de materiali integritate confessionis. Idem dicas de obligatione recitandi horas canonicas, quoties ex ipsius recitatione ita quis scrupulis angeretur, ut ipsarum recitatio esset illi onus gravissimum. Ob quietem tamen majorem scrupulosi, melius est recurrere ad superiorem ecclesiaticum pro dispensatione.

II. Notet Confessarius Regularium nimis permittere operari ex praesumpta superioris licentia esse januam, unde laxitates et corruptelae monasteria invadant Regularium. Non sit nimis ergo indulgens erga eos, qui ex praesumpta licentia operantur, quoties patet aditus ad superiorem; vel si solum sibi probabiliter persuadeant superiorem concessurum, maxime si non sit aliqualis necessitas operandi.

QUAESTIO V.

DE LEGUM DISPENSATIONE

CAPUT I.

De natura dispensationis; quibus competat dispensare; et respectu quorum illum valeant exercere

Q. I. Quid sit dispensatio, et quotuplex.

R. I. Si dispensatio generaliter accipiatur pro omni eo, quod eximit ab obligatione legis, potest confundi cum interpretatione, declaratione legis, seu etiam epikeja, quo pacto de ea videtur loquutus s. Thomas 1. 2. *q.* 97. *art.* 4. *et q.* 300. *a.* 8. Si vero stricte sumatur, non denotat præcise declarationem et interpretationem legis, quæ etiam fieri possunt a quocumque viro docto, sed relaxationem obligationis legis factam auctoritate superioris. Hinc solet ea definiri: *juris alicujus relaxatio facta ab habente legitimam potestatem*. Quæ vero causae requirantur vel ad validam, vel ad licitam dispensationem, videbimus capite sequenti.

Quia dispensatio juris relaxationem importat, ideo vulnus juris nuncupatur, *can. Ipsa pietas* 23. *qu.* 4. unde dispensationes, utpote odiosae, stricte sunt interpretandae: *cap.* 1. §. *fin. de fil. presbyt. in* 6. nec attendendum in illis argumentum a majori ad minus, vel ad simile. Barbos. *p.* 2. *de offic. et potest. Episc. allegat.* 23. *num.* 7. *et seqq.* Fag. *in cap. Quia in tantum num.* 26. *de praebend.* Extenditur solum ad ea, quae accessoria sunt, sive connexa, vel consecutiva ex illa re, super qua obtenta est dispensatio. Barbos. *cit. num.* 8. *et* Fag. *num.* 23. Si quis proinde fuerit dispensatus super pluralitate beneficiorum, quae exposcant residentiam, super eadem residentia intelligitur etiam dispensatus.

E contra, cum potestas dispensandi sit beneficium Principis, favorabilis reputatur, adeoque late est interpretanda. Ita ex communi Fagn. *in cap. Mandato* 46. *de Simon. num.* 33. Id est tamen intelligendum, quando potestas dispensandi non est circa rem, ex cujus dispensatione tertii praejudicium resultet; nam tunc redditur odiosa et strictae interpretationis. Fagn. *n.* 37.

R. II. Omissis variis divisionibus dispensationis, cum vel ex ipsis terminis pateant, vel parum conducant ad directionem conscientiae, duas tantummodo ipsius divisiones afferam. Primo ergo dividitur dispensatio in necessariam, seu debitam et permissam. Necessaria tunc datur, quando ex ipsius negatione scandalum resultaret, adeoque est concedenda. Idem dicas, si dispensationem exposcat non exigua utilitas, vel gravis necessitas: *can. Constitueretur* 50. *dist.* Permissa est, quando dispensatur in lege cum causa, sed non adeo gravi, ut non posset praetermitti. Secundo dividitur in tacitam et expressam. Haec intervenit, quando Superior evidentibus signis, vel verbis demonstrat in lege dispensare; neque enim ad impertiendam dispensationem aliqua verborum formula est necessaria, quamvis si in jure caveatur, ut in scriptis sit impertienda, tunc necessario scriptura sit adhibenda. Tacita dispensatio intervenit, quando ex aliqua re constat Superiorem relaxare legem, et eximere ab ipsius obligatione, ut si alicui, quem scit a lege impeditum, concedat aliquid cum eadem lege incompossibile, dando e. g. literas dimissorias ad Ordinem illi, quem scit esse irregularem. Laym. *tract.* 4. *cap.* 22. *num.* 2. Sanch. *l.* 8. *de matr. d.* 4. *num.* 2. *etc.* Palaus *disput.* 6. *p.* 12. *num.* 2. Induci etiam videtur tacita dispensatio per silentium Superioris, si videat subditum agere contra legem, et nihilominus taceat, dummodo faciliter loqui posset, et subditum corrigere. Ratio est, quia si tunc non haberet voluntatem dispensandi, peccaret tacendo, cum non removeret subditi trangressionem; peccatum autem non est praesumendum in superiore. Sanch. *cit. nu.* 26. Palaus *num.* 3. Suar. *de leg. l.* 6. *cap.* 13. *nu.* 21., et ita tunc obtinet locum regula 43. *juris in* 6. qua dicitur, quod *qui tacet, consentire videtur.* Verum in praxi ex silentio Superioris non de facile praesumi debet dispensatio; nam ut plurimum tacet vel ex humano respectu, vel ex timore ne subditi exasperentur, et fiant deteriores.

Caeterum non inducitur dispensatio, ex eo quod prudenter posset judicari Superiorem ratihabiturum, vel lubentissime dispensaturum, si sciret. Ratio est, quia sicut ad imponendam legis obligationem necessaria est praesens voluntas Superioris, ita ad relaxandam obligationem legis requiritur eadem praesens voluntas; nec sufficit futura, quia futura voluntas significat quidem quod relaxasset, si scivisset, non vero quod de facto relaxaverit vinculum legis, ut ex-

poscit dispensatio. Sic ad contrahendum matrimonium, non satis est dignoscere Papam libentissime dispensaturum, si scivisset; nec ad audiendas confessiones Episcopum ratihabiturum etc. Suar. *cit. nu.* 20. Laym. *tr.* 4. *cap.* 22. *n.* 3. Sanc. *l.* 8. *de Matr. d.* 44. *n.* 11.

Venit proinde hic adnotandum discrimen inter dispensationem, et simplicem licentiam in lege. Simplex ergo licentia non importat vulnerationem, seu relaxationem legis, sed potius est implementum legis; cum licentia non prohibeat absolute actum, sed potius ipsum concedat, dum accedit licentia Superioris. Ita Regularibus non prohibetur absolute aliquam pecuniam retinere, sed ne id faciant absque licentia: unde cum Superior concedit licentiam, non dispensat, seu relaxat legem de voto paupertatis, cum haec concedat facultatem retinendi obtenta licentia. Cum proinde simplex licentia non vulneret legem, sed sit implementum legis, late est interpretanda; et ita quandoque licite operamur ex praesumptione talis licentiae, ut dictum est capite superiori. At dispensatio proprie dicta, cum sit vulneratio legis, strictam exigit interpretationem, adeoque non licite operamur ex sola praesumpta dispensatione.

Q. II. An sit in aliquo facultas dispensandi in lege naturali.

R. Cum dispensatio proprie sumpta importet, ut perseverante obligatione legis, ipsius vinculum relaxetur, sequitur proprie non habere locum dispensationem in lege naturali, quando nulla intervenit circumstantia, unde cesset ipsius obligatio. Ratio est, quia si lex naturalis sit praeceptiva, jam est intrinsece et essentialiter conformis rectae rationi, adeoque legi aeternae; sicuti est intrinsece et essentialiter difformis rectae rationi et legi aeternae, quod lex naturalis prohibet. Si ergo perseverante obligatione legis Deus per dispensationem concederet, quod lex naturalis prohibet, concederet aliquid contrarium suae legi, adeoque sibimet difforme; et si concederet non observari legem praecipientem in circumstantiis, quibus obligat, concederet non fieri, quod lex aeterna, adeoque ipsemet Deus vult esse faciendum. Non habet proinde locum in lege naturali dispensatio proprie dicta. D. Th: 1. 1. *q.* 100. *a.* 8.

Solum ergo potest Deus facere, ut cesset obligatio legis naturalis, mutando materiam praecepti. Sic faciendo proprias Hebraeorum illas res, quae pertinebant ad Ægyptios, fecit etiam quod Hebraei furtum non committerent, ipsorum sub-

stantias secum transferendo. Pariter faciendo propriam uxorem Oseae mulierem fornicariam, abstulit malitiam fornicationis in accessu Prophetae ad eam mulierem. Item constituendo Abrahamum suum ministrum, utpote quia supremus Dominus est nostrae vitae, abstulit malitiam homicidii a voluntate, qua Abraham decreverat filium sacrificare.

Hoc modo etiam homines possunt aliquando removere obligationem legis naturalis, quando scilicet fundamentum habet in praevio voluntatum consensu. Verum igitur est, quod ea, quae nullatenus pendent ab humana voluntate, et sunt juris naturae, nec potest ipse Pontifex etiam indirecte dispensare; quia inferior removere haud potest obligationem a superiore impositam; et ita Pontifex nunquam dispensat in impedimentis matrimonii, quae sunt juris naturae. D. Thom. *cit.* Palaus *tr.* 3. *disp.* 6. *p.* 2. *nu.* 7. Verum dum obligatio juris naturae fundamentum habet in praevio voluntatum consensu, remitti potest vel ab eo, cui subest materia talis obligationis; ut si pater nolit concedere filio rem, quam alteri promisit; vel ab eo in cujus favorem facta est obligatio, ut dum partes, quae contraxerunt, sibi invicem remittunt obligationem. Ita sequitur in juramento, si ille, in cujus favorem factum est, remittat obligationem: sicuti etiam in voto, dum Superior nomine Dei illud relaxat. At in his omnibus casibus non intervenit propria dispensatio, quae exposcit, ut vigente obligatione legis, ipsius vinculum relaxetur, sed omnino impropria, seu indirecta, cum removeatur id, ex quo oritur obligatio, nempe contractus, votum, juramentum etc. Ubi vero vel ex mutatione materiae, seu cessione juris acquisiti, non potest removeri obligatio juris naturalis, neque potest tale jus vel indirecte dispensari. Talia sunt praecepta de colendo Deo, de non colendis idolis, de non mentiendo etc. quae semper habent materiam invariabilem, semper nempe conformem, vel semper dissonam legi aeternae.

Caeterum advertendum aliqua esse juris naturae, quae nec praecipiuntur, nec prohibentur, sed solum permittuntur, et approbantur, et in his utique valet quaecumque dispensatio. Ita hoc jure omnia erant communia, omnibus permissum erat matrimonium etc. et tamen haec et similia variari potuerunt etc.

Q. III. An sit in aliquo facultas proprie dispensandi in jure divino.

R. Quaesitum non procedit de jure divino naturali, ut sunt omnia praecepta Decalogi; nam de his valent omnia,

quae in quaesito antecedenti dicta sunt. Sermo ergo est de praeceptis divinis positivis, qualia sunt ea, quae pertinent ad Sacramenta, ipsorum usum, et obligationem sacrificii. Et quidem in iis posse divinum Legislatorem dispensare ex solo beneplacito suae voluntatis, nulli dubium est; eo enim ipso quod divina voluntas sit ratio et regula honestatis, jam dispensatio optima erit per hoc solum, quod Deus velit dispensare. Difficultas ergo solum est quoad summum Pontificem.

Verum summum Pontificem dispensare non posse in jure divino dicendum est, cum lex superioris per inferiorem tolli non possit, ut dicitur Clement. *Ne Romani de elect.* Neque constat Christum Dominum hanc facultatem concessisse summo Pontifici per illa verba generalia: *Quodcumque ligaveris super terram etc.* nam cum facultas dispensandi sit gravis et extraordinaria, non intelligitur concessa per verba generalia. Hac ratione nec vicarius potest omnia, quae suus principalis; nam quae sunt speciali nota digna, mandatum expressum requirunt; nec intelliguntur concessa per verba generalia, tribuentia alicui aliquam facultatem: *cap.* 3. *de offic. Vicar. in* 6. Ita de facto non potest Pontifex facere, ut valida sit consecratio in sola aqua, vel in pane non triticeo etc.

Nonnulli dicunt posse Pontificem dispensare in lege divina, quando dispensatio redundat in majus Dei obsequium, quam hic et nunc observare, quae jus divinum praecipit. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 6. *num.* 6. Bonac. *disp.* 1. *qu.* 3. *punct.* 1. *num.* 13. Verum haec non probant esse in summo Pontifice facultatem dispensandi in jure divino, nam lex non est relaxanda ex eo, quod in aliquo casu particulari plene non obtineatur finis intentus a legislatore. Non est tamen neganda summo Pontifici facultas interpretandi jus divinum in casibus dubiis; haec etenim necessaria erat pro bene adimplendo munere pascendi oves sibi a Christo creditas.

Q. IV. Quis habeat potestatem dispensandi in lege humana.

R. I. Omnis legislator potest in sua lege dispensare, quia sicut ab ipsius voluntate oritur obligatio legis, ita eadem voluntate potest obligationem removere; cum per easdem causas, quibus res nascuntur, possint etiam dissolvi. Idem dicatur de successore; cum etenim habeat eamdem facultatem ac antecessor, consequens est posse in ipsius legibus dispensare. Et haec vera sunt, etiam si legislator juramento suas leges confirmaverit; nam intelligitur juramento se obstringere ad non dispensandum in eis, nisi adsit justa causa:

Basil. *l.* 8. *c.* 5. *num.* 1 *et* 5. Sanch. *de matr. l.* 8. *disp.* 17 *num.* 33. Secus dicendum, si lex transeat in contractum vel commodum alterius, ut si lege concedatur facultas aliquas merces introducendi in civitatem; nam tunc subintrat jus naturae obligans, vel ad servanda promissa, vel non ad inferendum alteri damnum; in quo jure non potest humanus legislator dispensare. Sanch: *cit. num.* 29. Barbos. *de offic. et potest. Episc-* 2. *p. alleg.* 34. *n.* 6.

Cum possit legislator, ejusque successor in jurisdictione legem a se latam dispensare, consequens est Pontificem pro utilitate Ecclesiae posse in omni jure ecclesiastico dispensare: *cap. Proposuit.* 4. *de concess. praebend.* adeoqe in iis etiam, quae statuerunt Apostoli, non tamquam accepta a Christo Domino; haec etenim sunt juris divini, sed ut Episcopi Ecclesiarum. Dici tamen potest id praestare non auctoritate ordinaria, quae regulatur secundum jus positivum, sed potestate absoluta, quae est super omne jus positivum humanum. Fagn. *cap. Ex parte num.* 4. *de convers. conjugat.*

Poterit pariter Episcopus dispensare in legibus a se, vel a suo antecessore latis, sive intra, sive extra Synodum Dioecesanam; siquidem solus Episcopus est legislator, neque enim Clerici ibi intervenientes habent votum decisivum. Potest etiam ex consuetudine legitime introducta dispensare in legibus Concilii Provincialis, quamvis eo sit inferior. Suar. *l.* 6. *de leg. cap.* 14. prope finem, Sanch. *l.* 8. *de matr. disp.* 17. *num.* 25. Idem quod Episcopus, praestare potest Capitulum sede vacante; nam succedit Episcopo in omnem jurisdictionem et actus, qui non requirunt consecrationem episcopalem. Caret autem hac facultate Vicarius generalis; cum etenim sit actus specialis legislatoris, non venit in mandato generali, sed haec facultas est specialiter exprimenda. Sanch. *de matr. l.* 2. *d.* 40. *a.* 103. Videantur quae dixi supra de revocatione, sive abrogatione legum.

R. II. Inferior ipso legislatore non potest legem sui Superioris dispensare, etsi non sibi expresse reservet dispensationem suae legis. Ratio est, quia inferior nullam habet jurisdictionem in decreta et acta sui Superioris, nisi ab eo receperit expressam, vel tacitam facultatem: *cap. Cum inferior de majorit. et obed.* Clement. *Ne Romani de elect.* Non potest proinde Episcopus dispensare in ss. canonibus, in decretis Concilii generalis, vel constitutionibus Apostolicis. Hinc *cap. Cum dilectus de temp. ordinat.* reprehenditur Episcopus, qui de mandato Archiepiscopi eadem die cuipiam

tres sacros Ordines contulerat, quamvis dispensationem quoad hoc non sibi Papa specialiter reservasset.

* Vide Benedict. XIV. de *Synod. Dioces. lib.* 7. *c.* 30: *et lib.* 9. *cap.* 1. *n.* 6. * Insuper *cap. penult. et ult. de filiis Presbyt.* declarantur irritae dispensationes factae contra jus ab aliquo, qui sit Papa inferior. Nec obstat Episcopum posse absolvere ab excommunicatione, ubicumque ipsi non sit prohibitum: *cap. Nuper.* 29. *de sent. excomm.* nam absolvere ab excommunicatione est secundum jus, quod non vult homines in peccato perseverare, et multo minus in eo decedere; unde, ubi absolutio non sit prohibita, censetur permissa. Dispensatio vero est contra jus, ejusque vulnus, adeoque non intelligitur permissa, si vel expresse, vel tacite non concedatur. Allata nihilominus responsio, qua dicitur Episcopus non potest dispensare in legibus Concilii generalis vel Papae, multas admittit limitationes.

Prima est, quando non solum expresse conceditur Episcopo dispensare, sed semper cum a jure in genere permittitur dispensatio, licet specifice non permittatur Episcopis. Tunc igitur nisi contextus verborum, stylus Curiae, seu consuetudo aliud persuadeant, poterit Episcopus dispensare, nam ea verba *possit dispensari*, seu illa *nisi misericorditer cum eo fuerit dispensatum*, superflue de Papa intelligerentur cum constet apud omnes per eum concedi posse dispensationem, neque indigere tali jure ad eam impertiendam. Suar. *l.* 6. *c.* 14. *num.* 8. Basil. *l.* 8. *c.* 6. *num.* 5. Pal. *tr.* 3. *disp.* 6. *p.* 5. *num.* 1. Et quamvis multi doceant id locum non habere respectu decretorum Concilii generalis, ac necessarium esse, ut facultas in eis dispensandi claris verbis Episcopis committatur, Barbos. *p.* 2. *de offic. et potest. Episc. alleg.* 3. *n.* 24. nihilominus oppositum valde substinet Sanch. *l.* 8. *de matr. disp.* 5. *num.* 5. et desumit etiam *ex can. Quisquis* 43. *de elect. et cap. In quibusdam de poenis* qui sunt canones Concilii generalis, et nihilominus Episcopus in illis dispensat, ut tradit ibi Glossa, aliique DD.

Secundo dispensat Episcopus, dum materia legis sit levis cum etenim in rebus minimis ad Superiorem recurrere esset nimis molestum, censetur concedere potestatem in eis dispensandi. Suar *l.* 6. *de leg. c.* 24. *n.* 9. Et quamvis communiter tunc intelligatur materia levis, quando transgressio non importat culpam mortalem, haec tamen regula non attenditur, dum conceditur Episcopis facultas absolvendi ab

excomunicatione ob levem Clerici percussionem. *cap. Pervenit* 27. *de sent. excommunicat.*

Tertio dispensat Episcopus in casibus frequenter occurrentibus, ut in jejunio, esu ciborum vetitorum, recitatione divini officii, et votis non reservatis specialiter Papae. In his primo dispensat ratione consuetudinis legitime praescriptae, quae in quacumque materia vigeat, tribuit jurisdictionem: *cap. Duo simul de offic. Ordinar. et in cap. Cum contingat* 13. junct. Gloss. *fin. de for. competent.* Secundo quia nimis esset mutila Praelatorum potestas cum gravi dispendio animarum, si in iis, quae frequenter accidunt, non possent dispensare; unde bene praesumitur Papam facultatem dispensandi tribuere. Navar. *cap.* 21. *manual. nu.* 21. Palaus *tr.* 3. *disp.* 6. *p.*.5. *n.* 5.

Quarto dispensat Episcopus in legibus Pontificiis, et ss. canonibus, quando magna necessitas, et evidens utilitas id exposcat, simulque periculum sit in mora; unde non possit fieri recursus ad summum Pontificem. In similibus proinde casibus tribuitur Episcopo facultas dispensandi contra ss. canones: *cap. Exposuisti* 33. *de Praeb. et can. Tali q.* 7. Id etiam exposcit ratio; nam si in talibus casibus Episcopus non haberet facultatem dispensandi, non posset subvenire necessitatibus suarum ovium, quod praesumi non potest ullatenus velle summum Pontificem: Barbos. *l.* 1. *de jur. Eccl. univ. cap.* 11. *num.* 194. Sanch. *l.* 2. *de matr. disp.* 40. *num.* 3. Praefata doctrina locum habet, etiamsi esset facilis recursus ad aliquem, qui ex privilegio summi Pontificis posset dispensare: eo enim ipso quod non sit facilis recursus ad Papam, dispensatio competit Episcopo ex vi suae ordinariae potestatis, ut late probatur etiam in tractatu de censuris.

Quinto potest Episcopus dispensare in legibus Pontificiis latis pro particulari civitate, vel provincia; cum etenim tunc videantur induere naturam legis particularis latae pro bono particulari illius loci, censetur permissa Praelato loci facultas in eis dispensandi, prout exigit bonum particulare civitatis, vel provinciae. Azor. *t.* 1. *l.* 5. *cap.* 1. *quaes.* 7.

Sexto potest Episcopus dispensare, quoties dubium est, an casus indigeat dispensatione: *arg. cap. Cum desideres* §. 2. *de sent. excomm.* Ultraquamquod igitur, si adsit opinio probabilis, quae suadeat non esse necessariam dispensationem , ut possit subditus ab ea se eximere, posset etiam Episcopus in quocumque dubio vel declarare non esse ne-

cessariam dispensationem, vel dispensare ad cautelam. Ratio est, quia cum reservatio dispensationis sit odiosa, est restringenda solummodo ad casus certos. Tum quia cum Episcopus possit dispensare in casibus, qui frequenter accidunt potest etiam in omnibus casibus dubiis dispensare, cum frequenter dubitare contingat de necessitate dispensationis. Barb. *p.* 2. *de offic. et potest Episc. allegat.* 35. *n.* 18. Sanch. *l.* 1. *in Decal. cap.* 10. *n.* 74. *et cap.* 40. *n.* 26.

Plures assignantur casus particulares, in quibus ex concessione juris communis potest Episcopus dispensare, et quoad eos videndus est Barbosa *p.* 2. *de offic. et potest Episc. allegat.* 33. *et seqq. et l.* 1. *Juris Eccles. cap.* 11. *num.* 134. *et seqq.* Facultas quam tribuit Tridentinum Episcopis *sess.* 24. *cap.* 6. *de reform.* ita se habet: *Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus, et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quae oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare.*

Hic etiam advertendum potestatem, quam habet Episcopus in omnibus praefatis casibus dispensandi, esse ordinariam; quia illi perpetuo competit ratione sui muneris et officii pastoralis, quae omnia concludunt ordinariam potestatem: *cap. ult.* junct. Gloss. *de offic. Judic. ordin.* Palaus *t.* 1. *tr.* 3. *disp.* 6. *p.* 5. *n.* 12.

Q. V. In quibus sit potestas delegata dispensandi, et quando possit subdelegari.

R. I. Qui habet potestatem ordinariam dispensandi, potest aliis eam delegare; cum potestas jurisdictionis ordinaria delegari possit: *leg. More ff. de jurisd. omn. judic.*

R. II. Quamvis delegatus, ordinarie loquendo, non possit subdelegare, quia non est dominus, sed minister habentis ordinariam potestatem; nihilominus illi competit subdelegare, quando ita est delegatus, ut habeat potestatem quasi ordinariam. Ita se habet delegatus Papae, vel principis supremi, qui potest, nisi illi expresse prohibeatur, in omnibus, vel in aliquo casu subdelegare: *cap. fin.* §. 1. *de offic. et potest. delegat.* Ita pariter se habet delegatus ad universitatem causarum: *leg.* 1. §. *An ab eo ff. quis, et a quo* vel delegatus habens expressam facultatem ad eam subdelegandam: *leg. Non distinguimus* §. *ult. de recept. arbitr.*

Q. Ultimo respectu quorum possit exerceri facultas dispensandi.

R. I. Cum dispensatio sit actus jurisdictionis, constat non posse exerceri nisi in subditos. In omnes proinde, qui sibi

sunt subditi, potest Episcopus exercere potestatem dispensandi. Idem quod de Episcopis, dicendum de Superioribus Religiosorum, qui sunt vere Praelati respectu suorum subditorum, ac in Superiorum absentia competit eadem potestas eorum vicariis, iis scilicet, qui remanent loco Superioris. Sanch. *l.* 4. *Sum. cap.* 3. *n.* 5. Palaus *tr.* 3. *disp.* 6. *p.* 7. §. 4. *n.* 2. Poterunt perinde Superiores Regulares dispensare respectu suorum subditorum in omnibus legibus Pontificiis, in quibus possunt Episcopi; in votis, juramentis, quoad cibos vetitos, recitationem divini Officii observationem festorum, et circa regulas et constitutiones in rebus levibus, et frequenter contigentibus. Immo in iis Religionibus, ut in nostra Congregatione, in quibus regulae non obligant ad peccatum, et praecipue grave, poterunt Superiores circa constitutiones ad tempus dispensare ex dictis supra de potestate Episcopi, nisi hoc illi speciali regula interdicatur. Dixi ad tempus: nam non potest in perpetuum dispensare quoad observantiam alicujus regulae; quia Superiores utpote qui tenentur procurare, ne regulae parvipendantur, non possunt derogare regulari observantiae; quod licet non sequatur, si aliquando ad tempus ex justa causa dispensent, eveniret utique, si regulas praesumerent in perpetuum dispensare.

Non desunt qui extendant potestatem dispensandi respectu Superiorum Regularium etiam ad ipsorum familiares, qui nempe sunt ipsorum commensales, et frequenter degunt intra septa monasterii. Videatur Bordon. *tom.* 1. *resol.* 28. *n.* 17.

Hic etiam advertendum quod, ut supra dixi de Episcopis, facultas, quam habent ad dispensandum Praelati Regulares, est illis ordinaria, quamquam eam habeant ex privilegio, quia est perpetuo annexa officio ipsorum. Suar. *de leg. l.* 6. *cap.* 15. *n.* 1. Basilius *l.* 8. *cap.* 6. *n.* 9.

R. II. Superior potest etiam secum dispensare. Id autem non solum potest indirecte, ut si dispenset cum communitate, cujus est pars: neque tantum mediate, tribuendo scilicet facultatem alteri, ut cum eo dispenset: *cap. fin. de poen. et remiss.* sed etiam immediate circa omnia ea, quae potest cum aliis. Verum igitur est, quod in exercitio jurisdictionis, debet esse distinctio inter partes, cum nemo judex esse debeat in sua causa. Eamdem distinctionem exposcit exercitium jurisdictionis coactivae; cum nemo proprie dicatur cogere seipsum, sicut exercitium jurisdictionis per

modum judicii et sententiae; nam haec datur inter judicem et reum. At exercitium jurisdictionis pure voluntariae, quae scilicet pendet ex pura voluntate conferentis, sicut potest erga alios extendi, ita et erga ipsum Superiorem: ex hoc solum quod habeat justam causam secum dispensandi, et velit dispensare; neque enim debet esse deterioris conditionis quam subditi: et aliunde non apparet jurisdictionem voluntariam exigere distinctionem inter partes, ut evenit in supradictis. D. Th. 2. 2. *q.* 185. *a.* 4. Laym. *tr.* 4. *cap.* 20. *n.* 31. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 3. *num.* 6.

Regulae in praxi observandae.

I. Observet Confessarius ut plurimum subditos perperam praesumere Superioris dispensationem ex ipsius taciturnitate, vel quia non se opponit ipsorum transgressionibus. Quoties Superiores, ut alibi etiam innui, in animo suo ingemiscunt, vel ex timore graviorum malorum, vel quia timent a Superioribus majoribus non adjuvandos, vel quia humanos respectus nesciunt superare? Ex ipsorum ergo silentio argui non potest nisi raro esse in eis voluntatem dispensandi, sed mallent potius regularem observantiam promovere. Id maxime dignoscet subditus, si non adsit justa causa dispensandi: nam cum sine ea nequeat Superior licite dispensare, utique praesumi non debet talis dispensatio.

II. Cum consuetudo ex supra dictis conferat jurisdictionem, Parochus non haereat, dummodo adsit justa causa, in dispensando cum suis ovibus in jejuniis ecclesiasticis et observatione festorum; nam in his viget consuetudo, ut possit dispensare. Caveat autem, ne in aliis praeceptis dispenset, nam quoad ea non viget ista consuetudo.

III. Advertat Confessarius male se gerere illos Praelatos qui remittunt suae conscientiae subditos, quamvis literatos qui ad ipsos recurrunt pro dispensatione, vel in jejunio, vel in abstinentia carnium, vel in recitatione Officii etc. quia dubitant an sit sufficiens causa necne ad dispensandum. Male, inquam, se gerit Praelatus; nam quamvis quando dubitatur an casus indigeat dispensatione, possit subditus, si rationem habeat probabilem, judicare non esse necessariam dispensationem, quia tunc non est certum dari legem in ordine ad illum casum; nihilominus id locum non habet, dum certum est casum indigere dispensatione, et dubium solum versatur circa sufficientiam causae, necne. Tunc igitur cum possideat lex, non potest subditus se ab illa e-

ximere ob causam tantum dubiam, ac proinde solus Praelatus potest mederi ipsius conscientiae cum ipso dispensando.

* Quae dicta sunt de Episcoporum facultate dispensandi ab esu ciborum vetitorum, non possunt intelligi de tempore Quadragesimae pro tota civitate, id enim reservatum esse summo Pontifici docet Benedictus XIV. in constit. *Non ambigimus Bullar. tom.* 1. *pag.* 49. *.

CAPUT II.

De causis, quae requiruntur ad impertiendam dispensationem.

Q. I. An legislator, vel ipsius superior, seu successor aequalis in sede, valide et licite possint sine causa dispensare.

R. I. Sine justa causa legislator, aliique praefati valide dispensant: cum etenim legis obligatio pendeat a voluntate legislatoris, sicut ab initio poterat legem non promulgare, vel velle quod hos, vel illos non adstringeret, ita postea poterit ex sua voluntate vel legem in totum abrogare, vel cum aliquibus quoad ejus obligationem dispensare. Hoc autem est verum, etiamsi jurasset se non dispensaturum; quia tale juramentum redderet quidem illicitam dispensationem, sed non auferret potestatem dispensandi.

R. II. Peccat legislator sine justa causa dispensando, quia potius esset dissipator, quam dispensator, et incurreret vitium acceptationis personarum, dum aliquos sine causa a legis onere eximeret. D. Th. 2. 2. *q.* 97. *a.* 5. Non tamen facile gravis culpae est damnandus, si ex dispensatione non sequatur scandalum, vel nimis aliqui graventur, seu magna in republica turbatio, aut aliud grave damnum extrinsecum oriatur. Cum igitur legislator sit dominus suae legis, non videtur graviter peccare, si aliquando sit acceptator personarum, dum ex eo non sequatur grave damnum. Item quamvis exposcat justitia legalis, ut omnes, si non adsit justa causa, pares sint in obligationibus et in oneribus; nihilominus non est gravis culpa aliquos eximere, quando ex hoc non evenit damnum grave aliis; ut eveniret, si aliquos sine causa a tributis dispensando, alii nimis gravarentur. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 22. *num.* 1. Sanchez *l.* 8. *de matrim. d.* 18. *n.* 7.

Ex quo valida sit dispensatio a legislatore sine justa causa obtenta, sequitur dispensatum posse ea uti sine peccato;

neque enim peccat contra legem, quia ab ea valide fuit dispensatus; neque se non conformando cum aliis, quia ad id non tenetur, qui est dispensatus. Basil. *de matr. l.* 8. *c.* 14. *num.* 5. Palaus *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 8. §. 1. *num.* 8. Petendo tamen dispensationem sine causa, peccavit vel graviter, vel leviter juxta peccatum, ad quod induxit dispensantem, postulando sine causa dispensationem.

Q. II. An inferior valeat sine causa dispensare in lege Superioris.

R. Cum inferior non possit in lege Superioris dispensare, nisi vel ex expressa, vel ex praesumpta ipsius Superioris facultate, consequens est neque valide sine justa causa dispensare; cum non possit praesumi sine tali causa Superiorem licentiam impertiri. D. Thom. 2. 2. *q.* 88. *a.* 12. Puto tamen quod si inferior bona fide procedat, putans adesse justam causam, et aliunde subditus malitiose non operetur, validam esse dispensationem; ita enim praesumi potest de voluntate legislatoris cum hoc sit necessarium ad rectam Ecclesiae gubernationem, ad removendam conscientiarum anxietatem, et ut gesta Praelatorum firma remanerent. Laym. *tr.* 4. *c.* 22. *num.* 12. Sanch. *l.* 8. *de matr. d.* 17. *num.* 8.

Q. III. Quae sint causae sufficientes ad concedendam dispensationem.

R. Utique ad concedendam dispensationem non requiritur causa, quae certo, seu ratione vere probabili excuset, seu eximat a lege; nam tunc sine dispensatione cessat ipsius legis obligatio. Proprie dispensatio habet locum, quando non adest causa certa, vel ratio certo probabilis, quae a lege eximat. Hae autem causae primo possunt se tenere ex parte solius Superioris, cum conveniens sit ipsius dignitati, ac bono regimini aliquando se benignum ostendere; et ita ex hoc motivo potest aliquando dispensare. Secundo hae causae possunt consurgere, quia damnum publicum timeretur, si non daretur dispensatio a legis observantia. Tertio hujusmodi causae oriri possunt ex particulari ratione ipsius petentis; vel quia ex. gr. est persona digna, cui proinde conveniat benignum se exhibere: ita enim expedit bono publico, ut docet s. Thom. 2. 2. *q.* 63. *a.* 2. *ad* 2.; vel quia ita exigit ipsius necessitas spiritualis propter periculum peccandi, seu etiam necessitas temporalis; ut si conveniens sit cum eo dispensare, ut laboret die festo: vel quia dispensationem exigit ipsius utilitas sive spiritualis, sive temporalis.

Demum certo habet locum dispensatio, dum adest aliquod motivum pietatis pro ea impertienda. Haec sunt capita, ad quae reducuntur causae sufficientes pro dispensatione: causae vero particulares assignantur juxta particulares materias.

Q. IV. Quid dicendum de dispensatione concessa, non cognita justa causa dispensationis, si haec vere dabatur: vel si concessa sit dispensatio, dubitando de sufficienti causa illius.

R. I. Cum jura exposcentia justam causam ad concedendam dispensationem indifferenter loquantur de ipso legislatore, seu dispensatore supremo, ac de inferiore dispensante in lege Superioris, ut videre est *can. Necesse*, *can. Dispensationis* 1. *qu.* 7. *et* ex Triden. *sess.* 14. *et sess.* 25. *cap.* 18. *de reform.*, consequens est non exigere cognitionem causae ad valorem dispensationis; nam Superior potest valide dispensare sine causa, sed solum eam exigere, ut licite concedatur. Supposito ergo, quod existat causa, quamquam non cognita ab inferiore dispensante, valida erit dispensatio; sicut valida est electio digni ad beneficium, quamvis ejus dignitas non fuerit cognita ab electore: cum validitas non a cognitione causae, sed ab ejus existentia dependeat: *arg. cap. Nihil de election.* Suar. *l.* 6. *de leg. cap.* 19. *num.* 2. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 17. *num.* 11. Basilius *l.* 8. *cap.* 15. *num.* 1. *etc.*

R. II. Si non sit dubium de existentia causae, ob quam conceditur dispensatio, sed solum de sufficentia illius, quicumque habet facultatem dispensandi, id praestare poterit valide et licite; nam petere omnem certitudinem de sufficientia et proportione causae, esset res infinitis scrupulis obnoxia, et nimis stricte subditi regerentur. Praeterea potestas dispensandi est late interpretanda, adeoque potest habere locum, ubi causa est certa, et dubium solum est de illius sufficientia. Sanch. *in Decalog. l.* 4. *c.* 45. *n.* 10. Si vero dubium sit de existentia causae, Superior valide dispensabit ex pluries dictis, non autem licite. Inferior vero nec valide nec licite dispensabit, quia non censetur illi concessa talis facultas, dum obligatio legis est certa, et causa illam relaxandi incerta.

Q. V. Quid dicendum de dispensatione obtenta per metum, seu dolum.

R. I. Primo certum est, quod si non constet dispensantem non habere animum illam concedendi, in quo casu certe esset nulla, semper praesumendum est illam concessisse animo vere dispensandi: *can. Humanae aures* 22. *q.* 5.

etiamsi ex metu concesserit. Hoc autem supposito; consequens est talem dispensationem esse validam, si nil aliud obest; nam praesumendum est dispensationem datam fuisse animo vere eam concedendi; et aliunde nullo jure irrita redditur, ut irritum redditur matrimonium ex gravi metu contractum, et absolutio ab excommunicatione: *cap. unic. de his, quae vi, et metu in* 6. Suar. *l.* 6. *de leg. cap.* 11. *numer.* 21. Palaus *tr.* 3. *d.* 7. *p.* 16. §. 1. *num.* 1. Sanch. *de matrim. l.* 3. *d.* 39. *num.* 13. Verum tamen est, quod esset illicita et revocabilis, si metus fuisset injuste incussus; ut si minae fuissent de Superiore vulnerando. Secus si metus fuisset justus, ut si petens dispensationem minitaretur se conquesturum apud Superiorem.

R. II. Si dolus, quo fuit obtenta dispensatio, fuit circa rem, quae ex jure, stylo, aut consuetudine clare manifestanda sit dispensanti, talis dolus vitiat dispensationem; quia horum manifestatio exigitur pro forma necessaria ad ipsius valorem: unde si dolose procedatur, non intelligitur adesse consensus dispensantis, cum intelligatur dare consensum, si sibi exprimantur, quae de jure exprimenda sunt. Item nulla est dispensatio, si dolus sit circa causam motivam intrinsecam materiae; ut si quis peteret dispensationem a voto castitatis, falso allegando non se posse continere etc. nam etiam tunc falsitas et dolus reddunt involuntarium consensum dispensantis; cum censeatur solum velle dispensare, si vere non possit se continere. Si vero causa motiva non sit intrinseca, sed extrinseca materiae; ut si dispensans moveatur ad dispensandum in praefato voto, quia ipsi ex. gr. falso repraesentatum fuit supplicantem esse virum doctum, tunc dispensatio subsisteret. Ratio est, quia quamvis sine tali causa motiva extrinseca non fuisset concessa dispensatio, adhuc tamen illa non erat necessaria ad dispensationem, sed solummodo quod verum esset non posse se continere. Dum ergo dispensans voluit succurrerre necessitati supplicantis, satis intelligitur dispensatio voluntaria, quamvis motivum, quo illam concessit, non subsisteret. Multo magis subsistit dispensatio, etsi falsa sit causa impulsiva, ea scilicet quae extrinseca est materiae, et solum dumtaxat deservit ad facilius obtinendam dispensationem. At de his uberius, Deo favente, agemus in tractatu de Matrimonio.

Q. VI. An si adsit causa sufficiens pro dispensatione, necessarium sit i lam concedere.

R. Si causa sufficiens non sit nimis urgens, poterit Superior eam denegare judicando magis expediens esse legem in suo vigore conservare; unde si eam in tali casu concedat, dispensatio bene appellatur misericordia, gratia, indulgentia etc. *c.* 1. *de stat. Monach. in* 6. Suar. *l.* 6. *de legib. c.* 18. *num.* 30. Sanch. *l.* 3. *de matr. d.* 10. *num.* 3. Si vero causa vere urgeat, tenetur eam concedere; si etenim unusquisque tenetur occurrere necessitati proximi, multo magis Praelati, seu Pastores Ecclesiae. Tunc vero intelligitur causa urgere, quando sine dispensatione immineret grave damnum publicum, sive personae privatae damnum non leve vel spirituale vel temporale. Idem dicas, si necessaria sit dispensatio pro utilitate boni publici aut privati redundantis in bonum publicum. Quod si in his casibus Superior non dispenset, quamvis peccet denegando dispensationem, adhuc subditus non potest transgredi legem, si talem aliunde causam non habeat, quae illum eximat a legis obligatione. Ratio clara est, quia nempe non obtenta dispensatione, lex permanet in suo vigore.

Regulae in praxi observandae.

I. Non facile inquietet Confessarius conscientiam Praelati dispensantis, judicando sine causa dispensare. Cum etenim justa causa sit ad concedendam dispensationem, etiam velle Superiorem se benignum et liberalem ostendere, haec causa semper facillime aderit. Secus esset, si Superior passim sine alia causa ex hoc solo motivo dispensaret.

II. Si subditus obtinuerit a Superiore dispensationem etiam sine justa et sufficienti causa, permittat illi Confessarius ea uti; nam ex dictis illa dispensatio concessa a Superiore valida fuit, et subditus valide dispensatus jam non tenetur legem observare, nec se conformare cum aliis.

III. Memoria retineat Confessarius validam esse dispensationem bona fide concessam, in qua petenda subditus non processerit malitiose, et Superior inculpabiliter crediderit vere dari causam dispensandi. Hinc si post obtentam dispensationem ab aliquo voto seu juramento, reperiatur vere non adfuisse causam dispensandi, poterit subditus tuta conscientia uti tali dispensatione.

IV. Advertat etiam Confessarius non teneri subditum esse certum vel de causa dispensationis, vel de sufficientia ipsius; adeoque quamvis de his dubitet, posse exponere Superiori statum suum, et si Superior judicaverit habere locum di-

spensationem, subditum esse tutum in conscientia, cum semper ingenue veritatem manifestaverit. Si proinde adhuc scrupulis et dubiis inquietetur, ea deponat se submittendo, ut par est, judicicio Superioris: Ita etiam docet s. Thom. 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad* 2.

V. Confessarii Praelatorum, si sint difficiles in concedendis dispensationibus, ipsos admoneant de gravi obligatione, quam habent, eas concedendi, maxime dum supplicantes sunt in gravi peccandi periculo; ut dum exposcitur dispensatio a proclamationibus matrimonii et a pluribus votis, quae iidem supplicantes persaepe violant.

VI. Praelatus vel quilibet alius dispensando, optime se geret, si cum dispensatione aliquam misceat commutationem. Advertere tamen debet, quod opus substitutum sit proportionatum fini obligationis, quam dispensat. Ita dispensando in voto castitatis poterit injungere aliquas poenalitates, quibus corpus affligatur: dispensando in observatione festorum, poterit injungere aliud opus pium etc.

CAPUT III.

De causis, quibus cessat obtenta dispensatio.

Q. I. An per cessationem causae motivae cesset dispensatio, quando nondum sortita est suum effectum.

R. I. Si causa motiva cessavit solum ex parte quamvis ea pars, quae remanet, non fuisset sufficiens, ut ab initio obtineretur dispensatio, adhuc tamen sufficiet, ut remaneat in suo robore. Ita habemus ex regula 73. juris in 6. *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuerit inchoari.* Neque etiam cessat dispensatio, si dubitetur, an cessaverit causa motiva, siquidem dispensatio est certa, et non est certum causam ipsius non perseverare.

R. II. Si dispensatio fuerit absolute concessa, non cessat per cessationem causae motivae. Tunc igitur dispensatio intelligitur absolute concessa, quando causa motiva judicabatur semper duratura; ut si ego obtineam dispensationem ad non recitandum Officium ex causa, unde judicatum fuit me semper impediendum ab illius recitatione: non dicitur vero absolute concessa, quando causa dispensationis solet esse ad tempus. Quando igitur est absolute concessa, dico non cessare etiam cessante causa motiva; statim ac etenim data est dispensatio, remittitur obligatio legis: obligatio au-

tem semel extincta non resurgit, nisi per legitimam potestatem iterum imponatur. Hinc habes verum quidem esse statim cessare legem, quando cessat ejus causa motiva adaequata: cum etenim, ea cessante reddatur inutilis, amittit essentiam legis. At dispensatio non intelligitur cessare nisi per reviviscentiam legis seu obligationis, quae reviviscentia non datur, nisi per legitimam potestatem. Accedit gratiam dispensationis consummari, quando relaxatur lex, adeoque sufficere, si tunc existat causa motiva. Demum, si per cessationem causae cessaret dispensatio absolute concessa, dispensatio semper esset conditionata; includeret enim semper hanc tacitam conditionem; *si perseveret causa, ob quam concessa est.* Dispensationem vero non judicandum esse conditionatam habetur *cap. Abbate de verb. signif.* Ita contra plures alios Suar. *de leg. l.* 6. *c.* 20. *num.* 15. *l.* 8. *c.* 30. Basil. *l.* 8. *cap.* 20. *num.* 13. Laym. *tr.* 4. *c.* 22. *num.* 15. *etc.*

Certum e contra est, quod si dispensatio concedatur ob causam, quae judicatur solum ad tempus duratura, tunc cessante causa, cessat dispensatio; irrationabiliter etenim se gereret Superior, si pro causa temporali dispensationem concederet perpetuam. Bene tamen quis ea utitur, usquedum judicatur eamdem causam perdurare, ut constat in infirmo dispensato a lege jejunii.

Item si vel ex stilo, vel ex consuetudine, vel ex communi acceptione DD. dispensatio limitetur vel ad aliquos actus, vel ad tempus determinatum, id servandum est; dispensatio etenim, utpote odiosa, est strictae interpretationis. Hinc dispensatus ad ducendam consanguineam, eam tantum potest ducere, et non aliam, si ista moriatur. Irregularis dispensatus ad Ordines, intelligitur tantum dispensatus ad minores et si ad beneficium, pro uno tantum intelligitur dispensatus. Videantur Auctores supra citati.

Q. II. Quando cesset dispensatio per revocationem, vel per mortem dispensantis.

R. I. Si Superior dispensaverit absque causa, non solum potest, sed etiam tenetur dispensationem revocare, quoadusque non sortita sit suum effectum; nam per revocationem emendare debet, quod irrationabiliter praestitit. Si vero dispensavit cum justa causa, utique dispensationem revocare valide poterit; non solum etenim in fieri, sed etiam in conservari pendet a voluntate legislatoris. Quod si nova causa emergat revocandi, licite etiam revocabit, illicite vero, si talis causa non emergat; quia tunc ostenderet levitatem et

animi inconstantiam, quae tamen, semoto gravi scandalo, seu alio damno, non est nisi culpa venialis. Bonac. *disp.* 1. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *num.* 2. Notandum etiam est, quod si dispensatio facta sit cum aliquo onere, vel compositione paecuniae, sicut etiam ob meritorum remunerationem; cum tunc habeat rationem contractus, non potest valide absque causa revocari; et si cum causa revocetur, restituenda est pecunia, sive alia ratione merita remuneranda.

Quod si Superior sine justa causa revocet dispensationem ab inferiore concessam, ut vere potest, quia potestas inferioris Superiori est subordinata, non de facili posset a gravi culpa excusari; quia rescindere absque causa acta inferioris, ordinarie non sequitur absque gravi ipsius dedecore et perturbatione recti regiminis, sicut non sine gravi damno dispensati.

R. II. Cum ad rectum regimen non minus sit necessaria facultas dispensandi, quam revocandi dispensationem, sequitur quod ubi inferior dispensare potest in lege Superioris, ita et possit dispensationem revocare. Suar. *l.* 8. *de leg. c.* 37. *n.* 15. At sicuti dispensando sine justa causa nulliter dispensaret, ita et revocando sine justa causa; utraque enim facultas pari passu procedunt. Sanch. *l.* 8. *de. matr. d.* 33. *n.* 14. Bonac. *d.* 1. *q.* 2. §. 2. *n.* 2.

R. III. Dispensatio cessat aliquando morte concedentis, aliquando non. Non cessat primo morte concedentis, quando fuit absolute concessa; nam cum dispensatio sit gratia, quia est veluti donatio, de cujus natura est perpetuum dominium transferre, sequitur non cessare per mortem concedentis: *Cap. Si super gratia de offic. delegati in* 6. *cap. Is cui de praeb. ibid.* Secundo non cessat, si concedatur sub conditione, donec revocetur; nam ex hoc, quod dispensator obeat, non potest dici dispensationem revocasse. Tertio non cessat per mortem dispensantis, si non concessa fuerit donec ipse voluerit, sed in generali donec voluerit Episcopus, seu ad arbitrium Sedis Apostolicae; nam tunc concessa intelligitur ad arbitrium ipsius Sedis, quae semper durat; unde et perseverat dispensatio, donec aliquis in ea sedens ipsam revocet. Quarto cessat per mortem dispensantis, si concessa fuerit dispensatio, *donec ipsi placuerit, ad arbitrium suae voluntatis etc.* nam per mortem cessat illi placere, sicut et cessat ejus arbitrium etc. Id tamen intelligendum est, si res sit integra; nam si incoeptus fuerit actus vel judicium, potest prosequi

in vi talis dispensationis; et ita qui dispensatus fuit ad aliquem absolvendum, coepta confessione, potest illam terminare, etsi dispensator revocet dispensationem. Suar. *l.* 6. *de leg. c.* 20. *n.* 31., Sanch. *l.* 8. *de matr. d.* 28. Bonac. *d.* 1. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *num.* 1.

Q. III. Quando cesset dispensatio per renunciationem.

R. Unusquisque valide et licite renunciare potest favori sibi concesso: *cap. Ad Apostolicam de Regular.* dummodo renuntiatio non sit in damnum tertii, vel favor non respiciat communitatem; nam tunc illi persona particularis non valet renunciare; et ita unus clericus renunciare non potest privilegiis concessis universo ordini clericali. Cum igitur dispensatio sit favor, nisi aliud obstet, poterit dispensatus eidem renunciare.

Hujusmodi autem renunciatio primo potest fieri expresse, ut si dispensatus dicat ei renunciare. Oportet tamen quod talis renunciatio nota sit dispensatori, eamque acceptet; nam usque dum non acceptet, perseverare intelligitur in voluntate dispensandi, et ita semper remanet locus, ut quis uti possit eadem dispensatione. Suar. *l.* 6. *de. leg. cap.* 20. *a. n.* 9. Bonac. *d.* 1. *q.* 2. *p.* 10. §. 2. *n.* 5. Id tamen limitandum est quoad dispensationem voti et juramenti; nam si quis eam renunciet, et velit se iterum obligare, contrahit novam obligationem, quae non relaxatur per dispensationem prius obtentam. Sanch. *l.* 3. *de. matr. d.* 32. *n.* 1. *etc.* Secundo renunciatio fieri potest tacite, ut dum dispensatus signis demonstret ei renuntiare, frangendo e. g. literas cum voluntate cedendi dispensationi. Semper tamen oportet renunciationem innotescere Superiori, eamque acceptare, ut jam dictum est.

Caeterum advertendum non usum dispensationis non esse sufficiens signum tacitae renunciationis, quia compatitur cum voluntate illa utendi. Unde si quis per aliquos dies non usus est dispensatione ad non recitandum officium, bene potest postea ea uti. Item nec usus contrarius est sufficiens argumentum, ut dicatur quis renunciasse dispensationi; nam usus contrarius opponitur quidem usui dispensationis, non vero potestati ea utendi; et ita potest conservari talis potestas: ita Suarez *cit. n.* 20. et alii contra Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 22. *n.* 9. Dispensatus proinde ad ducendam consanguineam, si postea emittat votum castitatis, nihilominus poterit eam ducere, obtenta dispensatione a voto. De-

nique non est sufficiens signum tacitae renunciationis illius non acceptatio, si per eam non intelligat expresse illi renunciare; dispensatio enim, sicut lex, habet suum valorem a voluntate dispensantis, non ab acceptatione dispensati.

Regulae in praxi observandae.

I. Advertat primo Confessarius non confundere simplicem dispensationem cum commutatione, vel cum dispensatione commutationi unita. Commutatio igitur semper tenet, etiam si cesset causa, ob quam fuit concessa; nam lex in commutatione relinquitur in suo vigore quoad obligandum ad ponendum opus injunctum per commutationem.

II. Cum non sine valido fundamento rationis dixerimus non cessare dispensationem, quamvis cesset ejus causa motiva, si judicata fuerit perpetua, hac doctrina poterit Confessarius plures casus in praxi resolvere, et ita occurrere spirituali necessitati poenitentis. Si e. g. quis fuerit dispensatus ad Ordines ob paupertatem parentum, quamvis post obtentam dispensationem per accidens ditescat, subsistit dispensatio. Si quis dispensatus fuerit a voto castitatis, vel religionis ad contrahendum matrimonium, quia causa solet judicari perpetua, nunquam cessat dispensatio; et ita post contractum unum matrimonium, et aliud contrahi potest. Hinc cum dispensatum fuerit in voto castitatis cum quadam muliere, ipsique concessum, ut ob sui paupertatem matrimonium contraheret, judicare potui, mortuo primo conjuge, potuisse ad alias nuptias transire; quamvis non amplius gravibus rei familiaris angustiis premeretur: quia paupertas, ob quam primo fuit cum ea dispensatum, non praevidebatur ullatenus removenda.

III. Notet Confessarius, quod dum usus dispensationis, seu actus, ad quem datur, habeat tractum successivum, et soleat eo tempore causa motiva dispensationis cessare, intelligitur etiam concessa dispensatio solummodo usque dum causa perseverat; neque etenim alia praesumi potest mens legislatoris. Sic dispensatus ab horis canonicis, ab observantia Quadragesimae, ab auditione Missae, intelligitur solummodo dispensatus, quoadusque persevérat causa dispensationis.

IV. Bene perpendat Confessarius non cessare dispensationem per non usum ipsius, seu etiam per usum contrarium, sed ad renunciationem dispensationis necesse esse, ut vere quis velit ei renunciare, et quod renunciatio a dispensatore

acceptetur. Hinc semper cum semel et absolute obtenta est valida dispensatio, dispensatus etiam post multum tempus ea potest uti, si modo praefato non fuit revocata: ac proinde si quis obtinuerit dispensationem ad ducendam consanguineam, quamvis aliam mulierem duxerit, si haec moritur, in vi prioris dispensationis poterit eamdem consanguineam ducere.

QUAESTIO VI.

DE LEGE NON SCRIPTA, SIVE DE CONSUETUDINE.

CAPUT I.

De consuetudine, et conditionibus ad eam requisitis.

Q. I. Quid sit consuetudo; et quotuplex.

R. I. In praesenti sumitur consuetudo non prout significat frequentationem actuum, vel morum alicujus communitatis, quo modo dicitur consuetudo facti *c.* 1. *de Constit. in* 6. sed modo sumitur consuetudo pro jure, quod ex tali diuturno usu et frequentatis actibus resultat, et dicitur consuetudo juris. Consuetudo ita accepta, et de qua in praesenti sermo est, ita definitur a s. Isidoro relato *can.* 5. *d.* 1. *Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex.*

R. II. Consuetudo alia est secundum legem, ea scilicet, quae legem jam præexistentem vel in usum inducit, vel interpretatur, si sit ambigua: *cap. Cum. dilectus* 8. *de consuet. leg. Si de interp. ff. de leg.* Alia est praeter legem, quando scilicet in aliquo casu deficit lex, et in eo decidendo attenditur consuetudo. Tunc proinde consuetudo jus novum constituit, et habet vim obligandi *leg. De quibus ff. de leg. et leg. Cum quid ff. si certum petatur.* Alia demum est contra legem, et est ea, quae præexistentem legem abrogat, si interveniant ea, de quibus infra. De hac consuetudine fit mentio *cap. ult. de consuet.*

Dividitur etiam consuetudo in ecclesiasticam et civilem. Prima est, quae respicit materiam spiritualem, et introduci potest tum a clericis, tum a laicis, ut esset consuetudo de servando aliquo die festo, de jejunando etc. civilis respicit materiam profanam, spectantem ad rectam gubernationem reipublicae. Aliae assignantur divisiones consuetudinis, at eas praetermitto utpote parum vel nihil conducentes ad morum directionem.

Q. II. Qui possint consuetudinem introducere.

R. Sola illa communitas, quae est capax potestatis legislativae pro propriis subditis, vel cui lex imponatur, potest consuetudinem introducere. Vel ergo consuetudo introducenda est a communitate habente potestatem legislativam; quia sicut posset novam legem condere, ita et potest consuetudinem vim legis habentem introducere: vel introducenda est saltem a communitate, quae per leges possit gubernari; nam tunc ipsius consuetudo habet rationem legis, quatenus ad eam accedit tacitus consensus Principis, qui eam suis legibus gubernat. D. Th. 2. 2. *q.* 97. *a.* 3. *ad* 3. Suar. l. 7. *cap.* 9. *a. n.* 7. Palaus *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 3. *num.* 4. Ex dictis nequit introduci consuetudo ab una dumtaxat particulari persona vel familia; nam respectu harum personarum solum dari potest praeceptum, quod expirat morte praecipientis, non vero consuetudo, quae, utpote habens vim legis, respicit communitatem perfectam; et de sua natura est perpetua.

Non est tamen necesse, ut tota communitas conveniat in consuetudine introducenda, sed sufficit major pars ipsius; quia consensus majoris partis reputatur consensus totius: *leg. Quod major ff. ad municipal.* Ista autem major pars continere debet eos, qui tenentur legem observare; nam consuetudo constituens novam legem, et abrogans antiquam, introducitur per actus ipsi legi contrarios, quales non sunt actus eorum, qui lege non adstringuntur.

Q. III. An consuetudo abrogativa legis debeat esse rationalis, et quid ad hoc requiratur.

R. I. Cum consuetudo legitime introducta habeat vim legis, nec lex dari possit, nisi conducat ad bonum commune, necessario debet esse rationalis, ut de se patet.

R. II. Primo esse non potest rationalis ea consuetudo, quae adversatur juri naturali et divino, utpote quia actus exerciti contra jus naturale sunt intrinsece mali; nec etiam fieri potest, ut actus exerciti contra jus divinum non sint mali: neque etenim potest facere voluntas humana, quin jus divinum non obliget in conscientia. Hinc consuetudo contra talia jura dicitur corruptela: *cap. fin. de consuet.* Ibidem pariter, et *cap. ex parte* reprobantur consuetudines nutritivae peccati; semper enim adversari necesse est juri naturali, adeoque veniunt extirpandae: *cap. Extirpanda de praeb.* Similiter reprobatur consuetudo, quae impediret correctionem morum: *cap. Irrefragibili* 13. *de offic. Ordin.*

Secundo non potest esse rationalis consuetudo, quam jus reprobat ut irrationalem; nam tunc est potius corruptela: *cap. Cum venerabilis 7. et. cap. ult. de consuet.* nisi tamen successu temporis superveniat circumstantia, quae removeat iniquitatem reprobatae consuetudinis: *arg. cap. Intelligentia de v. signif.* Sanch. *l.* 7. *de matr. d.* 4. *n.* 14. Quod si jus solummodo prohibeat introduci consuetudinem contram legem, non vero eam reprobet ut irrationalem, ad summum non valebit contra talem legem consuetudo tempore ordinario inducta, cum deficiat tunc consensus legalis, quem videbimus esse necessarium ad consuetudinem introducendam. Laym. *l.* 1. *t.* 4: *c.* 24. *n.* 7. Non desunt tamen contrarium sentientes, qui nempe opinentur non esse necessarium tempus extraordinarium ad admittendam hanc consuetudinem; et his omnino adhaerendum, saltem in casu, quo appareat nova ratio, seu causa, qua non prohibenda fuisset talis consuetudo. Caeterum contra legem, adversus quam prohibitum est valere consuetudinem, valebit semper, si aliud non obstet, consuetudo immemorabilis; cum etenim habeat majorem vim, quam aliae consuetudines: *leg. Hoc jure §. Ductus aquae ff. de aqua quotid.* non intelligitur ei derogatum nisi specialiter. Laym. *cit.* Barbos. *claus.* 87. *num.* 4.

Major difficultas est, an dicenda sit rationalis ea consuetudo, quae mala fide inducitur. Non desunt qui id omnino negent, adeoque velint tali consuetudine non posse legem abrogari. At meo videri contrarium omnino sentiendum est. Primo igitur si non posset introduci consuetudo valens legem abrogare, nisi quando ignoretur non agi contra legem, nunquam aut fere nunquam haberet locum consuetudo, quia difficile est quod saltem ab initio non cognoscatur transgressio legis. Successu etiam temporis non facile posset introduci, cum etiam successores possent facile scire non sine peccato ab initio violatam fuisse legem; adeoque nunquam invaluisse sufficientem consuetudinem ad eam abrogandam. Hinc et ipsi peccarent transgrediendo legem, et ita, si requireretur bona fides, difficiliter introduceretur consuetudo legis abrogativa; et per consequens superflui essent tot textus, qui de eadem consuetudine loquuntur. Secundo est juxta rationem admittere, quod valeat adversus legem consuetudo etiam peccaminosa; semper cum etenim constet legem non observari, et potius ad laqueum conscientiarum deservire, merito legislator saltem per consensum legalem censetur adnuere, ut etiam per consuetudinem peccaminosam adversus

legem praescribatur. Quod si ad praescriptionem alienae rei requiritur semper bona fides, ut patet ex *regul. 2. juris in* 6. hoc ideo est, quia talis praescriptio redundat in damnum tertii, unde non est admittenda, ubi injuste res aliena ablata fuit. Si vero adversus legem admittatur praescriptio etiam cum mala fide, potius redundat in bonum communitatis. Sanch. *l.* 7. *de matr. d.* 4. *num.* 14. Lugo *d.* 8. *de just. sect.* 6. *n.* 46. Palaus *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 2. §. 1. *n.* 3.

Q. IV. Quod tempus requiratur ad introducendam consuetudinem constituentem jus novum.

R. I. Ad introducendam consuetudinem, si sit rationalis, et praeter jus, sufficit decennium. Ratio est, quia consuetudo, quae tamquam jus servanda est, ea est quae in jure dicitur longa: *can. Consuetudo dist.* 12. *leg.* 1. *C. Quae sit longa consuetudo, et leg. Sed ea ff. de legibus*: longa autem consuetudo ea est, quae duravit per decennium, cum decennium longum tempus judicetur: *leg. ult. C. de praescrip.*

R. II. Si consuetudo contra legem introducenda sit, ut dici solet via conniventiae, nempe per scientiam, et tolerantiam Principis, nullum aliud tempus requiritur nisi illud quo suo silentio intelligatur consentire, ne lex observetur. Generaliter autem loquendo, per hoc quod aliqui actus fiant contra legem, sciente Principe nec contradicente, non potest argui velle tacite revocare suam legem; potest enim in animo habere velle differre punitionem transgressorum, seu dissimulare ad vitanda majora incommoda, unde etiam in jure non semper non resistentia Principis habetur pro approbatione: *arg. cap. Super eo de cognat. spirit. et cap. Cum jam dudum de praebend.* Quod si tales sint circumstantiae, ut silentium Principis ipsiusque tolerantia debeant reputari tacita legis revocatio, tunc statim intelligitur cessare; nam tunc non tollitur per contrariam consuetudinem, seu via praescriptionis, sed ex Principis consensu. Less. *l.* 2. *de just. cap.* 6. *n.* 45. Suar. *l.* 7. *de leg. cap.* 13. *num.* 12. Palaus *tom.* 1. *tr.* 3. *p.* 2. *num.* 10. Tunc autem judicarem tolerantiam Principis reputari posse legis revocationem, quando constaret nulla ratione impediri a transgressoribus puniendis, et nihilominus id omitteret, vel quando appareret legem latam reddi nimis odiosam et gravem.

R. III. Ad introducendam consuetudinem contra legem civilem vel etiam canonicam, ignorante Principe, via præscriptionis requiritur, et sufficit decennium. Tale tempus sufficere constat ex prima responsione, in qua vidimus ex

jure ad introducendam consuetudinem eam debere longam esse, et longam dici, quae durat per decennium. Loquendo vero de lege ecclesiastica, plures tum Theologi tum Canonistae distinguunt inter legem acceptatam, et non acceptatam, et hanc dicunt removeri consuetudine per decennium continuata, non vero primam. Verum, omissa tali distinctione, puto quamcumque legem ecclesiasticam abrogari per decennalem consuetudinem in contrarium; nam in jure canonico nullibi praescribitur quadragenaria consuetudo, ut videntur exposcere adversarii; ac proinde attendendum est quod jus civile disponit, cum subintret, ubi deest dispositio ss. canonum. Praeterea non est inducenda sine necessitate discrepantia inter jus canonicum et civile, ut communiter docent DD. Accedit etiam pro abroganda lege ecclesiastica non deesse eumdem finem, quo ratione consuetudinis decennalis abrogatur lex civilis. Sicut igitur non convenit, ut post consuetudinem contrariam decennalem velit civilis legislator perseverare suam legem, cum cognoscatur non solum non utilis, sed potius deservire ad animas illaqueandas, ita et multo magis dicendum est de legislatore ecclesiastico. Less. *l.* 2. *de just. cap.* 6. *n.* 46. Lugo *de just. d.* 7. *sect.* 6. *num.* 94. Azor. *p.* 1. *l.* 5. *c.* 18. *q.* 6. Palaus *p.* 1. *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 2. §. 2. *n.* 9.

Quod si non solum agatur de abroganda lege, sed simul de praejudicando juri alicujus Ecclesiae, tunc attendenda est non consuetudo, sed praescriptio, et ad praescribendum contra Ecclesiam requiritur tempus quadraginta annorum, ut dicam in tractatu de justitia. Et in his terminis dicendum est Rotam Romanam apud Dianam *p.* 6. *tr.* 5. *resol.* 2. §. *Sed quid ego*, exigere consuetudinem quadragenariam ad praescribendum contra legem ecclesiasticam; quando scilicet ex praescriptione contra legem resultat damnum contra jus Ecclesiae.

Q. V. Quales actus requirantur ad inducendam consuetudinem.

R. Primo tales actus debent esse publici et notorii, alias si ignorentur, nec potest dici in eos Principem vel populum consentire, et quod consuetudo velut novum jus promulgetur; quae omnia videntur necessaria, ut habeat vigorem vel legem abrogandi, vel novam inducendi. Laym. *tr.* 4. *cap.* 24. *n.* 2. Suar. *l.* 7. *c.* 10. *n.* 5. Secundo non debent esse facti per ignorantiam vel errorem; ut si esset consuetudo jejunandi, quia per errorem crederet populus

adesse praeceptum jejunii. Cum igitur consuetudo introducatur per voluntarium consensum populi, nihilque sit magis voluntati contrarium, quam ignorantia et error: *leg. Non idcirco C. de jur. et fact. ignor.* sequitur nullum habere robur consuetudinem introductam per ignorantiam vel errorem. Gloss. *in cap. fin. de consuet.* Pal. *tr.* 3. *disp.* 3. *p.* 2 §. 2. *n.* 11. Similiter actus contra legem non debent fieri per vim et metum; nam etiam tunc non est consensus ad introducendam consuetudinem novam, sed potius demonstratur illos actus esse onerosos: *leg. De quibus ff. de leg.* D. Th. 1. 2. *qu.* 97. *a.* 3. Tertio requiritur, ut taliter illi actus sint frequentati a majori parte populi, ut frequentia repetita per decennium demonstret consensum populi, ad introducendam eam consuetudinem. Hinc non sufficit, ut aliqui dixerunt, illos actus bis vel ter fuisse repetitos; nam quod fit bis vel ter, non dicitur factum frequenter: *arg. leg. Item apud Labeonem* §. *Aliud est ff. de jurejur.* tum quia actus bis vel ter factus per tempus decennii, non sufficienter demonstrat consensum populi per totum illud tempus. Frequentia ergo actuum regulanda est juxta eorum naturam et occasiones circa eos occurrentes, ita ut ex eis colligi possit populi consensus: Suar. *l.* 7. *c.* 10. *n.* 5. Basil. *de matr. l.* 6. *cap.* 6. *n.* 1. Pal. *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 3.

Quarto ad introducendam consuetudinem parientem obligationem, actus debent esse facti animo se obligandi, alias non introducitur consuetudo obligatoria, sicuti non datur lex sine animo obligandi in legislatore. Gloss. *can. Consuetudo dist.* 1. *v. Institutum*, Laym. *tract.* 4. *cap.* 24. *n.* 2. Hinc dicitur actus merae et liberae facultatis, qui scilicet pro cujuscumque arbitrio fieri et omitti possunt, non inducere consuetudinem praeter legem: *cap. Abbate de v. signif. et arg. l.* 2. *ff. de via publ.* Eadem ratione, ut consuetudo vim obtineat contra legem, necesse est ut actus, quibus introducitur, non fiant solum a populi majori parte ex animo depravato sibi satisfaciendi, sed ex intentione saltem interpretativa introducendi jus consuetudinarium contra legem. Laym. *cit.* Palaus *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 2. §. 3. *n.* 12. Propter defectum animi se obligandi, non habet vigorem legis consuetudo salutandi beatissimam Virginem statis horis, se aspergendi aqua lustrali in ingressu Templi etc. Caeterum in dubio, an consuetudo introducta fuerit animo se obligandi, vel ex pura devotione, judicandum est, esse

consuetudinem merae devotionis, et continere actus merae facultatis: *arg. leg. Arrianus ff. de actione, et obligat.* Et quidem nemo praesumitur velle imponere sibi onus, nisi probetur. Pal. *cit. n.* 13. Suar. *l.* 7. *c.* 15. *n.* 13.

Quinto actus non debent esse interrupti; tunc etenim non curreret sufficiens tempus ad legitime praescribendum, ut requiritur *cap. ult. de consuet.* Interrumpuntur autem, si populus ex certa scientia vel unicum actum contrarium exerceat, quia tunc ostendit nolle continuare incoeptam consuetudinem: *arg. cap. Sollicitudinem* 24. §. *fin. de appellat.* et notat Glossa *fin. in leg. Nemo alieno ff. de reg. jur.* Similiter interrumpitur, si Superior puniat transgressiones legis, vel in suo tribunali judicet pro lege contra consuetudinem. Quod si consuetudo per lapsum legitimi temporis fuit completa, tunc, cum habeat vim legis, non potest ei derogari, nisi vel per expressam Superioris derogationem, vel nova contraria consuetudine habente omnia requisita ad derogandum legi; nam, ut dixi, praecedens consuetudo obtinuit vim legis. Gloss. *fin. cit.* Suar. *de leg.* 7. *cap.* 20. *n.* 20. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 24. *n.* 14.

Q. VI. Qualis Principis consensus requiratur ad introducendam consuetudinem praeter vel contra legem.

R. I. Ad introducendam dictam consuetudinem, dummodo sit rationalis, non requiritur expressus sive tacitus consensus Principis. Id autem probatur, quia ad introducendam consuetudinem contra legem, nil aliud requiritur, quam, ut sit rationalis et legitime praescripta: *cap. ult. de consuet.* praescriptio autem currit etiam contra ignorantes. Praeterea praesumitur ab universali legislatore v. g. a summo Pontifice ignorari particulares consuetudines locorum: *cap.* 1. *de Constit. in* 6. et hoc non obstante, tales consuetudines validae reputantur ad praescribendum contra legem; adeoque non requiritur ad earum valorem consensus Principis, cum eas ignoret. Demum, si requireretur expressus Principis consensus ad inducendam consuetudinem, non opus esset praescriptione; nam si Princeps expresse consentiat in consuetudinem suae legi contrariam, statim intelligitur suam legem revocare. Idem dicendum, si tacite consentiat; dum enim sciens patitur transgredi suam legem, cum possit se opponere, et punire transgressores, via conniventiae statim intelligitur consentire, ut sua lex nullum robur habeat.

Ad inducendam ergo consuetudinem praeter et contra legem, sufficit consensus legalis, quatenus scilicet Princeps intelligitur consentire in omnes consuetudines, quae habent requisita a jure; dum nempe sunt rationales et legitime praescriptae: *cap. ult. de consuet. et leg.* 1. *et seqq. C. Quae sit longa consuetudo.* Hoc modo satis intelligitur consuetudinem non accipere vires suas a subditis, sed ex consensu legislatoris. Glossa *in can. In istis* §. *Leges v. abrogare d.* 4. Sperel. *decis.* 89. *For. eccles. n.* 8. *et.* 14. Sanch. *l.* 7, *de matr. d.* 4. *n.* 11. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 24. *n.* 2. *etc.*

Quod si ageretur de consuetudine, cui resistat jus commune, et multo magis si eam improbet, tunc cum deficiat consensus legalis Principis, omnino necessarius est illius consensus expressus, quo det speciale privilegium, ut illa consuetudo ad praxim deducatur; et si exhiberi non possit privilegium lapsu temporis immemorabilis, necessaria saltem est illius fama. Sperell. *decis.* 37. *For. eccl. n.* 41. *et* 42. Barbos. *in collect. ad cap. Eccles.* s. *Mariae n.* 18. *etc. de constit.* Et in praefato sensu dicendum est loquutum esse Fagnanum, *in cap. Utrum autem de cognat. spirit. n.* 18. dum etiam ex Rota Romana exigit consensum expressum Principis ad inducendam consuetudinem. Videnda nihilominus sunt, quae dicentur capite sequenti.

Q. VII. Qualiter interpretanda sit consuetudo.

R. Si consuetudo sit contra jus commune, est strincti juris; adeoque non extendenda ultra id, quod actum est; Mascard. *de probat. conclus.* 423. *n.* 15. et communiter. Idem dicendum, si sit in praejudicium tertii; nam tunc ut odiosa consideratur, sicuti et praescriptio. Si vero consuetudo sit praeter jus, et ex ea jus publicum et universale consurgat, tunc utpote inducens favorem, late est interpretanda. Fagn. *in cap. Venerabilis num.* 26. *de cens.* et communiter.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum Communitates regulares propriis legibus gubernentur, potest in iisdem contraria consuetudo contra easdem leges praevalere sive in totum, sive in partem, prout consuetudo fuit introducta. Advertere tamen debet Confessarius regularis quamplurimas consuetudines adversus observantiam regularum, potius esse corruptelas, et abusus inducentes turpem relaxationem, adeoque non esse attendendas, quasi praescripserint contra leges seu regulas.

II. Cum nullatenus Confessarius debeat attendere in regulandis conscientiis consuetudines nutritivas peccatorum, videat quam parvi pendere debeat primo turpissimam consuetudinem, quam mulieres etiam nuptae et viri uxorati passim frequentant, admittendi cicisbejos, sive cicisbejas: consuetudinem quam quaedam inverecundae mulieres in sese adornandis sustinent, de pectore valde nudando: consuetudinem juvenum et puellarum sese diu mutuis amoribus prosequendi etc. Hae consuetudines quam maxime peccata nutriunt, graviterque bono publico officiunt; adeoque nullatenus sunt attendendae. At heu, heu! quot Confessarii potius conniventes communi mori, quam legis naturalis ac divinae observantiam curantes, has mulieres, hos viros, ac juvenes ad sacramenta admittunt; quasi quem frequentant morem, innoxie ex iniqua admissa consuetudine frequentarent. Liceat hic querelas s. Augustini contra hujusmodi consuetudines transcribere. *Vae tibi*, ait *l.* 1. *Confess. c.* 16. *flumen moris humani, quis resistet tibi, quamdiu non siccaberis? quosque volves Evae filios in mare magnum et formidolosum, quod vix transeant, qui lignum (Crucis Christi) conscenderint?* Et *de Fide, Spe. et Charit.* cap. 8. ita habet: *stupenda mentis coecitas, horrenda cordis depravatio! peccata quamvis magna et horrenda cum in consuetudinem venerint, aut parva aut nulla esse creduntur... Vae peccatis hominum! quae sola inusitata exhorrescimus, usitata vero, pro quibus abluendis filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra sese faciant regnum Dei, saepe videndo omnia tolerare, saepe tolerando nonnulla facere cogimur.*

III. Notet Confessarius legem quamvis laudabilem cito cessare via conniventiae: quia scilicet Princeps videndo eam passim non observari silet, cum posset commode transgressores punire. Ratio est quia videndo non sine magnis difficultatibus suam legem introduci, si ter vel quater sileat, videtur consentire ne vigeat, ad removendum scandalum et laqueum animarum. Et quidem hoc modo facilius est tolli legem, quam per consuetudinem contrariam legitime praescriptam, si haec introducenda sit animo legem abrogandi; nam ut plurimum non observantur leges ex tali animo, sed ut licentiae et libertati inserviatur.

CAPUT II.

De effectibus consuetudinis, ejusque cessatione.

Q. I. An consuetudo vim habeat obligandi.

R. Cum consuetudo legitime introducta habeat vim legis, si aliquid praecipiat vel prohibeat, eo modo obligat; quo obligaret lex, si daretur de re per consuetudinem introducta; quapropter quae dicta sunt de obligatione, quam parit lex, applicanda etiam sunt consuetudini legitime introductae: Suar: *l.* 7. *de leg. cap.* 16. *n.* 2. *et* 3. et communiter. Semper tamen observandum est, consuetudinem inducentem obligationem, cum sit stricti juris et odiosa, non extendendam de casu ad casum, nec de loco ad locum, nec de persona ad personas. Ita quamvis consuetudo rationalis promiscue introducta a clericis et laicis, sive de rebus spiritualibus, ut de jejunando, sive de rebus civilibus, utrosque obliget, nihilominus consuetudo introducta a solis laicis non obligat clericos, et e contra; sicut nec consuetudo introducta a clericis obligat religiosos, et e contra. Ratio est, quia quamvis consuetudo introducta a majori parte unius status obliget minorem, et ita consuetudo introducta a majori parte laicorum obliget aliam minorem partem, nihilominus non est conveniens transire ad statum diversum habentem suas proprias obligationes et observantias; cum conveniat unumquemque statum propriis legibus et consuetudinibus gubernari. Suar. *n.* 6. Palaus *disp.* 3. *p.* 4. §. 1. *n.* 2. *etc.* Non per hoc tamen negatur, quod ubi in aliquo loco deficiat lex, statutum, sive consuetudo, non debeat fieri recursus in causis judicandis ad consuetudines vicinorum locorum *cap. Cum eo de cens. cap. Cum olim de consuet. et* ex communi notat Barbos. *in collect. ad dictum caput Cum olim.*

Q. II. Quando consuetudo intelligatur legem humanam abrogare; et quid si in jure prohibeatur contraria consuetudo.

R. I. Sicuti per legem contrariam potest præexistens lex abrogari, ita et per contrariam rationalem consuetudinem; cum haec habeat vim legis: *cap. fin. de consuet. leg. De quibus, leg. Sed ea ff. de leg.* et docet D. Thom. 1. 2. *q.* 97. *a.* 3. *ad.* 2. Quod si consuetudo sit, ut lex non intelligatur obligare quoad culpam, perseverare poterit lex quoad poenam; dummodo haec non supponat necessario culpam, ut evenit in censuris. E contra poterit lex perseverare quoad obligationem culpae et non poenae, si introducta

sit consuetudo quoad remotionem poenae: nil enim repugnat, quod lex juxta consuetudinem possit partialiter abrogari, sicut ipse legislator posset nova lege praexistentem legem solum partialiter abrogare. Suar. *l.* 7. *de leg. cap.* 19. *n.* 3. *et* 12. Palaus *p.* 1. *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 4. §. 2. *n.* 4. Immo consuetudine diuturna licet prava et minus justa removetur poena fori exterioris; eo enim ipso quod aliquid toleretur in foro externo, non debet in eo puniri. Gloss. *in can. Denique d.* 4. Mascard. *de probat. concl.* 194. *n.* 10. *et concl.* 1417. *n.* 35. Addit Fagnanus *in cap. Ad haec n.* 70. *de relig. domib.* talem consuetudinem excusare etiam a poena excommunicationis; et favet textus *in cap. Sane de temp. ordinat.*

Ex quo consuetudo legitime praescripta vim legis obtineat, poterit etiam irritare actus in contrarium gestos; si enim id potest lex, poterit et consuetudo. Ita *cap. Cum olim de Cleric. conjug.* junct. Gloss. fin. per consuetudinem loci reddi quis potest ineligibilis ad beneficia: *et cap. Cum dilectus* 8. *de consuet. et cap. Cumana* 50. *de elect.* electio facta contra consuetudinem illegitima declaratur.

R. II. Si lex prohibeat consuetudinem contrariam per verba indifferentia ad consuetudinem praeteritam vel futuram, intelligenda tantum sunt de consuetudine praeterita, ut si dicatur, *non obstante quacumque consuetudine*. Ratio est, quia improbare consuetudinem est quid odiosum, adeoque clausula prohibens consuetudinem est limitanda, quoad fieri potest. Praeterea illis verbis reprobatur consuetudo legi contraria, et talis consuetudo non est ea, quae est futura; sed quae est, dum lex promulgatur. Gloss. *in Clement. Statutum v. consuetudinem de elect.* Suar. *l.* 7. *cap.* 7. *num.* 2. Laym. *l.* 1. *tract.* 4. *cap.* 24. *n.* 7. Quod si illis verbis reprobetur aliqua consuetudo ut irrationalis, tunc censetur futura: numquam enim consuetudo irrationalis praevalet contra legem. Quod si tamen, quae erat irrationalis tempore conditae legis, rationalis fiat ex novis supervenientibus circumstantiis, tunc potest contra legem praevalere, ut jam dictum est de consuetudine rationali. Suar. *de leg. l.* 7. *cap.* 7. *n.* 22.

Sed etiamsi verba legis improbent consuetudinem futuram, valde probabile est consuetudinem adhuc praevalere posse contra talem legem. Id autem probatur; quia talis consuetudo futura improbatur lege humana, unde et adversa consuetudo poterit eamdem legem abrogare. Hoc autem volo

esse intelligendum sequi non eo tempore, quo vivit Princeps, qui etiam consuetudinem futuram abrogavit; nam non potest intelligi neque legaliter consentire in eamdem consuetudinem, si eam probavit, sed tempore successoris. Basil. *l.* 6. *cap.* 6. *n.* 9. Suar. *t.* 7. *cap.* 19. *n.* 21.

R. III. Per clausulam generalem revocatoriam consuetudinis non intelligitur revocata consuetudo immemorabilis; haec enim facit praesumere meliorem titulum de toto mundo. Fagn: *in cap. Cum Apostolica cap.* 6. *de his, quae fiunt a Praelatis*, et habet vim privilegii: *arg. cap. Super quibusdam* 16. *de v. signif.* junct. Gloss. *v. non extat memoria*; unde non censetur revocata, nisi specialiter exprimatur: Barbos. *claus.* 87. *n.* 4. *et* 8. Palaus *p.* 1. *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 5. §. 1. *n.* 10. Secus dicendum esset, si consuetudo per novam legem damnaretur ut irrationalis; vel si ratio, ob quam consuetudo damnatur, militet etiam in immemorabili ex *Barbos. cit.* vel si prohibeatur quaecumque consuetudo unum tantum excipiendo casum; nam tunc exceptio firmat regulam contrà omnes alias consuetudines. Fagn. *in cap. Ad haec* 24. *de relig. domib.*

Q. III. An lex sit ex consuetudine interpretanda.

R. Alter effectus consuetudinis est legem interpretari; unde dicitur *optima legum interpres: cap. Cum dilectus de consuet.* Id tamen intelligendum est quoad ea, in quibus lex est dubia; nam quod clarum est, non indiget interpretatione. Si consuetudo sit legitime praescripta, ita ut et ipsa vim legis obtineat, dicitur per eam lex authentice interpretari; adeoque sicut si legislator alia lege suam legem ambiguam declaret id esset necessario observandum, ita dicendum de interpretatione facta juxta praefatam consuetudinem *leg. Nam. Imperator ff. de leg.* Si vero nondum lapsum sit tempus, unde consuetudo vim legis obtineat, tunc interpretatio, quae sit ratione consuetudinis, dicitur conjecturalis et probabilis. Quia tamen non datur vera consuetudo, nisi quando ei plures vel major pars consentit, hinc est hanc etiam interpretationem conjecturalem per consuetudinem bene esse attendendam, quamvis verba legis non tam proprie essent exponenda. Sicut autem consuetudo certa interpretatur legem dubiam, ita lex certa consuetudinem dubiam interpretatur: cum una lex per aliam explicetur: *leg. unic. C. de inoffic. etc.*

Q. Ultima. Quando cessare intelligatur consuetudo.

R. Primo consuetudo obtinens vim legis censetur cessare omnibus illis modis, quibus dixi legem cessare. Secundo cessat consuetudo per legem Principis, dummodo sit incompatibilis *cap.* 1. *de consuet. in* 6. *et cap. Cum consuet. de consuet.* Et quidem lege posteriore removetur prior ipsi directe contraria, quamvis de ea non fiat mentio, ita et consuetudo. Quod si aliquo modo compatiantur, debet consuetudo quoad fieri potest sustineri; nam correctio juris est vitanda, si possibile sit, utpote odiosa: *leg. Praecipimus C. dc appellat.* et Princeps censetur potius se accommodare usui et consuetudini subditorum, quam vim illis inferre: *can. Erit autem lex dist.* 4. et communiter.

Quod si agatur de lege generali contraria consuetudini particularis civitatis et provinciae, tales particulares consuetudines, ut alias innui, non intelliguntur revocatae per leges generales, si de eis non fiat expressa mentio; quia consuetudines particulares praesumuntur ignoratae ab universali legislatore, adeoque ad has non se extendere ipsius voluntatem: *cap.* 1. *de consuet. in* 6. Palaus *tr.* 3. *d.* 3. *p.* 5. §. 2. *n.* 4. *etc.* Et idem dicendum si legislator ferat legem pro aliqua sua civitate, cujus particulares consuetudines praesumatur ignorare. E contra quia praesumitur Episcopum consuetudines particulares suae Dioecesis non ignorare, ideo abrogantur per ipsius leges, quoties sint illis contrariae.

Tertio cessat consuetudo per aliam consuetudinem illi contrariam: si etenim lex contraria lege potest abrogari, ita consuetudo per contrariam consuetudinem. Ut autem nova consuetudine contraria abrogetur, ut dixi *capite Superiori, quaesito quinto*, oportet habere omnia requisita, quae necessaria sunt ut derogetur legi, cum consuetudo prior vim legis habeat. Hoc tamen volo dictum esse in casu, quo nova consuetudine derogandum sit consuetudini priori, quae fuerit praeter legem, non vero si consuetudo prior sit contra legem. Ut ergo intelligatur derogatum nova consuetudine alteri, quae erat contra legem, nil aliud puto esse necessarium, quam quod populus demonstret non amplius curare de priori consuetudine. Sicut igitur dum derogatur legi per contrariam consuetudinem via conniventiae, non opus est expectare tempus determinatum, sed satis est quod cognoscatur Principem contentum esse suam legem non observari; ita nec videtur necessarium tempus decennii, ut nova consuetudine prior, quae erat contra legem, abroge-

tur, sed satis est dignoscere populum non amplius curare de illa priore consuetudine; nam statim reviviscit lex quae veluti suspensa remanebat, eo quod populus noluerit eam acceptare. Praeterea observandum est, quod licet lex omnino tollatur, si a Principe revocetur, non videtur id evenire, dum invaluit contra eam consuetudo, sed potius obligatio legis dicenda est suspensa, quoties populus voluerit perseverare in contraria consuetudine; revera enim Princeps semper optat suam legem observari: si proinde populus cedat juri sibi competenti per consuetudinem contra legem, et satis demonstret velle legem observare, statim redibit obligatio legis, cum quilibet possit juri suo renunciare: *cap. Si diligenti de for. compet.* nec possit illud postea repetere: *can: Quam periculosum 7. q. 1.* Hinc dicitur, facile res ad suam primaevam naturam reverti: *arg. leg. Filio, quem pater ff. de liber. et posthum. et l. Si unus* §. *Pactus in fin. ff. de pact.* Suar. *de leg. l. 4. cap.* 16. *n.* 13.

Regulae in praxi observandae.

I. Videat Confessarius, ne ignoret vim et effectus consuetudinis, ut possit in pluribus casibus consulere conscientiae sui poenitentis. Mos e: g. est, ut Magistratus, sive alii ad aliquod officium assumpti juramento se obligent ad observandas leges, quae ad ipsos pertinent: at cum lex consuetudine abrogata non obliget, juramentum non extenditur ad tales leges. Quod si contra legem solum ex parte viguit consuetudo, dumtaxat pro observantia illius partis non viget juramentum. Hinc perpendat quam efficaciam habet illud juramentum; ac, ut par est, moneat suum poenitentem, ne ex erronea conscientia peccet.

II. Advertat etiam Confessarius, quod quamvis contraria consuetudine abrogari possit lex ecclesiastica, unde frustra adducerentur decreta Pontificia, si contra illa longa consuetudine praescriptum sit; nihilominus nulla consuetudo praevalere potest contra immunitatem et libertatem ecclesiasticam. Ratio autem est, non solum quia passim apud ss. Canones reprobatur. *cap. 1. cap. Cum inter, cap. Ad nostram de consuet;* neque solum quia Urbanus VIII. sua constitutione 159. omnes consuetudines contra immunitatem etiam immemorabiles, cum asserta fama privilegii Apostolici reprobat; sed etiam quia quotannis in Bulla Coenae reprobantur omnia praejudicialia immunitati: unde ad tales consuetudines semper deficit consensus etiam legalis Pontificis.

QUAESTIO ULTIMA

DE PRIVILEGIIS

CAPUT I.

De natura privilegii, ejusque conditionibus, et proprietatibus; et de obligatione eo utendi.

Q. I. Quid sit privilegium, et quotuplex.

R. I. Privilegium dicitur: *lex privata aliquod speciale beneficium concedens*. Dicitur *lex* non proprie, cum de natura legis sit respicere bonum commune, sed lato modo; quia nempe provenit ab habente potestatem condendi legem. Additur *privata*, quia non respicit omnes, quamvis possit respicere multos, uti sunt privilegia concessa regularibus, minoribus etc. Subditur *speciale beneficium concedens*, vel quia nempe tribuit aliquid fieri posse contra jus, vel praeter jus; et ita materia privilegii non solum debet esse honesta et rationalis, sed etiam favorabilis. Hinc privilegia tribui non possunt nisi ab habente potestatem condendi legem; nemo enim nisi legislator vel ipsius successor concedere potest, ut fiat contra legem: sicut ab iisdem solis, mediante privilegio, fieri potest, ut privilegiati non impediantur ab agendo praeter jus. Laym. *l.* 4. *tr.* 4. *cap.* 23. *n.* 14. Suar. *de leg. l.* 8. *d.* 4. *n.* 2.

Ex hoc ulterius sequitur, quod licet privilegium valide etiam sine causa concedatur, quia supponitur esse saltem de re seu materia subjecta liberae dispositioni privilegium tribuentis; nihilominus causa justa et honesta requiritur, ut licite concedatur. Vel etenim est contra justitiam distributivam sine causa aliquos a lege eximere; et multo magis, si ex hoc alii magis graventur. Vel est praeter jus et merum Principis beneficium; et tunc concedens privilegium videretur incurrere vitium acceptationis personarum, si absque causa privilegium aliquod tribueret. Pal. *t.* 1. *tr.* 3. *de leg. d.* 4. *p.* 3.

R. II. Privilegium multipliciter dividitur. Primo dividitur in reale, et personale (1). Reale illud est, quod convenit perso-

(1) Et *mixtum*, quod ad personam et ad rem pertinet, et *corporale* appellatur, et est illud quod conceditur certo corpori aut collegio personarum, ut v. g. privilegium restitutionis in *integrum* datum Minoribus, qui in aliquo contractu grave damnum acceperint.

nae non ratione sui, sed ratione rei illi adjunctae; ut si concedatur personis ratione loci; ut Ecclesiae et Monasterio; vel ratione alicujus qualitatis, v. g. episcopatus, doctoratus, clericatus, status religiosi, viduitatis, minoritatis, militiae etc. Haec privilegia realia, cum respiciant bonum publicum, nequeunt a particularibus renunciari, et nisi aliud exprimatur, perpetua dicuntur, cum non soleat desinere qualitas, ratione cujus privilegium conceditur, et ita transit ad omnes, in quibus invenitur: *leg. Imperatores ff. de publican.* Quando concessum est ratione loci, e. g. Ecclesiae, Monasterio etc. dicitur etiam locale, eoque fruuntur omnes, qui successive possident illum locum. Immo non cessat, quamvis Ecclesia sit destructa, dummodo sit spes reparationis; nam dicitur adhaerere solo: *leg. Aed. sacr. ff. de contract. empt.* Gloss. *in c. Pastoralis 7. q. 7.* Laym. *l. 1. tr. 4. c. 23. n. 2.* Personale est, quod conceditur personae ratione personae, ut si nominetur persona; vel concedatur ratione specialis qualitatis existentis in persona, propter ipsius ex. gr. doctrinam, prudentiam etc. (1). Quod si expressa persona,

(1) Et hujusmodi privileginm eum personam comitetur, eo uti privilegiatus potest, semoto scaodalo, etiam extra locum sui territorii, nisi secus coostet, ut eveoit hac in nostra Dioecesi in qua, indulto seu privilegio Confrateroitatis Redemp. Captivorum vulgo *detto della Cruciata* vescendi ovis, et lactieioiis diebus io Tabella expressis, ii solum uti possunt, qui in illa morantur, ut patet ex verbis indulti. Est hoc loci sedulo animadvertendum, quod cum hujus generis privilegium aperte respiciat jejunia ab Ecclesia instituta jore communi tantum, non est extendendum ad alia diversa ex peculiari quadam lege, vel causa injuncta v. g. pro Jubilaeo acquirendo a P. M., a Confessario pro sacramentali satisfactione (nisi aliter suam meutem vel Pontifex, vel Confessarius exprimat). Etenim licet privilegia ita sint interpretanda, ut aliquid, ultra commune jos operentur, ut tradit Panormitanus *in c. Certificari de sep.*, et late. *Decius in c. 1. Rescr. n. 16*; attameu nullo pacto, nullaque de causa suut ad alioa effectus extendenda, quos non ceuseatur complecti; eó vel maxime, quia a separatis fieri non debet illatio l. *Papinianus ff. de Minoribus*; et aliunde juxta usitatissimum loqueodi modum, a quo recedere nefas, alind est jejunium generatim ab Ecclesia praescriptum, aliud ex Confessarii mandato, et aliod ex voto sibi a vovente impositum, aliud denique quomodolibet vel a Summo Pontifice, alioque Praesule pecoliari de causa certis definitisque personis impositum; unde indultum supradictum complectitur tantummodo jejunia juris communis, nec exteodi potest ad alia diversa, atqoe separata, ideoque nec ad Jubilaeum etc. Huc etiam accedit, quod per speciem generi derogatur *c. Generi de reg. 24. Juris in 6. regula in to. ff. eodem*; cum autem jejunium speciali causa v. g. pro Jobilaeo acquirendo a Sede Apostolica injunctum, servandum sit juxta ordinarium et consoetum jus, hoc est cum abstinentia ab ovis et lacticiniis, hinc liquido apparet per hujusmodi praecepti speciem generali privilegio, seu indulto adeo derogari, ut volenti Ju-

aliquid addatur, unde dignoscatur privilegium non soli personae concedi, ut si apponatur illa clausula *in perpetuum*, tunc privilegium erit reale; sicut e contra erit personale, quaecumque sint verba privilegii, si materia ipsius transire non possit ad haeredes et successores; nam privilegium, quod sequitur personam, et cum ea spirat, est personale. *cap. Privilegium de reg. jur. in* 6. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 23. *n.* 2. Sanch. *de matr. l.* 8. *disp.* 27. *n.* 3. Privilegium proinde personale ad distinctionem realis dicitur non esse perpetuum.

Secundo dividitur privilegium in commune et singulare; quae distinctio aliquatenus coincidit cum antecedenti. Commune ergo est illud, quod primo et per se respicit communitatem, quamvis de secundario eo fruantur personae particulares illius; ut sunt privilegia concessa clericis vel religiosis; et huic privilegio personae particulares non possunt renunciare: quia nemo renuntiare potest, quod sibi directe concessum non est, quamvis eo fruatur: *cap. Si diligenti de for. compet. cap. Contingat de sent. excomm.* Singulare respicit primo et per se commodum personae singularis, quamvis plures eo fruantur, ut dici solet de privilegio bullae Cruciatae. Cum autem talis privilegii veluti dominus constituatur ille, in cujus gratiam expeditur, remanet ei posse renuntiare: *cap. Ad Apostolicam de regul. l. Si quis in conscrib. C. de pactis.* Id tamen verum est, nisi privilegium unius cedat etiam in gratiam alterius. Ita uxor non potest renunciare privilegio sibi facto, quod non possit obligari fidejussione sine consensu mariti. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 1. *n.* 10.

Tertio divitur privilegium in gratiosum et remuneratorium. Gratiosum est, quando Princeps non attendit ad merita privilegiati, esto in eo reperiantur, vel ad summum sint causa impulsiva. Remuneratorium datur praecise propter merita privilegiati vel parentum ipsius etc. et colligitur tale esse, si de iis in privilegio mentio specialis fiat. Palaus *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2. §. 3. *n.* 1. *et p.* 21. §. 1. *n.* 6. Hinc privilegia regularibus concessa communiter reputantur remune-

bilaeum acquirere, licitum non sit eo uti; et quod de Jubilaeo dictum est, idem de quibusvis aliis jejuniis quacumque de causa impositis dici debet. His accedit quod dispensationes quempiam a communi jure relaxantes ut exorbitantes ab eodem habentur c. *ipsa pietas*, 24. q. 4. idcirco tamquam odiosae sunt semper, et ubique restringendae. c. *Ea quae* et c. *odia de reg. jur.* l. 6. *Nav. t.* 1. *lib.* 3. *de jejunio, cons.* 4. *Jacobus Graffus Dec. Aurea* 1. 2. *de jejun. cap.* 37. *n.* 60. 61. *et* 62. Non deest tamen contraria opinio quam pro aris ac focis sustinere putant ex theologis nonnulli; cui quidem opinioni credant alii, neutiquam ego.

ratoria, quia in Bullis Pontificiis dicuntur tribui in remunerationem fundatorum seu laborum, quos pro Dei Ecclesia subjerunt, et subeunt regulares.

Quarto dividitur in favorabile et odiosum. Primum illud est, quod conceditur vel praeter jus, vel etiam contra jus, sed nulli affert incommodum; uti esset ex. gr. privilegium comedendi cibos vetitos in diebus prohibitis. Odiosum, quamvis commodum afferat privilegiato, redundat in gravamen alterius; ut si alicui concedatur exemptio a tributis, ex quo fiat, ut alii magis graventur. Advertere tamen est, quod si ex tali privilegio aliquis expoliandus sit jure jam quaesito, et cujus est in usu et possessione, huic danda est notitia talis privilegii: *arg. ex. cap. Cum Personae de privileg. in* 6. *et cap. Si duobus, cap. Comparat. de appellat.* Et quidem praesumi non potest Principem velle aliquem privare jure suo, ipso nesciente; ultraquamquod expedit suavi gubernationi et bono communi, ut damnificatus moneatur, ad hoc ut possit se opponere etc. Pal. *d.* 4. *p.* 3. §. 2. *n.* 8. Si vero quod primo et per se intenditur in concedendo privilegio, de sua natura non habeat inferre odium et incommodum, sed solum id eveniat per accidens, non proinde desinit privilegium esse absolute favorabile; nam quod per accidens sequitur, non debet attendi. Ita non desinit esse absolute favorabile privilegium Canonis in communi Ecclesiasticis concessum, quamvis reddatur postea gravosum percussori. Ita etiam dicitur de privilegiis concessis regularibus.

Quinto aliud est privilegium affirmativum, aliud negativum. Primo conceditur aliquid agere praeter jus vel contra jus, et semper intelligitur aliquid concedere ultra id, ad quod quis habet facultatem; alias non esset privilegium. Aliquando vero solum declaratur jus dubium, seu facultas dubia, quam quis habeat. Privilegium negativum semper importat aliquem posse omittere id, ad quod de jure tenetur. Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 1. Pal. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 1. *n* 3.

Sexto dividitur in scriptum et non scriptum. Privilegium scriptum illud est, quod scriptura conceditur; et ut fidem faciat in foro externo, debet exhiberi in forma authentica, quamvis Regulares satis sit si exhibeant ipsorum transumpta munita manu Notarii publici et sigillo personae in dignitate constitutae; nil etenim aliud requirunt Bullae Pontificiae. Immo satis est, si reperiatur in libris Ordinis, vel in aliquo libro impressum. Bordon. *tom.* 2. *resol.* 52. *n.* 53.

Privilegium non scriptum confertur absque scriptura, quae non est necessaria ad privilegium: *can. Institutionis* 25. *q.* 2. *et* Gloss. in Clement. *Dudum de sepult.* Haec igitur privilegia vel conceduntur vivae vocis oraculo, vel introducta sunt consuetudine; quia sicut per eam potest acquiri jurisdictio: *cap. Contingat. de for. compet.* et novum jus introduci, ita exemptio, et privilegium. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 7. *n.* 6. Pal. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2. §. 5. *n.* 2. Et si revocentur privilegia, cum revocatio sit odiosa, intelligenda solummodo est de privilegiis a Principe concessis, non de iis, quae consuetudine introducta sunt. Bonac. *d.* 1. *quaes.* 3. *p.* 1. *n.* 5.

Septimo aliud est privilegium concessum pro foro externo, aliud pro foro conscientiae. Privilegium pro foro externo pro utroque foro deservit: neque enim apponitur pro foro externo, nisi ad innuendum etiam pro tali foro deservire, non vero ad excludendum forum conscientiae. Palaus *cit.* n. 4. atque ita sunt omnia privilegia regularium, ut videre est apud Bordonium *t.* 2. *resol.* 52. *n.* 18. Privilegia pro foro conscientiae solummodo pro illo foro suffragantur; unde habens tale privilegium in ordine ad forum externum se habet, ac si illud non haberet. Caeterum si materia privilegii non exposcat forum sacramentale, ut si daretur pro absolvendis aliquibus censuris, potest executioni mandari extra sacramentum Poenitentiae; cum multa, quae ad conscientiam pertinent, etiam extra illud tractentur: et ita poenitentia ecclesiastica etiam extra Sacramentum et aufertur et imponitur, sicut etiam impertitur absolutio a censuris. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 6. *n.* 15. et Pal. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2, §. 2. *n.* 6. Nec refert, si executio Confessario demandetur; quia id explicat qualitatem personae, non vero quod fieri debeat in confessione.

Octavo dividitur privilegium in absolutum et conditionatum. Primum conceditur absque ulla conditione; secundum impertitur, dummodo aliqua apposita conditio adimpleatur. Ubi observandum, quod si conditio adimplenda sit ante usum privilegii, videtur illi alligata mens concedentis, adeoque, ea non impleta, non subsistere privilegium. Excipe nisi conditio sit de illis, quae in jure solum exiguntur ad hoc, ut actus licite fiant, non valide; nam tunc censetur apposita solum ad bene agendum id, quod secundum jus faciendum est. Ita quamvis in Jubilaeo non tradatur facultas absolvendi a censuris, *nisi parte satisfacta*, adhuc abso-

lutio valida est, ea non satisfacta; quia illa conditio exigitur a jure, non ad valide, sed ad licite absolvendum. Si vero conditio adimplenda sit post usum privilegii, tunc non habet rationem rigorosae conditionis, sed potius oneris inposterum adimplendi; unde subsistit usus privilegii, quamvis non adimpleatur, licet non sine peccato omittatur talis conditio. Ita si quis ex privilegio dispensatus fuerit a voto, sed cum onere aliquid faciendi, non ideo remanet invalide dispensatus, etsi postea illud non adimpleat. Suar. *de leg. l.* 3. *cap.* 13. *num.* 4. Azor. 1. *p. l.* 12. *cap.* 5. *q.* 3.

Q. II. Quae conditiones requirantur, ut privilegium licitum sit et validum.

R. I. Quamvis explicando supra privilegium non scriptum dixerim, non esse necessariam scripturam generaliter loquendo ad valorem privilegii, quaedam tamen privilegia ex jure non valent sine scriptura, quia tunc scriptura requiritur ut forma actus: *leg. Contractus C. de Fid. instrum.* Azor. *tom.* 1. *l.* 5. *c.* 2. *q.* 9. *circ. fin.* Delbene *t.* 2. *cap.* 19. *d.* 47. *num.* 6. Primo igitur necesse est litteras esse expeditas in beneficiis collatis, confirmatis et unitis a Sede Apostolica, et sine illis nec juvat possessio triennalis: extrav. *Incurristi de elect.* et ex constit. Pauli III. *Cum nobis.* Secundo, requiritur scriptura pro facultate non residendi in Beneficiis habentibus curam animarum, sicuti et pro facultate ingrediendi in monasteria monialium: ita Tridentinum *sess.* 25. *c.* 5. *de reform.*

R. II. Ut usus privilegii ab aliis non impediatur, necesse est non solum innotescere privilegiato, sed etiam sufficienter de eodem alios certiorari. Ratio est, quia cum privilegium respectu illorum, qui possent illud impedire, sit veluti lex id eis prohibens, necesse est, ut illis sufficienter innotescat; cum nemo teneatur stare dictis privilegiati, nisi ex urbanitate, ut notat Suar. *de leg. l.* 8. *a.* 24. *n.* 10.

R. III. Princeps potest concedere privilegium, quod valeat absque privilegiati notitia; cum etenim ab ipsius pendeat voluntate, bene potest illud conferre subdito ignorante. Ita potest subditum ignorantem ab irregularitate liberare, habilitare ad matrimonium, dispensando in impedimento dirimente etc. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *n.* 10. Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 26. *n.* 15. Bonac. *de privileg. d.* 1. *q.* 3. *p.* 3. *n.* 4.

R. IV. Ordinare loquendo non censentur concedi a Principe privilegia, nisi sub tacita acceptationis conditione. Primo igitur id exposcit eorum natura; cum etenim donationis

rationem habeant, non habent completum effectum ante consensum donatarii. Secundo id exigit recta gubernatio; nisi enim privilegia concederentur indigentibus et volentibus, multoties contemnerentur. Sanch. *l.* 1. *de matr. d.* 6. *n.* 10. *et* 29. Laym. *cit. num.* 9. *et.* 28. Azor. *t.* 1. *l.* 5. *c.* 3. *q.* 7. *et cap.* 23. *q. ult.* Si vero privilegium non concedatur alicui directe et per se, sed eo fruatur per accidens, quatenus scilicet concessum est alicui communitati, ad quam pertinet, ad valorem privilegii non requiritur ab eo acceptari, et ipsum non ignorare, sed sufficit notitia et acceptatio ab illo genere personarum, cui concessum est. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 26. *n.* 6. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 25. *n.* 17. Potest nihilominus religiosus particularis, si aliud non obstet, acceptare privilegium favorabile concessum suae religioni cum [illegible] acceptatione, nulli inferat praejudicium. Bord. *tom.* 2. *resolut.* 52. *n.* 57.

Porro privilegium directe alicui concessum intelligitur multipliciter acceptari etiam absque expresso ipsius consensu. Primo si acceptetur officium, cui annexum sit, ut de se patet. Secundo si postulatum fuerit privilegium, vel missae fuerint litterae ad eum postulandum; ipsa enim petitione intelligitur acceptari, si Princeps adnuerit. Tertio si acceptetur ab ipsius ministris vel procuratore; hic enim repraesentat personam illius, cui conceditur; secus vero si acceptetur ab alio non reprehesentante illius personam. Suar. *cit. uum.* 13. *et* 14. Sanch. *lib.* 1. *de matr. d.* 6. *num.* 2. *et* 20. *et l.* 3. *d.* 39. *n.* 7. Idem Sanchez. *num.* 3. et alii putant semper intelligi sufficienter acceptata privilegia remuneratoria, cum tacite intelligatur consentire in mercedem, qui facit rem praemio dignam. Verum per hoc non mihi satis probatur dari sufficientem acceptationem in privilegiato; quamvis enim ex eo, quod bene operetur, praesumi possit sibi velle dari praemium, non sequitur velle pro suo praemio hanc vel illam rem determinate, seu hoc vel illud privilegium; unde in ordine ad particulare privilegium, de quo fortasse parum curat, vel reputat suis meritis inaequale, non intelligitur intervenire sufficiens acceptatio. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 25. *num.* 13. Palaus *d.* 4. *p.* 3. §. 2. *num.* 5.

Q. III. An Princeps, qui concessit privilegium, teneatur expectare, an privilegiatus velit illud acceptare.

R. Sicut donatio revocari semper potest a donante usquedum a donatario non sit acceptata; ita dicendum de privilegio, quod est quaedam liberalis donatio. Secus est, quan-

do collatum fuit beneficium: *cap. Si tibi absenti de praeb. in* 6. nam collator non potest se eximere a concedendo beneficio, sicuti potest non concedere privilegium; ac proinde postquam contulit beneficium, functus est officio suo, et debet expectare consensum illius, cui collatio facta est.

Q. IV. An privilegiatus uti teneatur privilegio.

R. I. Jam agendo de privilegio communi, diximus neminem posse illi renunciare, secus de privilegio singulari et personali. Id tamen intelligendum est, si ex non usu privilegii vel sibi, vel alteri grave incommodum non sequatur. Ita habens privilegium non solvendi tributa, eo uti debet, si ex non usu impotens reddatur ad solvendum creditoribus. Ita etiam uxor non potest fidejussione obligari absque viri consensu, quia hoc esset in mariti incommodum. Dian. *p.* 9. *tr.* 1. *resol.* 19. Pellizar. *tr.* 8. *c.* 1. *n.* 84.

R. II. Si per privilegium removeatur impedimentum personale, quo ablato, urgeat lex vel praeceptum, tenetur quis uti privilegio. Ita si detento in carcere concedatur die festo audire missam, debet illam audire; quia solum eximebatur ob impedimentum, quod ex privilegio remanet sublatum.

R. III. Si impedimentum sit commune, et ab omnibus privilegio ex jure communi habito removeatur, debent omnes uti eo privilegio, cum communi privilegio non possit renuntiari; et ideo a jure removetur impedimentum, ut possit lex observari. Ita *cap. Alma mater de sent. excomm.* suspenditur quibusdam diebus interdictum, ut omnes possint sacrum audire. Si vero removeatur impedimentum ab aliquo particulari per privilegium particulare; tunc cum unusquisque renunciare possit tali privilegio, alias cedere posset in suum onus, eo uti non tenetur. Ita habens privilegium tempore interdicti audiendi missam, illam non tenetur audire; et idem dicendum de habente privilegium eam audiendi, vel celebrandi in oratorio privato, quia non potest ad Ecclesiam accedere. Diana *p.* 9. *tr.* 1. *resol.* 19. pluribus citatis. * Videantur dicenda *tract.* 9. *q.* 1. *cap.* 2. ubi de obligatione audiendi missam diebus festis *.

R. IV. Si privilegium sit de absolvendo a censuris et casibus reservatis, tenetur Confessarius eo uti; neque enim, ut in prima responsione dictum est, potest quis omittere usum privilegii cum alterius gravi incommodo. Id autem eveniret in casu nostro, quia poenitens dimissus sine abso-

lutione, deberet iterum alteri exponere sua crimina. Secus dicendum esset, si justa aliqua de causa Confessarius judicaret expedire saltem suspendere absolutionem, ut dicitur in tractatu de Poenitentia.

Regulae in praxi observandae.

I. Cum Princeps possit privilegium concedere etiam inscia persona privilegiata, notet Confessarius ipsum posse privilegium, seu dispensationem obtinere pro suo poenitente, puta ad dispensandum illum a voto castitatis, etiamsi ipsum non moneat, quando petit facultatem dispensandi; sed satis est, si postea illa notificetur, dum putat expediens esse illum dispensare; oportet enim tunc privilegium sibi factum acceptare.

II. Notet Confessarius, quod si agatur de obtinenda dispensatione alicujus impedimenti dirimentis, cujus vel non possit, vel non sit expediens aliquem ex contrahentibus certiorare, non est necesse, ut certioretur. Demus e. g. Petrum velle ducere Bertam sive affinem, vel consanguineam ex copula illicita, nec expediat id Bertam scire, satis est si Petrus obtineat dispensationem pro impedimento dirimente, et ipse eam acceptet. Quando ergo dicitur ad usum privilegii necesse esse haberi ipsius notitiam, ipsumque acceptari, sermo est de eo, cui directe conceditur, non vero de illis, quibus applicari potest privilegium per consequentiam necessariam; si etenim dispensatur cum Petro, ut affinem ducere possit, consequens necessario est, ut etiam eadem affinis dispensata censeatur, alias ad nihil deservire posset Petro dispensatio. Videatur Sanch. *de matr. l.* 8. *disp.* 26. *n.* 6.

III. Notet Confessarius, quod licet ad validum usum privilegii satis sit, si expostulatum fuerit per litteras, vel acceptatum a procuratore; nihilominus ad utendum eo licite, necessario debet innotescere ipsi privilegiato, et ab eo acceptari: quomodo etenim potest sine temeritate uti privilegio, quod nescit sibi esse concessum?

CAPUT II.

De cessatione, et amissione privilegiorum, et de ipsorum cessatione per mortem concedentis et privilegiati.

Q. I. Quando lapsu temporis intelligantur cessare privilegia.

R. Certum est privilegium concessum pro tempore determinato, eo lapso, cessare; sicuti e contra non cessat privilegium concessum sine temporis limitatione, nisi legitime revocetur, vel contra illud praescribatur, ut de se constat. Difficultas est, quando intelligatur cessare privilegium per cessationem conditionis, sub qua fuit concessum.

Pro quo observandum, quod si conditio teneat se ex parte concessionis, satis est si adsit quando fuit concessum. Unde si Pontifex concedat alicui privilegium dependenter a consensu Episcopi, satis est si iste semel consentiat; nec cessat privilegium eo quod postea dissentiat, quia jam per consensum primo praestitum obtinuit suum valorem. Si vero conditio se teneat ex parte privilegii, et sit illi adnexa, deficiente conditione, cessat privilegium. Sic privilegium concessum dependenter a statu clericali, statim cessat ac quis desinit esse Clericus. Si vero conditio se teneat ex parte usus, deficiente conditione, suspenditur usus, sed non amittitur privilegium. Ita facultas concessa Regularibus concionandi de consensu Episcopi, suspenditur, Episcopo dissentiente; eoque postea consentiente, habet usum expeditum. Suar. *de lèg. l.* 8. *c.* 8. *n.* 5.

Q. II. Quando cesset privilegium per cessationem causae finalis.

R. Huic quaesito respondendum est per ea, quae dixi de cessatione dispensationis, eam nempe non cessare etiam cessante causa finali et motiva, quoties causa, ratione cujus concessa est, reputabatur duratura. Multo ergo minus cessabit privilegium, eo quod ipse privilegiatus semel tantum aut iterum utatur, si perseveret causa finalis illius. Ultraquamquod quando privilegium pro unico actu conceditur, solet id exprimi his aut similibus verbis: *pro hac vice, semel tantum in vita etc.* Suar. *cit.* Pal. *t.* 1. *tract.* 3. *de leg. d.* 4. *p.* 4. *n.* 8. Secus dicendum, si causa finalis privilegii reputetur temporanea; nam tunc praesumitur concessum quoadusque ipsa durat. Sicut etiam per unicum actum censetur cessare, quoties vel ex stylo, vel ex consuetudine, vel ex consensu DD. censetur per unicum actum terminari, ut dixi loco supra citato.

Q. III. Quando privilegia cessent per renunciationem.

R. Jam saepe dictum est personas particulares non posse renunciare privilegiis communibus, quamvis unaquaeque persona singularis renunciare possit privilegiis personalibus. Ut autem valida sit renunciatio, requiritur vel acceptatio

legalis renunciationis, vel acceptatio Superioris, qui concessit privilegium. Tunc datur acceptatio legalis, quando aliquibus data est a jure facultas renunciandi. Hanc facultatem habet capitulum generale reprehesentans totam religionem, renunciandi scilicet privilegiis toti communitati concessis; capitulum provinciale renunciandi privilegiis suae Provinciae specialiter datis; et Prior localis cum suo capitulo renunciandi privilegiis, quae habet suum monasterium privative ad alia. Bordon. *tom.* 2. *p.* 2. *resol.* 52. *n.* 109. Quod si alicui non facta sit a jure facultas renunciandi, tunc renunciatio debet innotescere Superiori, eamque acceptare; alias semper intelligitur perseverare in voluntate privilegiantis; adeoque sine ipsius acceptatione privilegium semper durat, et privilegiatus eo uti potest, quamvis ipsi ex se renunciaverit. Bordon. *cit.* Sanch. *l.* 8. *de matr. d.* 32. *n.* 2. Palaus *t.* 1. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 1. *n.* 6. Haec nihilominus acceptatio necessaria non est, si ex juris dispositione privilegium amittatur; ut si amittatur per temporis praescriptionem, de qua infra.

Q. IV. Qualiter per non usum vel per abusum privilegia deperdantur.

R. I. Privilegium mere gratiosum in nullius redundans gravamen non deperditur, vel quis sciens et prudens data occasione et opportunitate etiam per longissimum tempus eo non utatur, ex quo consurgit non usus privativus; vel praestando per idem tempus actus contrarios privilegio, qui dicitur usus contrarius. Utraque pars simul probatur, quia ex nullo jure talia privilegia deperduntur vel per non usum, vel per usum contrarium; et ulterius bene potest stare aliquem conservare velle facultatem utendi privilegio, quamvis hic et nunc eo non utatur; vel ex aliquo suo fine faciat actus contrarios, jejunando e. g. dum habet privilegium non jejunandi. Praeterea cum nullus remaneat gravatus per privilegia gratiosa alicui concessa, non est aliquis, qui possit praescribere contra privilegiatum, liberando se ab illo onere, ut in responsione sequenti. Ita nemo remanet gravatus, si Petro concedatur facultas non jejunandi, non audiendi missam, non recitandi horas canonicas; et ita nullus praescribere potest contra ipsius privilegium. Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 34. *n.* 17. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *num.* 20. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. §. 5. *n.* 5. Quod si afferantur in contrarium leges, quibus decernitur privilegia amitti per non usum, vel usum contrarium, hae intelligendae sunt de privilegiis

non gratiosis. Neque etiam refert dicere ex jure privilegiatum ex non usu, vel usu contrario intelligi tacite renunciare privilegio: *cap. Cum accessissent de constit. et cap. Accedentibus de privil.*; nam haec dicuntur quoad praesumptionem fori externi.

R. II. Privilegium redundans in alterius gravamen amitti potest per non usum, vel usum contrarium; ratio est, quia ille in cujus gravamen resultat, potest tali tempore se ponere velut in possessione suae libertatis, seu non sustinendi illud gravamen: quapropter si quis non utatur privilegio toto tempore, quo ille potest praescribere contra suum gravamen, jam cessabit privilegium illi onerosum. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 23. *num.* 12. Palaus *t.* 1. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 18. *n.* 8. *et p.* 19. *n.* 7. Haec tamen non valent, si in privilegio apposita fuerit particula eo utendi, *prout libuerit, seu quando voluerit;* cum etenim dum ea expresse ponitur, debeat aliquid operari, deservire saltem debet ad excludendam praescriptionem, alias esset omnino inutilis. Palaus *p.* 18. *cit. n.* 5. *etc.*

Hic tamen advertas difficillime locum esse praescriptioni adversus privilegia regularium. Primo quia multa sunt gratiosa, ut sunt privilegia concionandi, absolvendi, confitendi, etc.; nam haec minime resultant in gravamen Episcoporum, seu Parochorum, sed potius eos adjuvant in ministerio suo. Secundo quia difficile est privilegium non esse in usu saltem in aliquo monasterio Ordinis, cui fuit concessum, vel alterius Ordinis, ad quod extenditur per communicationem, quod sufficit, ut vigeat usus illius. Bordon. *tom.* 2. *resol.* 52. *num.* 122. Tertio quia ad praescribendum contra privilegia regularia (si dicatur adversus ea posse praescribi) requiritur saltem spatium decem annorum, ut probat idem Bordonius ex Bullis summorum Pontificum. Quarto quia inter privilegia regularium est privilegium, quod adversus ea non detur praescriptio, ut ex pluribus probat Diana 3. *p. tr.* 2. *de dub. regul. resol.* 88. Rodrig. *tom.* 3. *quaest.* 35. *a.* 12.

R. III. Primo per abusum cessat privilegium, si ex eo cesset totalis finis, a quo pendet. Si e. g. alicui beneficiato concedatur non residere, ut studeat, et ipse revera non studeat, cessat privilegium illi concessum faciendi fructus suos, quia dum non studet, non intelligitur privilegiatus; et beneficiatus non residens absque praefato privilegio non faciet fructus suos. Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 36. *n.* 7. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p. ult.* §. 7. *in fin.* Secundo cessat privilegium, si per abusum cesset conditio, a qua pendet: ita clericus conjuga-

tus non incedens cum habitu, nec Ecclesiae deserviens, non gaudet privilegio clericali; quia illi concessum fuit dependenter a praefata conditione, ut patet ex Trid. *sess.* 23. *c.* 6. *de reform.* Pariter qui eligit indignum, ea vice privatur jure eligendi; cum illi concessum sit eligere, dummodo eligat dignum: *cap. Cum in cunctis de elect.* Tertio si quis privetur privilegio in poenam abusus, quia nempe illud extendit ultra limites sibi concessos, vel quia ex eo sumit occasionem delinquendi, non amittit privilegium, nisi saltem interveniat sententia declaratoria criminis ex dictis supra de lege poenali. Suar. *loc. cit.* Pal. *t.* 1. *tr.* 3. *disp.* 4. *p.* 20. *n.* 3. Et id maxime habet locum in praesenti; nam si etiam dum lex aliquem in poenam privat jure jam quaesito, expectari potest sententia declaratoria criminis, multo magis id valebit, dum non privat ipso jure, sed vult privandum esse, ut dicitur de abutente privilegio sibi concesso *can. Ubi dist.* 34. *can. Privilegium* 11. *q.* 3., *cap. Licet de Regular.*

Ex dictis facile est intelligere, quid significet illa clausula, quae solet apponi in confirmatione privilegiorum: *quatenus sunt in usu, seu prout sunt in usu.* Primo non habet locum respectu privilegii gratiosi; nam illis non officit non usus, ut supra dictum est. Secundo si nondum completum fuerit tempus praescriptionis adversus privilegium onerosum ea clausula facit, ut tempus de novo numerari debeat a tempore confirmationis, quasi tunc de novo fuisset concessum. Tambur. *de jur. Abb. tom.* 1. *d.* 16. *q.* 14. *n.* 8. Tertio ea clausula facit, quod si praescriptione deperditum sit privilegium onerosum quoad unam partem, intelligatur confirmatum quoad aliam, quae est in usu.

Q. IV. Qualiter cesset privilegium per revocationem.

R. I. Si privilegium sit mere gratuitum; eoque nullum dominium datum sit privilegiato, sed solum sit concessa facultas ad agendum, vel non agendum contra legem vel praeter legem, semper revocari potest a Superiore. Ratio est; quia cum nihil impediat ejus revocationem, intelligitur semper concessa sub tacita conditione, *quamdiu non revocavero.* Verum tamen est, quod cum privilegium deceat esse mansurum, ut *ex reg. docet in* 6. si revocetur sine justa causa Princeps demonstrando inconstantiam et levitatem leviter peccabit. Tambur. *de jur. Abbat. tom.* 1. *d.* 16. *q.* 12. *n.* 2. Pellizzar. *tr.* 8. *c.* 1. *sect.* 6. *n.* 101. Id tamen primo limitatur in casu, quo tale privilegium concessum sit non subdito; eo etenim non consentiente, privari haud potest

jure sibi quaesito, cum ejus jurisdictioni non subdatur, nisi in casu, quo tanta superveniat mutatio, ut privilegium esset valde perniciosum Principi, vel suae ditioni. Suar. *l.* 8. *de leg. c.* 37. *n.* 2. Tambur. *q.* 13. *n.* 2. Limitatur secundo, etiamsi concessum fuerit subdito, quando per privilegium mere gratiosum concessum est illi aliquid acquirere: si v. g. exemptionem habuit a gabellis, si jus exigendi aliquod tributum, si acquirendi aliquam terrae portionem etc. Ratio est, quia tunc privilegium habet rationem donationis, quae quando est acceptata non potest revocari. Suar. *cit. n.* 7. Bonac. *disp.* 1. *q.* 3. *p.* 8. §. 2. *n.* 5. Solum esset revocabile, si interveniat aliqua ex illis causis, quibus potest revocari donatio, ut dicitur *in tr. de contract.* vel ob grave crimen privilegiati, vel denique si ita exposcat bonum publicum, quia in ordine ad bonum publicum, bona subditorum subduntur Principis dispositioni. Nec in tali casu habet locum compensatio ratione revocati privilegii, quia sicut privilegium fuit mere gratiosum, ita et potest revocari sine compensatione ex parte revocantis. Suar. *l.* 8. *cap.* 37. *num.* 5. *et* 9. Basil. *l.* 8. *de matr. c.* 19. §. 2. *n.* 12. *etc.*

R. II. Si privilegium fuit onerosum, concessum nempe ratione pretii dati, vel operis injuncti, revocari non potest, nisi ex urgentissima causa publici boni. Ratio est, quia tunc transit in rationem contractus, do ut des, facio ut facias; contractum autem factum cum obliget ex justitia, etiam Princeps servare tenetur. Less. *l.* 2. *c.* 33. *dub.* 4. *n.* 35. Tambur. *tom.* 1. *disp.* 16. *q.* 12. *n.* 5. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. §. 3. *n.* 2. *et* 12. Quod si propter urgentissimam causam revocetur, debet restitui, quod a Superiore acceptum est; unde si ante executionem revocaretur dispensatio concessa, injuncta obligatione dispensato solvendi aliquam pecuniae summam, talis pecunia esset restituenda, ut evenit quando rescinduntur contractus. Bonac. *loc. cit. n.* 13.

R. III. Privilegia remuneratoria ex justitia non possunt revocari sine causa gravi respiciente bonum publicum. Ratio est, quia privilegia remuneratoria ex justitia sunt ea, quae dantur privilegiato habenti jus implorandi officium judicis ad remunerationem consequendam; et tales sunt illi, qui aliqua opera praestarunt ex contractu saltem implicito, ut sua opera aliquo modo remunerarentur. Taliter e. g. se habet famulus, qui sine contractu explicito alicui deservit, cui tamen, ordinarie loquendo, remanet jus aliquid postulandi

pro suo famulatu. Haec igitur privilegia cum sapiant naturam contractus onerosi, nullo modo possunt sine gravi causa respiciente bonum publicum revocari, et si revocentur, debent aliquo modo compensari. Haec est communis sententia, neque desunt qui in universum asserunt privilegia remuneratoria esse irrevocabilia, sicut privilegia onerosa.

Asserendum nihilominus videtur privilegia remuneratoria ex gratia esse revocabilia ex quacumque justa causa etiam bonum commune non respiciente. Ita se habent privilegia facta propter opera non ex justitia debita, et facta ex aliis titulis quam inserviendi illi, qui ea remuneratur. Talia reputanda privilegia regularibus concessa ob praedicationes cum vitae etiam dispendio factas fidelibus et infidelibus; ob labores excipiendi confessiones, quam maxime Episcopos, et Parochos adjuvando etc. quaecumque enim praestent, cum ea facere debeant ex amore Dei et proximi, nullum habent jus exigendi a s. Pontifice remunerationem. Talia pariter sunt privilegia concessa illis, qui neque ex implicito pacto aliquid habendi alicui famulantur, ut faciunt viri nobiles, qui propriis impensis in bello alicui Principi deserviunt. Quod igitur haec privilegia possint revocari, exinde probatur, quia cum concedens privilegium nullam habeat justitiae obligationem ea tribuendi, sed det ex mera gratitudine, seu obligatione antidorali, non videtur se velle obligare ad ea non revocanda, si aliqua superveniat justa causa talis revocationis, vel aliqua innotescat causa, qua non fuissent concessa, si ab initio fuisset praevisa. Et ita de facto summi Pontifices aliqua regularium privilegia revocarunt, in quo valde temerarium esset dicere eos non bene egisse. Suar. *l.* 8. *de leg. c.* 37. *num.* 6. Basil. *de matrim. l.* 8. *c.* 19. §. 2. *n.* 13. Pellizzar. *tr.* 8. *c.* 1. *sect.* 5. *n.* 102.

Q. V. Quomodo privilegia sint revocanda.

R. I. Si Superior tacite revocet privilegium, statuendo nempe aliquid incompossibile cum illo, remanet revocatum privilegium antecedens in corpore juris insertum. Ratio est, quia non praesumitur Princeps ignorare ea, quae sunt in corpore juris: *cap.* 1. *de constit. in* 6. unde statuendo aliquid incompossibile cum tali privilegio, censetur illud revocare. Secus dicendum de privilegio speciali, non inserto in corpore juris; cum etenim ex citato capite non praesumatur esse ad notitiam principis, neque judicatur illi derogasse. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *num.* 17. Bonac. *disp.* 1.

q. 3. §. 3. *n.* 15. Suar *l.* 8. *c.* 39. *n.* 1. Et semper observandum per novam dispositionem privilegio contrariam solummodo illi derogari in ea parte, in qua vere est incompossibilis, nam revocatio semper est stricte interpretanda. Suar. *cit.* 38. *n.* 6.

R. II. Si privilegium expresse revocetur, satis est quaecumque clausula generalis, nisi talia sint privilegia, ut exposcant specialem revocationem. Ratio primae partis est, quia ut privilegium intelligatur revocatum, satis est si constet de voluntate Principis revocantis; de ea autem satis constat per clausulas generales, ut si dicat: *revocamus annullamus, non obstantibus quibuscunque privilegiis etc.* Palaus *d.* 4. *p.* 21. §. 4. *n.* 2. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. *n.* 11.

Plura autem sunt privilegia, quae requirunt specialem revocationem, ut revocata intelligantur. Primo nisi exprimantur, non censentur revocata privilegia onerosa, quia ex se, ut dictum est, sunt irrevocabilia, et si revocentur ob publicam causam, compensanda sunt. Secundo non censentur revocata per clausulas generales privilegia, quae fulciuntur clausula, *ut non possint revocari, nisi de eis expressa mentio fiat, et nisi eorum tenores de verbo ad verbum referantur* etc. etenim ea clausula exigit aliquid plus, quam ad revocationem aliorum privilegiorum. Verum tamen est, quod si revocentur omnia privilegia *quacumque clausula munita, seu quibuscumque verbis concessa, seu quorum fieri deberet expressa mentio*, etiam praefata revocata intelliguntur; hujusmodi etenim clausulis satis constat mentem esse Superioris etiam ea revocare. Basil. *l.* 8. *de matr. c.* 19. *num.* 5. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. *n.* 51. Tertio per clausulas generales non intelliguntur revocata privilegia inserta in corpore juris; cum etenim ea ad notitiam Principis esse praesumantur non judicandum est velle ea revocare, nisi expresse exprimat. Ita communiter DD. cum glossa in Authent. *Quia in Provincia C. ubi de crim. agi oportet v. Omni privilegio*. Quarto per clausulas generales non revocantur vivae vocis oracula; quamvis enim in favorabilibus venire possint nomine privilegiorum, secus in odiosis: unde dum revocantur privilegia, nisi aliud exprimatur, solum scripta veniunt intelligenda; nomine etenim privilegii haec solummodo solent designari: Bordon. *de oracul. resol.* 31. *q.* 1. *n.* 1. Rodrig. *in comp. resol.* 117. *n.* 1. *etc.* Quinto per verba generaliter revocatoria privilegiorum non intelliguntur revocata privilegia regularium; ratio est, quia cum respiciant bo-

num commune fidelium, non videtur Superior talibus privilegiis intentionem habuisse derogandi, nisi de eis expressa facta mentione. Rodr. *t.* 1. *qq. Regular. q.* 6. *a.* 6. Bordon. *resol.* 52. *num.* 26. *et* 128. Azor. *t.* 1. *l.* 5. *cap.* 19. *q.* 7. Sexto non solum per clausulas generales, sed nec per clausulas revocatorias quarumcumque legum et canonum, intelligitur derogatum privilegiis concessis a Concilio generali; cum etenim non sine magna deliberatione fuerint concessa, censentur habere clausulam derogatoria adversus alia in posterum decernenda: *cap. unic. de excess. Praelat.*

Ut revocata ergo dicantur, oportet ipsorum expressam facere mentionem, ut si dicatur *non obstante quacumque constitutione etiam Concilii generalis etc. cap. Ex parte, cap. ult. de capel. Monac.* Sanch. *l.* 1. *de matr. d.* 26. *n.* 7. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. *n.* 13. Immo si privilegium sit concessum a Concilio Tridentino, volunt aliqui, aliis in oppositum sentientibus, oportere, ut privilegii concessi a tali Concilio expressa fiat et individua revocatio: Sanch. *cit. Bossius de jubil. sect.* 1. *cap.* 10. *n.* 12. *et* 13.

Caeterum advertendum, quod si Superior revocet privilegia talibus verbis, ut cognoscatur mentem ipsius esse velle etiam revocare, quae exposcerent expressam mentionem, vel clausulas particulares, ea utique intelliguntur revocata. Et ita de ejus mente est judicandum, ut cap. sequenti videbimus; quando ea revocat *motu proprio, et certa scientia, de plenitudine potestatis etc.* Et per eam clausulam, *non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque*, dicunt derogari etiam Conciliis generalibus; quia ex usu et praxi illis verbis satis videtur explicari mens Pontificis. Bonac. *disp.* 1. *q.* 3. *p.* 8. *n.* 13. Solummodo ergo supradictis clausulis non censentur revocata privilegia onerosa.

Supersedeo hic ab agendo de iis quibus competit privilegia revocare, nam quoad hoc privilegia pari passu currunt cum legibus; unde videnda sunt quae dixi de potestate leges revocandi.

Q. VI. Qualiter publicanda sit revocatio privilegiorum.

R. Pauca dicenda sunt ad explicandam publicationem necessariam, ut privilegia intelligantur revocata. Si etenim per novam legem revocentur privilegia, ea publicatio, quae necessaria est, ut lex habeat suum vigorem, necessaria erit ad revocationem privilegiorum; cum intelligantur revocari per hoc, quod ea lex vim habeat obligandi. Bonac. *disp.*

1. *q*. 3. *p*. 8. §. 3. *n*. 20. Et quamvis ad revocanda privilegia non sit necesse talem legem innotescere omnibus privilegiatis, conveniens tamen est, ut tantum tempus praetereat ut possit eis innotescere; ita enim exposcit rectum gubernium. Suar. *l*. 8. *cap*. 40. *n*. 3. Post tale autem tempus actus facti in vi privilegii, non erunt validi ratione ipsius cum desiisse supponantur, sed in vi erroris communis, et tituli colorati. Suar. *cit. num*. 9.

Quod si privilegia ab homine revocentur privatim scilicet revocando concessum privilegium, debet talis revocatio intimari privilegiato, vel per epistolam, vel rescriptum, aut nuntium ad id destinatum. Ratio est, quia recta gubernatio exposcit, ut subditus non privetur jure per privilegium quaesito, nisi id ipsi intimetur; et intimari haud potest; si revocatio fiat privatim, nisi aliquo ex modis supradictis. Bonac. *disp*. 1. *q*. 3. *p*. 8. §. 3. *num*. 20. Verum tamen est, quod si revocentur privilegia alicui communitati concessa, sufficit si intimatio revocationis fiat communitati, vel ipsius capiti. Per hoc nihilominus quod revocentur privilegia concessa alicui communitati vel Ordini, non intelliguntur revocata respectu aliorum Ordinum, quibus talia privilegia competunt per communicationem; eo etenim ipso quod ipsis fuerint communicata, possident illa tamquam propria, adeoque in conservari non dependent ab iis, a quibus privilegia auferuntur. Suar. *l*. 8. *de leg. cap*. 16. *num*. 17. Bordon. *resol*. 52. *n*. 132.

Q. VII. Quando cesset privilegium per mortem concedentis, aut privilegiati.

R. I. In rescriptis justitiae, quibus datur privilegium, seu jurisdictio ad exercendos actus justitiae sive civilis, sive criminalis, seu exercendi jurisdictionem in foro conscientiae, expirat privilegium, si res sit integra, per remotionem seu mortem concedentis aut delegantis; secus si res non sit integra: *cap. Gratiam, cap. Relatum de offic. deleg. cap. Si cui nulla de praeb. in* 6. Ratio est quia, quamvis per rescriptum delegatus acquirat jurisdictionem, nihilominus in eo non radicatur ante usum ipsius: si proinde delegans amoveatur, vel moriatur re integra, cum cesset jurisdictio in principali, cessabit per consequens in delegato: secus si re non integra, quia tunc jurisdictio in eo fuit radicata. Tunc autem dicitur res integra, quando solum praesentatum est rescriptum, sed nullus habitus fuit usus jurisdictionis. Eo autem ipso quod inceptus fuerit usus jurisdictio-

nis, videtur res dicenda non integra, quamvis non adhuc intervenerit citatio, nam quamvis ista sit primus actus judicialis, non tamen est primus actus jurisdictionis. Ita causa incoepta dici potest, si nominatus sit notarius, si designatus locus, si datum sit mandatum de informatione accipienda quoad causae veritatem, si coeptum sit redigere literas in forma publica, si auditi sint testes etc. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. §. 1. *n.* 2.

R. II. Si rescriptum sit gratiae, et gratia sit facta, non cessat morte vel remotione concedentis; secus si gratia sit facienda, quando res est integra. Tunc igitur conceditur rescriptum gratiae, quando conceditur privilegium, seu jurisdictio ad aliquid gratiose conferendum, ut ad absolvendum, dispensandum et tunc vero dicitur gratia facta, quando indefinite et generaliter conceditur: vel quando tota respicit eum, cui conceditur independenter ab eo, cui committitur facienda. Ita si detur Petro facultas de providendo aliquem de aliquo beneficio, vel de eo absolvendo, seu cum eo dispenset, jubendo ipsi Petro, ut haec exequatur, dicitur gratia facta; quia gratia tota illius est, cui conceditur, imposita Petro obligatione exequendi. Oportet tamen determinari personam et gratiam exequendam; alias si expectanda esset nova determinatio respectu personae seu gratiae, esset potius gratia in posterum facienda. Si vero Petro liberum sit uti privilegio, seu facultate ipsi tradita, erit gratia facienda, respectu nempe illorum, quibus conferenda est, quia liberum est Petro uti, vel non uti ea facultate. Neque potest dici gratia facta per hoc, quod concessa fuerit talis facultas Petro; nam non collata est ipsi Petro in gratiam ipsius, sed in gratiam aliorum. Secus dicendum esset, si daretur Petro talis facultas, ut provideret quos maluerit, dispensaret cum quibus magis placeret etc. nam tunc talis facultas conferretur in ipsius Petri gratiam, et ita eo ipso quod esset concessa, esset gratia facta: *cap. Si cui nulla de praebend. in* 6. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *n.* 18. Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. §. 2. *n.* 3. Sanch. *l.* 8. *de matr. disp.* 28. *n.* 87.

Quod igitur rescriptum gratiae non expiret remotione vel morte concedentis, si gratia sit facta, probatur; quia est tunc quaedam donatio, quae non expirat morte donantis. Si vero gratia sit facienda, itaut necessarius sit usus jurisdictionis, re integra cessat per mortem vel remotionem concedentis, secus re non integra, ex dictis in superiori responsione. Laym. *cit.* Sanch. *n.* 64. Bonac. §. 1. *n.* 19. et

habetur *cap. Si super gratia de offic. deleg. in* 6. *et. cap. Si cui nulla de praeb. ibid.*

Hinc inferunt DD. per mortem Episcopi non cessare facultates audiendi confessiones, quia est gratia facta ipsi sacerdoti, cum facultas non data fuerit ad instantiam poenitentium. Neque refert jurisdictionem delegatam cessare morte delegantis; quia hoc in jure decernitur quoad jurisdictionem delegatam in materia justitiae: *cap. Gratum, cap. Relatum, cap. Licet de offic. deleg.* nil autem decernitur quoad rescriptum gratiae. Suar *l.* 8. *de leg. c.* 31. *n.* 3. Laym. *cit.* Ita nec cessant privilegia eligendi Confessarium cum facultate, ut eligentem absolvat vel a censuris vel a reservatis, ut cum eo dispenset etc. celebrandi in Oratorio privato, quia gratia jam facta est.

R. III. Si rescriptum sive justitiae, sive gratiae factum sit, expressa persona delegati, ipsius morte expirat; quia statim censetur personale, adeoque expirat cum persona. Idem dicatur, si cum nomine personae etiam dignitas seu officium exprimatur; nisi etenim aliud ex circumstantiis colligatur, videtur rescriptum dirigi ad personam habentem tale officium, adeoque privilegium est personale. Sanch. *l.* 8. *disp.* 27. *n.* 6. *etc.* Tambur. *de jur. Abb. t.* 2. *disp.* 16. *q.* 11. *n.* 2. Tunc vero ex circumstantiis colligeretur esse reale et non personale, quando si judicaretur personale, foret injustum vel damnosum; neque enim credi potest delegantem velle tale esse suum rescriptum, seu privilegium. Denique reale censetur privilegium, si annexum sit officio, sive dignitati, et tunc transit in quoscumque habentes talem dignitatem vel officium, sive res sit integra, necne.

Regulae in praxi observandae.

I. Consequenter ad ea, quae etiam dicta sunt de dispensatione; notet Confessarius non semper cessare privilegia per causae finalis cessationem, si ea non praevidebatur temporanea, adeoque adhuc vigere privilegium. Et ita e. g. cui concessum est privilegium domi audiendi Missam ob infirmitatem, quae reputabatur incurabilis, eodem uti potest privilegio, etsi per accidens cesset infirmitas. Ex hoc autem exemplo potest alia in praxi resolvere.

Advertat pariter ex unico actu non cessare privilegium ad agendum, vel non agendum, nisi ad illum unicum actum appareat concessum fuisse. Et ita agendo de dispen-

satione, dixi dispensatum a voto castitatis, ut contrahere possit matrimonium, mortua prima uxore, posse aliam ducere.

II. Cum renunciatio privilegii non habeat suum effectum, nisi acceptetur a Superiore, notet Confessarius, quod si privilegiatus vel ex taedio, vel ex alia ratione laceret literas privilegii animo illi renunciandi (idem dicas de sacerdote, qui facultatem habitam in scriptis audiendi confessiones laceraret) non proinde prohibetur postea uti tali privilegio, si renuntiatio non acceptata fuerit a Superiore, cui soli competit eam acceptare: *cap. Admonet de renunciat.*

III. Datur aliquando casus, ut inveniantur antiquissima privilegia concessa alicui domui vel familiae, et quia vel non fuerunt, vel jam a longo tempore non sunt in usu, oritur dubium, an illa familia possit illis uti. Videat igitur Confessarius, quod si illa privilegia in nullius cedebant præjudicium, neque dici potest per lapsum temporis cessasse, adeoque semper licitum esse illorum usum. Et id verificatur non solum, si non data sit opportunitas utendi privilegio, in quo omnes conveniunt, et constat ex *leg. Unus ex sociis et seq. ff. de servit. rustic. praedii*, sed etiam si adfuit usus contrarius, ut constat ex dictis capite superiori.

IV. Notet Confessarius difficiliter, supposita revocatione alicujus privilegii, posse adhuc vigere, quia in revocatione ipsorum solet modo semper apponi, ea revocari vel *ex motu proprio, vel ex certa scientia, vel ex plenitudine potestatis*, quibus clausulis sufficienter revocantur quaecumque privilegia, exceptis iis, quae sunt onerosa; vel quando per revocationem laeditur jus tertii in re gravi acquisita, seu possessa tempore a lege praescripto.

V. Si post datum rescriptum, moriatur qui concessit privilegium vel dispensationem, ut Confessarius tuto se gerat, notet sequentia. Si rescriptum fuit justitiae, cessat omnino, si nondum delegatus coeperit eo uti; quamvis tuto dici possit incoepisse eo uti, si in vi rescripti aliquid praestavit, quamvis nondum emanaverit citatio.

Si rescriptum fuit gratiae, in praxi non ita facile est expirare morte vel remotione concedentis. Vel igitur gratia fuit indefinite et generaliter concessa, et jam est gratia facta, adeoque non expirat morte concedentis; ut si alicui absolute concessa sit facultas vel celebrandi in Oratorio privato, vel non recitandi horas canonicas, vel eligendi aliquem, a quo absolvatur a reservatis, irregularitatibus etc. vel se ordinandi extra tempora. Idem dicendum, si alicui

in gratiam sui concedatur, ut ad sui libitum possit dispensare, absolvere etc. jam etenim huic gratia dicitur facta, cum propter ipsum, et ut habeat e. g. honorem usus talis jurisdictionis, illi fuerit concessa facultas absolvendi. Quod si illi non in gratiam sui, sed aliquorum determinate concessa sit per rescriptum gratiae aliqua facultas in ordine ad ipsos, cum obligatione ea utendi in ipsorum favorem, v. g. cum iis dispensandi etc. jam gratia censetur facta in ordine ad ipsos, et ita non cessat morte concedentis.

Remanet ut dicatur *gratia facienda*, adeoque expirans morte concedentis; quando liberum illi est uti potestate ipsi tradita in gratiam aliorum. Hanc dixi supra esse *gratiam faciendam*. Nihilominus non desunt, qui etiam hic adinveniant rationem gratiae factae; cum etenim, dicunt ipsi, dum eligitur aliquis determinatus Confessarius ad aliquid faciendum, intelligatur eligi, ut magis idoneus ad dispensandum, absolvendum etc. jam intelligitur etiam in gratiam ipsius tradita talis facultas; et ita habet rationem gratiae factae non cessantis morte concedentis. Basil. *l.* 8. *cap.* 19. §. 1. *num.* 5. *et* 8. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 21. *num.* 18. Palaus. *t.* 1. *tr.* 3. *disp.* 4. *p.* 16. §. 4. *n.* 5.

Certe autem erit gratia facienda, si facultas concedatur in ordine ad alios sine obligatione ea utendi, et eadem facultas concessa sit alicui indeterminate, eligendo v. g. ab eo, in cujus gratiam data est talis facultas; nam cum tunc nullus electus fuisset a concedente facultatem, veluti magis idoneus, non possit dici gratia ipsi facta. Haec igitur gratia facienda re integra cessat morte, vel remotione concedentis.

CAPUT III.

De interpretatione privilegiorum.

Q. I. Quae dicta sunt *q.* 4. *cap.* 2. de legum interpretatione, hic etiam locum habent; unde quae peculiaria sunt circa privilegia solum attingam.

Q. I. Quibus competat privilegia interpretari.

Suppono non habere locum interpretationem, ubi satis constat de mente concedentis privilegium; vel quando verba privilegii sunt clara et perspicua, attendendo tamen limitationes ibi appositas, ex quibus quandoque licet recedere a verbis etiam claris legis, vel privilegii. His positis

R. Interpretatio authentica privilegii, quae etiam juridica et judicialis dicitur, fieri non potest, nisi a Principe, vel

ipsius successore in aequali sede. Verum ex concessione summorum Pontificum Praelati regulares etiam immediati in dubio possunt authentice et juridice declarare, et interpretari privilegia sibi tradita, ut ex pluribus concessionibus demonstrat Lezana *v. privilegium n.* 12. Donat. *t.* 1. *tr.* 8. *q.* 7. *n.* 1. *et* 16. immo ex D. Thoma 2. 2. *q.* 174. *a.* 4. hanc facultatem habent a jure. Insuper concessum est iisdem Praelatis restringere, limitare, vel etiam auferre suis subditis usum alicujus privilegii. Suar. *de relig. t.* 4. *tract.* 8. *l.* 2. *c.* 22. *n.* 14. Rodrig. *t.* 1. *qq. regul. a.* 2. Dian. 3. *p. tr.* 2. *resol.* 87.

E contra prohibitum est a ss. Pontificibus omnibus aliis Ecclesiae Praelatis interpretari (intellige juridice, seu autheutice) privilegia regularium, ut videre est apud Sanc. *t.* 2. *consil. tract.* 8. *cap.* 1. *n.* 134. Bordon. *t.* 2. *resol.* 52. *n.* 50. Tambur. *de jur. Ab. t.* 1. *d.* 16. *q.* 6. *n.* 1.

Q. II. Quomodo interpretanda sint privilegia; et quaenam sint privilegia favorabilia et odiosa.

R. Sicut lex favorabilis est semper latissime interpretanda, ita et privilegium favorabile. Illud autem dicitur privilegium favorabile, in quo concedendo finis primarius concedentis fuit favorem concedere, quamvis de secundario resultet in alterius detrimentum, ut est privilegium canonis, quo clerici gaudent. Si vero in privilegio concedendo Princeps respiciat primario alterius odium et poenam, quamvis redundet in favorem alicujus, dicitur simpliciter odiosum.

Advertendum tamen est, quod in interpretatione privilegii etiam favorabilis non est recedendum ab usitata significatione verborum, sive naturali, sive civili, si non sit necesse ab eis discedere; vel ne privilegium reddatur inutile, vel quia aliud suadeat mens concedentis, vel ad vitandum absurdum etc., ut dictum est loco citato. Suar. *de leg. l.* 8. *cap.* 28. *n.* 2. Layın *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *n.* 6. Tambur. *t.* 3. *disp.* 16. *q.* 5. *n.* 3. *et* 11. *etc.*

Inter privilegia autem favorabilia praecipue locum habent ea quae continentur in jure communi; habent enim se veluti leges, et statuta ordinata ad bonum commune; Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 27. *n.* 8. Sanch. *de matrim. l.* 8. *disp.* 1. *n.* 7. ac proinde omnia privilegia inserta in corpore juris late sunt interpretanda.

At neque desunt casus, in quibus etiam privilegia contra jus sunt late interpretanda. Primo igitur admittunt latam et etiam exorbitantem interpretationem, si alias redderentur

inutilia; nam voluntas Principis nunquam debet frustrari. Laym. *loc. cit.* Tambur. *n.* 9. Barbos. *axiom.* 222. *n.* 15. Secundo si privilegium contra jus concedatur ex motu proprio, et certa scientia Principis: *cap. Si ex motu proprio* 23. *de praeb. in* 6. nam cum tunc exhibeat Principis liberalitatem, haec nunquam est interpretanda ad beneficium diminuendum: *leg. Hac consultissima C. de agentibus in reb.* Laym. *cit.* Sanch. *de matrim. l.* 8. *d.* 1. *n.* 5. Tertio privilegium contra jus commune late interpretandum est, quando respicit vel favorem causae publicae, vel causae piae, seu cultus divini; nam tunc aequum est, ut contra jus praevaleat favor talium causarum, et talis esse juste creditur mens concedentis privilegium. Suar. *de leg. l.* 8. *c.* 27. Laym. *l.* 1 *tract.* 4. *c.* 23. *n.* 5. Fagnan. *in cap. Olim n.* 25. *de verb. sign.* Quarto privilegia contra jus sunt late interpretanda, si ita ferat consuetudo optima legum interpres. Quinto privilegia contra jus ita sunt interpretanda, ut extendantur ad ea, quae sunt necessario connexa. Ita habens privilegium retinendi plura beneficia, intelligitur dispensatus a residendo in utroque. Item dispensatus ab irregularitate ad suscipiendos omnes ordines, intelligi potest dispensatus ad obtinendum simplex beneficium; si etenim non adsit necessitas, vel utilitas Ecclesiae, titulus beneficii est necessarius, ut quis in sacris promoveatur. Laym. *cit.* Sanch. *l.* 8. *de matrim. d.* 1. *n.* 19. 24. 27. Demum privilegium contra jus extendi potest ad ea, quibus minus derogatur ipsi juri. Ita privilegium comedendi carnes, extenditur ad ova et lacticinia. Extra hos casus.

Privilegium juri communi derogans est odiosum, adeoque stricte interpretandum. Odiosum, inquam, quia derogatio, sive dispensatio juris communis semper est odiosa; utpote contraria legi, quae respicit bonum publicum; et ita ipsius favor semper praeferendus est favori collato particulari personae; *cap.* 1. *et* 2. *de fil. presbyt. in* 6. junct. *reg.* 28. *juris in* 6. Hinc in interpretatione talis privilegii, attendendum est, ut jus commune, minus quam fieri potest, laedatur; et observandae sunt regulae strictae interpretationis, cujus exempla dedi in capite de interpretatione legum. Eadem stricta interpretatio observanda est quoad privilegia derogantia particularibus statutis, seu consuetudinibus, nisi hae sint contra jus commune, et privilegium juxta illud; nam ex dictis supra, semper expedit favere juri communi. Tamb. *de jur. Ab. t.* 1. *d.* 16. *q.* 5. *n.* 10. * Vid. dicenda *tract.* 9. *q.* 1. *cap.* 2. *in praxi*. *

Tertio censendum est odiosum privilegium cadens in alterius praejudicium, adeoque strictissimae interpretationis. Immo, si nihil aliud suadeat materia, gravitas causae etc. non de facile praesumi potest Principem velle aliquem graviter damnificare, vel ipsius juri derogare, etiamsi privilegium motu proprio concesserit. Quod si non sit locus, ut tale privilegium credi possit subreptitium, potest etiam cum quadam improprietate interpretari, ita ut laedat, quoad minus fieri potest; talis enim interpretatio, si non verbis, saltem credi potest consentanea menti Principis. Nunquam tamen ita restringendum est, ut nihil operetur; Sanch. *de matrim. l.* 8. *d.* 7. *num.* 6. Tambur. *t.* 1. *disp.* 16. *q.* 5. *num.* 6. *et d.* 18. *q.* 1. *num.* 72.

Inter haec privilegia aliis praejudicialia, primo sunt privilegia ad lites, quae solent minuere potestatem judicum inferiorum, et dare occasionem vexandi alios. Ita desumitur *ex cap. Causam quae* 18. *de rescript.* et ibi Fagn. *num.* 4. Secundo privilegia, seu rescripta ad beneficia ecclesiastica obtinenda, cum praesumantur ambitiosa, in jure semper stricte interpretantur, ut *ex cap. Quamvis* 4. *de praeb. in* 6. *et cap. Qui non sacerdotali* 27. *ibid.* Tertio talia sunt omnia privilegia, quae praebent occasionem peccandi aut scandali; et ita semper sunt restringenda, quoad fieri potest, privilegia concessa regulari contra regularem observantiam. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *cap.* 23. *num.* 6. Bonac. *disp.* 1. *q.* 3. *p.* 7. §. 1. *num.* 13.

Q. III. An privilegia concessa regularibus reputanda sint odiosa, vel favorabilia.

R. Huic quaesito absque dubio respondendum est esse favorabilia, indiscriminatim loquendo de omnibus ipsorum privilegiis, etiamsi videantur contra jus commune, vel contra jus tertii etc. et id propter multas rationes. Prima quia concessa sunt in favorem religionis et bonum animarum; et haec ex dictis semper reputantur favorabilia. Secunda quia in eis concedendis Pontifex principaliter intellexit favorem concedere; quando autem finis principalis concedentis est favor, privilegium semper intelligitur favorabile. Tertia quia ex dictis capite superiori privilegia regularium sunt remuneratoria, adeoque, utpote favorabilia, sunt amplianda. Quarta quia constitutiones, quibus summi Pontifices privilegia regularibus concessere, sunt perpetuae, et pertinent ad leges, quae in jure sunt favorabiles: unde cum non sint contra jus, sed ipsae potius sint jus, ex hoc capi-

te etiam sunt favorabiles. Quinta quia nulli praejudicant. Non summo Pontifici, quia ipse potest ampliare. et limitare jura, et juri suo cedere, si aliquid concedat regularibus contra suum jus. Non Episcopis, et Parochis; nam cum omnem potestatem habeant dependenter a summo Pontifice, jam nullam injustitiam ipsis facit, si utendo jure suo, talem potestatem limitet in ordine ad regulares. Idipsum probat s. Thomas. *in* 4. *d.* 17. *q.* 3. *a.* 3. *q.* 5. *ad* 1. observando praejudicium inferri alicui, quando privatur aliqua re, quae cedit in ejus favorem et utilitatem. Cum igitur Episcopis, et Parochis non data sit potestas jurisdictionis ad sui commodum et utilitatem, nullum illis infertur praejudicium, si ab eadem vel exempti fuerint regulares, vel illis eadem potestas concessa fuerit ad promovendum honorem Dei, et salutem animarum. Immo dicit idem s. Thomas *ibid et opus.* 19. id solum cedere in praejudicium illorum Praelatorum, qui quaerunt quae sua sunt non quae Jesu Christi, et qui gregi praesunt, non ut pascant, sed ut pascantur.

Privilegia ergo regularium, utpote omni jure, et tam evidentibus rationibus favorabilia, semper admittunt latam interpretationem. Immo ex pluribus concessionibus summorum Pontificum in dubio semper in ipsorum favorem sunt interpretanda. Rodr. *t.* 2. *q.* 63. *a.* 7. Bordon. *t.* 2. *resol.* 9. *num.* 49. *et resol.* 32. *n.* 26. *et resol.* 52. *num.* 10. Tambur. *de jur. Abbat. tom.* 1. *d.* 16. *q.* 6. *et disput.* 18. *q.* 6. *num.* 6. Laym. *l.* 1. *tr.* 4. *c.* 23. *num.* 6. *. Vid. dicenda *tract.* 8. *q.* 2. *cap.* 5. *.

Regulae in praxi observandae.

I. Observet Confessarius regularis, quod cum Praelati regulares habeant facultatem in dubio juridice interpretandi privilegia religioni concessa, subditi tenentur stare eorum interpretationi, utpote juridicae et authenticae; a qua proinde non licet discedere. Item, cum penes eos sit facultas limitandi, vel etiam removendi privilegia, non potest subditus velle iis uti in casu, quo Superior judicet expedire, ne ad usum reducantur.

II. Cum in dubio circa intelligentiam privilegiorum regularium, ex dispositione summorum Pontificum, semper interpretanda sint in ipsorum favorem, advertat Confessarius, quod cum disputatur, an aliquod privilegium concessum sit necne, an extendatur ad hunc, vel illum casum nec-

ne, judicandum semper est in favorem regularium. Hinc semper judicavi, potuisse Episcopos, etiam ante declarationem a summo Pontifice Benedicto XIII. factam regulares ex vi suorum privilegiorum extra tempora ordinare. Ratio mihi erat, quia etiam postquam plures Episcopi de hac re Sedem Apostolicam consuluerant, dubitari non poterat id saltem sub dubio remansisse; et in dubio semper standum est pro privilegiis regularium.

CAPUT ULTIMUM

Explicantur quaedam clausulae, quae in privilegiis apponuntur

Q. I. Quid significat illa clausula *ex motu proprio*, et quos causet affectus.

R. I. Ista clausula significat privilegium fuisse concessum ex mera voluntate Principis, eamque fuisse veram causam formalem illud concedendi, quamvis privilegiatus privilegium expostulaverit. Cum autem non possit innotescere, an Princeps motus fuerit propria sua voluntate, hinc est privilegium expostulatum non praesumi concessum *motu proprio*, si id non exprimatur: *cap. Si motu proprio in* 6. Laym. *l.* 1. *t.* 4. *c.* 23. *num.* 8. Palaus *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2. §. 6. *num.* 2.

R. II. Privilegium motu proprio concessum aliqua habet operari. Primo ut favorabile intelligatur; quod non verificatur de privilegio concesso ad instantiam partis, si alias ipsius materia non sit favorabilis. Verum tamen est privilegium concessum ad instantiam partis, statim habere suum valorem, cum conferens annuit; quia ipsa petitio est veluti ipsius acceptatio, ut alias dictum est: privilegium vero *motu proprio* concessum non sortitur suum effectum, nisi innotescat ei, cui conceditur: *cap. Si tibi absenti de praeb. in* 6. Sanch. *l.* 3. *de matrim. disp.* 36. *num.* 6. Secundo privilegium *motu proprio* concessum tollit vitium surreptionis, si surreptio consistat in eo, quod taceatur veritas, alioquin explicanda, nam Princeps concedens privilegium motu proprio, censetur supplere defectum informationis, qui alias infirmaret privilegium concessum ad instantiam partis: *cap. Si motu de praeb. in* 6. Suar. *de leg. l.* 3. *c.* 12. *n.* 8. Verum non supplet surreptionem, quae proveniret ex expressione causae falsae; ut si falso diceretur petentem esse pauperem, puellam remansuram innuptam etc. nam cum res aliter sit, ac concedens existimat, non potest

credi habere intentionem concedendi, quamvis ex motu proprio concedat. Barbos. *de claus. claus.* 79. *n.* 19. Sanc. *l.* 8. *de matrim. disp.* 21. *n.* 47. *et.* 52. *etc.*

Nec talis clausula supplet valorem gratiae ex aliis capitibus invalidae, ut si fiat inhabili, concedendo e. g. beneficium excommunicato; vel concedatur aliquid cum alia re incompatibile; ut si habenti beneficium, concedatur aliud cum primo incompatibile. Ita communiter Doctores et Canonistae; quia vi talis clausulae non intelligitur concedens dispensare in impedimentis, vel inhabilitatibus. Suar. *loc. cit. num.* 14. Item talis clausula non firmat privilegium contra jus alterius, seu in praejudicium tertii, nec adimit jus in re, vel ad rem alteri quaesitum. Sanch. *de matr. l.* 8. *disp.* 21. *num.* 50.

Q. II. Quid significet illa clausula *ex certa scientia*, *et de plenitudine potestatis,* et quos praestet effectus.

R. I. Hae duae clausulae, quae eamdem vim habent, significant Principem, seu Pontificem procedere ex plena cognitione alicujus negotii, et dare robur et validitatem actui alias ex aliquo defectu nullo: *cap.* 1. *de transact*; Uno verbo approbantur ea, quae erant valida, et quae invalida, roborantur. Tambur. *de jur. Abb. disp.* 18. *q.* 1. *num.* 7. Barbos. *in collect. ad cap. Cum dilecta num.* 18. *de confirm.* Neque exquirenda est in Principe causa, quare id faciat. Marta *de claus. p.* 1. *claus.* 259. *n.* 1.

R. II. Effectus hujus clausulae ad sequentes reducuntur. Primus effectus est, ut deroget omni legi contrariae, etiam habenti clausulam derogatoriam; et omnia, quae sunt privilegio contraria intelliguntur sublata per eam clausulam, quamvis ad derogandum iis in privilegio non apponantur ea verba: *non obstante etc.* Alter effectus est, ut privilegio habenti talem clausulam nihil opponi possit, quod gratiam annullet. Tertio si privilegium cum hac clausula confirmetur, eadem clausula praestat, ut si ab initio fuit validum, et postea illi derogatum fuerit, seu aliqua ratione abrogatum, confirmatio habeat vim novae concessionis, et iterum valeat. Quod si ab initio fuit surreptitium, confirmatio facta etiam de plenitudine potestatis non habet vim novae concessionis, si insuper non apponatur in privilegio, *non obstante quacumque falsitate*, *surreptione etc.* Hinc dicitur non supplere dolum partis impetrantis, nec operari, quando non praecessit cognitio causae, vel si status causae non fuit narratus Papae. Quarto per eam supplentur defectus juris

positivi, sicut defectus solemnitatum, quae requiruntur ex jure positivo.

Caeterum talis clausula nihil operatur circa non expressa, nec in praejudicium alterius, nec derogat regulae de jure quaesito non tollendo, nisi fortasse in re valde modica. Circa hanc clausulam videatur Barbos. *de claus. usufreq. claus.* 59. *n.* 12. Tambur. *supra cit.* Sanch. *l.* 8. *matr. d.* 4. *etc.* In dubio autem non est praesumendum Principem rescripsisse, et concessisse aliquid de plenitudine potestatis, sed secundum jus commune: *cap. Innotuit de elect. cap. Proposuit* §. *Licet autem de concess. praebend.*

Q. III. Quid operetur privilegium *ad instar.*

R. Privilegium concessum *ad instar* habet eumdem et parem effectum, seu eamdem limitationem, et extensionem, quas habet privilegium, ad cujus instar, seu similitudinem fuit concessum. Unde si tibi concessum fuit privilegium ad instar illius, quod concessum fuit Petro, tuum privilegium habet eosdem effectus, ac privilegium Petri. Hic autem advertendum, quod si privilegium concessum *ad instar* fuit communicatio privilegii jam alteri concessi, ita ut non fuerit communicatum per se et principaliter, sed solum dependenter, seu accessorie ad primum; tunc si privilegium primo concessum vel revocetur, vel limitetur, et revocatum vel limitatum reputandum est privilegium concessum ad instar illius; *cap. Translato de constit. et cap. Accessorium de reg. jur. in* 6. Si vero privilegium concessum ad instar fuit alteri traditum per se, et aequaliter, veluti si illi primo et per se fuisset concessum, tunc etiamsi revocetur vel limitetur privilegium primo concessum, non censetur revocatum, nec limitatum privilegium concessum *ad instar* illius. Barbos. *de claus. usu freq.* 8. *n.* 8. *et seqq.* Talis est communicatio privilegiorum inter regulares; unde si auferrentur aut limitarentur alicui Ordini, cui primo collata fuere, non proinde ea deperderent, vel limitarentur Ordinibus, qui eadem habent per communicationem.

Q. IV. Quid operetur illa clausula: *Non obstantibus privilegiis etc. in contrarium.*

R. Jam illius significatio constat ex dictis supra de revocatione privilegiorum. Ibidem ergo dixi per ea verba non derogari privilegiis in corpore juris insertis; secus si diceretur: *non obstantibus omnibus et singulis privilegiis.* Item per eam clausulam non derogatur privilegiis habentibus clausulam, ut non possint revocari; et solum tunc dicendum es-

set revocari, si diceretur e. g. *non obstantibus quibuscumque derogatoriarum derogatoriis, non obstantibus quibuscumque privilegiis sub quacumque forma concessis,* vel *etiamsi de illis mentio de verbo ad verbum facienda esset.* His verbis sufficienter etiam intelligitur derogatum privilegio, quod haberet eam clausulam, ut non censeatur revocatum, nisi de eo *de verbo ad verbum mentio fiat*: Tambur. *t.* 1. *disp.* 16. *q.* 8. *n.* 1. Ubi bene observat tali privilegio etiam derogari per clausulam: *quorum tenores etc.* Item per eam clausulam non revocantur privilegia concessa a Concilio generali, nec vivae vocis oracula, seu privilegia per consuetudinem acquisita; nam haec in odiosis non veniunt nomine privilegiorum. Item nec privilegia concessa ad pias causas, vel ob publicam utilitatem, et multo minus privilegia onerosa, seu per modum contractus concessa. Haec privilegia non revocantur, nisi vel expresse exprimantur, vel per verba aequivalentia. Quoad hanc clausulam videndus Barbosa *de clausulis claus.* 83. *num.* 8. Bordon. *t.* 2. *resol.* 52. Tambur. *t.* 1. *disp.* 18. *num.* 40. Quod si apponatur haec clausula: *Prorsus eximimus, ac totaliter liberamus*, ea derogat omnibus privilegiis, sive privatim, sive communitati concessis, sub quacumque formula fuerint concessa; et excludit omnem interpretationem in contrarium, sive omnia, quae in contrarium possent excogitari. Tambur. *t.* 2. *d.* 18. *q.* 6. *n.* 6.

Q. V. Quid operetur ea clausula *quatenus sunt in usu et sacris canonibus, ac decretis concilii Tridentini non adversantur.*

R. I. Illa verba: *quatenus sunt in usu* significant confirmari privilegia, quae sunt in observantia. Suar. *l.* 8. *de leg. cap.* 18. *num.* 16. Quod si alicui concedatur privilegium cum hac clausula: *quatenus est concessum*, sufficit si aliquando fuerit in usu penes illos, quibus fuit concessum, ut eo uti possit in omni sua extensione ille, cui de novo conceditur, quamvis modo non amplius sit penes eos in usu. Rodr. *qq. reg. t.* 1. *q.* 8. *a.* 3.

Ea autem clausula *et sacris canonibus etc.* non designat canones insertos in corpore juris; nam contra eos non solent concedi privilegia. Ita non designat canones concilii Tridentini; nam contra eos, utpote quae sunt regulae fidei, dari non possunt privilegia, adeoque pro canonibus intelliguntur decreta concilii Tridentini, quae lato modo dici possunt canones. Bordon. *resol.* 52. *num.* 313. Nec etiam intelliguntur ea verba de omnibus decretis Concilii, sed so-

lum de decretis Concilii habentibus clausulam derogatoriam privilegiorum. Privilegia proinde quae conceduntur cum clausula: *dummodo non adversentur decretis concilii Tridentini* non subsistunt, si adversentur decretis derogantibus privilegiis contra ipsa. Idem videtur dicendum de illa clausula: *dummodo constitutionibus Apostolicis non sint contraria*. Suar. *l.* 8. *de leg. cap.* 18. *n.* 16.

Q. VI. Quid significet illa clausula: *appellatione semota.*

R. Haec clausula excludit appellationem a sententia definitiva, non autem ab interlocutoria, quamvis aliqui sentiant in contrarium. Neque dici potest excludere frivolam appellationem, quia jure ipso rejicitur; sed vere excludit etiam legitimam appellationem, dummodo non adsit clara et manifesta injustitia valde gravans. Tambur. *t.* 1. *d.* 18. *n.* 58. Rodr. *qq. regul. t.* 1. *q.* 8. *a.* 13.

Q. VII. Quomodo intelligenda ea clausula: *ex confidentia hujus indulti.*

R. Per eam significatur non valere indultum, seu privilegium, dum quis deliquit ob confidentiam, quod per indultum aut privilegium liberabitur: ut si quis omitteret officium ex confidentia Bullae compositionis. Caeterum si non apponatur talis clausula, valet indultum etiam quoad crimina commissa ex tali confidentia; nam si semper subintelligenda foret, frustra aliquando exprimeretur. Sanch. *l.* 4. *de vot. c.* 54. *n.* 18. Lugo *de poen. d.* 20. *sect.* 8. *n.* 130.

Q. VIII. Quomodo intelligenda illa clausula: *supplentes defectus etc.*

R. Ista clausula supplet defectus accidentales, quae nempe deficiunt, quamvis exigantur a jure positivo; ea etenim supplere potest Pontifex etc. Per eam vero non supplentur defectus juris naturalis; defectus non narrati, et super quibus requiritur dispensatio; defectus personae, ut si sit excommunicatione innodata; defectus causae; defectus facti circa processum, quia fuit factus sine cognitione causae; defectus, quibus actus redditur nullus; sicut et defectus laedentes jus tertii. Quoad hanc clausulam vide Barbos. *claus.* 87. *n.* 15. *et claus.* 176. *nu.* 158. Rodr. *t.* 1. *qq. regul. q.* 8. *a.* 15. Tambur. *t.* 1. *d.* 16. *q.* 6. *n.* 4.

Q. IX. Quid operetur illa clausula: *ex nunc, prout ex tunc.*

R. Haec clausula operatur, ut actus postea factus reputetur tamquam factus a principio, dummodo non sit in praejudicium tertii. Tambur. *cit. n.* 51. Barbos. *claus.* 61. *n.* 8. *et* 26.

Q. X. Quid significet illa clausula: *dummodo peccata non sint in contemptum clavium*.

R. Tunc proprie dicitur quis peccare in contemptum clavium, quando ideo peccat, quia non vult iisdem subjici; non vero si peccet ex odio, ira, aliave passione. D. Th. 2. 2. *q*. 186. *a*. 9. *ad* 3. Unde si quis peccans in contemptum, velit uti privilegio, necesse est, ut obtineat privilegium sine ulla clausula.

Q. XI. Quid importent ea verba: *decernentes irritum etc.*

R. Clausula irritans actum primo inducit formam, qua non servata, actus ipso jure corruit, etiam parte non opponente, vel etiam si factus fuerit per ignorantiam decreti irritantis; et solum subsistit actus, si erat perfectus ante interpositionem decreti irritantis. Item idem decretum irritans annullat omnia, quae sunt in contrarium, sive emanaverint motu proprio, sive ad instantiam partis, sive juste sive injuste sive etiam non cognita causa. Tollit etiam praescriptionem et consuetudinem in praeteritum inductam, et secundum aliquos etiam in futurum. Videndus Barbosa *claus.* 40. *a n.* 2. Tambur. *t.* 1. *d.* 16. *q.* 6. *a n.* 47.

Haec dixisse sufficiat pro intelligentia frequentiarum clausularum, quae in rescriptis, sive privilegiis ut plurimum occurrunt. Et haec pariter sufficiant pro explicatione eorum, quae pertinent ad tractatum de legibus.

TRACTATUS QUARTUS
DE CENSURIS

QUAESTIO PRIMA

DE CENSURIS IN COMMUNI.

CAPUT I.

Quid sit censura, qualis censurarum numerus, et de potestate eas ferendi.

Q. I. Quid sit censura (1).

R. Censura quae etiam apud profanos scriptores significat aliquam poenam, unde censores dicebantur, qui pravos populi mores puniebant, apud ss. Canones poenam ab Ecclesia inflictam significat, atque ita potest definiri: *censura est poena* (2) *inflicta ab Ecclesia fori exterioris, privans fidelem baptizatum usu aliquorum bonorum spiritualium, ut a contumacia discedat.*

Eo ipso quod dicatur *poena*, constat infligi propter culpam; nam poena locum habere haud potest, ubi culpa non adsit. Censura igitur, ut dicemus, privat Sacramentis per modum poenae impositae delinquenti ratione culpae; non ita autem se habet peccatum mortale, quod privat Sacramentis per modum culpae, quatenus nempe iisdem reddit animam indignam. Infligitur autem ab Ecclesia; quia potestas mere saecularis nequit spiritualia tractare: *can. Judicatum* 5. *d.* 89. *cap. Decernimus* 2. *de Judic.*

Dicitur poena *fori exterioris*, quia imponitur ab habente jurisdictionem in foro externo, eaque afficit fidelem baptizatum; nam jurisdictio dumtaxat in subditos potest exerceri, et solummodo baptizati sunt subditi Ecclesiae.

(1) A *censendo*, seu a *corrigendo* dicta.

(2) *Medicinalis ex c.* 1. *de sent. excomm. in* 6. quia fertur ad avertendum, et revocandum hominem a peccato. Unde censura, saltem ex intentione Ecclesiae, non est perpetua, ut depositio, et degradatio, quae sunt poenae mere vindicativae; sed auferri debet a Superiore statim ac reus sese emendavit, et satisfecit.

Dicitur *privans usu aliquorum bonorum spiritualium*. Pro quo observandum est, quod censura non potest privare bonis spiritualibus, quae sunt propria personae particularis, ut gratia, charitate, merito etc. fidelis enim etiam excommunicatus potest se per actum contritionis ponere in statu gratiae, et ita mereri etc. Item censura non potest privare fidelem bonis, quae consistunt *in communione Sanctorum*. Cum igitur, ut constat ex hoc articulo symboli, fideles ratione fidei et charitatis sint Christi membra, et simul invicem uniantur, adeo ut sit inter eos communicatio bonorum spiritualium, nec Ecclesia habeat potestatem removendi hanc unionem, quae in praefatis virtutibus habet fundamentum; consequens est, quod nec istis bonis communibus et universalibus possit fideles privare. Remanet ergo quod, cum Ecclesia solum habeat jurisdictionem in bona spiritualia externa et publica, iis solum valeat per censuras excomunicatum privare; atque ita potest illum privare Sacramentis, Sacrificiis, beneficiis ecclesiasticis, spirituali jurisdictione, publicis satisfactionibus, suffragiis etc.

Demum dicitur: *ut a contumacia discedat*. His verbis denotatur ideo infligi censuras, ut qui deliquit, emendetur; ac proinde censura dicitur poena medicinalis: *cap.* 1. *de sent. excomm. in* 6. neque, regulariter loquendo, infligenda est, quando cognoscitur reo non profutura, ut dicit s. Thom. *in* 4. *d.* 18. *q. ult. a.* 2. Bene tamen aliquando ferri potest etiam in eos, qui nullam dant spem emendationis, ut docet idem s. Thom. 1. 2. *q.* 86. *a.* 8. *ad* 2. et id in ultionem delictorum, quae commisere, ad terrorem aliorum, et ut a caeterorum consortio removeantur, ne eos inficiant.

Q. II. Quot sint censurae.

R. I. Juxta communiorem sententiam censurae sunt tantum tres: excomunicatio, suspensio, et interdictum. Hae solum rècensentur *cap. Quaerenti de verb. signif.* ubi Pontifex respondet interrogationi: quid nomine censurae intelligatur. Idem colligitur *ex cap.* 1. *et cap. Statutum de sent. excom.*

R. II. Censura alia est a jure, alia ab homine. Quando igitur Superior imponit censuram per legem aut statutum, dicitur esse a jure; et ita se habent omnes censurae, quae continentur in ss. Canonibus, in Apostolicis constitutionibus etc. Censura ab homine dicitur ea, quae fertur a Superiore per sententiam, vel mandatum transitorium. Censura a jure non cessat, nisi revocetur; nam jura perseverant usque ad

ipsorum abrogationem. Censura vero ab homine cessat per ipsius mortem, vel si potestas ab eo removeatur: cum etenim ab hac pendeat valor censurae, jam si cessat, necesse est cessare ipsam censuram, ni forte jam quis ea sit innodatus; nam tunc cessat solum per absolutionem. Hinc censurae, quas per modum legis et statuti tulerunt Episcopi in synodo dioecesana, non cessant per mortem ipsorum, secus vero quas tulerunt per mandatum transitorium.

R. III. Alia est generalis, alia particularis. Generalis fertur in omnes, ut impediatur peccatum futurum; ut si excomunicentur omnes surripientes bona pupillorum. Particularis fertur ad emendationem peccati praeteriti; ut si excomunicetur, qui non restituit.

R. IV. Alia est censura latae, alia ferendae sententiae. Censura latae sententiae est ea, quae ipso facto ligat ante sententiam judicis. Censura ferendae sententiae nonnisi post sententiam judicis incurritur. Est absque dubio censura latae sententiae, si dicatur *statim*, *illico*, *incontinenti*, *ipso facto, ipso jure sit excommunicatus.* Item si lex utatur verbis de praeterito: *est excommunicatus, suspensus;* vel de praesenti: *excommunicatur, suspenditur etc. sciat se esse excommunicatum.* Item si dicatur; *auctoritate nostra, virtute praesentis constitutionis sit excommunicatus etc.* Suar. *l.* 5. *de leg. c.* 6. Laym. *l.* 1. *tract.* 5. *c.* 1. *n.* 3. Est vero censura ferendae sententiae, dum nulla alia particula adjecta, poena solummodo comminatur; ut si dicatur: *prohibemus sub poena excommunicationis.* Item si adhibeantur verba de futuro: *excommunicabitur, suspendetur.* Reputatur etiam censura ferendae sententiae, si adhibeantur verba imperativi modi afficientia ipsum reatum poenae; ut si dicatur: *fiat reus*, *excommunicatus:* vel denotantia ipsam actionem judicis, ut si dicitur: *excommunicetur etc.* Si vero verba imperativi modi afficiant ipsam personam, reputatur censura latae sententiae, ut si dicatur *excomunicationem incurrat.*

Sunt quaedam formulae, de quibus dissidium est inter auctores, an contineant censuram latae vel ferendae sententiae. Quidam volunt importare solum censuram ferendae sententiae haec et similia verba: *sicut excommunicatus evitetur*. At bene contrarium probat Fagnan. *in cap. Super specula ne clerici, vel monach. n.* 1. *etc.* quia satis ea verba indicant legislatorem velle, ut quis ipso facto ut excommunicatus habeatur.

Merito autem puto dubitari posse, an censura sit latae sententiae, dum dicitur: *excommunicationem se noverit incursurum*: nam ea verba commode explicari possunt de excommunicatione ferenda. Item dubium oriri potest, si dicatur: *sit excommunicatus, anathema sit.* Verum igitur est, ea verba non raro importare excommunicationem latae sententiae; et maxime dum Ecclesia iis utitur contra eos, quos scimus velle ipso facto excommunicatos; ut dum Concilia, et maxime Tridentinum iisdem utitur contra haereticos. Nihilominus cum verbum *sit,* nullo alio addito, bene sumi possit pro verbo futuri temporis, non semper clarum est indicare excommunicationem latae sententiae. Id probat multipliciter Navar. *cap.* 27. *man. num.* 12. allata etiam auctoritate Glossae *cap.* 2. *de For. compet. v. sequestratus*: et juxta eam multi canones talia verba habentes, solum significant sententiam ferendam. Glossa etiam *in cap. Si quis ex cleric. de vit. et honest cleric.* ea verba *anathema sit* explicat pro *anathema erit. arg. dist.* 30. *quasi per tot.* Hinc quod talia verba dumtaxat significent sententiam ferendam, inter alios tenent Sanch. *l.* 7. *de. matr. disp.* 12. *num.* 2. *et l.* 2. *Moral. c.* 38. *num.* 91. Laym. *l.* 1. *tra.* 5. *c.* 2. *num.* 3. Mihi autem certum est explicanda esse de censura sententiae ferendae; nam stante rationabili dubio, in poenis benignior facienda est interpretatio: *l. In rebus ff. de reg. jur. cap. Odia, cap. In. poenis de reg. juris in* 6. ultraquamquod, *in obscuris minimum est sequendum ex reg.* 30. *jur. in* 6.

Q. III. An in Ecclesia sit potestas ferendi censuras.

R. Hanc potestatem tradidit Christus Ecclesiae illis verbis Matth. 16. 18. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Coelis,* post quae addidit: *Quod si Ecclesiam non audierit sit tibi tamquam ethnicus et publicanus.* His verbis non solum Patres docent collatam a Christo Ecclesiae potestatem ligandi atque solvendi in foro interno, sed etiam per censuras in foro externo et contentioso; nam segregatus auctoritate Ecclesiae debet considerari sicut ethnicus, qui nullam habet communicationem cum Christianis, vel sicut publicanus, cum quibus nullam necessitudinem habere volebant Hebraei. Eamdem potestatem ferendi censuras demonstrat se exercuisse Apostolus 1. *ad Cor.* 1. dum de quodam incestuoso ait: *Judicavi tradere hujusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus ejus salvus fiat.* Dicitur iste traditus Satanae, quatenus per excommunicationem privatus communibus Ecclesiae suffra-

giis, remanebat magis expositus Diaboli tentationibus; sive ex aliis dicitur Satanae traditus, quia tunc excommunicatio repentino corporis morbo, vel sensibili Satanae vexatione demonstrabatur; sicuti ad roborandam fidem primitivae Ecclesiae dona Spiritus S. signo sensibili conferebantur. Hoc fidei catholicae dogma, quod scilicet sit in Ecclesia potestas puniendi fideles per censuras, definivit contra haereticos concilium Constant. *sess.* 8. *art.* 11. *et* 12. *sess.* 15. *art.* 19. et bulla Martini V. sicut etiam Tridentinum. Videatur Bellarminus *de Rom. Pont. l.* 1. *c.* 15. aliique, qui contra haereticos saeculi decimi sexti demonstrant ab initio Ecclesiae viguisse praxim coercendi contumaces per censuras.

Ratio etiam suffragatur, quia ad rectum regimen non solum requiritur potestas directiva, sed etiam coercitiva subditorum contumacium; unde conveniens erat, ut Christus traderet suae Ecclesiae potestatem eos puniendi per privationem communium externorum spiritualium bonorum, quorum ipsi Ecclesiae tradiderat plenam administrationem, juxta illud Apostoli 1. ad *Cor.* 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.*

Q. IV. Apud quos de facto sit potestas ferendi censuras.

R. I. Primo habent potestatem ferendi censuras omnes illi, qui ratione sui muneris, dignitatis, vel officii habent posse exercere in Ecclesia jurisdictionem in foro externo; nam potestas ferendi censuras ordinatur ad coercendos subditos in foro externo. Hanc igitur potestatem ferendi censuras habet summus Pontifex respectu omnium fidelium, et Episcopi respectu suarum dioecesum: *cap.* 1. *et cap. Conquerente* 16. *de offic. Ordinar.* juncto Tridentino *sess.* 6. *cap.* 3. *et sess.* 14. *cap.* 4. *de reformat.* Concilium generale respectu totius Ecclesiae, et Concilium provinciale in sua provincia: *cap. Grave nimis de praebend. cap.* 1. *de Judic.* Cardinales in Ecclesiis sui tituli: *cap. His quae de majorit. et obedient.* Legati Sedis Apostolicae in terris suae legationis: *c. Novit.* 7. *de offic. Legat. cap. Legatos* 7. *ibid. in* 6. Capitulum Cathedralis, sede vacante, quia succedit in Episcopi jurisdictionem: *cap. Cum olim de majorit. et obed.* Vicarius generalis non solum Episcopi, sed etiam Capituli, sede vacante, cum faciat unum tribunal cum Episcopo, seu cum Capitulo: *cap. Venerabil. de sent. excom.* Praelati et Praepositi Ecclesiarum collegiatarum habentes jurisdictionem in foro externo Ecclesiae: *arg. c. Quaerenti de v. sig. et cap.* 1. *de sent. excom. in* 6. Denique non solum Capitula

generalia, vel provincialia religionum; sed etiam omnes Generales, Provinciales, sicuti et omnes Superiores locales regularium: ut Priores, Guardiani, Rectores etc. *Cap. Cum in Eccles.* 10. *de majorit. cap. ult. de stat. monachor. cap. Sicut tuis* 33. *de simon.* juncta Gloss. *v. anathematis de simon.* et communiter DD. Verum tamen est, haec omnia certa esse de jure communi: caeterum in praxi attendenda sunt specialia statuta et consuetudines religionum.

Secundo habent potestatem ferendi censuras ii omnes, quibus a praelatis delegatur, cum etenim isti habeant potestatem ordinariam, quia competit ipsis ratione suae dignitatis et officii, habent etiam posse delegare ex *tot. tit. de offic. Ordinarii, et cap. Cum Episcopus de offic. Ordinar. in* 6. *leg. More ff. de jurisd. omn. Judic.* Quia vero potestas delegata pendet a delegante, cessat per istius mortem, vel suspensionem: *cap. Gratum de offic. Judic. deleg. et cap. Licet.* 16. Haec autem doctrina patitur exceptionem, si delegatus incepit de causa cognoscere: *cap. Gratum cit.* sicut etiam non cessat per mortem Papae potestas delegata officio S. Inquisitionis: *cap. licet de offic. Jud. deleg.* Item delegatus non potest vices suas alteri subdelegare, nisi hoc illi concessum fuerit a delegante. *tot. tit. de offic. deleg.* vel nisi hoc habeat ex particulari privilegio, aut concessione. Vide etiam quae dixi *tr.* 3. *q.* 5. *c.* 1. *quaes.* 5.

Tertio acquiritur potestas ferendi censuras per consuetudinem; nam cum summus Pontifex voluerit habere vim legis, sicut per consuetudinem obligatio inducitur, ita et acquiritur jurisdictio: *cap. Dudum* 2. *de elect. cap. Romana de sent. excomm. in* 6. Idem dicendum de praescriptione *cap. Auditis, et cap. Cum olim de praescript.*

Quarto acquiritur jurisdictio ferendi censuras per titulum praesumptum, juncto errore communi; his etenim stantibus ad vitanda multa incommoda, non voluit jus cessare jurisdictionem. *leg. Barbarius de offic. Praetor. can. Infamis* 3. *q.* 7.

Q. V. Quae conditiones requirantur in eo, qui recipit potestatem ferendi censuras, et ad hoc, ut ea potestate utatur.

R. I. Ut quis habeat potestatem ferendi censuras, primo debet esse compos rationis, nam homines solum ligantur per actus humanos: et cum actiones humanae efficaciam sumant ab intentione. *cap. Cum voluntate de sent. excomm.* ad ligandum hominem maxime per censuras, necessaria est intentio illum ligandi. Secundo debet esse baptizatus; nam qui extra Ecclesiam est, ex quocumque jure videtur

incapax exercendi munera Ecclesiae. Suar. *de cens. disp.* 2. *sect.* 2. *num.* 2. Tertio debet esse homo; nam potestas ferendi censuras est potestas clavium, adeoque supponens potestatem ordinis, vel statum clericalem, cujus incapax est foemina. S. Th. *in* 4. *d.* 19. *q.* 1. *a.* 1. *q.* 4. *ad* 4. Immo videntur foeminae jure divino incapaces cujuscumque jurisdictionis spiritualis, utpote quae collata fuit Apostolis et ipsorum successoribus; taliter autem utique non se habere possunt foemine, utpote quibus interdicitur vel ipsum docere in Ecclesia 1. *ad Cor.* 14. Quod si ex jure divino proveniat talis incapacitas in foeminis, neque etiam s. Pontifex poterit de plenitudine potestatis ipsis conferre jurisdictionem spiritualem, ut innuit s. Thomas loco citato; et ita Abbatissae, Priorissae etc. non possunt imponere praecepta in virtute Spiritus s., sanctae obedientiae etc. Remanet proinde quod istae habeant solum jurisdictionem politicam aut domesticam, sicut pater aut mater respectu filiorum, quorum praecepta obligant juxta quantitatem, qualitatem, aut naturam rei, quam praecipiunt. Pellizzar. *n.* 10. *cap.* 4. *sect.* 3. *n.* 109. Bonac. *de cens. q.* 1. *p.* 2. *n.* 4.

Quarto in eo qui recipere debet potestatem ferendi censuras requiritur, ut saltem initiatus sit prima tonsura; cum non conveniat exercere jurisdictionem spiritualem eum, qui non est in ordine ecclesiastico, sive clericali: *can. Indicatum dist.* 98. s. Th. *in* 4. *d.* 20. *q.* 2. *a.* 2. Ea tamen jurisdictione uti non potest clericus etiam in minoribus constitutus, si sit conjugatus. *cap.* 2. *de cleric. conjug.* Caeterum cum ad habendam talem jurisdictionem status clericalis videatur solum requiri de jure ecclesiastico positivo, dici potest Pontificem, qui solus valet dispensare in jure communi, posse concedere etiam simplici laico potestatem ferendi censuras. Coninch. *disput.* 13. *n.* 32. Candid. *disp.* 22. *a.* 7. *d.* 2.

R. II. Ut quis exercere valeat potestatem ferendi censuras, oportet ut non habeat impeditum usum illius. Hoc impedimentum multipliciter potest provenire. Primo a jure et ita prohibentur Inquisitores Episcopos excommunicare. *cap. inquisitores de haeret. in* 6. sicut et Episcopi non possunt censuris ligare Inquisitores, qui sunt officiales summi Pontificis. Dian. *p.* 5. *tr.* 9. *resol.* 51. Secundo suspenditur usus jurisdictionis per antecedentem appellationem. *cap. Si a judice de appell. in* 6. Tertio suspensus, excommunicatus, haereticus, schismaticus censuram ferre non possunt.

cap. exceptionem de exception. Unde nec Vicarius Episcopi excommunicati; sive ipsius delegatus poterunt ferre censuras, quia ipsorum potestas pendet ab illius potestate. *arg. cap.* 1. *de offic. Vicar. in* 6. Quia tamen in Extrav. *Ad evitanda scandala* dicitur excommunicatum toleratum in his quae ad publicum pertinent officium, non esse vitandum etiam ab iis, qui sciunt esse excommunicatum; hinc ut censura impediat usum jurisdictionis, non solum debet esse publica, sed etiam debet reddere Episcopum, seu judicem vitandum; nam si tolerandus est in iis, quae pertinent ad suum officium, consequens est valide exercere actus suae jurisdictionis quamvis illicite. Avila *p.* 2. *disp.* 6. *dub.* 3. Bonac. *de censur. disp.* 2. *q.* 2. *p.* 5. *num.* 3. Caeterum, ut videbimus, ille est vitandus, qui est nominatim excommunicatus, vel publicus clerici percussor.

Item impeditur potestas ferendi censuras, si Superior sit extra proprium territorium, easque ferre debeat cum strepitu judiciali. Poterit quidem extra proprium territorium, ferre censuras per modum statuti ad vitanda futura delicta et idem dicendum, si ferat censuram pro delicto judicialiter probato in proprio territorio, vel praemissa monitione pro notoria contumacia, quae non requirat causae cognitionem. *cap. Evidentia de accusat. et can. manifesta* 2. *q.* 1. Ratio est, quia in praedictis casibus non requiritur strepitus judicialis. Anton. a Spir. s. *disp.* 1. *num.* 120. Dum vero requiritur citatio, et judicialis cognitio causae, tunc ferri non possunt censurae in alieno territorio sine consensu Ordinarii, quia per exercitium jurisdictionis contentiosae illi fieret injuria: *leg.* 2. *ff. de offic. Procons. cap. Novit. de offic. leg.* Clement. unic. *de for. compet.* Quamvis autem multi asserant talem censuram esse nullam, contrarium sustinet Barbos. *de potest. Episc. alleg.* 6. Quod si Episcopus ejectus fuerit a propria dioecesi, poterit in loco viciniori suo episcopatui, petita et etiam non obtenta licentia ab Ordinario illius, ferre censuras in suos subditos. Clement. unic. *de for. comp.*

Quidam volunt impediri valorem censurarum per hoc quod judex cogatur ad eas ferendas; sicut enim invalida est absolutio a censuris per metum extorta. *cap. unic. de his quae vi et met. caus. fiunt in* 6. ita et dicendum videtur de censura per metum lata: cum jus ligandi et solvendi parificentur. *can. Verbum de poenit. d.* 1. Adhaerendum nihilominus est contrariae sententiae; nam actus per metum facti,

si aliud non obstet, validi sunt; et aliunde a jure non invalidantur censurae per metum latae. Neque obstat invalidari absolutionem latam per metum; nam si ita jus non statuisset, enervaretur potestas ecclesiastica, quae tamen potius roboratur, si, supposita causa, judex ecclesiasticus cogatur ad ferendam censuram, quamvis eum minitando, irreverenter cum eo agatur. Praeterea cum magis timendum sit, potentes cogere judices ecclesiasticos ad auferendas censuras, quam ad ferendas, bene potuit jus quoad primum providere, non quoad secundum; ac proinde quoad haec non parificantur potestas ferendi, et potestas auferendi censuras. Suar. *de censur. disput.* 2. *sect.* 5. *n.* 6. Bonac. *disp.* 1. *q.* 1. *p.* 12. *n.* 1.

Regulae in praxi observandae.

I. Non statim Confessarius pronuntiet suum poenitentem excommunicatione innodatum, per hoc, quod aliquid commiserit prohibitum sub poena excommunicationis. Ultra plures alias causas, quae possunt illum excusare, de quibus in sequentibus, animadvertat, quod semper, cum non est clarum in jure excommunicationem esse latae sententiae, debet in favorem poenitentis interpretari esse ferendae sententiae; adeoque non habere obligationem se gerendi ut excommunicatum.

CAPUT II.

De forma et solemnitate, quibus ferendae sunt censurae: et de monitionibus, quae eas praecedere debent.

Q. I. Sub qua forma ferenda sit censura, et quando suspendatur censura lata sub conditione.

R. I. Cum nullo jure exigantur verba ad ferendam censuram, ad ipsius valorem satis erit, si scripto aut signo aliquo sufficienter constet de voluntate Superioris, quod scilicet velit e. g. aliquem censura affectum, et qua speciali censura; ut si interrogatus an velit Petrum excommunicari, inclinando caput annuat. Ratio autem est, quia tunc signum ut vox accipitur, sicut docet D. Th. *in* 4. *d.* 27. *q.* 1. *art.* 2. Suar. *d.* 3. *sect.* 2. *num.* 3. *et* 4. Ultraquamquod necesse sit, ut voce vel signo aliquo sufficienter constet de voluntate Superioris, debet ulterius innotescere qua particulari censura velit aliquem afficere; nam cum senten-

tia, qua fertur censura, efficiat a parte rei id. quod praecipit, oportet per eam explicare particularem censuram, qua aliquis ligatur; neque enim ligari potest aliquis censura generice sumpta, sed solum ab aliqua ipsius specie. Bonac. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 3. *etc.* Hinc etiamsi aliquis suspendatur, exprimendum est, an a beneficio vel ab officio; quamvis si excommunicetur, non sit necesse exprimere majorem vel minorem excommunicationem; nam ex jure, si non exprimatur minor, major sit intelligenda: *cap. Si quem de sent. excom.* Item debet determinari persona, contra quam fertur censura; nam alias non constaret, ad quem referatur intentio Superioris, et ita nullum afficeret. Sufficit autem, si persona determinetur ratione delicti, ut si excommunicetur clericus deferens arma. Suar. *disp.* 3. *sect.* 2. *n.* 16. Bonac. *disp.* 1. *q.* 1. *p.* 7. *n.* 6.

Sunt qui asserunt censuram latam sub disjunctione nullam esse, ut si dicatur: *Sacerdos non celebrans cum veste talari sit excommunicatus vel suspensus.* Ratio illorum est, tum quia ex jure sententia non prolata cum certa quantitate non meretur nomen sententiae: *l.* 3. *C. de sent. quae sine certa quantit. profertur;* tum quia cum nulla censura in specie determinetur, non est major ratio, cur una et non altera incurratur. Navar. *in man. cap.* 27. *nu.* 161. Ugolinus *tabul.* 1. *c.* 20. §. 3. *n.* 4. et alii. Verum si attendatur ratio directa, probabilior est opposita opinio; nam videtur bene posse judex proponere reo electionem poenae, quam maluerit, quod videtur facere, dum fert censuras sub disjunctione. Ita etiam potest judex condemnare reum vel ad tot annos carceris, vel ad triremes. Quod si reus vel voce, vel facto ipso demonstraret nolle eligere excommunicationem, intelligeretur statim ex mente Superioris incurrere suspensionem. Suar. *d.* 3. *sect.* 2. *num.* 12. Dian. *p.* 5. *tr.* 9. *res.* 63.

R. II. Censura ferri potest sub conditione, vel ad emendationem peccati praeteriti; ut si quis excommunicetur, si non restituat intra mensem, quae furatus est; vel ad praecavendum peccatum futurum, ut si excommunicetur, qui furabitur in Ecclesia. Ea autem incurritur post adventum conditionis, et tunc censetur a judice proferri: *cap. Licet de sent. excomm.*

Haec autem censura potest multipliciter suspendi. Primo si interponatur appellatio ante impletam conditionem: *cap. Praeterea* 2. *de appell.* impleta autem conditione, non am-

plius habet locum appellatio: *cap. Pastoralis* §. *Verum de appellat. et cap. Is, qui* §. *ult. de sent. excomm. in* 6. cumque adimpleta conditione censura statim transeat in absolutam et reum afficiat, quaerenda est ipsius absolutio. Suar. *disp.* 3. *sect.* 6. *n.* 6. Quod si judex pronunciat sententiam excommunicationis etiam post interpositam tempore apto appellationem, quamvis censura nulla sit, nihilominus ad cautelam quaerenda est absolutio, donec nullam esse pronuncietur: *cap. Licet de sent. excomm. cap. Ex venerabil. de excomm. in* 6.

Secundo suspenditur censura, si ille, in cujus favorem lata est, proroget tempus a judice assignatum, ut illi satisfaciat; nam talem juste censetur esse mentem ipsius judicis: Suar. *n.* 8. Quaestio autem est, si habeat locum censura, quando post tempus prorogatum non adimpleatur id, quod imperatum fuit sub censura. Non desunt, qui dicant non habere locum censuram, cum ille, in cujus favorem lata est, non habeat posse prorogare censuram ad aliud tempus, judice inconsulto; quia id importat jurisdictionem. Ugol. *tab.* 5. *cap.* 20. § 6. *num.* 5. Navar. *in man. cap.* 27. *num.* 14. et alii. Communior tamen est sententia contraria, cum non intelligatur judex praefigere tempus ad terminandam obligationem sui praecepti, ac censurae illi annexae, sed solum ne ejus adimpletio differatur; adeoque videtur ex mente ipsius judicis, prorogato tempore, prorogari praeceptum et censuram. Suar. *disp.* 3. *sess.* 6. *n.* 11. Hurtad. *disp.* 13. *diff.* 5. *num.* 15.

Tertio suspenditur, seu non habet locum censura lata ad impediendum peccatum futurum, si delictum committatur, postquam quis mutavit domicilium; nam tunc esse subditus cessavit. Suar. *disp.* 3. *sect.* 5. Secus, si censura lata sit in ordine ad factum praeteritum; ut si excommunicetur qui furatus fuit, nisi exempli gratia intra quindecim dies restituat. Si non expletis quindecim diebus fur mutet domicilium, adhuc remanet excommunicatus; quia manet subditus ratione delicti patrati: *cap. fin. de for. compet.* et multo magis id verum esset, si jam fuisset citatus, et causa inchoata: *cap. Proposuisti ibid.*

Ultimo suspenditur censura lata per sententiam sub obligatione aliquid faciendi, vel omittendi pro eo tempore, quo judex, a quo lata fuit, suspenderetur. Pro quo advertendum, quod si delictum totaliter fuit commissum eo tempore, quo judex erat suspensus, omnino excluditur censura.

Ita si judex prohibuisset sub excommunicatione furtum in loco sacro, et hoc committeretur tempore suspensionis judicis, reus non incurreret excommunicationem; quia pro eo tempore non vigent ipsius praecepta. Suar. *disp.* 3. *sect.* 4. *n.* 15. Alterius *l.* 3. *disp.* 9. 14. *num.* 72. Si vero delictum jam fuit patratum, et censura lata sit, ut reus satisfaciat, tunc suspenditur pro toto tempore, quo judex remanet suspensus; eo tamen restituto, censura recuperat suas vires, et afficit reum, si non satisfaciat.

Q. II. An censura proferri debeat in scriptis.

R. I. Vel censura lata sit a jure, seu etiam ab homine per modum legis et statuti afficientis omnes; sive per modum praecepti afficientis personam particularem, dum tamen lata est ad futura peccata praecavenda, nulla scriptura est necessaria. Ratio est, quia ideo jus requirit scripturam, ut a Superiore cognosci possit de ejus justitia; tum ne judices sint nimis faciles ad excommunicandum, quae cum non habeant locum in excommunicatione lata a jure vel ab homine per modum legis, semper justa praesumitur: *can. Erit autem lex dist.* 4. Praeterea *cap. Cum medicinalis* statim citando, sermo est de censura a judicibus lata: quapropter scriptura requiritur; dum agitur de censura, quae fertur per modum sententiae ob peccatum praeteritum, cognita causa et citatione praemissa.

R. II. Ut licite feratur censura per modum sententiae de peccatis praeteritis, observanda sunt sequentia. Debet in scriptis proferri et scribi a judice vel ab alio, ita tamen ut tunc per testes probari possit. Verum tamen est, quod non solum Episcopus, sed neque quilibet alter judex tenetur eam legere per seipsum, sed sufficit, si legat per ministrum. Deinde dum censura fertur contra aliquam personam determinatam, exprimi debet causa particularis seu delictum particulare, ratione cujus censura ligatur. Tertio, reo exposcente, debet illi intra mensem tradi exemplar sententiae integrum, et continens causam censurae de verbo ad verbum, adnotato die, mense annoque. Idem exemplar tradendum est, si censura proferatur in generali contra quoscumque, qui hoc vel illud fecerint, si requiratur ab aliquo, qui potuerit sub ea comprehendi. *Ita cap. Cum medicinalis de sent. excom. in* 6. ibique Glossa: Suar. *disp.* 3. *sect.* 13. Alterius *l.* 3. *disp.* 4. *cap.* 2.

Quia autem praeceptum, quod continetur in praefato *cap. Cum medicinalis etc.* est de re gravi, saltem ob finem intentum a Pontifice, ideo violari non potest sine peccato mortali. Ulterius ex eodem capite transgressores ipso jure puniuntur poena suspensionis ab ingressu Ecclesiae, et divinis officiis per mensem; et judex non servans talem suspensionem, incurrit irregularitatem a solo Papa dispensabilem. Has tamen censuras non incurreret Episcopus, quia ibi non fit specialis mentio Episcoporum, quod necessarium erat, ut comprehenderentur: *cap. Quia periculosum de sent. excomm.* Caeterum tam Episcopi, quam caeteri judices excusarentur et a peccato et a censuris, quando non servarent praefata ob vitandum periculum, ob ignorantiam inculpabilem, vel ob aliam justam et urgentem causam; nam illae poenae decernuntur contra eum, qui esset temerarius violator eorum, quae statuuntur *cap. Cum medicinalis*, talis autem non est, qui ex aliqua justa causa ea omitteret. Alterius *cit. cap.* 3. Candid. *disq.* 22. *a.* 18. *d.* 2.

Quae hucusque dicta sunt, puto non esse extendenda ad Praelatos regulares. Quamvis igitur et ipsi teneantur observare jus commune; nam quando non vult eos comprehendere, solet exprimere, ut patet ex Clement. I. *de privil.* nihilominus satis puto non comprehensos. Ratio est quia Bonifacius VIII. concessit Dominicanis posse procedere contra suos subditos, non servatis apicibus juris, inter quos numeratur, quod censura feratur in scriptis. Item Leo X. apud Henriquex *l.* 13. *cap.* 16. *n.* 2. concessit Praelatis s. Francisci exemptionem ab hac solemnitate: cum autem hujusmodi privilegiis per communicationem fruantur caeterae religiones, consequens est, non teneri Praelatos regulares ad observantiam eorum, quae statuuntur dicto capite *Cum medicinalis*.

R. III. Censura in scriptis non lata valida est. Ratio est, quia in eodem capite non declaratur nulla, immo supponitur valida, cum ibi dicatur, quod reus censura non scripta ligatus, recurrens ad Superiorem, est sine difficultate absolvendus, et judex condemnandus ad expensas et interesse etc. (1).

(1) Ad validitatem censurae requiritur 1. (juxta communem TT., et Canonist. sententiam) culpa externa, et consummata in eo effectu, quem Praelatus in animo habuit prohibere. De internis enim, juxta ipsos, Ecclesia non judicat in *foro exteriori*; 2. jurisdictio legitima; 3. ut non feratur in propria causa, nisi res esset plane notoria, et evidentissime ju-

Q. III. An ante censuram praecedere debeat monitio, et quomodo sit facienda.

R. I. Ut incurratur censura lata a jure, vel ab homine per statum generale pro futuris culpis impediendis, sive etiam per particulare praeceptum in ordine ad futurum delictum, ut si sub excommunicatione praecipiatur clerico, ne arma deferat, nulla requiritur specialis monitio. Ratio est, quia lex ipsa seu praeceptum habent sufficientem vim monitionis. Suar. *disp.* 3. *sect.* 8. *num.* 3. Alter. *l.* 3. *disp.* 3. *c.* 1. Duo tamen casus excipiuntur in jure. Primo vult praecedere monitionem, ut religiosi non solventes decimas, incurrant suspensionem contra eos latam; Clem. I. *de decim.* Secundo requiritur monitio, ut incurratur excommunicatio lata contra praesumentes impedire visitationem. Clem. unic. §. *fin. de stat. monachor.*

R. II. Ad incurrendam censuram latam ab homine pro culpis praeteritis, vel praesentibus respectum habentibus ad futurum requiritur monitio. Et quidem quod requiratur ad valorem censurae jure positivo constat *ex cap. Sacro* 48. *de sent. excom. cap. Romana eod. tit. in* 6. *cap. Statutum ibid. cap. Reprehensibilis de appellat.* Deinde videtur monitio exposci jure divino; nam Ecclesia non habet facultatem ferendi censuram, nisi in eum, qui non vult ipsam audire: *si Ecclesiam non audierit, sit tibi ut ethnicus, et publicanus.* Matth. 18. non verificatur autem nolle audire Ecclesiam, qui non fuit ab ea admonitus. Tandem videtur monitio requiri de jure naturae; tum quia ex vi talis juris nemo inauditus est condemnandus; tum quia, cum censura sit poena medicinalis ordinata ab Ecclesia ad tollendam contumaciam, haec videtur de sua natura exposcere monitionem: nam ille dicitur proprie contumax, qui admonitus non vult resipiscere. Ita cum communiori sententia Henriq. *lib.* 13. *num.* 3. Coninch. *disp.* 12. *num.* 83. Anton. a Spir. S. *disp.* 1. num. 79. *et n.* 80. Auctores contrarii aliqua adducunt exempla, in quibus videntur latae censurae sine monitione. Sed primo respondendum est, non bene inferri non praecessisse monitionem ex eo, quod ab auctoribus non narretur. Secundo advertendum, quod licet excommunicatio non feratur nisi sub ratione censurae, suspensio et interdictum possunt ferri praecise, ut poenae vindicativae, ut

sta; et nisi id fieret non per modum judicii, sed per modum defensionis in eum, qui violentiam infert, quia vim vi repellere licet. *Suarez Disp.* 2. *Sect.* 4. *n.* 8.

de suspensione habetur *cap. Tam litter.* 33. *de testib. et attestat, et cap. Cum. in cunctis* 7. *de elect.* sicut de interdicto *cap. Sacro cit. et c.* 1. *de sent. excomm. in* 6. Dum autem feruntur ob punitionem culpae praeteritae, non est necessaria monitio, et ita s. Ambrosius interdixit Theodosio aditum Ecclesiae ob caedem factam Thessalonicae, quoadusque ageret poenitentiam.

R. III. Ut monitio rite fiat, primo facienda est nomine judicis; nam habet vim citationis, quae solum judicis auctoritate fieri potest. Ulterius judex debet eam facere ad instantiam partis; nam quamvis judex interponere possit motu proprio suam auctoritatem, si agatur de bono communi, non potest procedere nisi ad instantiam partis, dum agitur de commodo alicujus privati. Secundo debet monere de peccato praeterito in ordine ad futurum, ut scilicet de eo emendetur, vel satisfaciat, si damnum intulit. Ratio est quia nemo dicitur contumax propter peccatum commissum, sed solum vel quia non emendatur, ut si moneatur de non amplius frangendo jejunium, vel quia non satisfacit. Tertio moneri debet praecepto continente poenam censurae; nam reus debet esse contumax contra potestatem Ecclesiae coercitivam, adeoque contra praeceptum continens censuram; et de facto qui simplici praecepto non emendatur, fortasse emendaretur censurae timore. Suar. *dis.* 3. *sect.* 1. *num.* 7. Gibal. *disp.* 6. *q.* 2. *num.* 9. Palaus *dis.* 1. *p.* 7. *n.* 7. Quarto quamvis dum proceditur contra delinquentes incognitos vel contra plures, sufficiat facere monitiones in ecclesia, aut alibi coram populo; nihilominus contra personam determinatam et notam monitio facienda est personaliter et coram testibus, ut de ea constare possit: *cap. Sacro de sent. excomm.* Facta autem prima personali monitione, reliquae fieri possunt ad domum; seu per edictum, aut in ipso tribunali. Si vero dolose lateat aut impediat, ne personaliter conveniatur, sufficit monitiones facere ad domum illius; et si caret domicilio, si fiant in principali Ecclesia: Leander. *t.* 4. *dis.* 5. *q.* 16. 17. 18. 19. pluribus citatis. Quod si ponendum sit interdictum contra communitatem, sufficit monere illos, quorum culpa fertur; hi enim sunt emendandi. Gibal. *disp.* 6. *q.* 2. n. 8.

Demum ut non solum valida, sed etiam licita sit censura, requiritur trina monitio *can. Omnes decimae* 17. *q.* 7. *can. Praesbyterorum* 27. *q.* 4. *cap. Contingit* 2. *de sent. excomm. cap. Constitutionem, et cap. Romana eod.*

tit. in 6. Haec autem trina monitio non requiritur ad valorem excommunicationis; nam redditur sufficienter contumax, qui semel admonitus non emendatur, et solum requiritur ad valorem excommunicationis, quam judex pronunciaret contra participantes cum excommunicatis a seipso quia ita expresse in jure cavetur. *cap. Constitutionem etc. cap. statuimus de sent. excom. in* 6. Suar. *d.* 3. *sect.* 12. *n.* 4. Palaus *d.* 1. *p.* 5. *n.* 8. Alterius *l.* 3. *d.* 3. *cap.* 5. Ulterius pro trina monitione satis est una monitio, quae tres includat, ut si judex moneat una monitione pro tribus vicibus; dum e. g. concedendo sex dies ad resipiscendum, primos duos assignat pro prima monitione, alios duos pro secunda et ultimos pro tertia: observando ex jure intercedere semper debere saltem duos dies inter unam et alteram monitionem. *cap. Constitutionem cit.* Bonac. *d.* 1. *q.* 1. *p.* 9. *num.* 7. Ex vi tamen ejusdem capitis, si necessitas aut rationabilis causa cogat, potest judex reducere dictum tempus etiam ad tres horas; cum tunc sufficiat aliquod intervallum fuisse inter unam aut alteram monitionem. Suar. *disp.* 3. *sect.* 9. *n.* 4. Alterius *cit. etc.*

Q. IV. An requiratur monitio, quando constat aliquem futurum contumacem; vel quando aliquis commisit delictum prohibitum sub censura ferendae sententiae.

R. I. Quamvis aliquis se jactasset non pariturum cuicumque monitioni, atque ita revera futurum credatur, nihilominus monendus est antequam in ipsum censura feratur. Et ratio est quia ille qui censura est innodandus, non solum in affectu, sed etiam in effectu debet esse contumax in foro judiciali Ecclesiae, quae contumacia non resultat, nisi postquam monitus non vult obedire. Gibal. *disput.* 6. *q.* 2. *n.* 19. Dian. *p.* 5. *tr.* 9. *res.* 19.

R. II. Si judex imposuit praeceptum sub poena ferendae censurae, ipse judex absque alia monitione potest punire transgressorem; quia monitus fuit non solum a jure, sed sufficienter intelligitur monitus ab eodem judice per hoc, quod imposuerit praeceptum. Sanch. *l.* 2. *de matrim. disp.* 24. *n.* 28. Si vero censura ferendae sententiae comminata fuerit non a judice, sed a jure, tunc contra alios bene sustinent multi theologi requiri monitionem ante prolationem sententiae. Ratio est quia cum tunc sententia censurae debeat ab homine proferri, videtur quod ille, qui ea est innodandus, debeat esse contumax etiam adversus ipsum hominem seu judicem; et haec contumacia non datur, nisi

reus ab eodem ter moneatur, et nihilominus post monitionem non emendetur. Confirmatur ex *cap. Reprehensibilis* 26. *de appell.* ubi universaliter praecipitur praemittendam esse canonicam monitionem, ni censura a jure imposita sit latae sententiae. Suar. *disp.* 3. *sect.* 10. *n.* 20. Hurtado *de cens. diff.* 18. *n.* 79.

Quamvis autem non sit necessaria monitio, quando jus ipsum monet sub poena latae sententiae, nihilominus etiam tunc, antequam judex declaret aliquem, censuram incurrisse, debet illum citare, ut afferre possit causam, si quam habeat, illum excusantem; alias declaratio judicis nulla esset, quia impediretur defensio rei. Ita colligitur ex *cap.* 1. *de caus. possess. et propriet. cap. Personalis de appellat. cap. Cum secundum leges de haeret.* atque ita docet Navar. *cap.* 27. *n.* 19. et alii, quos affert Leander *tom.* 4. *disp.* 5. *q.* 36.

Regulae in praxi observandae.

I. Si Confessarius judicet satis tutam in praxi eam opinionem, de qua capite sequenti, qua dicitur non habere locum censuras, ubi adest opinio probabilis ad eas excludendas, quaedam observare debet quoad dicta capite superiori. Primo posset judicare censura non innodatum suum poenitentem, quoties contra eum sub disjunctione lata esset nempe quod esset vel excommunicatus vel suspensus. Secundo idem dicendum, si pars, in cujus favorem lata est censura contra reum intra determinatum tempus non satisfacientem, proroget tempus ad satisfactionem, et adhuc intra tempus prorogatum reus non satisfaciat. Tertio tandem excusare posset a censura suum poenitentem, qui commisisset delictum prohibitum a jure sub poena censurae ferendae sententiae, si judex in illum proferret censuram, absque eo quod praemitteret trinam monitionem. In tribus his casibus cum opinentur multi theologi non habere locum censuras, poterit confessarius judicans eas non esse admittendas, dum adest opinio probabilis pro eis excludendis, eximere saltem in foro conscientiae suum poenitentem a censuris.

CAPUT III.

De causis, ob quas ferri possunt censurae: et quid agere debeat subditus, si causa a parte rei sit injusta, vel saltem dubitet, an sit justa.

Q. I. Ob quale peccatum ferri possint censurae.

R. I. Si censurae sint minores, ferri possunt propter peccatum veniale. Pro censuris minoribus hic non solum intelligo excommunicationem minorem, sed etiam suspensionem et interdictum ab usu alicujus rei, sed ad breve tempus. Has autem censuras ferri posse pro solo peccato veniali probatur; quia cum reputentur leves poenae, possunt ferri pro levi culpa. Et de facto communicans in civilibus cum excommunicato vitando, nisi hoc faciat in contemptum peccat solum venialiter, et nihilominus incurrit minorem excommunicationem. Suar. *disp.* 4. *sect.* 4. *n.* 2. Nec refert excommunicationem minorem privare receptione sacramentorum, nam cum de se sit facile auferibilis, et a quocumque confessario, semper consideratur ut poena legis. Secus esset si ab homine imponeretur aliqua ex praefatis minoribus censuris, eam sibi reservando; nam semper cum non posset auferri sine gravi incommodo, non consideraretur ut poena levis, adeoque nec imponi posset ob leve peccatum. Hurtad. *de cens. in comm. diff.* 10. *n.* 42.

R. II. Censurae absolute sumptae, quales sunt excommunicatio major, suspensio et interdictum imponi non possunt nisi ob peccatum grave. Ratio est quia censurae istae sunt poenae gravissimae, adeoque jus naturae postulat, ut solum imponi possint pro gravibus culpis, alias nulla esset proportio inter eas. Ulterius cum jure divino imponenda sit censura ad lucrandum fratrem deperditum, unde dicitur Matth. 18. *Si te audierit, lucratus es fratrem tuum*, consequens est, nonnisi pro culpa gravi esse imponendam; solum etenim ex tali culpa frater deperditur. Favet etiam jus positivum: *can. Nemo episcoporum, can. Nullus sacerdotum* 11. *q.* 3. et concil. Trid. *sess.* 26. *cap.* 3. *de reform.* Hinc omnes theologi communiter docent, quod si praelatus praecipiat sub censura, quod omnibus inspectis est leve, nec tenet praeceptum saltem quoad peccatum grave, nec proinde transgressor incurreret censuram; cum nec praeceptum divinum, aut naturale obligent sub gravi, si in materia levi frangantur. Sanch. *l.* 1. *decal. cap.* 4. *n.* 3. Pa-

laus *disp.* 1. *p.* 7. *n.* 1. Gibal. *disp.* 2. *q.* 2. *n.* 2. *etc.* Dixi *quod omnibus inspectis leve est;* nam quod alias esset leve, potest esse grave ex pluribus circumstantiis, et maxime ex fine intento a legislatore, et tunc certe posset praecipi sub censura.

Sed difficultas est, an hoc ipso quod legislator praecipiat sub censura, quod alias non esset peccatum mortale, intelligatur velle sub gravi obligare, cum aliunde, quod praecipit, fieri possit grave ob aliquam circumstantiam, seu finem intentum a legislatore. Et primo certum est, quod si censura sit latae sententiae, utique tale praeceptum sub gravi obligaret; cum non possit velle legislator aliquem censura afficere, nisi eo quod graviter peccet in transgressione praecepti. Suar. *disp.* 4. *sect.* 6. *n.* 11. Si vero sit censura ferendae sententiae, tunc quando potest imponi sine praecedenti monitione, certe praeceptum obligat sub gravi; nam alias censura non statim imponi posset transgressori. In quibus vero casibus statim imponi possit sine monitione, dictum est capite superiori; et ibidem dictis addi potest, imponi posse sine trina monitione censura ferendae sententiae, quando continebat clausulam, ut absque ulla monitione possit a judice applicari; nam tunc ipsum praeceptum supplet vices cujuscumque monitionis. Quod si censura ferendae sententiae non possit imponi sine praecedenti trina monitione, tunc non satis constat obligare sub gravi praeceptum impositum sub poena ferendae censurae; nam ut imponi possit, sufficit si trangressor intelligatur peccare graviter, quando postea non obediet monitionibus. Salmant. *tom.* 1. *tract.* 10. *de cens. cap.* 1. *p.* 10. *n.* 135.

R. III. Peccatum, ratione cujus imponi potest censura, debet esse externum. Ratio est, quia licet potestas Ecclesiae sit spiritualis, nihilominus cum exerceatur ab hominibus, qui modo sensibili debent operari, sequitur ordinatam esse ad sensibilia. Hinc habetur illud commune effatum desumptum *ex can. consuluit* 2. *q.* 5. *et ex can. Cogitatio de poenitent. q.* 1. *Ecclesia non judicat de internis*. Et s. Th. 1. 2. *q.* 91. *a.* 4. docet, hominem posse legem ferre, de quibus potest judicare: mere autem interna non subjacent judicio hominum. Videnda tamen quae dixi *tr.* 3. *q.* 1. *cap.* 5. ubi explicavi quando actus internus praecipi possit ab Ecclesia: ex qua doctrina bene infertur, actum internum prout conjunctum cum externo, puniri, et praecipi posse sub censura. Ita Clement. 1. §. *Verum de haeret.* excom-

municantur inquisitores, qui odio vel amore et spe lucri aliquid faciunt, seu omittunt, quam excommunicationem vere incurrunt, si aliquo signo externo pravum animum demonstrent. Ibi etiam innui subjacere potestati Ecclesiae actus externos, quamvis occultos: unde qui externe, nullo praesente, profert haeresim, quam in corde habet, incidit in excommunicationem. Suar. *disp.* 4. *sect.* 2. *n.* 18. Azor. *tom.* 1. *l.* 2. *c.* 8. Diana *p.* 6. *tr.* 6. *resol.* 51.

Ultra quam quod peccatum, ob quod imponitur censura debeat esse externum, debet manifestare gravem malitiam actus prohibiti sub censura; nam censura punitur actus externus graviter peccaminosus. Ita non incurreret excommunicationem, qui corde credens Deum non esse, externe proferret haec verba: *ita est*; nam talia verba indifferentia sunt ad illam haeresim, vel ad aliquid aliud significandum. Idem dicendum de eo, qui comederet carnes die vetito, quia crederet ecclesiam non habere auctoritatem eas prohibendi, sed non ostenderet externe sufficienter hanc haeresim. Suar. *disp.* 4. *sect.* 2. *n.* 20. Gibalin. *disp.* 2. *q.* 2. *n.* 16. Similiter non incurreret excommunicationem ille, qui quamvis pravum animum haberet contra clericum, nihilominus ita omnibus consideratis leviter percuteret, ut actio externa non demonstraret gravem malitiam.

Denique actus externus, qui prohibetur sub censura, debet esse completus et consummatus in ea specie, in qua prohibetur, nisi aliter exprimant verba legis. Ratio est quia cum odia et poenae sint restringendae, non intelligendum est leges imponere censuras pro actibus non perfectis et consummatis. Ita si lata esset excommunicatio contra homicidas, non haberet locum contra leviter vulnerantem, quamvis ex animo occidendi, etsi aliunde mors sequatur. Ita dum sub censura prohiberetur incestus, non eam incurreret, qui copulam haberet cum consanguinea, sed non seminando intra vas. Suar. *d.* 4. *sect.* 3. *n.* 5. Sanch. *l.* 2. *decal. cap.* 8. *n.* 7. Palaus *disp.* 1. *p.* 7. *n.* 8. Denique cum censura lata contra praesumentes significet peccatum esse debere perfecte voluntarium, illam non incurreret, quamvis graviter peccaret, qui actionem prohibitam faceret ex culpabili ignorantia etc. Bonac. *disp.* 1. *q.* 1. *p.* 3. *n.* 18. Secus tamen dicendum, quando lex censura afficeret actum etiam non consummatum; et ita *cap.* 1. *de homic. in* 6. excommunicantur mandantes occidere per assassinios. Cum tunc censura afficiat mandatum, incurrunt eam mandantes, etiam morte non sequuta.

Q. II. Quomodo se gerere debeat, qui injuste fuit excommunicatus.

R. I. Si causa, ratione cujus judex fert censuram, quamvis sit falsa, attamen juridice fuerit probata, ille, in quem lata est censura, ea ligatur in foro externo, non tamen in foro conscientiae. Ligatur, inquam, in foro externo, quamvis censura sit nulla; jus etenim naturale dictat removendum esse omne scandalum, quod certe sequeretur, si aliquis secundum acta et probata appareret excommunicatus, et pro tali nollet se gerere. Nullatenus autem ligatur pro foro conscientiae, cum etenim nullum commiserit peccatum neque potest subjacere poenae gravis censurae. Ulterius, cum sententia judicis veritati non innitatur, non obligat in conscientia, quia non est actus justitiae. Ex quo bene infertur, quod iste non servans censuram in foro conscientiae nullum incurreret ex his effectibus, quos pariunt censurae, vel quibus subjacent violatores censurarum. Suar. *disp.* 4. *sect.* 7. *n.* 20. Palaus *disp.* 1. *p.* 8. *n.* 19. Bonac. *q.* 1. *p.* 10. *num.* 4.

R. II. Quando sententia censurae continet errorem intolerabilem, tunc neque attendenda est in foro externo. Ratio est quia manifesta redditur injustitia censurae, atque ita removetur scandalum, quod oriri posset ex non observantia illius. Ita se haberet censura lata ob causam manifeste injustam, seu ob rem minimam, vel indifferentem: *cap. Per tuas de sent. excom. et cap. Venerabilis* §. *Potest ibid.* Idem dicendum, si censura lata sit post legitimam appellationem; si non praemissa nec unica monitione; si non citato reo ad sui defensionem.

Q. III. Quomodo se gerere debeat ille, qui dubitat an Superior habuerit justam causam illum censura ligandi.

R. Non nego quamplures velle, cum constet latam esse censuram, nec satis constet de ejus injustitia, semper praesumendum esse in favorem Superioris, eique obediendum: ita pluribus relatis docet Boss. *var. moral. p.* 2. *tit.* 1. *n.* 1304. Ego nihilominus in praxi non excluderem contrariam opinionem. Vel enim dubitetur de justitia censurae, quia non satis constet de auctoritate illam ferentis, vel quia non satis appareat legem comprehendere illum casum, semper habet locum dubitatio, an censura lata subsistat; et dum non omnino constet poenam habere locum, est excludenda ex juribus saepe citatis, quod benigniora amplectenda sunt in favorem rei, quod odia sunt restringenda etc. Insuper, dum

certo quis possidet jus, exempli gratia, percipiendi sacramenta, communicandi cum aliis, non videtur eo expoliandus, semper cum non plene constet potuisse per censuram expoliari. Scio jura velle ad reum pertinere probare injustitiam in sententia lata, et donec probet subjiciendum esse sententiae; *cap. Cum tu de test. et attest.* at haec bene dici potest potius pro foro externo valere.

Ex praefata doctrina inferri potest cum pluribus, quos sequitur Antonius a Spir. S. *de cens. disp.* 1. *n.* 110. quod si judex aliquem excommunicavit sequendo opinionem probabilem, et ex alia adsit etiam sententia probabilis in favorem excommunicati, potest hic se gerere tamquam non sit excommunicatus; cum etenim non satis constet de justitia legis, seu sententiae, non videtur aliquis privandus suo jure certo percipiendi sacramenta, cum aliis communicandi etc.

Regulae in praxi observandae

I. Optime se gerent praelati, si non imponant censuras ob materias per se leves, dum non clare constet graves fieri ex circumstantiis, vel ex fine ab ipsis intento. Experientia constat hujusmodi leges seu censuras passim parvipendi cum duplici gravi praejudicio. Primum est, quia quamvis multi sibi persuadeant eas non obligare, nihilominus ex earum transgressione conscientiae postea variis perplexitatibus dubiisque inquietantur; atque ita similes leges potius solent esse in destructionem, quam in aedificationem. Secundum est, quia ita assuescunt homines leges et censuras transgredi seu pro nihilo habere, et proinde valde laxatur ecclesiastica disciplina.

Scio merito theologos docere praesumendum esse rem praeceptam valde conducere ad finem, finemque legislatoris gravem reputandum, dum contrarium non constet. Sanch. *l.* 1. *in decal. c.* 4. *n.* 3. Castropal. *t.* 1. *tr.* 2. *disp.* 2. *p.* 7. *n.* 4. At haec doctrina non satis impedit assignata inconvenientia; dum etenim talis gravitas satis non innotescat, facile sibi persuadent contrarium constare; et maxime si lex seu censura sit a legislatore, qui vel indoctus vel nimis rigidus reputetur. Praeterea cum consulantur multi solum in vulgi opinione theologi, hi qui solent temeritate excellere, facile pronunciant tales leges, seu censuras nullam inducere obligationem.

II. Advertant Confessarii peccatum prohibitum sub censura non solum debere esse externum, sed perfectum et con-

summatum in genere malitiae, in quo prohibetur; et ex hoc capite multoties excusari poenitentes a censura. Ita non incurrit censuram latam, ut dixi, contra percutientem clericum, qui tali actione externa illum percutit, ut omnibus pensatis non appareat continere culpam gravem, quidquid sit de pravo animo, quo facta est percussio. Excusatur pariter ab excommunicatione, qui ita externe haeresim proferret, ut apud circumstantes appareat protulisse vel ex ignorantia, vel ex joco, quamvis ex animo haeresi sauciato protulisset. Ex his exemplis, aliisque supra relatis potest facile Confessarius plurima in praxi resolvere.

CAPUT IV.

De his, qui ligari possunt censuris: et de censura lata contra facientes, mandantes, et consulentes.

Q. I. Qui generaliter loquendo capaces sint, ut in eos ferri possit censura.

R. Primo ille in quem fertur censura, debet esse homo viator, nam censurae arma sunt Ecclesiae militantis, unde solum eis uti potest in homines viatores, qui intra illam sunt. Hinc censura non ligat mortuum, cum Ecclesia habuerit a Christo potestatem ligandi solum super terram, ut habetur Matth. 18. illis verbis: *quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo*. Dum igitur mortuus absolvitur a censura in vita contracta, nil aliud significatur, quam dari facultatem fidelibus, ut possint eum in loco sacro sepelire, non vero absolvi a censura, qua adhuc ligetur. Ad eum modum quo, dum Ecclesia prohibet publicum peccatorem in loco sacro sepeliri, non intendit exercere directam jurisdictionem in illum, qui non amplius est in Ecclesia militante, sed solum prohibere vivis, ne pro illo orent, vel sepeliant in loco sacro. Ita cum communi Leand. *de censur. disp.* 3. *q.* 4.

Secundo debet esse baptizatus; nam cum baptismus sit janua Ecclesiae, sequitur non baptizatum esse extra illam, et ita non potest in eum exercere jurisdictionem, juxta illud Apostoli ad *Cor.* 5. *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Non possunt proinde excommunicari judaei, infideles, vel etiam cathecumeni, bene tamen haeretici et schismatici, cum sint baptizati: *arg. can. de Judaeis* 5. *dist.* 45. *cap. Majores* 3. *de baptismo*.

Tertio debet esse doli capax et contumax contra Ecclesiae praecepta; nam censura fertur ab ecclesia, ut delinquens emendetur, et recedat a sua contumacia, ut dictum est *cap.* 1. Quamvis autem hac ratione pueri post usum rationis possent ligari censuris latis a jure et ab homine, quia sunt capaces peccandi, de facto tamen communiter docent theologi ante pubertatem, quamvis peccent, censuris non ligari: nam ex *cap.* 1. *et* 2. *de delictis puerorum* ex benignitate Ecclesiae eximuntur a poena debita peccato, quamvis, ut alias dixi, non videantur exempti a censura lata ob clerici percussionem.

Quarto cum excommunicatio feratur propter peccatum mortale, ac in civitatibus, collegiis, universitatibus semper adsint plures innocentes, hinc est in totam civitatem, collegium etc. non posse ferri excommunicationem (1). *cap. Romana de sent. excom. in* 6. Bene tamen potest civitas, collegium etc. interdici et suspendi (2); hae etenim censurae, ut notat etiam s. Th. *in add. q.* 22. *a.* 5. *ad* 2. non sunt tam graves, sicut excommunicatio, quae privat ecclesiae suffragiis; unde sufficit contumacia in capite, ut ferri possint: *cap. Si sententia* §. *In universitatem* 16. Navar. *in man. cap.* 27. *num.* 168. Candid. *disp.* 22 *a.* 9. *d.* 7. Et quamvis tunc etiam innocentes illas poenas patiantur, non tamen infligitur in eorum poenam, sed in poenam illorum, qui causa fuerunt suspensionis, seu interdicti; ut nempe videndo etiam innoxios illorum culpis affligi, facilius recedant a sua contumacia. Bonac. *de cens. disp.* 1. *p.* 3. *n.* 3. aliique relati a Diana *p.* 3. *tr.* 6. *resol.* 41. *et p.* 5. *tr.* 4. *res.* 8.

Sententia ergo excommunicationis pronunciari debet in personam determinatam, et si pronuncietur in personam indeterminatam alicujus communitatis, v. g. in eum, qui tale fecit delictum, nulla est. Candid. *disq.* 22. *a.* 9. *d.* 2. Si tamen

(1) Nisi forsan constaret omnes in Communitate deliquisse, et nisi excommunicationis sententia inferretur a summo Pontifice; cum enim ipse nulli juris positivi prohibitioni subjaceat, nullum dubium, quin ejus sententia liget in faciem Ecclesiae omnes de Communitate etiam innoxios, dummodo doli sint capaces. Immo non desunt, qui putant valere in foro exteriori etiam in Universitatem totam ab Inferioribus Papa inflictam; quia novi juris dispositione *C. cit. Romana de Senten. excom. in* 6. prohibetur quidem excommunicari Universitas, vel Collegium, sed non irritatur, nec invalida declaratur hujusmodi sententia, si proferatur. Ita *Reinffenst. lib.* 5. *Decretal. Tit.* 39. *de Senten. Excom.* §. 3. *n.* 88. *et seqq.*

(2) Quoad Actus Capitulares *cap.* 5 *h. t in* 6.

excommunicatio feratur per modum statuti, et praecepti contra eos de aliqua communitate, qui aliquid facerent, tunc excommunicatio esset valida et licita; quia non afficeret innocentes, sed solum transgressores. Valida item esset, etiam si proferretur per modum sententiae contra totam communitatem, postquam innotuisset omnes fuisse culpabiles, quamvis esset illicita, quia id jure prohibetur: *cap. Romana cit.* Et solum valide et licite ferri posset a Romano Pontifice, utpote qui est supra jus positivum. Alter. *de cens. l.* 3. *disp.* 10. *c.* 6.

Denique solum subditus ligari potest censura; nam jurisdictio nonnisi in subditum potest exerceri. Hinc Papa nullum habens Superiorem, immo cum sit Superior ipso jure, quo inductae sunt censurae: *can. Cuncta per mundum* 9. *q.* 1. *cap.* 1. *de constit. cap. Proposuit de concess. praebendae.* non potest censuris innodari (1). Cardinales, archiepiscopi, episcopi etc. quamvis Papam habeant Superiorem, et juri communi sint subjecti, non ligantur censuris, nisi specialiter exprimantur: *cap. Quia periculosum de sent. excomm. in* 6. Imperatores et reges, quamvis subjecti sint spirituali potestati episcoporum, nihilominus ligari non possunt censuris sine auctoritate Papae ex privilegio, de quo non constat ex jure, sed ex communi auctorum assertione. Henriq. *lib.* 13. *cap.* 25. *n.* 5. Pal. *d.* 2. *p.* 6. *n.* 3. Antonius a Spir. S. *d.* 1. *num.* 31.

Q. II. An non subditus fiat subditus ratione delicti, ut possit censura puniri.

R. Ex jure ratione delicti delinquens sortitur forum illius in cujus territorio deliquit: *cap. fin. de for. compet.* et quodammodo fit subditus: *can. Placuit* 6. *q.* 6. Verum tamen est quod si delinquens non sit subditus ratione domicilii, et exeat extra territorium, ubi deliquit, antequam citatione praeveniatur, non potest censura puniri. Hurtad. *de cens. in gener. diff.* 9. *n.* 36.

Q. III. An censura obliget extra territorium episcopi, qui eam tulit.

R. I. Sive censura lata sit per modum statuti prohibentis aliquid facere, seu per praeceptum vel sententiam generalem, aut specialem pro futuris culpis vitandis, non afficit subditos existentes extra territorium, seu dioecesim e-

(1) Nisi propter haeresim a Concilio deponeretur Can. 6. d. 40. sed hoc in casu non Papa, sed qui fuit Papa, censuris subjiceretur.

piscopi. Id colligitur ex *cap. ult. de constit. in* 6. ubi decernitur quod excommunicatio lata per statutum ab episcopo, non afficiat delinquentem extra suam dioecesim, addita hac ratione, quia ipsi non obediens, si existat extra territorium, nullam patitur poenam. Cum autem haec ratio subsistat, etiamsi censura lata sit per modum sententiae vel praecepti, hinc est, neque in hoc casu afficere delinquentes extra territorium: Neque obstat sententiam et praeceptum primo et per se respicere personas subjectas ferenti censuras; nam cum Episcopus jurisdictionem exerceat in personas ratione territorii, hinc est, quod si delinquant, seu eidem non obediant, dum sunt extra territorium, non possint censuris puniri. Conich. *disp.* 13. *c.* 26. Hurtad. *de cens. in com. diff.* 8. *n.* 34. Anton. a Spir. S. *d.* 1. *n.* 126.

Quae dicta sunt de subdito delinquente extra territorium, valent etiam de subdito delinquente intra dioecesim sed in loco exempto; et ita se habent etiam monasteria regularium ex dictis *tr.* 3. *q.* 3. *cap.* 1. *q.* 4. Caeterum haec applicari non possunt praelatis regularibus, nam ratione voti obedientiae immediate exercent jurisdictionem in personas, et non sunt sicuti episcopi exercentes jurisdictionem ratione territorii. Hinc praelati regulares possunt subditos excommunicare ubicumque existant. Anton. a Spir. S. *de cens. d.* 1. *n.* 123.

R. II. Si delictum consummatum sit a subdito in territorio episcopi, poterit censura ligari etiamsi statim post patratum delictum mutaverit domicilium; quia ex supradictis ratione delicti remanet subditus, et sortitur forum illius: unde si in ipsum feratur sententia excommunicationis, si e. g. intra determinatum tempus non restituat ablatum, incurret excommunicationem. Ita cum aliis Anton. a Spir. S. *d.* 1. *n.* 129. Cum autem tunc non possit Episcopus illum citare in territorio, quo aufugit, quia actus requirens strepitum judicialem non potest exerceri extra proprium territorium, satis erit si citetur in propria domo, aut alio loco publico intra territorium. Diana *p.* 5. *tr. resol.* 44.

Dixi si delictum consummatum sit intra dioecesim; nam cum censuris soleat puniri delictum perfectum et consummatum ex dictis capite superiori, consequens est non habere eas locum, si delictum inchoaretur intra, sed perficeretur extra dioecesim. Ita non incurreret excommunicationem latam contra homicidas, qui aliquem intra dioecesim non lethaliter vulneraret sed leviter, et extra dioecesim occide-

ret. Suar. *disp.* 5. *sect.* 4. *n.* 7. *et sect.* 5. *n.* 9. Candid. *a.* 26. *dub.* 7. Quod si persona subdita sit extra dioecesim et nihilominus delictum intra illam consummet, bene potest censuris ligari ex dictis *tr.* 3. *q.* 3. *cap.* 1. *quaesit.* 4.

Pariter nec subjecti erunt censuris locorum non habentes ibi domicilium vel quasi domicilium, et id, sive latae sint per modum statuti primo et per se respicientis delictum et territorium, sive per modum sententiae, quae primo et per se feratur in personas; ratio est quia non habentes alicubi domicilium, seu quasi domicilium, non sunt ibi incolae, adeoque nec subditi, et proinde non sunt subjecti jurisdictioni episcopi ex dictis *loc. cit. q.* 3.

Q. IV. Utrum possit quis pluribus censuris ligari, et quando id eveniat.

R. I. Non solum potest quis eodem tempore innodari pluribus censuris diversae speciei, ut excommunicatione, suspensione et interdicto, de quo non est dubium, semper cum aliquis committat delicta, quibus annexae sint tales censurae, sed etiam pluribus censuris ejusdem speciei, v. g. pluribus excommunicationibus. Annexa est e. g. excommunicatio haeresi et percussioni clerici; si proinde aliquis committat ista duo crimina, utraque ligabitur excommunicatione. Quia tamen prima excommunicatione delinquens jam privatur communibus suffragiis ecclesiae, hinc est quod secunda excommunicatio nil aliud facit nisi afferre novum motivum, unde iisdem privetur. Sicuti qui secundo peccat, per secundum peccatum non privatur gratia, qua jam caret, sed ex novo titulo carere debet eadem gratia. Ex hoc sequitur bene posse aliquem absolvi ab una excommunicatione, et remanere ab altera ligatum; nam ablato uno impedimento alterum potest remanere. Clement. 2. *de sent. excom. cap. Cum pro causa*, *cap. Officium eod. titulo* D. Th. *in addit. q.* 22. *a.* 5. *ad* 2. *et ad* 6. Suar. *de cens. d.* 5. *sect.* 2. *n.* 5. Bonac. *q.* 1. *p.* 5. *n.* 1.

R. II. Primo duplicem incurrit censuram ejusdem rationis, qui violaret praecepta formaliter diversa, prohibentia aliquid sub eadem censura. Pro quo advertendum, quod dum inferior fert eamdem censuram, quam tulit Superior, vel quae lata sit a jure, nil aliud ordinarie loquendo solet facere, quam innovare censuram jam latam, unde est una et eadem censura. Candid. *disq.* 22. *a.* 2. *d.* 2. Bonac. *de cens. q.* 1. *p.* 5. *n.* 11. Idem dicendum, si ab eodem Superiore pluries eadem censura feratur, sicuti quolibet anno repe-

tuntur excommunicationes in Bulla caenae. In his igitur casibus, cum semper intelligatur esse eadem censura et unum praeceptum, qui semel illud violat, unicam incurrit censuram. Si vero quod e. g. prohibet jus sub censura, simul prohibeatur ab episcopo, et intendat hoc facere per legem seu praeceptum sibi peculiare, adeoque inducere novam obligationem; tunc transgressor innodatur duplici censura; sicuti datur duplex inobedientia, una contra jus, altera contra Superiorem, qui sua lege vel praecepto intellexit inducere novam obligationem. Idem dicatur, si quod prohibuit Papa sub censura, sub eadem censura prohibeatur ab episcopo praecepto sibi peculiari et proprio. Suar: *dsp.* 5. *sect.* 2. *num.* 13. Alter. *l.* 3. *disp.* 10 *cap.* 7. et alii, quamvis non desint, qui sentiant in contrarium.

Secundo ligatur pluribus censuris, qui facit plures actus moraliter diversos censura prohibitos. Ita qui pluries percuteret clericum, itaut una percussio ab alia esset moraliter diversa, pluries innodaretur excommunicatione stabilita in canone *Si quis suadente etc.* Ratio est, quia censura lata est contra trangressores talis praecepti, unde quoties transgreditur toties incurritur censura. Suar. *de cens. d.* 5. *sect.* 3. *n.* 3.

Tertio ligatur pluribus censuris, qui committit unicum actum habentem duplicem malitiam specie diversam, si utraque malitia prohibita sit sub censura. Demus e. g. in aliqua diœcesi prohibitum esse sub excommunicatione homicidium, tunc qui clericum occideret, duplicem incurreret excommunicationem, quia duplex violaret praeceptum eodem actu, nempe de non percutiendo clericum, et de non occidendo. Suar. *cit. n.* 13. Bonac. *q.* 1. *p.* 5. *num.* 8.

Hic autem prae oculis habenda sunt, quae diximus *tr.* 2. *q.* 1. *cap.* 2. de distinctione numerica et specifica peccatorum; dum etenim non sunt diversi moraliter actus, vel in eodem actu diversa specie malitia, non habet locum multiplicitas censurarum. Immo satis erit, si probabile sit non dari praefatam diversitatem; nam in dubio poenae nec sunt inducendae, neque etiam multiplicandae.

Q. V. An censura lata contra facientes aliquam actionem comprehendat mandantes et consulentes.

R. Cum lex poenalis debeat intelligi secundum sensum proprium et rigorosum, et non dicatur rigorose facere, qui tantum consulit aut mandat; hinc est censuram latam contra facientes non extendi ad mandantes et consulentes. Im-

mo ut non comprehendantur sub lege, sat est, si de hoc dubium sit; nam pœnae semper sunt restringendae et in dubio benignior pars est amplectenda. Navar. *in man. c.* 23. *n.* 51. Palaus *de cens. disp.* 1. *p.* 7. *n.* 12. Bonac. *de cens. q.* 1. *p.* 6. *n.* 1. Secus dicendum, si excommunicetur quicumque fuerit causa talis delicti sive per se sive per alium, sive mediate sive immediate, sive directe sive indirecte; nam tunc satis constat legem voluisse comprehendere etiam consulentes et mandantes.

Q. VI. Quid requiratur, ut mandantes et consulentes innodentur censura lata etiam contra ipsos.

R. I. Primo omnino necessarium est mandatum seu consilium influxisse in actum pravum; nam alias nullo pacto verificaretur fecisse opus, ratione cujus lata est censura. Hinc si qui fecit, certo et determinate asserat adhuc commissurum fuisse delictum, etsi nullus consuluisset vel mandasset, consulens et mandans non ligantur censura. Idem dicendum, si dubium sit, an mandatum et consilium influxerint, cum poenae sint restringendae. Navar. *loc. cit.* Excusarem pariter, si mandatum et consilium influxerint solum ad citius faciendum delictum; nam censura fertur propter opus, non propter modum, quo fit. Addendum, quod cum lis sit inter auctores, an tunc locum habeat censura, in tali dubio juris non est inducenda. Anton. a Sp. S. *de cens. disp.* 1. *n.* 52.

Secundo non ligantur censura mandans et consulens, quoties revocarunt mandatum seu consilium, et revocatio innotuit illi, qui fecit delictum. De eo, qui revocavit mandatum, non est dubium; nam mandatum in tantum dicitur influere in delictum, in quantum mandatarius operatur in gratiam mandantis, revocato autem mandato, non amplius dici potest operari in gratiam mandantis sed ex propria malitia. Idem meo videri dici potest, de eo qui revocavit consilium; nam quamvis, qui deliquit, non voluerit recedere a rationibus sibi allatis a consulente, nihilominus quoties iste demonstravit eas non attendendas, dicendo e. g. nullatenus esse Deum offendendum, adeoque se pessime consuluisse, videtur delinquens moveri potius a sua pravitate, quam a consilio sibi dato. Suar. *disp.* 44. *sect.* 3. *n.* 11. *et* 13. Palaus *d.* 7. *p.* 7. *n.* 15. Laym. *l.* 1. *tr.* 5. *c.* 5. *n.* 7. Addi potest, quod cum mandans et consulens, revocato mandato et consilio, non sint amplius contumaces, Ecclesia non intendit eos censuris ligare. Oportet tamen

quod consulens, si potest, moneat percutiendum, quoties non posset avertere a malo illum, cui dedit pravum consilium; quoties enim posset sine gravi incommodo monere et omitteret, demonstraret non curare, quin suum consilium in opus pravum influeret.

R. II. Major est difficultas in determinando, an consulens et mandans incurrant censuram, quoties ante factum eos vere poenituit consili seu mandati, sed non potuerunt revocare mandatum aut consilium. In magno autem DD. conflictu ego adhaererem sententiae negativae; quamvis enim censurae ferantur etiam ad absterrendos fideles a tali pravo opere, vel etiam ne ipse reus in futurum iterum delinquat, nihilominus cum sint poenae medicinales, primo et per se ordinantur ad sanandum peccatorem a peccato commisso, unde quoties per veram poenitentiam rediit in gratiam ante scelus patratum, cum non amplius necesse sit ut sanetur, neque habebit locum censura.

Hinc observandum discrimen inter censuras in facto esse et in fieri. Censurae ergo in facto esse, bene possunt stare simul cum gratia; nam potest quis, postquam incurrit censuram, redire in gratiam per perfectam contritionem, et nihilominus adhuc remanet censura ligatus; quia censura, quam quis semel incurrit, solum per absolutionem removetur. At dum quis ligandus est censura, si rediit in gratiam, non est cur censura sit innodandus; cum solum censura puniendus esset, ut emendaretur, et in gratiam rediret. Palaus *disq.* 1. *p.* 17. *n.* 15. Hurtad. *de cens. diff.* 15. *n.* 68. Gibal. *disq.* 5. *q.* 3. *n.* 22. Anton. a Spir. S. *disp.* 1. *num.* 54.

Regulae in praxi observandae

I. Advertat Confessarius non esse imitandam illorum ignorantiam, qui censuras seu excommunicationem pronunciant in animalia irrationabilia, in bruchos e. g. locustas etc. Possunt nihilominus maledici, hoc est postulari a Deo, ut in nihilum redigat; sicut et possunt benedici, hoc est, postulari a Deo, ut nobis fructificent, incolumes servet etc.

II. Cum impuberes bene dici possint immunes ab omni censura, neutiquam Confessarius cogere debet, ut quaerant absolutionem a Superiore, quamvis gravem culpam commiserint. Item possunt impuberes ab eodem Confessario absolvi, etsi incidissent in aliquem casum ex reservatis etiam in bulla coenae, e. g. in haeresim. Cum etenim ipsi non

ligentur censuris, et casus bullae coenae nonnisi ob Censuram sint reservati, consequens est posse a quocumque confessario absolvi.

III. Advertat Confessarius non subditum, nullum habentem domicilium, seu quasi domicilium in aliqua dioecesi, non affici legibus latis sub censura pro eadem dioecesi. Si proinde aliquis e. g. de Pisana dioecesi contraxisset sponsalia cum muliere dioecesis Lucanae, pernoctando cum eadem sub eodem tecto, non incurreret, quartam excommunicationem tabellae. Si tamen ibi aliquod delictum committeret, posset, propter illud sub censura citari, et post citationem, nisi obediat, censura ligari; quia factus fuisset subditus ratione delicti, quamvis Pisas rediisset.

IV. Non solent animadvertere Confessarii, quod si quis actibus moraliter diversis percussit clericum, non satis est si petierit absolutionem ab excommunicatione, tamquam semel ea fuisset ligatus. Non debet igitur illi ministrare sacramenta, nisi postquam admonitus pluries excommunicationem incurrisse, ab omnibus absolvatur; quoadusque enim aliqua excommunicatione ligatur, non est capax recipiendi sacramenta.

V. Cum in praxi benignora sint sequenda, dum agitur de poenis, non debet Confessarius habere e. g. pro excommunicato illum, quem sententia vere probabilis excusat. Demus e. g. Confessarium ex ratione directa credere mandantem et consulentem censuris ligari, etiamsi ipsos vere poeniteat mandati et consilii, si revocatio non innotuit ei, qui commisit scelus sub censura prohibitum: Cum nihilominus contraria opinio sit vere probabilis, et exinde consurgat ratio reflexa, quod, dum non constat censuram locum habere, est excludenda, eo quod sit poena; inde est, non debere illos considerare ut excommunicatos. Hinc in praefatis circumstantiis mandans homicidium neque incideret in tertium casum ex reservatis nostrae dioecesis; quatenus enim reservatio est poena cum censuris parificatur.

CAPUT V.

De causis excusantibus ab incurrendis censuris, et a denunciando aliquem in censuram incidisse

Q. I. Quae ignorantia excuset ab incurrendis censuris.

R. I. Suppositis hic iis, quae de ignorantia dixi *tr.* 1. *q.* 2. *c.* 3. dicendum est primo ignorantiam invincibilem ju-

ris, hoc est legis ecclesiasticae aliquid prohibentis, excusare a censura. Ratio est, quia licet alias actio possit esse culpabilis contra jus divinum et humanum, nihilominus ad inducendam censuram debet adesse inobedientia et contumacia contra legem ecclesiasticam: ideo enim Ecclesia utitur censuris, ut contumaces contra suas leges resipiscant. Supposito igitur quod invincibiliter ignoretur lex ecclesiastica, cum non detur adversus eam inobedientia et contumacia, neque potest habere locum censura. Accedit ex dictis supra, non dari censuram sine monitione; quicumque autem ignorat legem sibi aliquid prohibentem, haud dici potest monitus. Hinc *cap. Ut animarum de constit. in* 6. dicuntur non ligari censuris, qui ignorant statuta Ordinariorum, nisi ipsorum ignorantia fuerit crassa, vel supina. Si proinde adsit lex ecclesiastica prohibens sub excommunicatione homicidium, occidens cum ignorantia talis juris, peccaret quidem contra jus naturale et divinum; at quia culpabilis non esset contra jus ecclesiasticum, non incurreret censuram. Suar. *d.* 4. *sect.* 8. *n.* 20. Sanch. *l.* 9. *de matr. d.* 32. *num.* 9. *et* 24. Candid. *disq.* 22. *a.* 31. *d.* 68. *et* 69. (1)

Allata ratio demonstrat ad incurrendam censuram non solum necesse esse habere notitiam juris sed etiam poenae seu censurae sub qua lex aliquid prohibet. Si igitur ignoretur censura, jam non est sufficiens contumacia et inobedientia adversus legem Ecclesiae; nam ea non ignorata facile quis obediret; ac proinde cum ex ignorantia poenae non intelligatur inducta sufficiens contumacia, non habet locum censura. Praeterea neque intelligitur sufficienter admonitus qui invincibiliter ignorat censuram, nam ad incurrendam censuram taliter admonendus videtur, ut non obstante admonitione ipsam veluti parvipendat, quod certe non sequitur, dum licet non ignoretur lex prohibens, attamen ignoratur censura, sub qua prohibetur. Id e. g. eveniret, dum quis ingrederetur monasterium monialium, sciendo id esse prohibitum, sed ignorando excommunicationem, sub qua prohibetur.

Constat ex dictis discrimen inter censuras et alias poenas. Utique ut quis puniatur aliis poenis sufficit adverten-

(1) Non hoc constat ex unanimi et certa DD. sententia, sed dumtaxat nititur valde verosimili opinioni Panormitani, Hostiensis, Gonzaleg, etc., et hanc praesertim propugnat opinionem inter recentiores doctissimus auctor *summae Alexandrinae part.* 2. *de censur. eccles.* §. 1. *n.* 499. *cap. ut animarum*, *tit. de constit. in* 6. Vide Sylvium *in comm. a suppl.* 3. *p.* 4. *q.* 21. *Art.* 4. *in fine*

ter crimen commisisse, nam supposita culpa, bene potest infligi, et ita commune bonum exposcit. At censura talis poena est, quae supponit contumaciam contra potestatem ecclesiasticam coercitivam per censuras, sicuti et quod quis, de eadem censura aliquo pacto moneatur: cum ergo non intelligatur adesse talis contumacia et monitio, quoties ipsa censura ignoretur, oportet dicere tunc censuram non incurri. Sanch. *l.* 9. *de matrim. d.* 32. *n.* 13. Coninch. *disp.* 13. *n.* 91. Candid. *disp.* 22. *art.* 31. *dub.* 6. *et* 32.

R. II. Ignorantia invincibilis facti excusat a censura. Ita evidenter infertur ex praedictis; qui etenim ignorat se perpetrare factum, alias prohibitum a lege ecclesiastica, non potest dici contumax esse in ipsam legem, siquidem ignorat eam violare. Ita qui ignorat invincibiliter se occidere clericum, nescit se violare legem prohibentem sub excommunicatione clericos percutere. Favent ss. Canones excusantes a censura ignorantem legem ecclesiasticam, vel peccet ex ignorantia juris seu facti: *cap. Si vero de sent. excomm. cap. Apostolica de cleric. excomm. minist.*

Quae huc usque dicta sunt de ignorantia inculpabili juris, poenae, seu censurae et facti, aptantur naturali oblivioni, seu inadvertentiae inculpabili, nam aequiparantur ignorantiae invincibili, cum pro omnibus eadem militet ratio, ut consideranti constabit.

R. III. Ignorantia concomitans excusat a censura. Ratio est, quia ille dicitur operari ex ignorantia concomitante, qui ita est affectus, ut adhuc opus faceret, etsi non ignoraret quamvis revera hic et nunc ignoret, quid faciat. Ille igitur e. g. occideret clericum ex ignorantia concomitante, qui hic et nunc re vera putaret laicum occidere, quamvis ita esset affectus, ut clericum occideret, si cognovisset. Quod autem iste non incurrat censuram; probatur quia licet in corde suo peccet etiam peccato sacrilegii ex pravo animo clericum occidendi, nihilominus actio externa non est sacrilega, quia re vera ignorat se occidere clericum: ad incurrendam autem censuram necesse est ipsam actionem externam esse contra legem ecclesiasticam ex dictis supra. Hurtad *de cens. in com. diff.* 21. Candid. *disp.* 22. *art.* 33. *dub.* 2. et communiter.

R. IV. Ignorantia consequens crassa et supina, generaliter loquendo, non excusat a censuris. Ita habetur ex *cap. Ut animarum de constit. in* 6. in quo dicitur ignorantiam excusare a censuris, dummodo *non sit crassa, vel supina.*

Ulterius quando omittitur diligentia, quam quis adhibere debet ad investigandum, an adsit censura; vel id faciat ex taedio laboris, unde consurgit ignorantia supina; vel ex negligentia et socordia, unde consurgit ignorantia crassa, certum est hunc peccare etiam adversus legem, quam potest non ignorare eo ipso autem quod ita peccat, bene potest subjacere poenae inflictae contra violantes legem, nempe censurae.

Dixi ignorantiam crassam et supinam, generaliter loquendo non excusare a censuris. Caeterum si censurae latae sint contra eos, qui *scienter, ausu temerario*, *seu praesumpserint* aliquid facere, ab his excusatur, qui peccat ex ignorantia crassa vel supina. Ratio est, quia praedictae particulae significant censuris puniri delictum formaliter et directe volitum: qui autem peccat ex ignorantia crassa, vel supina, non amat ipsum delictum, sed solum delinquit; quia ex pigritia omittit inquirere, an adsit lex illud prohibens sub censura. Suar. *disp.* 4. *sect.* 10. *n.* 2. Palaus *tom.* 1. *tr.* 2. *disp.* 1. *p.* 13. *n.* 1. et communiter.

Putant aliqui non habere locum censuras latas formulis praefatis, maxime si lata sit in facientes aliquid *scienter*, etiamsi quis peccet ignorantia affectata; quia non verificatur *scienter* peccare. Haec opinio a multis rejicitur; qui enim laborat ignorantia affectata, ideo vult ignorare, ut liberius peccet, et a peccato non retrahatur; ac proinde vult ipsum delictum directe et per se: D. Th. 1. 2. *q.* 76. *a.* 4. Hinc bene subjacere potest censuris punientibus delictum directe volitum, quales sunt illae, quae puniunt praesumentes, ausu temerario facientes etc. Praeterea ignorantia affectata aequiparatur scientiae: *cap. eos qui de temp. ordin.* ac proinde qui ex tali ignorantia peccat, videtur dici posse *scienter* peccare. Ita Gloss. in Clement. 1. *v. scienter de consang.* Farinac. *cap.* 2. *n.* 4. *de const. in* 6. et multi alii apud Leandr. *disp.* 9. *q.* 21. Verum praefatae rationes apud me non satis habent roboris ad excludendam contrariam opinionem. Primo ergo puto ignorantiam affectatam excusare a censuris latis contra operantes *scienter*; nam poenae ex utroque jure semper sunt restringendae, salva proprietate verborum legis; bene autem dici potest in toto rigore non operari *scienter*, qui operatur ex ignorantia affectata. Aliunde autem non satis constat in jure ignorantiam affectatam scientiae aequiparari quoad effectum poenae inducendae. Secundo illae formulae, quibus dicuntur subjacere censuris prae-

sumentes; ausu temerario facientes, videntur significare ligari censuris, qui talem habent audaciam et temeritatem, ut peccent veluti ex contemptu legis; taliter autem non se habet, qui peccat ex ignorantia affectata; nam quamvis velit ignorare, ut sibi omnino indulgeat, seu liberius peccet, demonstrat nihilominus aliquam reverentiam erga legem, dum curat ipsam ignorare ex timore, quod retraheretur a peccando, si ipsam sciret. Hurtad. *de cens. in com. diff.* 11. *n.* 92. Sauc. *l.* 2. *in decal. cap.* 10. *n.* 58. Bonac. *d.* 2. *q.* 5. *p.* 4. *num.* 9. Vidend. etiam quae dixi *tr.* 1. *q.* 2. *c.* 3.

Q. II. Quando metus excuset a censura.

R. Metus gravis cadens in virum constantem excusat a censuris. Non inquiro de metu levi; nam Ecclesia nunquam voluit ex tali metu transgredi posse suas leges. Loquendo igitur de metu gravi probatur, quia Ecclesia non intendit suas leges obligare cum gravi incommodo; ac proinde quamvis quis operans ex gravi metu peccare posset contra jus naturale et divinum, occidendo e. g. ex gravi metu clericum, non peccaret tamen contra jus ecclesiasticum, et ita non incurreret censuras. Navar. *in man. cap.* 27. *num.* 63. *et* 130. Suarez *disp.* 4. *sect.* 3. *num.* 11. Coninch. *disp.* 13. *dub.* 12. *num.* 27. *etc.* Limita praefatam doctrinam in casu, quo incuteretur metus gravis, puta mortis, mutilationis, infamiae, gravis jacturae bonorum etc. ut quis transgrederetur legem Ecclesiae in ipsius contemptum, seu fidei: ut si herus metu gravi compelleret famulum ad legendum librum continentem haereses in contemptum fidei, seu auctoritatis Ecclesiae. In tali casu non excusari transgressorem ab incurrenda censura patet ex *cap. Sacris de his, quae vi et metu*: nam ibi dicitur communicantem ex metu cum excommunicato excommunicationem incurrere, et haec adducitur ratio, quia scilicet ex nullo metu debet graviter peccare. Cum autem constet communicantem cum excommunicato ex gravi metu nullatenus peccare, et sine metu solummodo leviter, consequens est, canonem loqui de eo, qui ex metu gravi communicaret cum excommunicato in contemptum; nam tunc adest culpa gravis, atque hunc vult subjacere excommunicationi. Ratio etiam suffragatur, quia bene potest Ecclesia velle, ut etiam cum periculo vitae observentur suae leges, quoties transgressio debeat in ipsius contemptum resultare; ac proinde, cum tunc transgressor violet etiam legem Ec-

clesiae, ipsius censuris subjacebit. Ita contra paucos Coninch. *supra cit. n.* 102. Palaus *de cens. d.* 1. *p.* 8. *n.* 9. Bonac. *disp.* 1. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 2.

Q. III. An reus citatus a judice ad videndum fieri denunciationem censurae, quam incurrit, si interponat appellationem, suspendat talem denunciationem.

R. Ante responsionem supponendum est, quod qui censuram contraxit, debet denunciari, ut ita citius resipiscat: *cap. Pervenit* 1. *cap. Pastoralis* §. *Verum de appell. cap. Parochianos, et cap. Conquesti de sent. excom.* Quod si censura lata sit a jure, denunciatio facienda est vel a proprio Ordinario vel ab Ordinario loci, in quo aliquis delictum commissit, cum ratione delicti fiat ipsius subditus. Si vero lata sit ab homine, sive statuto, et jure speciali ipsius episcopi, ab eodem facienda est denunciatio, sive ab ipsius delegatis: *cap. Pastoralis cit. Suar. disp.* 3. *sect.* 13. *n.* 7. Candid. *disq.* 22. *a.* 3. *dub.* 3.

Quia tamen, etiamsi crimen sit notorium, potest reus in sui defensionem adducere causam excusantem a censura, ideo antequam denuncietur censura ligatus, citari debet, ut se possit defendere; nemo etenim inauditus est condemnandus: *cap.* 1. *de caus. possess. et propriet. can. Nos in quemquam* 2. *quaest.* 2. Hac citatione non praemissa, sicuti judex non potest prius devenire, nec debet ad sententiam declaratoriam criminis, ita illicite et invalide aliquem declararet censura ligatum per textum et Gloss. *in Clement.* 3. *de cens. et in Clement.* 2. *de paen.* Supposito autem quod reus citatus statim compareat, fateatur crimen, et offerat condignam satisfactionem, jam utpote emendatus, et non amplius contumax, non est denunciandus, sed absolvendus. Suar. *d.* 3. *sect.* 10. *num.* 17. Sed quid, ut in praesenti inquiritur, si interponat appellationem?

Si judex sit delegatus, et acceptet appellationem, cum non amplius sit judex in illa causa, jam non potest ad denunciationem devenire, secus si appellationem non acceptet. Judex vero ordinarius, etiam post acceptatam appellationem, devenire potest ad denunciandum aliquem incidisse in censuram ab homine latam; cum appellatio interposita post latam sententiam et contractam censuram non impediat illius effectum et denunciationem: *cap. Pastoralis* §. *Verum de appell. cap. Cum contingat de offic. deleg. cap. Is qui de sent. excom. in* 6. Leander. *d.* 7. *q.* 12. pluribus citatis.

Regulae in praxi observandae

I. Confessarius, dum audit poenitentem se accusare de aliquo crimine, cui annexa est censura, statim interroget: an sciverit illud crimen prohibitum fuisse sub censura; si etenim respondeat se ignorasse censuram, quamvis non ignoraverit malum fuisse id, quod patravit, debet statim illum pronunciare immunem a censura. Ex hoc capite poterit quam frequenter absolvere, qui inciderunt in casus in bulla coenae prohibitos; nam rari sunt qui sciant pluribus ex casibus in ea contentis annexam esse censuram; et cum aliunde solum ratione censurae reserventur, consequens est, posse absolvi eos, qui ignorabant talem censuram, utpote quia ratione ignorantiae censura non ligantur.

II. Si poenitens respondeat non ignorasse censuram, qua prohibitum erat suum crimen, iterum interrogetur, an hujus censurae recordatus fuerit, dum delictum perpetravit, vel potius fuerit oblitus, seu non animadverterit. Difficile e. g. erit adinvenire aliquem, qui ignoret, percutientem clericum esse excommunicatum; at in actu percussionis bene potest quis ita passione perturbari, ut non advertat censuram latam contra percutientes clericum. Cum autem semper ejusdem non recordetur in actu, quo committit delictum, eam non incurrit.

III. Advertant hic etiam Confessarii nostrae dioecesis primam tabellae excommunicationem afficere eum, qui intra annum a die scientiae etc. non solvit legata pia. Quamvis ergo quis ex ignorantia culpabili nesciverit obligationem solvendi pium legatum, et ob id intra annum non solverit, licet graviter peccaverit, non tamen incidit in excommunicationem ex dictis supra; qui etenim ignorat ignorantia crassa et supina, et ex pluribus, saltem in materia odiosa etiam affectata, non dicitur scire. Incurrit ergo excommunicationem, si non solvit intra annum a die, quo scivit, vel a tempore, quo jus vel testator praescripserit, ut magis explicabo agendo de legatis.

1\. Eadem doctrina applicanda notariis, vel aliis scribentibus testamenta, qui, ut constat ex eadem tabella, tenentur transmittere sub poena excommunicationis latae sententiae ad cancellariam episcopalem etc. notulam legatorum piorum, aut alterius piae dispositionis intra duos menses a die scientiae obitus testatoris. Sed iterum de hoc, ubi agam de notariis.

CAPUT VI.

De censurarum absolutione.

Q. I. An censurae alio modo tollantur ac per absolutionem.

R. Censurae nonnisi per absolutionem possunt cessare. Ratio est quia potestas ferendi et removendi censuras data est Petro per potestatem ligandi, atque solvendi ipsi concessam *Matt.* 16. potestas autem solvendi non exercetur nisi per absolutionem. Hinc habetur excommunicatum non debere restitui aliorum communioni, nisi post absolutionem: *cap. Cum desideres de sent. excom.* Id etiam ulterius constat; quia censurae, quas jam quis incurrit, non cessant per mortem ferentis, vel per illius remotionem ab officio; cum etenim sint pœnae, conveniens est durare quousque legitime tollantur: *cap. Pastoralis* §. *Praeterea de offic. judic. ordin. can. Si episcopus* 11. *q.* 3. Item non cessant per mortem illius, qui incurrit censuram; nam quamvis decesserit contritus, adhuc absolvendus est ad effectum gaudendi ecclesiastica sepultura, et communibus ecclesiae suffragiis. *cap. A nobis* 2. *cap. Sacris de sent. excomm. cap. Is cui eod. titul. in* 6. Denique non cessant censurae cessante contumacia excommunicati; nam quamvis censura imponatur, ut delinquens emendetur, et parti satisfaciat, id non significat censuram cessare stante illius emendatione, sed a judice tunc esse removendam per absolutionem: *cap. Cum desideres de sent. excomm. cap. Qua fronte de appellat. cap. Ex literis de excom.* Et re vera cum nemo a censuris absolvatur, nisi sit emendatus, sequitur quod si cessaret censura, statim ac cessat contumacia, absolutio data ab Ecclesia semper esset otiosa et inutilis. Contrariam opinionem damnavit Alexander VII. dum sub *num.* 44. sequentem proscripsit propositionem: *Quoad forum conscientiae, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censurae.*

Scio plures affirmare, dum quis excommunicatur, donec restituat vel satisfaciat, cessare censuram absque alia absolutione, posita satisfactione; videtur enim ipsis, quod eodem tempore ac judex tulit censuram, absolvere simul intellexerit adimpleta conditione satisfactionis, seu restitutionis. Coninch. *d.* 14. *d.* 17. *n.* 219. Palaus *disp.* 1. *p.* 11. §. 1. *n.* 4. et alii. Verum conformius est sacris Canonibus, si dicatur illas formulas significare, reum non esse absol-

vendum, nisi postquam restituerit. Et quidem *cap. A nobis* 2. *de sent. excomm.* definitur mortuum in excommunicatione non censendum esse ante absolutionem liberum a vinculo censurae, etiamsi in vita sufficienter satisfecerit. Alterius *l.* 4. *d.* 1. *cap.* 1. et alii apud Leandrum *disp.* 11. *q.* 5. Bene tamen suspensio, et interdictum ad tempus pro peccato praeterito cessant transacto tempore absque alia absolutione; quia tunc non habent rationem censurae, sed pœnae vindicativae.

Q. II. Quotuplex sit absolutio a censuris.

R. Multiplex est absolutio censurarum. Alia igitur est absoluta, et est illa, quae impertitur reo absque ulla conditione. Alia est sub conditione, et si conditio sit de praeterito vel de praesenti, non suspendit absolutionem, sed statim nulla est si non existit conditio, vel statim transit in absolutam, si existit. Si vero detur absolutio sub conditione de futuro, ut si dicatur: *absolvo te, si intra octo dies satisfeceris*, tunc absolutio suspenditur usque ad adventum conditionis. Unde hic notandum, quod licet manere non possit suspensa absolutio sacramentalis, quia supposita dispositione pœnitentis recipit statim ex institutione et intentione Christi suum effectum, non repugnat suspensam remanere absolutionem a censura; cum etenim inducta sit jure humano, potest voluntas absolventis suspendere suum effectum usque ad adventum conditionis. Verum tamen est, quod si non detur aliquis casus particularis, in quo prudentia dictet utilem futurum talem modum absolvendi, illicite ita daretur absolutio; tum quia non est conveniens, quod reus posita conditione ex semetipso judicet de sua absolutione; tum quia non videtur absolutio debere manere in suspenso: *arg. cap. Ad haec de appellat.* Suar. *d.* 7. *sect.* 8. *n.* 8. *etc.* Gibalin. *disp.* 9. *q.* 2. *a num.* 3. Coninchius *disp.* 4. *dub.* 5. *a num.* 213.

Alia est absolutio ad cautelam, quae tunc datur, dum quis eam vult ad majorem quietem et securitatem conscientiae, si censuram incurrisse dubitet; et danda est sub conditione, si quis ea absolutione indigeat, et cum obligatione satisfaciendi casu, quo quis postea certioretur de censura, vel de obligatione satisfaciendi. Item danda est sub conditione de comparendo coram Superiore, si censura fuerit ex reservatis. Dari etiam solet ante collationem ordinum vel beneficii, ad removendum impedimentum, si quod forte subesset; Bonac. *de cens. q.* 3. *p.* 7. *n.* 2.

Alia est absolutio ad reincidentiam, qua tollitur censura usque ad certum tempus. Haec autem duplex est. Alia impropria, qua tollitur censura ad tempus limitatum v. g. usque dum quis obtinuerit tale beneficium; vel ad effectum limitatum, usque dum e. g. censuratus testificetur de aliqua re, quod alias facere non posset. Alia propria, qua censura tollitur in perpetuum sub conditione tamen aliquid faciendi intra certum tempus, alias reincidendi in censuram. Verum tamen est, quod si intra tempus praescriptum sine culpa non adimpleatur conditio, absolutus non reincidit in censuram. Ratio est quia cum per absolutionem ablata omnino fuerit censura, renasci non potest sine nova culpa et contumacia. Unde non valet hic paritas de eo, qui ad tempus absolveretur e. g. ab exilio, quo tempore transacto, absque nova culpa eadem redit pœna. Nam quod iterum redeat talis poena temporalis per aliquod tempus suspensa, seu ex parte ablata, bene correspondere potest præcedenti culpae; at censura per absolutionem penitus ablata redire non potest sine nova culpa: neque enim nova pœna sine nova culpa est inducenda. Ita contra plures alios Coninch. *disp.* 14. *dub.* 16. *n.* 216. Palaus *disp.* 3. *p.* 11. §. 2. *n.* 8. et alii apud Leandrum *disp.* 1. *q.* 17.

Q. III. Quis possit absolvere a censuris.

R. I. Si censurae latae sint medio aliquo praecepto transitorio per sententiam specialem contra personam determinatam, illas absolvere potest solum, qui eas tulit, vel ipsius delegatus, seu ipsius Superior, vel successor in jurisdictione. Haec responsio est communis; nam illius est solvere, cujus est ligare, adeoque judex, qui per sententiam particularem personam determinatam excommunicavit, poterit etiam absolvere *cap. Pastorali* §. *Praeterea de offic. ordin.* Idem dicendum de ejus delegato seu successore in jurisdictione, cum eamdem jurisdictionem obtineant, et multo magis de ipsius Superiore in jurisdictione; nam jurisdictio, quam habet prælatus inferior, est cumulative, et ampliative in ipsius Superiore in jurisdictione. Hurtado *disp.* 13. *diff.* 6. *n.* 19. et alii apud Leandrum *disp.* 17. *q.* 18. Aliis vero non competit hujusmodi censuras absolvere, ne turbetur jurisdictio ferentis censuram, et illius auctoritas comminuatur: *cap. Nuper de sent. excomm.* Quod si judex, seu notarius in scriptis testetur censuratum esse emendatum, vel finitam esse litem, seu parti satisfecisse,

per hoc vel censetur absolutus, vel concessa cuilibet confessario facultas illum absolvendi. Salmant. *de cens. cap.* 2. *p.* 4. *n.* 56.

Aliqui casus recensentur in jure, a quibus non potest absolvere qui tulit censuram. Primo si delegatus Papae excommunicavit inobedientem suae definitivae sententiae, non potest illum absolvere post annum a sententia definitiva; vel si aliquos excommunicavit ante sententiam definitivam, non potest illos absolvere post sententiam definitivam: *cap. Quaerenti de offic. deleg.* Secundo potest episcopus excommunicare incendiarios, sed non absolvere post denunciationem: *cap. Tua nos de sent. excomm.* Tertio si qui tulit censuram evadat excommunicatus non toleratus, non potest ab ea absolvere; quia amisit jurisdictionem. Quarto solus Papa potest absolvere, si ex certa scientia confirmavit sententiam latam ab inferiore. Quinto si Papa committat alicui aliquem excommunicare absque cognitione, tunc, cum sit merus executor, non potest absolvere. Palaus *disp.* 1. *p.* 1. §. 4. *n.* 4. et communiter.

R. II. A censura lata ab homine per sententiam generalem, seu per statutum generale contra eos, qui hoc vel illud fecerint, potest quilibet Confessarius absolvere, dummodo non sit reservata. Ratio est, quia hujusmodi censurae in omnibus aequiparantur censuris a jure latis, quae si non sint reservatae, subsunt jurisdictioni cujuslibet Confessarii. Hinc cum aequiparentur censuris latis a jure, non videtur huic opinioni oppositum caput *Nuper de sent. excomm.* quo conceditur absolvere solum a censuris a jure latis, et non reservatis. Praeterea cum versemur in materia favorabili, amplianda est, quantum res ipsa patitur. Ita pluribus refragantibus Navar. *in man. c.* 27. *n.* 44. Tolet. *l.* 1. *cap.* 16. *n.* 20. Gibal. *disq.* 9. *q.* 3. *n.* 8. Palaus *d.* 2. *p.* 1. §. 4. *n.* 10. Bonac. *q.* 3. *p.* 1. *n.* 5.

R. III. Quilibet Confessarius potest absolvere a censuris a jure latis, dummodo non sint reservatae. Id convincitur ex ratione allata *cap. Nuper* citato, ubi asseritur quemlibet posse ab excommunicatione minori absolvere, hac adducta ratione, quae militat etiam pro censuris majoribus, si non sint reservatae; quia scilicet *cum conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuerit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi*. Ita communiter sentiunt DD. Immo advertendum ex Gibalino *dis.* 9. *p.* 3. *n.* 7. et aliis, quod cum privilegia principis sint amplianda, po-

terit quilibet Confessarius absolvere a censuris a jure latis sed non reservatis, tam pro foro interno quam externo, sicut tam intra quam extra confessionem, ut inter alios notat Coninchius *disp.* 14. *n.* 230.

Q. IV. Quando possit inferior absolvere a censuris Superiori reservatis.

R. Quamvis a censuris a jure reservatis nemo possit absolvere, nisi qui eas tulit, vel ipsius delegatus, successor, seu in jurisdictione Superior; dantur nihilominus plures casus, in quibus possunt episcopi absolvere a casibus et censuris Papae reservatis.

Possunt igitur episcopi ex vi facultatis sibi concessae a Tridentino *sess.* 24. *c.* 6. absolvere *in quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicae reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos in diaecesi sua per seipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientiae etc.* Ubi etiam observandum, quod etiamsi delictum deductum fuerit ad forum contentiosum, adhuc occultum reputatur, si non fuerit sufficienter probatum.

Hinc tamen gravissima consurgit difficultas, an per bullam cœnae intelligatur derogatum praefatae facultati concessae episcopis a Tridentino, et maxime absolvendi ab hæresi occulta; nam in eadem bulla adimitur potestas absolvendi a casibus in ea reservatis etiam concessa per *cujusvis concilii decreta*. Quamplures sustinebant per eadem verba non intelligi derogatum decretis Tridentini; quia necesse erat, ut de eo fieret specialis mentio, ut cum pluribus sustinet Sanchez *l.* 3. *de matr. disp.* 26. *num.* 27. Sed hanc opinionem rejeci *tr.* 3. *de leg. q.* 4. *cap.* 1. *quaesit.* 4. Praeterea ea verba aequipollent clausulae speciali deroganti decretis Tridentini; nam cum non possint nisi de iisdem verificari, remanet, ut derogatio, quae generalis apparet, revera sit specifica et individua ex *leg.* 2. *ff. de liber. et posthum.*

Majus robur apud me haberet illa ratio, quod correctio jurium est vitanda quoad fieri potest: *arg. cap. Cum exped. de elect. in* 6. et dixi in tractatu de legibus. Hic autem videretur talis correctio posse vitari, dicendo per Tridentinum concedi episcopis facultatem absolvendi ab haeresi occulta, et in bulla cœnae probiberi absolutionem ab haeresi manifesta. Ulterius lex generalis posterior distinguitur, et limitatur per specialem priorem; unde in regulis juris dicitur *generi per speciem derogari*. Videretur igitur dici pos-

se bullam cœnae generaliter prohibentem absolutionem ab haeresi distingui et limitari per legem Tridentini; ac proinde intelligendum de absolutione ab haeresi manifesta, non vero occulta, de qua loquitur Tridentinum.

Nihilominus modo recedendum non est a contraria opinione; quia plures afferuntur declarationes s. Congregationis, quibus asseritur per bullam coenae, quoad casus in ea comprehensos sublatam fuisse episcopis facultatem ipsis tributam a Tridentino. Ita Pignatell. *t.* 1. *consult.* 291. Sperell. *decis.* 112. *n.* 61. Fagnan. *in. cap. Quoniam de constit. n.* 29. *et in cap. Dilectus de temp. ordin. n.* 31. atque ita declarasse etiam plures summos Pontifices videre est apud Barbosam *de offic. et potest. episcop. alleg.* 40. *n.* 23. * Videantur dicenda *tract.* 19. *q.* 7. *cap.* 3. * Denique Alexander VII. non solum damnat sub *n.* 4. posse praelatos regulares absolvere in foro conscientiae suos subditos ab haeresi occulta, et excommunicatione propter ipsam incursa, sed antea sub *n.* 3. sequentem damnaverat propositionem: *Sententia asferens bullam caenae solum prohibere absolutionem haeresis et aliorum criminum, quando publica sunt et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, an.* 1619. 18. *Julii in concistorio s. Congregationis eminentissimorum cardinalium visa et tolerata est.* Quamvis autem, attendendo solam litteram, videatur dumtaxat damnata opinio afferens toleratum fuisse posse episcopos absolvere ab haeresi occulta, nihilominus per hoc quod dicatur id non fuisse toleratum, videtur valde derogatum opinioni affirmanti, ut observat Viva in eamdem propositionem.

Poterit ergo solummodo episcopus tamquam delegatus apostolicus haereticum notorium post haeresis abjurationem pro foro externo absolvere: *arg. cap. Ut officium* §. *Si vero de haeret. in* 6. Farin. *de haeres. q.* 192. *a. n.* 57. Palaus *de fid. tr.* 4. *d.* 4. *p.* 3. §. 2. *n.* 23. Sublata autem ab episcopo excommunicatione, quivis Confessarius absolvere poterit a peccato haeresis.

R. II. Episcopus, stante impedimento adeundi Pontificem, potest ab omnibus casibus etiam bullae coenae absolvere; id enim ipsi conceditur a jure: *cap. Mulieres, cap. De caetero, cap. Ea noscitur de sent. excom.* Nec obstat ibi solum sermonem esse de excommunicatione contracta ob clerici percussionem; nam ratio, quae adducitur, ne scilicet periculum incurratur salutis aeternae, communis est omnibus impeditis accedere ad summum Pontificem: et ita de facto

extenditur ea potestas absolvendi ad omnes casus: ***cap. Eos, qui de sent. excom. in* 6. juncta Glossa §. *Canonis.*** **Et ita** est communis sententia theologorum et canonistarum, paucis exceptis. Laym. *l.* 1. *tr.* 5. *c.* 6. *n.* 5. Palaus *de fid. tr.* 4. *disp.* 4. *p.* 3. §. 5. *n.* 4. Navar. *in man. cap.* 27.

Quod si impedimentum sit perpetuum, impeditus absolvendus est absque onere comparendi; si vero sit temporale, praestito juramento, injungendum illi est, ut cessante impedimento adeat romanum Pontificem vel ipsius legatum, accepturus mandatum apostolicum, sicut dicitur in supra allegatis canonibus, et si non compareat, reincidit in censuram: *cap. Eos qui de sent. excom.* Eadem obligatio imponi debet impedito, si absolvatur ab episcopi delegato; cum etenim in casu impedimenti episcopo competat facultas absolvendi ratione officii et dignitatis episcopalis, sequitur ei competere jure ordinario, adeoque est delegabilis: *cap. ult. de offic. jud. ordinar.* juncta Glossa *v. casibus.* Bonac. *disp.* 1. *de bull. coen. q.* 22. *p.* 2. *num.* 24.

Caeterum observare hic est cum p. Mansi in suo tractatu *de casib. reserv. p.* 2. *q.* 1. *n.* 47. triplex distingui posse impedimentum. Primum est, si duret ad breve tempus, et tunc qui est innodatus censura reservata, a nemine potest absolvi. Quod si ad vitandam infamiam debeat celebrare, vel eucharistiam accipere, tunc in casu, quo non possit adire Superiorem, potest simplici Confessario confiteri etiam peccata, quae reservata sunt ratione censurae, et ab eis indirecte absolutus remanebit. Obtenta vero absolutione, poterit ad eucharistiam accedere, seu celebrare; excommunicatio etenim cum lege Ecclesiae inducta sit, non privat nos cum tanto incommodo usu passivo sacramentorum.

Aliud est impedimentum ad longum tempus, puta ad sex menses, vel ad annum; et cum in eo casu praesumi non possit piam matrem Ecclesiam velle suum filium tanto tempore carere usu sacramentorum, et remedio confessionis; cum non tam facile sit remedium contritionis, hinc est posse tunc episcopum, sive ipsius delegatum absolvere a censuris Papae reservatis, cum onere tamen comparendi coram Pontifice, cessante impedimento, ut supra dictum est. Ubi advertendum, quod cum detur obligatio praesentandi se Superiori seu Pontifici quamprimum fieri potest; cessante impedimento, non debet hoc nimis protrahi, alias absolutus reincideret in eamdem censuram.

Demum aliud est impedimentum perpetuum, quod scilicet nunquam cessaturum existimatur, ut est senectus, seu impedimentum saltem ad quinquennium; cum etenim tali tempore mortis periculum facillime sit eventurum, reputatur impedimentum veluti non cessaturum, si eo tempore adiri non possit Superior ad obtinendam absolutionem. Tunc ergo impertiri potest absolutio absque eo, quod imponatur poenitenti onus comparendi.

Neque hic omittere volo posse episcopum, ejusque delegatum in praefatis casibus absolvere, etiamsi impeditus quaerere posset absolutionem per procuratorem, seu adire Papae delegatum, aut scribere ad s. poenitentiariam. Ratio est quia jus non obligat reum, nisi ut personaliter adeat Pontificem; unde si id praestare non potest, ad aliud ex jure non tenetur. Praeterea cum absolutionem obtinere a delegato Papae sit privilegium, et privilegia utpote favorabilia nullam inducant obligationem, sequitur reum non teneri delegatum adire. Hanc, meo videri, tutissimam sententiam docent quamplures theologi. Barbos. *de offic. et potest. episc. alleg.* 41. *n.* 7. Sanch. *l.* 2. *moral. cap.* 13. *n.* 15. Palaus *de fid. tr.* 4. *d.* 4. *p.* 7. §. 5. *num.* 7. Boss. *var. moralium tit.* 4. *num.* 26. et allii passim.

R. III. Facultas, quae competit episcopis in ordine ad absolvendos impeditos Papam adire, competit cuicumque confessario, si poenitens non possit episcopum adire. Ita *ex cap. Nuper a nobis* 29. *de sent. excomm. in fin.* ubi videtur indifferenter concedi facultas absolvendi episcopo, et proprio sacerdoti: unde hoc saltem verificari debet, si episcopum adire non possit. Henriq. *l.* 6. *cap.* 9. *n.* 7. Dian. 5. *p. tr.* 9. *resol.* 6. et alii apud ipsum.

Q. V. An quae dicta sunt de impeditis adire s. Pontificem, valeant etiam quoad impeditos adire episcopum, ut absolvantur a censuris illi reservatis.

R. Quae dicta sunt de reservatis s. Pontifici, ex paritate rationis extendi possunt ad reservata episcopalia; et ita, diuturno stante impedimento, poterit simplex confessarius absolvere ab hujusmodi censuris, injuncta obligatione comparendi coram Superiore, cessante impedimento. Si vero impedimentum sit perpetuum, poterit absolute absolvere sine tali obligatione. Hurtado *de sacr. paenit. disp.* 11. *diff.* 13. Dian. *t.* 1. *tr.* 5. *resol.* 18.

Q. VI. Quaenam in jure censeantur impedimenta adeundi Superiorem.

R. Primo status religiosus excusat ab adeundo s. Pontificem: *cap. Monach.* 2. *cap. cum illorum* 23. *de sent. excom.* et hoc extenditur etiam ad eos regulares, qui ante ingressum religionis inciderunt in aliquam censuram reservatam, *nisi tamen excessus istorum extiterit difficilis et enormis*. Omnes ergo regulares, exceptis excessibus enormibus absolvi possunt a suo Superiore, in quem per exemptionem ab episcopis translata fuit jurisdictio episcopalis

Secundo in articulo mortis quivis sacerdos absolvere potest ab omnibus censuris quomodocumque reservatis. Hoc habetur *ex cap. Non dubium de sent. excom. et ex Tridentino sess.* 14. *c.* 7. Non desunt, qui extendant hanc facultatem pro tali articulo etiam ad clericum tonsuratum, quamvis careret jurisdictione in foro externo; nam cum capax sit jurisdictionis ferendi censuras, capax etiam erit absolvendi; qui enim potest ligare, etiam potest solvere: *cap. Inferior dist.* 2. *et l. Qui condemnare ff. de re judic.* Immo aliqui extendunt ad purum laicum, et ratio horum est; quia cum non solum clerico tonsurato, sed etiam laico concedi possit facultas absolvendi a censuris, praesumendum illis videtur pro tali articulo Ecclesiam revera consentire: cum expediat saluti animae ut statim pro defuncto possint applicari suffragia, et tradi ecclesiasticae sepulturae. Nec refert, inquiunt, Concilium solum exprimere tunc omnes sacerdotes habere quamlibet potestatem absolvendi; nam ibi sermo erat de absolutione sacramentali: unde solum mentionem facere potuit de sacerdotibus. Ulterius si Ecclesia interrogata fuisset, an pro tali articulo intelligat etiam laicos posse absolvere a censuris videtur quod affirmative respondisset: *leg. Pactum* §. *fin. ff. de pact.* cum maxime in tali articulo velit animabus favere. Ita contra communiorem sententiam Sanch. *l.* 2. *sum. c.* 13. *n.* 13. Palaus *t.* 1. *tr.* 4. *disp.* 4. *p.* 3. §. 5. *n.* 14. Boss. *tit.* 5. §. 9. *n.* 84. et alii apud Dianam *p.* 4. *tr.* 4. *resol.* 133. *p.* 5. *tr.* 3. *resol.* 77. *et tr.* 9. *resol.* 7. Imponi tamen debet absoluto, ut si convalescat, se Superiori, cui censura erat reservata, praesentet, ut dixi de habente impedimentum temporale. * Videnda quae dicentur inferius in praxi.

Tertio ex *cap. Mulieres*, *cap. De caetero*, *cap. Ea noscitur*, *cap. Quamvis*, *cap. Pueri de sent excom.* intelliguntur impediti adire s. Pontificem mulieres, senes, aegri, pueri, ita delicati ut non possint laborem itineris subire, et timentes grave damnum in itinere.

Quarto ex *cap. Si vero* 1. *de sent. excom.* absolvi potest ab episcopo officialis seu janitor, qui exercendo suum officium culpabiliter clericum vulneravit, si percussio non fuit gravis. Idem dicendum ex *cap. Quoniam de vit. et honest. cleric.* si clerici in communi viventes sese invicem percutiant dummodo atrocitas facti poenam graviorem non expectet. Absolvi item potest ab episcopo levis clerici percussio: *arg. cap. Pervenit de sent. excom.* Sed de hoc alibi.

Quinto excusantur ab adeundo s. Pontificem, qui ita sunt pauperes, ut nullo modo possint pergere ad curiam: *cap. quamvis de sent. excomm.* junct. Gloss.

Sexto excusantur, qui vivunt sub alterius potestate, ut sunt servi, et filii familias: *arg. cap. Mulieres et cap. Relatum de sent. excomm.*

Demum quaecumque justae causae rationabiliter excusantes ab itinere ad sedem apostolicam, faciunt, ut innodatus censura Pontifici reservata absolvi possit ab episcopo: *arg. cap. De caetero de sent. excom.* Cum autem possint esse multiplices, standum est judicio boni viri: *arg. cap. De caus. de officio deleg.*

Q. VI. Quid dicendum de absolutione extorta per errorem, metum, vel parte non satisfacta.

R. I. Si error fuit circa causam finalem, invalida est talis absolutio, cum judex intendat absolvere si vera sit causa finalis sibi expressa. *cap. Officium de sent. excom.* Bonac. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 8. Secus si error fuit tantum circa causam impulsivam sive accidentalem.

R. II. Si absolutio extorta fuit per metum gravem, injustum, cadentem in virum constantem, nulla est; et qui extorsit, incurrit novam excommunicationem: *cap. unic. de his, quae vi metusve caus. in* 6. Secus si metus non fuit injuste incussus, ut si extorqueatur absolutio a judice injuste recusante absolvere eum, qui integre parti satisfecit, nec ex aliam causa fuerit excommunicatus, nisi quia parti non satisfacerit.

R. III. Si excommunicatus potest parti laesae satisfacere non est absolvendus, antequam praestet talem satisfactionem: *cap. Solet* 2. *de excom. in* 6. Quia tamen, si ante satisfactionem absolveretur, nullo jure talis absolutio irritatur, ideo valida esset, quamvis illicita; quia contra ss. Canones, et quia Superior ex officio et justitia tenetur consulere bono partis laesae, cui obtenta absolutione a censura, poenitens non curat satisfacere. Coninch. *disp.* 14. *d.* 16. *n.* 205. *et*

209. Bonac. *q.* 3. *p.* 9. *n.* 1. Invalidam autem aliqui dicunt talem absolutionem, si alicui concessa sit potestas, ut absolvat *satisfacta parte*. Verum si non exprimatur non concedi facultatem, nisi dependenter ab hac conditione, et alias impertitam absolutionem nullam fore, non video cur talis absolutio dicenda sit invalida. Ratio est quia dum conceditur potestas sub conditione, quae de jure inest, ea conditio non solet restringere facultatem, sed solum admonere delegatum de sua obligatione; ac proinde cum de jure sit, ut non detur absolutio nisi parte satisfacta, ea conditio non limitat potestatem delegati, adeoque et ipse valide absolvit. Sanch. *de matr. l.* 3. *d.* 33. *n.* 6. Hurtad. *disp.* 14. *diff.* 5. *num.* 22. Bonac. *disp.* 3. *q.* 3. *p.* 9. *n.* 3. * Palaus *de censur. disp.* 1. *p.* 11. §. 3. *n.* 6. et eruitur *ex cap. Venerabilibus de sent. excommunic. in* 6. Neque contra hanc doctrinam facere videtur constitutio Benedicti XIV. *Convocatis*, *bullar. tom.* 3. *pag.* 160. *n.* 27. ibi enim pontifex nil aliud decrevit, nisi *quod ab occultis censuris ob partem laesam incursis, non prius absolvant confessarii, quam parti laesae satisfecerit poenitens;* de absolutione autem ante partis satisfactionem impertita, an scilicet valida sit, aut invalida, ne verbum quidem: unde non est cur ex ea quaeratur fundamentum adversae sententiae. *

Caeterum si excommunicatus sit impotens ad satisfaciendum, tunc potest absolvi, sed debet dare cautionem pignoratitiam, aut fidejussoriam de satisfactione praestanda; et si neque id facere possit, praestare debet juramentum de satisfaciendo statim ac poterit.

Q. Ultimo quae forma servanda sit in absolutione a censuris.

R. Non ad valorem absolutionis, sed ad melius esse, absolvendus petere primo deberet absolutionem, ut ita demonstraret se paratum ad recedendum a contumacia: *cap. Per tuas de sent. excom.* Deinde praestare deberet juramentum de parendo Ecclesiae, et de non amplius committendo delictum, ratione cujus incidit in censuram; maxime si sit ex gravioribus: *cap. Ex tenore*, *cap. De caetero*, *cap. Si desideres de sent. excomm.* Denique ex dictis paulo ante deberet ante absolutionem parti satisfacere. His praemissis, quamvis etiam posset nutibus, quibus nimirum sufficienter demonstraret Superior velle ipsum absolvere, jure tamen cautum est, ut episcopi, aliique praelati inferiores nonnisi per verba, vel scripturam absolutionem concedant: *cap.*

Cum desideres, *cap. Aliquando de sent. excom.* Gloss. *in Clement. ult.* §. *Velle de sent. excom.* Suar. *de cens. disp.* 7. *sect.* 9. *num.* 13. Sanch. *de matr. l.* 8. *d.* 4. *n.* 24. *etc.*

Quamvis autem mos sit, ut sacerdos absolvens absolvat prius a censuris, ac deinde a peccatis, nihilominus valide ab utrisque absolveret, si per ea verba *absolvo te* intelligeret absolvere a censuris, et a peccatis. Suar. *cit. sect.* 2. *n.* 37. Bonac. *q.* 3. *p.* 5. *n.* 3. nam prius natura sublatae remanerent censurae, deinde peccata. Addendum quod cum Confessarius per ea verba *absolvo te ab omni vinculo excommunicationis*, *etc.* intelligat solvere quantum potest suum poenitentem a quacumque censura, hinc est, quod si habeat facultatem, removet a suo poenitente quamcumque censuram etiam reservatam; unde si poenitens recordetur postea peccati habentis censuram reservatam, sat est si a quocumque Confessario petat absolutionem illius peccati; neque enim amplius perseverat censura reservata. Sanch. *in sum. l.* 2. *c.* 2. *n.* 9. Coninch. *de poenitent. d.* 8. *dub.* 12. *n.* 97. Bonac. *q.* 3. *p.* 6. *n.* 3. et communiter.

Observandum vero est pro foro externo, quod cum ibi Superior intendat absolvere juxta petitionem absolvendi, si aliquis pluribus censuris innodatus unius tantum peteret absolutionem, ab illa tantum, et non ab aliis remaneret absolutus. Idem autem multo magis locum haberet, si dolose unam exprimeret, et alias celaret: *cap. Cum pro causa*, *cap. Offic. de sent. excom.* Palaus *disp.* 1. *p.* 11. §. 3. *n.* 2. Candid. *disq.* 22. *a* 52. *dub.* 4. *concl.* 8.

Denique tria alia sunt observanda. Primum quod licet absolutio a censuris non danda sit nisi ei, qui se praesentem sistit, ut absolvatur, nihilominus ex rationabili necessitate valide, et licite conceditur absenti, seu etiam per litteras; qui etenim absens ligari potest, potest et absens absolvi. Cessante autem rationabili necessitate, illicite contra Ecclesiae praxim absolveretur. Leander *disp.* 17. *q.* 101. Secundum quod licet absolutio a censuris concedi debeat petenti, ex rationabili nihilominus causa dari potest nescienti, sive etiam invito, si a contumacia recessit: nulla est enim implicantia poenam auferri posse absque consensu illius, qui eam subire deberet. Leand. *q.* 103. *et seqq.* Id tamen procedit quoad habentem potestatem ordinariam, vel privilegium absolute absolvendi. Si vero privilegium factum sit in favorem poenitentis, ut quando conceditur in jubilaeo poenitenti facultas eligendi Confessarium, a quo absolvatur,

tunc absolvi non potest invitus; cum usus privilegii pendeat a voluntate poenitentis eligentis sibi confessarium. Anton. a Spir. S. *disp.* 1, *n.* 238. pluribus citatis. Tertium quod licet per absolutionem removeri non debeat censura, nisi cessante contumacia, si nihilominus absit contemptus censurae, scandalum, aut praejudicium tertii, absolvi quis poterit etiam perseverante contumacia, si ita expediat bono publico, vel saluti animarum, dum e. g. mediis mitioribus obtineri posset obedientia. Leand. *q.* 106.

Regulae in praxi observandae

I. Primo animadvertat Confessarius quemlibet censura ligatum sollicitare debere absolutionem, et quamlibet culpabilem dilationem difficiliter excusari posse a gravi culpa, nisi sit modici temporis; cum laedat charitatem erga seipsum, exulando ab Ecclesia, et privando se pluribus spiritualibus bonis, ut videbimus quaestione sequenti: sicut etiam propter scandalum aliorum, si publice sit excommunicatus; maxime quia praebet occasionem saltem suspicandi se contemnere Ecclesiae potestatem. Demum notet permanentem per annum in excommunicatione esse suspectum de haeresi: legat Tridentinum *sess.* 25. *cap.* 3. *de reformat. in fin.*

II. Secundo notet Confessarius, quod si aliquis excommunicatus fuerit ab episcopo etc. per sententiam particularem, quia alicui non satisfecit, eo ipso quod constet de praestita satisfactione, poterit ab unoquoque absolvi, nec amplius necesse est illum remittere ad Superiorem, ut absolvatur.

* Quae hic asserit Auctor, non tam facile admitti possunt, etiamsi agatur de excommunicatione non reservata, cum regula generalis tradita a theologis sit, quod excommunicatio lata ab homine vel per sententiam generalem, vel particularem tolli possit tantum ab eo, a quo lata est, aut ab ejus Superiore, vel successore, vel delegato: ita sentiunt Suar. *de censur. disp.* 7. *sect.* 2. *n.* 2. Laym. *l.* 1. *tractat.* 5. *cap.* 7. *n.* 4. Bonac. *de censur. in comm. disp.* 1. *q.* 3. *p.* 1. *n.* 1. La Croix *lib.* 7. *n.* 131. Quod autem tolli possit, cum constat in foro externo per judicem de praestita satisfactione, id quidem asserunt Salmant. *tract.* 10. *cap.* 2. *p.* 4. *n.* 50. sed pro hac sententia nullum doctorem afferunt, Si vero res sit de excommunicatione reservata, neminem posse etiam satisfacta parte absolutionem impertire, nisi is, qui eam tulit, vel ejus Superior, successor, vel delegatus, acriter sustinet auctor *decis. Lucens. anni* 1755. *cas.* 1. *pro*

mense Januar. vir in moralibus disciplinis maxime versatus. Non enim tam clarum est reservationem statim tolli parte satisfacta, immo DD. qui rem accurate tractarunt, nullam exceptionem attulerunt, neque dixerunt, eum, qui in censuram reservatam incidit, vel quia non restituit, vel quia parti non satisfecit, posse absolvi, postquam fecit, quod debuit; immo Viva *in propositionem* 44. *Alex. VII.* dicit, non cessare reò correcto censuram, et reservationem silet. Cur non dicit saltem cessare reservationem? Praeterea undenam potest colligi, legislatorem non censeri invitum ut parte satisfacta excommunicatio ab omnibus tolli possit? Hoc locum haberet, si posset probari hujusmodi excommunicationes eo fine tantum comminari, ne diutius differatur partis satisfactio, sed cum etiam in poenam violati Superioris praecepti, et ipsius auctoritatis contemptae, quomodo possumus credere, Superiorem non velle pro hac violatione suae auctoritati satisfieri quodammodo adeundo per se, vel per alium ad absolutionem obtinendam, nisi ipse clare consentiat hanc suam voluntatem aliquo modo manifestando? •

III. Bene potest evenire ob nostram fragilitatem quandoque aliquem valde graviter percutere ecclesiasticum, sive etiam occidere. In similibus casibus fere semper inclamare audivi, ad Papam solummodo absolutionem spectare. Non statim his acquiescat confessarius. Videat, an crimen sit occultum, vel an fuerit sufficienter probatum, si deductum fuerit ad forum contentiosum. In casu igitur, quod non fuerit sufficienter probatum, vel remanserit occultum, si poenitens vere sit dispositus, adeat episcopum, qui si nolit vel ei commodum non sit per seipsum absolvere, poterit ipsum Confessarium, tamquam suum vicarium, specialiter ad id deputare, ex facultate ipsi tradita a Tridentino, ut supra notavi.

IV. Praxis multorum Confessariorum est, ut pro habentibus impedimentum recurrendi ad summum pontificem petant a s. poenitentiaria facultatem illos absolvendi. Sed cur quaeso multoties non sine animarum dispendio per multum tempus, usque dum responsiones habeantur, absolutionem protrahere? Habetur tamquam doctrina fere communis, ac solidis auctoritatum et rationum fundamentis fulcitur ea sententia, qua dicitur casus papales pro impeditis fieri episcopales. Cur ergo pro poenitente satis disposito non petere ab episcopo facultatem absolvendi? Nam cum tunc de jure ipsi competat talis facultas, poterit unumquemque delegare. Semper

tamen meminisse debet Confessarius, quod si absolvat habentem impedimentum temporale, simul debet injungere, ut eo cessante, adeat summum Pontificem, alias iterum casurus in eamdem censuram.

V. Ignorare non debet Confessarius, quod si aliquis innodatus censura Papae reservata, non possit nec episcopum adire, poterit omnino ab eodem Confessario absolvi. Demus e. g. longe a civitate, ubi residet episcopus, esse aliquem valde senem, innodatum censura Papae, vel ipsi episcopo reservata, poterit ab eodem Confessario absolute absolvi, si nullatenus possit episcopum adire. Idem teneat Confessarius de puella, vel alia muliere, cui non esset libertas episcopum adeundi, quae nec tenetur scribere, et responsum expectare. Semper prae oculis tamen habeat, an impedimenta sint temporalia, vel perpetua.

VI. Si aliquis in puncto mortis absolutus fuit a censura (casus equidem raro contingere potest) a simplici clerico, vel etiam a persona laica, parochus curare debet, ut iterum absolutio obtineatur ab eo, qui habet indubitatam potestatem absolvendi; nam si forte prima vice non fuisset valide absolutus, quamvis obiisset contritus, in plurimorum sententia non participaret communia Ecclesiae suffragia. Si vero non esset facilis recursus ad judicem, qui illum sua sententia excommunicavit, propter absentiam e. g. regionum, parochus poterit ex opinione valde probabili pro illo defuncto taliter absoluto missam celebrare, et ipsum tradere ecclesiasticae sepulturae. Videantur inter alios Sanch. *l.* 2. *sum. c.* 13. *n.* 13. Bossius *tit.* 5. §. 9. *n.* 84. *et seq.*

VII. Non obliviscatur parochus, nullum absolvendum a censura, nisi parte satisfacta; neque audiendus est, qui potest satisfacere, si velit absolutionem eo quod promittat, et repromittat satisfactionem. Parendum igitur est juri exigenti, quod praemittatur satisfactio; ultraquamquod promissiones etiam repetitae, obtenta absolutione, solent evanescere. Quod si petens absolutionem non possit satisfacere, tunc si prudenter credat fore satisfacturum, dum poterit, non est deneganda absolutio, praestito prius juramento de satisfaciendo, si aliam cautionem habere non possit, ut dictum est. * Juramentum de parendo Ecclesiae mandatis, et de se sistendo coram Superiore ita est necessarium in aliquibus casibus, ut sine eo consistere nequeat absolutio in articulo mortis impertita a sacerdote nec à jure, neque ab homine absolvendi facultatem habente, cum illud requiratur, ut conditio.

Videatur Benedictus XIV. in constitut. *pastoralis Romani pontificis, bullar, tom.* 1. *pag.* 39. unde si quis nollet hoc juramentum praestare, non esset absolvendus tum ob supradictam rationem, tum quia non esset ad absolutionem rite dispositus, utpote suae obligationi satisfacere recusans. *

VIII. Si Confessarius obtinuit facultatem absolvendi a censura reservata, quandoque vidi illum anxium de modo, quem tenere debet in absolvendo. Removeat ergo anxietatem, et sciat quod utendo solita formula *absolvo te ab omni vinculo etc.* sufficienter absolvit. Nec tenetur saltem pro foro conscientiae exprimere causam, ob quam contracta fuit censura, cum hoc nullo jure praecipiatur. Si vero addiscere velit caeremonias, quae servantur in publica censurarum absolutione, videat pontificale et rituale romanum.

IX. Si bene perpendat Confessarius eam alias omnino veram doctrinam, Confessarium nempe habentem auctoritatem absolvendi a censuris reservatis, ab illis liberare suum poenitentem, qui illi confitetur sua peccata, maxime si censuras dolose non taceat, fortasse a pluribus angustiis ipsius conscientiam sublevabit. En casus practicus, de quo fui interrogatus. Quidam senex volens se morti disponere, valde timebat suae vitae decursu in quosdam casus in bulla coenae reservatos incidisse. Adiit Confessarium, qui statim, nonnisi facultate a s. poenitentiaria obtenta, ipsius angustiis occurri posse pronunciavit. Verum id necesse non fuisse omnino erat judicandum; nam cum variis temporibus jubilaeum acquirere conatus fuerit, quo tempore, haeresi excepta, concedi solet facultas absolvendi etiam a casibus in bulla coenae reservatis, per absolutionem tunc obtentam a Confessario liberatus fuerat ab omnibus censuris reservatis; neque enim malitiose aliquam reticuerat, unde poterat absolvi a quocumque confessario, si vere contra bullam coenae cognovit tunc deliquisse. Caeterum ipsius Confessarius magis scrupulosus, quam doctus, aliam, ni fallor, tenuit viam, et quoadusque s. poenitentiariae responsa non advenerunt, a sacramentorum participatione voluit abstinere.

INDEX
TOMI PRIMI
TRACTATUUM, QUÆSTIONUM, ET CAPITUM.

Epistola Dedicatoria . . . . *pag.* 3
Studiosae Juventuti Proemium . . . . " 5

TRACTATUS I. DE ACTIBUS HUMANIS.

QUÆSTIO PRIMA.

De conscientia.

Cap. I. Quid sit conscientia; et quotuplex, et qualem inducat obligationem . . . . " 7
Cap. II. De conscientia opinativa; sive de opinione probabili . . . . " 12
Cap. III. De conscientia dubia . . . . " 21
Cap. IV. De conscientia scrupulosa . . . . " 26

QUÆSTIO II.

De voluntario et involuntario.

Cap. I. Quid, et quotuplex sit voluntarium; et quando effectus pravus censeatur nobis voluntarius, seu imputabilis " 30
Cap. II. De vi, concupiscentia, et metu, quatenus opponuntur voluntario . . . . " 38
Cap. III. De ignorantia; et quatenus opponatur voluntario " 42

QUÆSTIO III.

De bonitate, et malitia actus humani.

Cap. I. Quid sit actus humanus, quae ejus bonitas, et malitia; et unde desumendae . . . . " 46
Cap. II. De bonitate, et malitia actus externi . . . . " 54

TRACTATUS II. DE PECCATIS.

QUÆSTIO I.

De peccatis in communi.

Cap. I. Quid sit peccatum; et quotuplex . . . . . . » 57
Cap. II. De distinctione specifica, et numerica peccatorum » 69
Cap. III. De delectatione morosa . . . . » 77

QUÆSTIO II.

De vitiis capitalibus.

Cap. I. De superbia, ejusque filiabus . . . . » 87
Cap. II. De avaritia, et luxuria, ejusque filiabus . . . » 92
Cap. III. De ira, ejusque filiabus . . . . » 96
Cap. IV. De gula, ejusque filiabus et ebrietate . . . » 99
Cap. V. De invidia, et acedia . . . . » 104

TRACTATUS III. DE LEGIBUS

QUÆSTIO I.

De lege in communi.

Cap. I. Quid sit lex; et quae ipsius conditiones . . . » 110
Cap. II. De multiplici divisione legis . . . . » 114
Cap. III. De potestate legislativa . . . . » 129
Cap. IV. De promulgatione, et acceptatione legum . . » 137
Cap. V. De materia legis humanae; et quomodo adimplendum sit quod praecipit . . . . » 140

QUÆSTIO II.

De obligatione legis humanae

Cap. I. Quam obligationem inducat lex humana . . . » 147
Cap. II. De lege poenali, ejusque obligatione . . . » 151
Cap. III. De legibus fundatis in praesumptione, et fictione juris, earumque obligatione . . . . » 161
Cap. IV. De lege irritante, ejusque obligatione . . . » 164
Cap. V. De lege dubia, ejusque obligatione . . . . » 169
Cap. VI. De apponente impedimentum legi adimplendae » 173

QUÆSTIO III.

De subjecto legum humanarum.

Cap. I. Quinam teneantur ad observantiam legum, et praecipue ecclesiasticarum . . . . » 176
Cap. II. De obligatione legum saecularium quoad clericos » 184

QUÆSTIO IV.

De cessatione, revocatione, interpretatione legum et epikeja

Cap. I. De cessatione et revocatione legum . . . . . » 189
Cap. II. De legum interpretatione, et regulis in eadem observandis . . . . » 196
Cap. III. De epikeja, et praesumptione licentiae . . . » 206

QUÆSTIO V.

De legum dispensatione.

Cap. I. De natura dispensationis; quibus competat dispensare; et respectu quorum illam valeant exercere . . » 209
Cap. II. De causis, quae requiruntur ad impertiendam dispensationem . . . . » 220
Cap. III. De causis, quibus cessat obtenta dispensatio . » 225

QUÆSTIO VI.

De lege non scripta, sive de consuetudine.

Cap. I. De consuetudine; et de conditionibus ad eam requisitis . . . . » 230
Cap. II. De effectibus consuetudinis, ejusque cessatione. » 239

QUÆSTIO ULTIMA.

De privilegiis.

Cap. I. De natura privilegii, ejusque conditionibus et proprietatibus; et de obligatione eo utendi . . . . . » 244
Cap. II. De cessatione, et amissione privilegiorum; et de ipsorum cessatione per mortem concedentis et privilegiati » 252
Cap. III. De interpretatione privilegiorum . . . . . » 265
Cap. IV. Explicantur quaedam clausulae, quae in privilegiis apponuntur . . . . » 270

TRACTATUS IV. DE CENSURIS.

QUAESTIO I.

De censuris in communi.

Cap. I. Quid sit censura; qualis censurarum numerus; et de potestate eas ferendi . . . . » 277
Cap. II. De forma, et solemnitate, quibus ferendae sunt censurae; et de monitionibus, quae eas praecedere debent » 285
Cap. III. De causis, ob quas ferri possunt censurae: et quid agere debeat subditus, si causa a parte rei sit injusta; vel saltem dubitet an sit justa . . . . . » 294
Cap. IV. De iis, qui ligari possunt censuris: et de censura lata contra facientes, mandantes, et consulentes . » 299
Cap. V. De causis excusantibus ab incurrendis censuris, et a denunciando aliquem in censuram incidisse . . . . » 307
Caput VI. De censurarum absolutione 314

Pubblicato questo giorno 2 Novembre 1833, ed è di facciate N. 334.